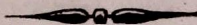

NEVELÉSI

EMLÉKLAPOK.

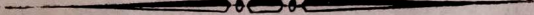
FOLYTATVA

SZERKESZTI ÉS KIADJA

Dr. TAVASI LAJOS

A PESTI PROT. EV. TANODÁK IGAZGATÓ TANÁRA.

ÖTÖDIK FÜZET.

PESTEN,
TRATTNER-KÁROLYI BETÜIVEL.
URI UTCA 453. SZ. A.

Bevezető szó.

A nevelési irodalomról és hazai tanítók köztanácskozmányáról.

A már két év óta a magyar közönség előtt ismeretes „Nevelési Emléklapoknak“ folytatva megjelenő egyik füzetét u. m. az *ötödiket* van ezuttal szerencsém bemutatni. Négy s illetőleg három, mint külön szállítvány megjelent füzet előzte már meg e jelent, mindnyája nevelési dolgozatokat közölve, mindnyája külön és önálló füzetként bocsátatván közre, nincsen egymással olynemű összefüggésben, mintha egyik a másik nélkül vagy meg nem szerezhető vagy használható nem volna. Ezt azokra nézve találok illőnek megjegyezni, kik netalán azt gondolva, hogy ők, a midőn a többit nem bírják, ezen utóbbit sem szerzendik meg. A többivel is még mindig szolgálhat a kiadó, mert sokkal több példányban nyomattak azok, sem mint eddigé, a nevelési irodalom iránti részvégtlenség miatt elkelhetének; sőt azt sem merem mondani, hogy anyi kelt el a menyit a költséget fedezné. És mind a mellett nem rettentem vissza, még a jelent is elég bőven, terjedelmesen és költségesen kiállítani és olcsón árulni csak hogy a nevelés téren munkásságomnak elszánt voltát bebizonyithassam, hogy erőmhöz képest a hazai nevelésügy előmozdításához járulhassak. Ezentul, ugy hiszem mikint ennek is nagyobb elismerése leend s hogy höbb pártolásra találand mint eddigé. Mert ha azt, hogy mily roppant ujjászületési, szellem-, meggyőződés-, erkölcsi jellem-, tudomány- és általában felvilágosodás- és szabadság- szilárdítási és biztosítási erőnk fekszik a nevelésben és a nevelési irodalom felvirágoztában — még most sem akárnók megérteni, felfogni és megragadni, ugy bujjunk el inkább mindennemű szellemi törekvéseinkkel, mert azok nálunk gyökeret verni nem tudnak. Azomban sokkal inkább lehet már biznunk a kor és a nemzet felébredt és magát megértett és így öntudatra kelt szellemben, sem hogy

attól még félnünk kellene hogy az irodalom általában és különösen a nevelési is meg nem tudna nálunk erősen fogamzani, hajtani és virulni. Dicső kor, dicső belátás mely e kort mindenütt lengő és lehellő lélekkint vezérli! Munkára most ti elrejtett és alvó erők, hazánkat szellemben is nagygyá, dicsővé, a külfölddel versenyzővé és maradozók előtt irigylet hazává kell tennünk. Megoldódtak a gondolat bilincsei és a szónak nem szegik többé szárnyát, lélek lélekhez siethet most visszatartóztatlanul, és a lelkeknek vágyakodó egymásba folyása, szellemtengert árasztand el honunkban és e tengeren a végtelenségig evezhetni irigylendő feladat.

Oly kevésbé azomban alig van még egyegy szellemi tér mivelve, mint épen a nevelési és a nevelési-irodalmi, pedig ennek kellett volna először is a melegágyakat képezni a melyekből mindennemű ültetvény az egész tár mezőn szét lett volna ültetendő. A két *Warga* és a két *Hunfalvy*, *Fáy András*, *Edvi Illés*, *Gáspár J. Brassai Samu*, *Szász Kár. Vandrák*, *Lukács Pál*, *Szilassy*, *Májér*, *Pe-regrini*, *Ney*, *Szőnyi*, *Fábian*, *Oroszhegyi*, *Rendek*, *Zimmermann*, *Dierner*, *Kanya*, *Melczer*, *Bloch Mór.*, *Bocsor*, *Müllner*, *Csécsy*, *Toepler*, *Táncsics Mih.* *Kiss Lajos*, *Tóth Ist. Turcsányi L.* és *János*, *Hanák*, *Samarjay*, *Tarczy*, *Fuchs*, *Lichard*, *Seltenreich Kár.*, *Nágorszki Bódog*, *Karacs Teréz*, *Szabó Richard*; a régiebbek közül *Schedius*, *Szabó János*, *Vajda Péter*, *Schröer*, *Martiny* és mások, egyes ágakban feltűnő nevek, ragyognak ugyan, de bizonyára csak egyesekint és nagyobbára inkább csak mint tanítási és oktatási tan-és kézikönyveket szerkesztők, semmint a nevelés elméleti irodalmat és irányt mivelők. Már pedig nekünk férfiak kellene, a kik, a mint egyfelől gyakorlati pedagógok és tanítók, ezen ágakat egyszersmind irodalmilag is képviseljék és a nevelőknek és tanítóknak közeszméletét, mint szellemi közhatalmat kifejezzék, irányozzák és gyarapítsák. Igaz ugyan, hogy ez a philosophiának, különösen a psychológián alapuló egyik szakaszakint nyerheti leghatékonyabb előmentét és munkáltatását, de mind

a mellett nem szabad a nevelést, a melynek külön gyakorlati működélemtere is van, irodalmilag csak ágkint tekintenünk, nekünk azt, mint az összes nemzeti irodalomnak egyik fő osztályakint kell képviseltetnünk, és jól lehet minden egyéb tudományi mozgalommal összekötésben, mégis külön is mivelnünk. A pädagogika tudomány és pedig oly nagy terjedelmű tudomány, miszerint azt akár külön tudománykarkint is tekintenünk szabad volna. — Kivánatunk és reményeink valósítására, mi sokat tenne például az, *ha valamennyi főiskolában a nevelés és tanítástudomány szakilag előadatrék*, azonkívül hogy az mint szakismeret, gyakorlati alkalmazásra használtatás végett, a néptanítókat képezdékből és kisedovókat nevelő intézetekből csak valaha is ki maradhatna. Egyébiránt a főiskoláknál is — és különösen az egészen újbol alakítandó, kor- és tudománykivánatokhoz idomítandó egyetemnél, minőt hazánkban nem csak egyet lesz szabad birnunk, hanem szükség lesz legaláb még egynek állittatnia, legyen hogy egyenesen Erdélyben vagy Erdély szomszédságában, — mondom tehát hogy *a főiskoláknál is egybe kötve kellend lennie a pädagogika és didaktika előadásával és nyilvános tanításával — gyakorlati pädagogikai seminariumnak* a melyben főleg a gymnasialis tanárok képeztetésére kellend tekintettel lenni.

Ily intézkedéseken kívül csak két utat ismerek még mely a nevelés-elméleti irodalmat, a nevelési elvek és irányok fejtegetését és a nemzet összes és külön psychéje szerinti felfogását elősegíthetendi, hatályosbitandja és terjesztendi, és ezeknek egyike, *egy egészen és tisztán neveléskörű folyólap*; a másik ut pedig *a nevelési társulatok és tanítói közgyűlések*. — Menyiben lehet e két-nemű vagy két tényezőként tehinhető ut egyszersmind egyesített és öszvekapcsolt és menyiben rejlik épen ebben a legtöbb biztosíték az üdvös és sikeres működésre — azt itt vitatni és vizsgálni nem akarom, mert ismerek nevelési folyóiratokat — nálunk ugyan még nem, mert nálunk önálló és külön nevelési lapunk egy sincs még, ha csak imez én időszabatlan füzeteimet

nem akarja valaki annak tekinteni, ismerek mondom neveléslapokat, a melyek semminemű társulattal összekötetésben nincsenek, sem testületekre, sem testületi képviselőkre nem támaszkodnak és mégis ugyancsak hatalmasan irányozzák és kifejezik a nevelési közvéleményt, kifejtik ennek nyomán a nevelési elveket és szolgálnak organumul a nevelési közszellem és közgyőződés nyilatkozatának. Kapcsolatban tehát nevelési társulatokkal a nevelés irányu folyólapoknak állniok — ha netalán jó is lehet, nem szükséges, hiszem a jó folyóirat maga, nem egyéb mint szakadatlan és folytonos gyülesezése az egy téren mozgó elmék és elemeknek, olyanyira, hogy a mely országban divatos vagy a hol fenállhat egy téren munkálkodó több irányu lap és hogyha azoknál sok a résztvevő író és olvasó, magok a társaságok is némileg szükségtelenek vagy legalább és méltán, csak gyér időre szoritkozhatók és szoritvák. *Nevelési lapot tehát nekünk minden áron, nevelési lapot folytonos eszmecsere organumul és oly szív-erül, mely elvet, győződést, tapasztalást s bármely gondolkozási eredményt vér gyanánt lüktessen szét a nevelők egész hazai testébe.* Egy nagyterjedelmű kertkint kell nekünk a hazai nevelési működést tekintenünk, úgy, hogy ha bár különkülön helyein dolgozunk is e kertnek, már akár meleg, akár nyílt ágyakat ápolgatva, mégis, azon egy egésznek feldisztésére és azon egy egésznek növényeink által leendő hasznára kell összemunkálnunk. Igaz ugyan, hogy bármely terjedelmű, hatalmu és irányu nevelési lap ezt eszközölni nem foghatja magában soha, de mégis a menyiben kétségkívül oda kellene munkálnia, üdvös eredményü lehetne munkálkodása ennek is.

Sokat gondolkoztam már magam is mind külön mind egyéb nevelő- és tanítótársimmal együtt, mint indíthatnánk és mint tarthatnánk fel ily lapot; sokszor pendítettük azt meg és ajánlgattuk a tanári gyűléseken, — de mind eddigé még sikertelenül: most immár az idő megváltozott, a tér nyiltabb, az alkalom kínálkozó, és én bátorságot veszek magamnak t. olvasóimnak

már előre jelenteni s illetőleg őket felszólítani, hogy a midőn nem sokára az aláírási ívet megnyitandjuk és a sokat emlegetett nevelési lapnak első számát szétküldendjük — vegyék becses figyelmökbe és ne tagadják meg attól hozzájárulásukat. Enyit már előlegesen. Irányról és szaktérről majd bővebben fogunk nyilatkozni.

Hátra van még, mind nevelés-elméleti irodalmunknak, mind pedig általában nevelésügyünk közszellemüebb előmozdításának második útjáról, vagy második tényezőjéről u. m. *a nevelési és tanítói társulatokról és tanácskozmányokról* pár szót felemlíteni. Léteztek-e eddig és léteznek-e most is ily közös nevelési tanácskozmányok, gyülesezések, egyesületek, eszmecserék, társalgások sat? Igenis, léteztek és léteznek. A prot. ev. tanítók gymnasiális és lycealis tanárok, már 1842 óta tartottak évenként, részint egykerületi részint köz- azaz, mind négy kerületi és végre 1846 óta egyszermind a prot. ref. tanárokkal egybekapcsoltan — Erdély tanárai meghivatása mellett nagyban közös tanítói gyűléseket vagy tanácskozmányokat. *) Kisebb körü tanítói egyletek és társulatok virágoznak e hazában szerteszét, különösen az elemi és falusi tanítók között. Igy pl. a Szepességen, Kishontban, Nógrád megyében, Tata vidékén, Bácskában, Békésben, Pest megyében sat. Az Egyházi és Iskolai lap megemlekezék olyolykor ezekről is. Külön nevelési társulat pedig alakuló félben volt Pesten már az előtt valami négy vagy öt évvel, közbeközbe működött is főleg a megboldogult Schedius L. vezérlete alatt — habár csak szerény eszmecsereként a pesti piaristák tantermeiben. Ezen társulat régi emlékezetéből és csekélyke könyv- és pénzürokitménye mellett, egészen az új — a legújabb kor elemei és kívánatai szerint alakult im legközelebb — különösen Ney Fer. polgár-és nevelőtársunk buzdítgatása mellett és vezérlése alatt —

*) Azoknak munkálatait, mind a jelen, mind az előbbi „Nevelésemleklapi füzetek“ évente közlék.

a magyar nevelési társaság Pesten, mely magának a közoktatási miniszter urnak is tiszteletkéssileg be van már jelentve. Ezenkívül több év óta *) fenállott Pesten és szakadatlanul találkozték alulirtnak szállásán minden szombatestvén több-kevesebb szaknevelőből álló társalgási vagy eszmecseréi kör; ehez hasonló volt Erdélyben a kolozsvári nevelők köre, továbbá Pesten a megb. Schedius vezérlete alatti tudományos — leginkább pedig nevelés irányu társalgás sat. Mind ezeknek különböző helyeken és különböző körülmények közötti működelmök szerint, külön történetök is van. A ki részletesebben és okadatoltan kívánna a csak jelenlegi nevelés viszonyainkat is nyomozni és gyökerökben felkeresni, ugy hiszem hogy nem mellőzhetné el semmiképen ezen bár kis térre szorított nevelési igyekezeteket sem. Ez itt nem levén feladatom, elég volt a dolgot megemliteni. De feladatomul igenis tevém azt, hogy az eddigé bemutatott szegénységünk után, kezdenénk immár gazdagodni, kezdenénk már valahára nagyobb és tágabb körü nevelési testületies működelmet. Hisz a válaszfalak és szinezetek mik eddigé — még az egy nevünk és netalán egy valónk mellett is elkülönítének egymástól vagy legalább idegenkedéssel páncéloztanak egymásirányában, most immár, a szabadság, egyenlőség és testvériség evangéliumának korában lehámlának, és az ember tisztán emberként, hazafias és nemzeti indulattal telt kebellet áll meg ember- és polgártársa előtt és közöttünk, még hivatal- és ugyanazon cél felé törekvő társnak irányában. *A politika vette most át az evangélium igéjének hirdetését*, és hogy ő ebben boldogul, hogy halad és hogy az ige testesítése napról napra mindinkább terjed — ki meri — ha csak szemei nem hunyvak — ki meri tagadni? Egy ige alatt egyesültünk immár az álladalomban, a szabadság, egyenlőség és testvériség igéje alatt — a mi öszvesen véve nem egyéb mint valódi emberi szeretet, hát lehet-e még hogy minket más ige elvá-

*) 1842. óta.

lasszon? — *A status evangeliomának papjai a tanítók és nevelők* lesznek, nékiek e szerint egyeknek, akár egy közös egyház tagjainak kellend lenniök. Nem szeretnők és nem is szerethetnők igazán hazánkat, ha még ezentul is hitfelekezeti elkülönötten akarnók nevelni ezen egy hazának, egyenlően szabad, egyenlően jogosított, de egyszersmind egyenlő kötelességeknek hódoló polgárait! Multunk szétdarabolt, párt- és felekezeti érdekek által bomladozott volt, és épen azért kezdének már sokan jövendőnk felett is csüggedezni és aggódni; de most, miután a jelennek oly dicső hidján állunk és a legkecsegtetőbb jövőbe pillanthatunk, meg kell kezdenünk ezen szép jövőnek megérdemlését és elő kell azt készitenünk az által, hogy gyermekeinket — e szép jövőnek irigylendő örököseit egyirányuan induljunk nevelni, egyirányuan az által hogy őket ne növezzük többé felekezeti elszigetelt kertjeinkben, hanem az állományközoltalma és közgondja alatt állandó köztanodákban. Felekezeti tanoda, felekezeti nevelés — már magában az ily kifejezésben is ellenkezés van; felezeti lehet a hitvallás, de a tudomány soha nem lehet az és ha az, már kételkednünk kell igazságában. Én részemről tökéletes megnyugvásomat találandom a közállomány által gondoskodás alá vett, de különben önmagoktól — a városi vagy kerületi közönség valamely választmányának és pedig leginkább szülék és tudós és szakférfiakból állónak ellenörködése mellett — függő és a haza tudományian, erkölcsien és nemzetien kifejlett és fejlődő közszellem igazgatása alatt álló tanodákban. A mindenkit — ha még ezentul is külön maradand — külön illetendő hit- és vallásfelekezeti oktatást és gyakorlati istentiszteletre vezérlést, mindenkinek hadd adja meg a saját egyházának papja. Lesz egykoron idő, a midőn azt sem fogjuk többé elkülöníteni, hanem úgy leszünk meggyőződve, miszerint az a ki valamely tudományt és pedig bármely-neműt tanít, egyuttal egyszersmind vallást is tanít; mert lehetetlen lesz, buzgó, lelkismeretes és igazán mivel és erkölcsien tiszta tanítónak valamit előadni, lehetetlen lesz neki, bármi szé-

pet, jót és igazat magyaráznia, a nélkül hogy ezáltal egyszersmind vallásszomját is nem elégitené ki, a nélkül hogy vallásirányu keblét is ne képezné a növendéknek! De mint-hogy a vallás egyszersmind oktatásból és positiv tartalomból is áll, ismét azt hiszem hogy ujra jövend kor, melyben ezen oktatást is ujból csak a rendes tanítóra fogják bizni, ki a növendékre a többi tudomány által is hatva és őt e szerint lelke teljes voltában ismerve, biz a vallási oktatást is hatékonyabban fogja növendéke keblébe véshetni. De ez most csak merengés és legfeljebb is csak methodikai felfogás a melyet a kornak és tudomány haladásának még sokáig érlelnie kell. Anyit azomban — a kinek tetszik, szabad már ebből is sejtenie, miszerint én részemről egyéni gondolkozásom szerint, némely embernek egyház és iskola felfogásától nagyban eltérek, el — a hit és vallás fogalmaiban is. Tudományi téren mozgunk, és azért fog jönni idő és alkalom a midőn mind ezen nézetimet bővebben és alapvetetten fejtenem ki. — Semmit sem akarok most egyebet, mint *a külön felekezetek tanítói és nevelőinek egymásközi erősbulésére — közös nevelési és tudományi céloknak a tanoda mezejéni elérésére és ily közös célok felé közremunkálása végett — kimondani az egyesülési eszmét. Tanítói tanácskozmányokat ne tartsanak ezentül a külön felekezetek tanítói külön, hanem tartsák azokat — mindanyinak közös felhívása mellett — közösen és központan.* Ez az mit legközelebbi törekvésemül ki akarok tüzni, és a mihez anyival nagyobb a bátorságom és kedvem, mert e gondolatnak első kifejezése után, már is több külön felekezetü tanítót hallék, ki az eszmét pártolva karolja. De meg erre külömben is sok ok van mely hatalmasan int. — Mint akarunk mi pl. különkülön az egy és közös nemzeti miniszterium, mint ezentuli legfőbb kormányunk irányában állani? akarjuk-e hogy az másképen bánjon és másképen kormányozza vagy irányozva az egy, és másképen a másik és ismét harmadik, negyedik és ötödik hitfelekezet tanodáit? vagy nem akarjuk-e mindnyájan hogy a tudományi tanulási és ta-

nitási függetlenség vagy szabadság elve mellett, mind-
 anyian egyenlő szerkezettel birjunk, egyenlő jogokra hi-
 vatottak és egyenlő kötelességek teljesítésére kötelezet-
 tek legyünk? Akkor egy része hazánk gyermekeinek vagy
 több szeretetben és jótéteményben fogna részesülni vagy
 pedig több nélkülözést lesz kénytelen eltűrni. Amaz eset-
 ben az egyik féltől mind oda sietnének a növendékek a
 másik fél tanodáiba — a miket kölcsönösen meglátogatni
 most már törvényileg szabad, emez esetben pedig igaz-
 ságtalanok volnánk az egyik fél gyermekei iránt. Ha va-
 lamelyik félnél több tudományi és önkormányzási szabad-
 ság lesz vagy lenne — mint a másiknál, ugyan azaz eset
 állandó be. Itt nincs egyéb expediens, mint a *tanodák kö-
 zötti tökéletes egyenlőség, viszonyosság és kölcsönösség*
 és így valamennyi tanodának — kivált a vegyes lakosu
 helységeken, mihelyt ezen tanodák nyilvánosak és még
 kiváltképen midőn azok már közép- vagy főtanodák —
 bármely felekezetből vett és választott, mindenesetre ér-
 dem és bizodalom szerint elhelyezett tanárok általi
 betölttetése. Lehetend-e aztán az ilyen tanítónak még
 felekezeti embernek lennie, vagy lehetend-e még ő fe-
 lekezeti irányu, már akár a számtan, mértan, föld-
 leírás, természettan, történet, nyelv sat. sat. tárgynak
 előadásánál — kivévén a valláshitet — mert a tiszta
 vallás nem felekezeti — hahogy netalán azt is ő tani-
 taná? — könnyű kitalálni. Hogy azonban vallása lesz
 — a mint minden tudományos embernek eddigé még
 mindig vallása volt, — azt meg én nem akarom két-
 ségbe vonni. Schiller és Schellingnek — híres és igen
 szabadelvünek látszó mondásuk dacára, mégis, vajmi
 magasztos érzelmü vallásuk volt. *) A tudományos fér-
 fiu mind, többnyire úgy lesz azzal, mint az említett két
 bölcs. De mivel a gyermek még nem lehet így, —

*) „Fragst du, zu welcher Religion ich mich bekenne? zu kei-
 ner von Allen, *aus Religion!*“ Schiller.

„Zu welcher Kirche ich gehöre? zu keiner von Allen, weil
 ich *zur Kirche* (im allgemeinen Sinne des Gottesgeistes)
 gehöre.“ Schelling.

mit kell tehát? engedni, hogy az érdem, tudomány és bizodalom szerint elhelyezett tanárok vezérlete alatti tanodáknak vegyes felekezeti fiatalága — a mint az már eddigé is divatban és gyakorlatban van — nyerjen külön vallásoktatást hitfeli papjától vagy legalább egyik hitfeli tanítójától. — De erről is präscindálok most és visszatérek eredeti eszmémhez, ahoz t. i. miszerint az összes magyar- és pedig még most két hazának nevezett — összes nyilvános tanítói vagy tanárai, már akár képviselők által, akár pedig ösgyülesi modorban eszközös által — közös tanácskozmányt tartsanak. Ebben pedig — már mint szakférfiak, derítsenek fel oly tanácskozmányi eredményeket az oskolák nemei vagy fajaira-, ugy a külön oskolák céljára-, a külön irányuakban mi tudományok- és tanulmányoknak — az oskolák feladata szerinti okvetlen tanittatására -, a különkülön tanodáknak szerkezete és tanosztályfokozata-, a tanosztályokban töltendő időre-, a tanodák nyilvános fegyelmi törvényeire — sat. egyéb és temérdek sok teendőre nézve, a mik által, ha aztán javaslatokba foglaltatnának, ugy hiszem, hogy sem magas közoktatási miniszteriumunknak nem tennék rossz szolgálatot, sem nem, az ily uton ténylegesebb és mindjárt ébrebb mozgalomba hozandó nevelés-tanítási irodalomnak és így, közvetve ugy mint közvetlenül hazánk- nak — mert hazánk jobban és egyezettebben nevelendő gyermekeinek tennők azt, és nem különben saját magunknak, hivatalunk tekintélyesb s közszellemiebb rugók által összefüggő voltának. Ezt indítványozom és erre — a minthogy ugy is e jelen évben lenne és lesz és pedig Pesten tartatandó a prot. mind két hazai tanárok köztanácskozmánya — a kor közszellemének értelmében vélek eljárni és vélem egyszersmind több igaz és hivatásos és igazán hazafias tanítótársamnak széles e hazában kívánatát eltalálni ha — az összes magyar birodalomnak tanárait, már nem mint protestans, hanem mint köztanítói tanácskozmányra vagy gyűlésre megjeleni felszólítom és helybeli társaim nevében meghívom. A meghívót majd külön szerkesztve, közzé teendjük a legolvasottabb lapokban.

Enyit most ezen sokat ígérhető indítványra nézve. Hely — mi akár a megyeterem is lehetend, és idő — a meghívóban fog tudatni. A gyűlésnek szerkezetét és netalán egyes szakokra vagy működő osztályokra felosztását — majd határozzák el aztán a megjelenendők. Ilynemű gyűlésekre számos példát ad nekünk a mivelt külföld is, ilynemű tanácskozmányi értekeződést engednek megtárgult viszonyaink és sürgetve követelnek tanodai közös teendőink. Mit fog ezalatt netalán a nevelési miniszterium tenni és tétetni — azt bevárjuk, és arról mint gyakorlati iskolai férfiak, mint a tudományt hivatszerűen képviselők, és mint — miért ne mernők magunk felül elmondani — mindenkor kész jó munkásai a hazának — nyilatkozunk csak nem lehetend megtiltva? *)

Pest Husvét első napján 1848-ban.

Dr. Tavasi Lajos.

*) Ezek szerint tehát az e füzet végén álló meghívó a tanári gyűlésre, már előlegesen is — az iminti módosítások szerint értelmeztessék. —

Egyébiránt az indítványnak még egy kis nyomatéka és még egy oldalroli felfogása végett, nem mulasztom el jegyzék alatt és kivonatban közleni néhány sort egy levélből, a melyet ugyan e tárgyat nézőleg — Pest april 15-én egyik hazai felemhez intéztem. A kivonati sorok miket akkor a levélből — mivel az eszme tetszett — kiírtam következők:

„A nyári tanítói gyűlést megtartandjuk, az „Emléklapokban“ olvashatandja a meghívót. Még csak ezentul kell az ilynemű összegyülekezésnek fontosnak lennie — mig t. i. terjedelmes és sokoldalú és mozgékony nevelési irodalmunk nem lesz, hitem, mikint idővel (és én ezt már most teszem), a r. kath. görög és egyéb hitű szaktanítókat is össze kellend ilynemű gyűlésekbe hívni. Lesznek és kell lenniök közhazai tanítói, ugy összes mint vidéki, kerületi és szakgyűléseknek. Ezekben fog kifejlteni a nevelési közszellem mint tudomány és nevelési hatalom vagy ható, a melynek figyelembe vételével és ha lehet irányában ügyünk miniszteriumának működnie kellend. — A másik kifejtendő szellemhatalom lesz — de egyszersmind mint tényező is — a nevelési irodalom.

Ennek iránya is nem fogja kikerülni nevelési kormányunk ügyelmét. — Ha így nem mozognánk vagy nem akarnánk, akkor a statushatalom géptanodáivá sülyedünk és sem magunknak becsületet, sem hazánknak szabad üdvet nem szerezhethetünk. Concilium supra pápam — azaz, szellemteremtőiségben és iránykijelelésben. Így kell annak lennie itt is; az összes tanítók által kifejtendő nevelési közérő és közgyőződés és közakarát sat. lesz azon, még a miniszterre is irányadó befolyást gyakorolható hatalom, mert ő nékie kellend e hazában legelső vagy legfőbb tanítónak vagy tanárigazgatónak lennie. Ily közérőt, közgyőződést, közirányt, szóval közszellemet, nekünk kellend tanítókul előidézünk, különben veszve vagyünk és mint mondám, gépekké sülyedünk alá. De ugyanazért válasszuk is meg sorainkat és vigyázzunk hogy henye és heremunkásokkal ne szaporodjék se ne szaporitassék számunk. Minden tanítót hadvezérnek szeretek nézni, ki nem csak szük körében, működeme szorosabb korlátai között, hanem általában a tudomány mezején eszméket igazgasson és irányozni segítsen. Csakhogy a nevelésben mindennemű reform, nem már mátol hónapig, hanem csak legfeljebb egy generatióban, egy szüledék vagy nemzedék után leszen észrevehető. Egy ideig még igen meddők lesznek éveink, mert ugyan honnan is teremtsék egyszerre, az egész hazai megindult szellemet a tanodákban ügyesen szétlövellő és a nemzedékek vérébe szivárogtató tanító? Fogakból — mint a mesés görög, mi már nem teremthetünk embereket, még kevésbé vasasokat, legkevésbé ügyes tanítókat. Azért képezdék kellenek nekünk legislegelőször és az ezekben tanítandó egyéneknek kis időre külföldre küldetése; azután kellend nekünk a tökéletesen reformált tudományegyetem, mert innen lefelé fog menni a reform — a mi annak a tudomány és így a nevelés mezején is mindig legtermészetesb utja. — Kérdi kegyed: mi leszen a felekezeti tanodákból? Erről máskor. Én részemről e kérdés iránt tisztában vagyok magammal már régóta. Sok elfogultság leszen még itt elhárítandó. Régi nevelésének köntöséből és balvéleményeinek bilincseiből — erős ember kell hogy megszabadulhasson. De hisz' helyettünk és értünk — azt mondá a gondviselésben bizó egyik miniszterünk — az idő gondolkozik, majd kiforrija az itt is az igazi józan és korszerű szellemfolyamot.“ sat.

I.

Második protestans tanítói közgyűlés.

Az 1847-diki augusztus 9 s 10-dik napján Sopronban tartott prot. tanári közgyűlés naplója.)*

Az augusztus 8-kán érkezett tanárok, estve Hetyésy László tanár ur, mint a helybeli főtanoda ez évi igazgatója lakán, a főtanoda épületében találkozáván, kölcsönös megismerkedés után pár órát barátságos beszélgetés közt töltöttek, ki új ismerősével társologváán, ki tán rég nem látott régi jó ismerősével vagy barátjával. Ez alatt aláírási iv köröztetett, felhívó a két következő napon tartandó közebédbeni részvétre, olyformán, hogy kiki a maga személyeért fizetendi az egyegy ebédért járó előre meghatározott dijt. Ezek után közegyezéssel a „Rózsa“ című fogadóba mentek a tanárok, hol derült, vidám kedéllyel elköltvén estélyieket, barátságos kézszerítés után, a helybeli tanárok által számukra rendelt szállásaikra vonultak, az ut fáradalmi után pihenendők s a következő fontos napra elkészülendők.

Első napi gyűlés.

Augusztus 9-kén.

Reggeli 9-kor kezdődött a gyűlés, melyben részt vettek betűsor szerint: *Brassay Soma* kolosvári, *Dierner Endre* pesti, *Emericy Lajos* nyiregyházai, *Fiedler Pál* soproni, *Geguss Ferdinand* losonci, *Halasy Károly* soproni, *Hetyésy László* soproni, *Holzhammer István* győri, *Kanya Pál* pesti, *Kleeblatt Herman* soproni, *Lajb János* soproni, *Lerch Lipót* soproni, *Müll-*

*) A gyűlés menetének részletesebb megismerése végett, a naplót közöljük eléb, és pedig oly hiven a mint azt vettük, csak a jegyzk. XV-ik pontja volt kénytelen némi változtatást szenvedni. Külömben hasonlitanak olvasás közben öszve a naplói pontok, az illető jegyző-könyvekkel.

ner *Mátyás* soproni, *Pecz Gyula* szarvasi, *Simkó Frigyes Dani* bécsi, *Schmiedt* eperjesi, *Szabó József* soproni, *Szánthó János* miskolci, *Szloboda Lajos* soproni, *Sztrokay Ignác* soproni, *Tavassy Lajos* pesti, *Turcsányi János* győri, *Turcsányi Lajos* kőszegi, *Vidl Endre* kőszegi, tanár, továbbá *Kolbenheyer Mór* soproni lelkész, *Marczy János*, *Töpler Tóftl. Ede*, *Tuppy József* s *Ulber Mátyás* nevelő — urak s számos ügybarát.

Mindenekelőtt kiosztatott a megjelentek között a soproni főtanoda nyomtatott hirleményéhez függelékint hozzá csatolt előterve a tanári gyűlésnek, mely a következő:

„Előterve a Sopronban f 1847-dik évi auguszt 9 s 10-kén tartandó prot. tanári gyűlésnek (ugy a mikép ez igazgatóságunk résziről a meghívó levelekkel együtt szét lön küldve).

Jegyzés: A tanárok együttlétére szánható idő csekély lévén, ez alatt említésre méltó eredményekre csak ugy reménylünk juthatni, ha némely előkerülendő fontosabb tanácskozási tárgyak már előre át lesznek gondolva. Leginkáb ezen tekintetből adja a következő előtervet.

I-ső napi közülés, auguszt 9-kén, reggeli 8-tól délutáni 1/2 2 óráig.

1. Mindenek előtt a tanárok közül elnök, két jegyző, s két naplívivő választatik. Az ezen utóbbiak által szerkesztendő napló ez évben is sajtó alá volna bocsátandó, — de lehetőleg takarosan és költségtelenül. A jegyzőség eleibe tétessenek le jegyzékei a vidéki tanár urak szőnyegre szánt indítványinak, vagy tanácskozási tárgyainak, hogy ezek ott a másnapi tárgyalást előzőleg kitöl-kitől megtekintethessenek s így eleve át legyenek gondolhatók.

2. Felvételik a *tavali jegyzőkönyv szerint függőben maradt kérdések* fonala, de azójai eszmélgetés javasolta eltéréssel azon iránytól, melyben némelyik pont tavali tárgyalatni kezdett.

a. Jegyzőkönyv IV folytán: tudor Tavassy ur jelentése a szerkesztésre bizott tanodai s tanári névtárnak menyiben-létééről.

b. Jegyzőkönyv V folytán: a nagy szünidőnek mindenütt júliusra s augusztusra ejtése iránt szétküldött felszólításaink mit eredménylettek?

c. Jegyzőkönyv IX folytán: a két évnyi jogfolyam mindenüttli szoros megtartásának sürgetése kivánt vizshangot menyiben nyert?

d. Jegyzőkönyv XIII folytán: Warga János n. kőrösi tanár ur Curtmannak magyarra fordításában, mit ígért vala, menyire járt el?

e. Jegyzőkönyv XIV folytán: az általányban célszerűeknek talált tanodai hirlemények (programmok) körül, hol, mi történt?

f. Jegyzőkönyv XVI folytán: Szőnyi nevelő urnak Pestre nep-oktatoi praeparandiát tervező és a népoktatóságot ideiglenes átmeneti foglalkozásul s ugyszólván más hivatalra előkészítő gyakoronksági évekül javasló iratáról, melynek példányai tavali is-

mertetőleg osztatának ki, az ott irányba vett cél országos fontosságához képest, hallassák az egybegyült tanárok elfogulatlan ítéletüket, oly értesítő szavazat gyanánt, mely, ha másképp nem, mindenesetre a napló útján, tudomására jutand az érdekllett közönségnek.

g. Jegyzőkönyv XVIII és XXVI folytán: azon elláthatatlan általánossággal, melybe a tanodai kézikönyvek létrehozatalának kérdése tavál, fölmerültének első hevenyében, önkénytelenül ragadtatott, de a melyben megmaradva sikert várni alkalmasint képtelenség volna, egyenesen föl hagyni, s a kérdést legközelebb a következő indítvány korlátai közé szorítani tartanók célirányosnak:

Olcsó és jó latin klasszikus-kiadványok és ezekhez kellő *latin-magyar és magyar latin szótár* szüksége és kelete minden főtanodában és gymnasiumunkban kétségtelenül bizonyos, nagy és állandó levén, és szerkesztőikül alkalmas szaktanárok szinte nem hiányozván, — bizon meg a tanári gyűlés elismert képességű s vállalkozni hajlandó férfiakat az említett könyveknek egyesült erő útjani kiállításával, — és pedig ítéletünk szerint következő irányban:

α. A legáltalánosabb használata latin klasszikusok mielőbb lésanak napfényt egy olyan olcsó, „*tanodai*“ kiadásban, mely az illető klasszikusoknak csupán klasszikus művet tartalmazza, s ezen klasszikus művekből is, (melyek egyébiránt lehetőleg egészek legyenek,) zárja ki módosan mind azon helyet és szakaszt, mely a neveléstannak és széptannak szabályait tetemesen sérti.

β. A szótárnak első s terjedelmes része legyen *latin-magyar-német*, utórése *magyar-latin*; mind két részhez egy főszerkesztőnek egybesimító irányzása mellett a dolgozó társak haladéktalanul fogjanak hozzá; — neveik legyenek dolgozataik alá igtatva; legyen eleve kijelölve a legjobb idegen szótár, mely mindenkitől nagyában követtessék.

γ. Mind a tanodai klasszikus-kiadás, mind a szótár, — ha a tanári gyűlésnek igényeit kielégítendő, létezzék általános használatúvá a prot. tanodákban.

δ. A szótárnak mind első kiadása, mind azontul netalán megjelenendő javított kiadásai a főszerkesztőnek és dolgozó társainak. fáradalmuk aránya szerint, kamatozzanak azon idő s pénztőkétől, melyet közösen bele fektetnek.

h. Jegyzőkönyv XX folytán: az ünnepi szünidőkre nem volna-e jó mindenütt egyenlő számú napokat juttatni?

3. *A meghívó főtanodának* a tavál tárgyalatból nem folyó, *új indítványai*:

a. Határozzuk meg a módokat, melyek ha minden tanodáink igazgatói s tanári által követve lesznek, azt eszközöljék, hogy ifjainknak egyik prot. tanodából a másikba történő átlépései soha se járhassanak valamelyik tanoda akár fegyelmi akár elmeképzési törvényes rendszerének kijátszatával. Egyébiránt határozottan kije-

lentjük, miszerint ezen indítványunk legkisebb célzást sem rejt magában más tanoda ellen.

E pontnál fölgördítjük egyszersmind ezen bajos oldatu kérdést: melyek volnának azon saját törvényszerű hatalmunk körén belül megtörténhető lépések; miknél fogva a római kath. tanodáknak prot. ifjaktoli látogattatása, s viszont a római kath. ifjakknak bejárhatása a mi intézetinkbe a viszonyosság felé mindinkább közelítsen és pedig *ugy, hogy afféle kormányi rosszalások elkerültessenek, milyenek ez idén lettek némely tanodáink tárgyává.*

b. Az évenként csak egyegy hivatalos tanodai értesítvényt követelő újabb kormányi rendeletnél fogva is mellőzhetővé vált téli közvizsgálatok; a rájuk előkészítő tanismétléssel együtt ha egyébért nem, már csak tanítási időnyereség tekintetéből is, szünjenek meg.

Jegyzés. Az e napon netalán kiküldendő válaszmányok, dolgokat részint még az első napi délután, részint másnap reggel végezhetendik.

II-sod napi közülés auguszt 10-kén reggeli 8-tól délutáni 1/2 2 óráig.

1. Az első közlési jegyzőkönyv hitelesítettik. Az első napról tárgyalandókul fenmaradt kérdések tárgyalatnak.

A válaszmányi jelentések, ha ilyenek lesznek, meghallgatatnak.

2. A többi fő s középtanodák részéről szőnyegre szánt indítványok tárgyalatnak.

3. A legközelebb tartandó prot. tanári gyűlésnek helye s ideje kitűzetik.

4. Az napi jegyzőkönyv hitelesítése végett válaszmány neveztetik ki.

Jegyzés. Ez nap vagy akár előb is, a tanár urak közül azok, kik a szinte Sopronban 10-kén estve gyülekező természetbúvári közgyűlésben részt venni szándékoznak, beirathatják magokat e végett az illető megbizottnál.

Ezután Hetyési tanár ur, mint a helybeli főtanoda ez évi igazgatója, ily tartalmu beszéddel üdvözlé a tanárokat s ügybárátokat: „Tisztelt hallgatóság! Épülnünk kell folytonosan mindnyájunknak. Így tanítottak az irás szerint bennünket, s mi is így tanítottunk másokat. S kik az „épülés“ szó jelentését felfogtuk, mindig e hármat szoros kapcsolatban értettük alatta: haladj az esmeretben; kapj az alkalmon, mely ösztönt nyujt kötelességed hó telyesítésére; keresd fel a forrásokat, melyekből erőt s vigasztalást merithetsz, midőn az élet bajai reád sulyosodnak. De valóban nem mondok sokat, ha felesélésekbe nem bocsátkozhatván, csak általánosan, nyiltan kimondom, hogy az épülésre a hármas értelemben senkinek sincs nagyobb szüksége,

mint nekünk, kikre a nevelés szent ügye bízott. Ezen épülésre külömbféle az eszköz és az alkalom; hogy köztük a tanári gyűlések a leghatályosabbak közé valók, a nevelés avatottjai igen jól tudják; az avatottlansággal és felett vitázni háladatlan munka volna. Ti velem egyet értetek, tisztelt ügybarátok és tisztársok, ezt tanusítja hecses jelenlétetök. Hozzánk jöttetek, hogy épülést adjatok, s, ha lehet, vegyetek. Mi ugyan még több iskola tanárait is meghívtuk, kiknek jelenlétét körünkben sajnálva nélkülözzük. De azoknak, e hely távolságán kívül, mentségökre szolgál vagy csak azon körülmény is, hogy hazánkban protestans tanárnak igen kevés áldozni való idő s még kevesebb áldozni való költség jutott. Azomban, mivel a panasz akkor is kellemetlen, mikor igazságos, most pedig egészen helyén kívül volna — hagyjuk ezt. — Titeket, lelkes férfiak, kik a mi meghívásunkat és saját kebletek sugallását követvén köztünk megjelentetek, üdvözöllek én itteni tisztársaim és magam nevében, üdvözöllek a nevelés szent ügye nevében. — S minthogy az idővel gazdálkodnunk kell, lássunk tüstént teendőinkhez. — Az ur áldása kísérje törekvésünket.“

Ezen lelkes beszéd szives „éljen“ekkel fogadtatván, ugyan is Hetyésy tanár felszólítja a gyűlést az előterv értelmében elnökválasztásra. Mire *Brassay Soma* tanár elnökül egyhangulag megválasztatott, ki is megköszönvén a gyűlésnek benne helyezettett bizalmát s elnöki székét elfoglalván, felszólítja a gyűlést jegyzők s naplívivők választására. Erre *Pecz* s *Tatay* választattak meg jegyzőknek a napló szerkesztése pedig alulírottakra bízott. *)

A Jegyzőkönyv III-ik száma. — *Dr. Tavassy*, azon kérdést intézi a meghívó tanodához, illetőleg igazgatóságához: valljon mentek-e meghívó levelek minden protestans tanodákhoz, s melyekből érkezett válasz, s nem volna-e célszerű ezen válaszokat a gyűlésen felolvasni? Tudomására esett miszerint némely tanoda meghívót nem vett, újra indítványozza, miszerint minden protestans kollegium, lyceum, gymnasium s progymnasium a két hazában meghivassék ezen gyűlésekre. *Szánthó*: a miskolci reformatusok tanodájához nem érkezett meghívó levél, pedig onnan bizonyosan jöttek volna. *Szabó*, mint a soproni főtanoda mult évi igazgatója: én a tavali jegyzőkönyvben említett tanodák közül, tudtommal s szándokosan egyet sem hagytam ki: ha valamelyik kimaradt, tévedésből történt. Miskolcot illetőleg, mikor az evang. tanoda válaszából megértettem, hogy a reformatusok a meghívást meg nem kapták, tüstént irtam ujonan; ha azt sem kapták, nem az én hibám. *Turcsányi Lajos*, tanodai névtárt ohajt, melynek utmutatása szerint az ily tévedések legkönnyebben volnának elkerülhetők. *Emericy*: minthogy általjában iskola-

*) *Müllner Mátyas* soproni és *Geguss Ferdinand* losonci tanár.

ügyekről foly itt a tanácskozás, kívánja hogy ezen gyűlésekre meghivatnának, nemcsak az ugynevezett tudós iskolák, hanem a polgári, sőt a falusi iskolák is. *Dr. Tavassy*: több helyen a két hazában léteznek ugynevezett nevelői és tanítóikörök, az ő nézete szerint méltányos volna azokat is meghívni mint testületeket. *Hetyésy*: egypár válaszban a szük esztendő adatik okául a meg nem jelenhetésnek, ha már a felsőbb tanodák oktatói így beszélnek, mit fognának mondani a meghívott falusi tanítók? Külömben hisz senki sincs kizárva, kinek költsége s kedve van megjelenni. A mi a nevelői köröket illeti, azokról, legalább hivatalos tudomásunk nincsen, mihelyt lesz, megfoglaljuk hívni. *Müllner*: a meghívás, el kell ismerni, szörnyü teher az illető igazgatóra nézve, s mind a mellett, az igazgatónak legjobb akarátja mellett is, könnyen megtörténik — ut exempla docent — hogy az egyik vagy a másik iskola elmellőztetik, a mit ez, könnyen szándékosan történtnek vélhet s lenézésnek tekinthet. Véleményem szerint, van egy igen egyszerű módja a meghívásnak, mely ha elfogadtatnék, mind az igazgatón nagyot segítene, mind minden törtenhető botlás s tévedésnek elejét venné, mind pedig eleget tenne azoknak is, kik a meghívást a lehető legszélesbre kívánják terjeszteni. Indítványom tehát oda megy: tétessék ki egyszerűen az Egyházi lapban, melyet ugy hiszem a tanárok s nevelők többsége olvas — s még egypár más olvasottabb honi lapban, hogy ekkor, meg ekkor, itt meg itt tartatik a mindkét honi protestans tanodai tanárok közgyűlése, melyre minden t. c. oktató s nevelő s minden ügybarát ezennel, tisztelettel meghívatik az x...i tanoda igazgatósága által. Ehez még hozzá kívánám tétetni világosan, hogy külön meghívásra senki se tartson számot. Külömben is, minek hívassuk meg magunkat oda, hová magunk határoztuk hogy menendünk. *Többen*: helyes! csak ujság útján történjék a meghívás. *Talay*: nem tartja ezt célirányosnak; adjuk meg a dolognak a maga formáját. Külömben is, ha kedve van az illető igazgatónak a levelezésre s nem resteli a terhet, hadd járjon el kedve szerint. *Hetyésy*: mikor egyszerű módon szintugy célhoz juthatni, minek nehezíteni a dolgot. Ő az indítványt egészen célszerűnek találja s pártolja. *Dr. Tavassy*: ám legyen ujság általi meghívás, de azért irhasson az igazgató külön meghívó leveleket is. — *Elnök*: mind a két részre történnek nyilatkozatok, hogy a többség akarátja kitudódjék, bocsássuk szavazatra. *Többen* szavaznak ujságra. *Dr. Tavassy*: Urak! férfiak vagyunk, mint férfiak tanácskozunk. Okok döntsenek itten, ne szótöbbség. *) *Müllner*: ugy hiszem indítványomat

*) Ez bőven lón motívalva okokkal. Mert, ugyan kik is szavaztak volna? Mind a jelenlevők, a kik között tanulók és nem szakemberek is voltak? vagy csak a zöld asztal mellett ülők? aztán, e gyűlések csak tanácskozmányok. Itéletet dönthet szavazás és alkothat szavazás, de pusztá tanácskozmány körében és még ily vegyes testületben szavazás által határozni, nem lehet jó taktika. T.

eléggé motiváltam, s ha a többség mellette nyilatkozik, bizonyosan csak az okok határoznak. Én sem bánom, ha az igazgatónak elég kedve s ideje, ám hívja meg az ujság által történendő meghíváson kívül, még levelezés útján is a tanodákat; de akkor ne tegyen különbséget közöttök, mert ez rossz vért csinálna. Azonban szeretném, ha hogy határozatként mondatnék ki, hogy a külön meghívásra az igazgató nem köteles. — Még többen nyilatkozván az indítvány mellett, *Elnök* ez értelemben kimondá a határozatot. Az érkezett válaszokra nézve, *dr. Tavassy* újra indítványba hozá azoknak a gyűlés színén történendő felolvasását. *Hetyésy*: a válaszok vagy pusztá válaszok, melyeket időkiméltés tekintetéből nem tart felolvasandóknak; vagy indítványokat tartalmazók, a melyek majd annak idejében, ha az új indítványok kerülnek szönyegre, különben is felfognak olvastatni. *Mindnyájan*: csak maradjon; menjünk át a tavali jegyzőkönyvre. Mely is felvételvé, annak függőben maradt vagy további tanácskozást igénylő pontjai ujonan tárgyalás alá kerültek. Nevezetesen a tavali jegyzőkönyv IV-ik pontja, mely az idei

Jegyzőkönyv V-ik száma. — *Dr. Tavassy* jelenti, miszerint a tanodai névtár szerkesztéséhez, mely a tavali gyűlés által reábiztatott, még eddig lehetetlen volt hozzá fognia, mint-hogy az ahoz szükséges adatok nem küldetnek be a tanodák által. Csak *Aszód*, *Eperjes*, *N. Körös*, *Losonc* (ref.), *Selmec*, *Medgyes* és *Zilah* küldötték be eddig külön a szükséges adatokat, *) kimerítő tudósítást nyújtó hirleményt is csak igen kevés tanodáktól vehetett. Kéri annakokáért a gyűlést, miszerint a tanodákat újra szólítsa fel e tárgyban, egyszersmind igéri, hogy mi-helyt kezében lesznek a megkívántató adatok, ha csak két harmadáról is az összes tanodáknak, azonnal elkészítendi a névtárt. *Kanya*, a tanári gyűlés által kívánja felszólíttatni az egyes tanodákat. *Tatay*, az ujságokat ajánlja, s egyszersmind határidőt is kíván kitűzetni, melyre minden tanoda beküldje a megkívántatókat a szerkesztő által közhírré teendő rovatat szerint. *Szánthó*: minthogy nem ismerünk minden tanintézetet, szólítsuk fel az esperességeket, hogy ők gyűjtsék össze s küldjék be a kebelükben létező tanintézetek megismertetésére szolgáló adatokat. *Pecz*, az egyházakat a superintendentiák útján ajánlja e részben megkérteni. *Halasy*, ez volna a leghosszasb út. Legjobb lesz, bizzuk meg egyenesen a vállalkozó urat, hogy járjon el e dologban legjobb belátása szerint. *Elnök*, ez értelemben mondja ki a határozatot.

A jegyzőkönyv VI-ik száma. — *Dr. Tavassy*, jelenti hogy magányhírből tudja miszerint Debreczenben a kerületi gyűlésen épen most fog tárgyalatni a szünidők tartása iránti tavali indítványa a tanári közgyűlésnek; egyébiránt hivatalos vá-

*) Azolta pedig még: Turóc sz. Márton, K. sz. Miklós, Brassó, S. Gömör és Uj-verbász.

lasz a felterjesztett javaslat tárgyában, még egy ref. egyházi kerülettől sem érkezett; de reményli hogy javaslatunk el lesz fogadva s gyűléseink ennek következtében ezután látogatottabbak. *Hetyésy*, felolvassa a pápai kollegium levelét, melyben tudósítanak bennünket, hogy a szigorák épen ez időre esvén gyűlésünkben részt nem vehetnek, de egyszersmind biztosítanak, hogy jövődre legyőzendik az akadályokat. *)

VII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tatay*, felolvassa Késmárk levelét, melyben jelenti miszerint a tavali gyűlésnek a kétévnyi jogfolyam tárgyában hozott határozata náluk már életbe léptetett, egyszersmind panaszlólag említi, hogy némely tanoda, névszerint Eperjes, még mindig mellőzi e tárgyban a rendszert, mind a többi tanintézet, mind az ifjuság kárára, az ifjuság tudniillik oda csődülvén hol rövidebb idő alatt végezhet, habár csak készülébeli önsérelmével. Kéri tehát a gyűlést e tárgyban intézkedésre. *Schmiedt*: e tárgy tanácskozás tárgya volt Eperjesen is, de a többség úgy vélekedett, hogy ha Eperjes elfogadja is a kétévi jogfolyamat, ez által nem lesz a dolgon segítve, minthogy az ifjak átmennek akkor a reformatusok tanodáiba. Külömben ő bizonyosan tudja, hogy Késmárk a panaszló maga sem tartja meg a rendszert, hanem 3 év alatt elvégzi a kétévnyi philosophiát s kétévnyi jogot. *Emericy*: Késmárk egészen a rendszerhez tartja magát. *Többen*: olvastassék a levélnek ide vonatkozó pontja. — Felolvastatik; de abból ki nem világlik. *Tavassy*: Késmárknak panaszát tegyük a magunkévá s írjunk fel e tárgyban a középponti iskolai választmányhoz, s ha az nem képes intézkedni, a mit feltenni nem lehet, az egyetemes gyűlés eleibe terjesszük panaszunkat. *Halasy*: de hát miért nem egyenesen az egyetemes konventhez? *Tavassy*: hát minthogy egyetemes konvent csak egyszer tartatik évenként, iskolai választmány pedig akár hány-szor, azután kérdés, nem késünk-e el az egyetemes gyűléstől, mely a legközelebbi napokban gyűlend össze? Egyébiránt, ha a jegyzők elkészíthetik az oda terjeszjendő irományt, ő ki minden esetre részt veendő az egyetemes gyűlésen, szívesen előlfogja adni ügyünket. *A jegyzők* meg ígérnek. *Hetyésy*: a zayugróci rendszer mellett függelékként van egy kis megjegyzés, melynélfogva, a mely iskola nem tartja magát ezen rendszerhez, maga rekeszti ki magát azon iskolák sorából, melyeknek bizonyítványai a hatóságok előtt érvényesek, azonkívül semmi néven nevezendő seggedelmet a közgyűléstől nem igényelhet. Az egyetemes gyűlésnek ennél fogva hatalmában van, az egyformaság megtartását kieszközölni. Tudtára Eperjesen kívül, más evang. iskola nem is tesz e részben kivételt; a reformatusokról nem szólhat. *Elnök* Erdélyben legalább máskint rendezvék az iskolák, úgy hogy ezen

*) Adja isten!

egyformaságot alkalmaztatni nem lehet, mert ott a philosophiai kursus áthuzódik a jogon is és természetes hogy már az első évben is hall az ifju juridikumokat is. Az unitariusok még leginkáb közelitenek ezen rendszerhez, náluk tudniillik elvan különözve a jogtani pálya a philosophiaitól. *Hetyésy*: a reformatusokat illetőleg, a méltányosságtól s az illető intézeteknek növendékeik alapos kiképeztetéséről gondoskodásától várhatni, miszerint a szóban levő káros gyakorlattól mennél előb elállandanak.

VIII-ik Jegyzőkönyvi szám. — A tavali napló s jegyzőkönyv X-ik pontjára nézve, *Hetyésy* tanár tiltakozik az ellen, hogy elnökileg, azaz ő általa „a kéregetés tovább is ajánltatik.“ Ő ellensége mindennemű koldulásnak s tehát az iskolá számáraik kéregetést sem ajánlhatta. Nyilatkozata ilyformán hangzott: a kéregetés, mint szükséges rossz, jelenleg eltürendő. Egyszersmind ezen tiltakozását a jegyzőkönyvbe felvétni kívánja.

IX-ik Jegyzőkönyvi szám. — Felolvastatott Warga János n. kőrösi tanár levele.

Tavassy: sajnáljuk hogy a jeles férfit körünkben látni nincs szerencsénk; hosszú tapasztaláson alapult tanácsa minden tekintetben nagy nyereség volna a gyűlésre nézve. Hogy gyengélkedése dacára is oly buzgalommal járt el a reá bizott munkában köszönetünket érdemli. A fordítást illetőleg, kijelenté nagyságos Schedius Lajos k. tanácsos ur véleményét miszerint azon testület, mely a fordítást reá bizta, gondoskodjék annak leendő kiadásáról is. *Elnök*: a gyűlés a könyv kiadásába nem bocsátkozhatik, minthogy arra fundusa nincsen; mi legfelebb mindnyájan aláírhatunk egyegy példányra, pedig ez még korántsem volna elegendő. Bizassék az egész egy választmányra, mely legjobb belátása szerint intézkedjék. A tanárok bizonyosan elősegítendik a mint lehet a könyv keletét; csak az a kérdés, kik legyenek a választmány tagjai? *Többen*: maga a szerző s a pesti tisztársak. *Elnök*: legyen tehát, ngs. Schedius Lajos, dr. Tavassy Lajos, Kanya Pál s Warga János.

X-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Dr. Tavassy*: örömmel jelenti, miszerint a csak ezelőtt kétévvel megpendített eszme a tanodai hirlmények iránt, mindinkábbinkáb viszhangra talál. Az idén, tudtára, már a következő intézetek bocsátottak ki hirleményt: N. Enyed, Késmárk, Losonc (ágost.), Pest, Selmec, Sopron, Szarvas. Szóló véleménye szerint érdekünkben áll, ezen hirleményeket minél általánosabbakká tenni, hogy a nagy közönség s a hon — mert ennek ellenörködése alatt állunk — minél közelebről megismerkedjék intézetink szellemével s mibenlétével, s az által azoknak pártolására buzdittassék; egyszersmind átada az *Elnöknek* a késmarki „tanodai szózat“-ból néhány, a pesti mult évi s az idei hirleményekből számos példányt, a tanár urak közt leendő kiosztás végett. Hasonlót tett *Pecz* is; a két *Turcsányi* pedig szinte kiosztá az illető tanodabeli ifjuság névjegyzékét. *Pecz* azon kér-

dést tevő: valljon a kiadó-szerkesztő, köteles-e a hirleményt eleve közölni tisztársaival, vagy sem? *Többen*: hagyjuk az e tárgyhani intézkedést az egyes tanodákra.

XI-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tavassy* köszönetét fejezi ki az ő szerkesztősége alatt eddig megjelent „Nevelési Emléklapok“nak a tanárok általi pártoltatásaért; bemutató egyszermind a legujabban megjelent 3-iks 4-ik füzetet is, s további pártfogásba ajánlja. Folytonos gyűléskedésre van szükségünk, eszmefejtegetés s cserélés végett; ez pedig csak sajtó útján lehetséges; azt véli tehát, hogy vállalata által, mely a hiányzó nevelési folyóiratot pótolja, csak szolgálatot tesz a tanári közönségnek. Bocsánatot kér, hogy minden módot használ lapjainak olvasókat szerezni; ha rossz a mit ad, ostromozzák meg; ha jó, fogadják el. (Éljen!) Még egy pár füzetkével meg fogja kísérteni, ha sok költségébe kerül is, hisz a jó ügyért áldozatokat hozni készek legyünk. Kéri a gyűlést, hogy engedné meg, e jelen gyűlés jegyzőkönyvét s naplóját az Emléklapokba hadd vehesse fel. *Többen*: legjobb közlöny a Nevelési Emléklapok; sőt kérjük *Tavassy* urat csak közölje. *Turcsányi Lajos*: méltányolva elismeri dr. *Tavassy* buzgalmát, melyért mindnyájunknak köszönetét megérdemli; de hogy az Emléklapoknak nagyobb publikuma legyen, hogy azt, névszerint a falusi oktatók is haszonnal olvassák — mert hisz magunk járatunk külömbféle igen jeles külföldi nevelési lapokat is — szükségesnek tartaná, hogy népszerűbben lenne szerkesztve s közérdékűbb tárgyakat adna; továbbá rendesebben jelenne meg meghatározott időben, terjedelemben s áron. *Pecz*: arra hogy meghatározott időben jelenjen meg, szabadalom volna szükséges, s így nagyobb volna a költség. *Turcsányi*: a privilegium nem emelné a költséget feletté, s a rendesen megjelenő folyóirat célszerűbb volna. *Tavassy*: hogy népszerűbb cikkeket adhasson csak küldjenek be olyanokat, ő örömet közlendi, s általában újra kéri a tanár urakat, pártolják s segítsék elő a lapot dolgozataikkal.

XII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tavassy*, figyelmezteti a tanári gyűlést az érdeklött könyvre, *) mely, miután a pesti prot. főiskolai választmány megbizásából készült, mondhatni országos nevezetességüvé lett; felszólítja a gyűlést a könyv feletti véleményadásra. *Müllner*: az egész könyv felett véleményt vagy is bírálatot adni itt nem lehetséges. A gyűlés nem könyvbíró választmány. Legfeljebb egyes elvei felett hozhatunk helyeslő vagy helytelenítő ítéletet. Kimerítő kritika bizassék inkább, ha úgy tetszik, egy arra kinevezendő választmányra, vagy vitatassék meg inkább a fontos tárgy ott, a hová való, és a hol már eddig is meg volt vitatva, az Egyházi Lapban

*) Lásd a Jegyzőkönyvet.

vagy a Nevelési Emléklapokban. *Tavassy*, épen erre nézve bátor a Nevelési Emléklapok IV-ik füzetében megjelent bírálatra utalni. *Tatay*: a gyűlés tegye magáévá dr. Tavassynak az említett lapban kifejtett s alapos okokkal támogatott nézetét, miszerint a praeparandia részletes bírálatába nem bocsátkozván, a tervben ajánlott állandótan népoktatók alkalmazásával nem tudott megbárátkozni.

XIII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tavassy*, mindenekelőtt klasszikusoknak közkölségei kiadását sürgeti. Klasszikusok minden iskoláinkban ugyanazok vannak szokásban, s ugyanazért bizonyos kelendőségre lehet számolni; azon csekély haszon, mely kiadásukkal jár, a miénk lehet, s a pénz melyet klasszikusokra kiadunk, hon marad. A gymnasiumok tanítói tehát egyetértve fogjanak e munkához, s vagy egyesek vállalják magokra egyegy klasszikus kidolgozását, vagy választmányilag adjanak ki tán évenként egyegy auktor. *Müllner*: nézetem szerint vannak a klasszikusok kiadásánál sokkal szükségesebb teendőink. A mi a klasszikusokra kiszivárgó pénzt illeti, bár több menne ki évenként a külföldre klasszikusokra, mert ez arra mutatna hogy többen olvasnák; de szükségtelen s hasztalan dolgokra, bizony sokkal több megy ki; egyébiránt klasszikusokat legalább kapunk a külföldről, és pedig olyan áron, melyel mi lehetetlen, hogy kiállhatnók a konkurrentiát; de más könyveket, szintoly szükségeseket bezzeg nem kapunk ám a külföldről, drága pénzen sem. Ilyenekről kellene tehát mindenekelőtt gondoskodnunk. Értem a kézikönyveket s szótárokat. Egyébiránt választmányra ezeknek kiadását véleményem szerint nem lehet bizni. Miolta fenn állanak ezen konferentiák, még minden évben szóba hozattak a kézikönyvek; s mi volt a sikere? semmi. Kézikönyvekre legbizonyosabban fogunk szert tenni, hogyha, nem mondom mind, hanem csak néhány tanító egyezkedik olyformán, hogy mindenik vállal magára egyegy tanulmányt, melyhez leginkább tartja kedve s ezt kidolgozza, — tán közölhetné még a kéziratot is a többivel. Így költsönösen behoznák egymás könyvét. Ez által azt is nyernek, hogy bírnák egyegy szakban többféle kézikönyvet a melyek között szükség esetében választani is lehetne, és elkerülnek az egyformaságot a tankönyvekre nézve, a mely a tudományos előmenetelt megakaszthatná. Már a szótárookra nézve inkább ajánlható a választmány általi kidolgozás. *Turcsányi János*: némi utasítás még is szükséges volna a vállalkozókra nézve, hogy például a kidolgozandó kézikönyv mintegy mily terjedelmű s mily szellemű legyen. *Tatay*: hanem vannak e tárgyra vonatkozó indítványok némely beküldött levelekben is. Hallgassuk meg azokat. (Halljuk!) Felolvastatott Késmárk levelének a tárgyra vonatkozó pontja, melyben mindenekelőtt szótárt sürget s Kärcher szótárát ajánlja alapul. Pozsony indítványa oda megy, hogy elsőben is az elvek iránt legyünk tisztában, azután fogjunk a munkához.

Selmec a szótárba a tót részt is kívánja felvételni. *Turcsányi*: két szótárra van szükségünk: egy kisebb s olcsó, meg egy nagyobb terjedelműre, amaz a kezdőknek számára s olyan már van nálam kéziratban és már kiadó is ajánlkozott. *Geguss*: Sárospatakon nem rég jött ki egy latin-magyar szótár, melyben a szavak, gyökök szerint vannak ugyan elrendezve; de a hozzá kapcsolt utmutatás nyomán könnyen eligazul a fiu. Mind újabb nyelvészetünkkezi alkalmaztatása, mind olcsóságánál fogva ajánlkozik. *Elnök*: a sárospataki nem kielégítő. Azomban latin-német és német-latin szótár elegendő levén, szoritkozzunk csak a magyar-latin s latin-magyarra. *Müllner*, a kisebb s nagyobb szótárnak nem barátja, mert ez által csak azt nyernők, hogy a szegény deák, kinek az egy könyv megszerzése is nehezebbre esik, kétszer költene. Szerezzen mindjárt egyet, melynek mindig hasznát vehesse. *Tatay*: az én indítványom: neveztessek ki mindenekelőtt választmány, mely tisztába hozza az elveket, melyek szerint a szótár készíttessék. *Tavassy*: mindnyájan szomjuhozuk a szótárt, a tervet nem lehet rögtönözni. A gymnasiumi tanítóknak fekszik leginkább érdekükben egy alkalmas szótár, azért ezeket kellene, véleményadásra felszólítani s ennek nyomán készíteni a tanári gyűlés meghagyásából a szótart; a magyar tudós társaság is többeket bizott meg szótárának készítésével. A szótár ne is legyen igen terjedelmes, mert így nem akad kiadó, minthogy oly anyira idegenkednek jelenleg nálunk a latin nyelvtől. *Szánthó*: nem ohajtom hogy a kézikönyvek általános befogadására kötelezettség legyen; de a szótár közösen vétessék bē. *Tavassy*: erről jogilag szó sem lehet, mert nincs jogunk valakit valami könyv használatára kötelezni; de nem is volna célszerű a versenyt kizárni. Csak vállalkozzék társulat, melynek tagjai betű szerint osszák fel magok között az egészet s csak egy legyen a fő szerkesztő. *Elnök*: a véleményeket a következőkben véli központosíthatni: neveztessek ki választmány melynek teendője az egyes intézeteket felszólítani hogy nyilatkozzanak mind a kiadandó szótár kellékei, mind a netán náluk létező s a munkában részt venni ajánlkozó nyelvészekre nézve, egyszersmind határidőt tűzvéni ki a nyilatkozatok beküldésére. Ezen beküldendő nyilatkozatok nyomán a választmány készítsen előleges tervet a szótár kiadása módjára nézve, — kiadóval is már előlegesen értekezvén — melyet majd a legközelebb tartandó tanári közgyűlés eleibe terjesszen további intézkedés végett. *Tavassy*, a dolog minélelőbbi foganatosítása végett célszerűnek tartja, hogy a választmányi tagok egy helyben lakjanak, ajánlja a soproni tisztársakat, úgy mint, kik külömben is az indítványozók. *Elnök*: kérjük hát meg a soproni tanár urakat, hogy ez előmunkálatokat magokra vállalják, az igazgató elnöklete alatt működvén a választmány.

XIV-ik Jegyzőkönyvi szám. — Felolvasatott Késmárk levelének e tárgyra vonatkozó pontja. Az említett visszaélés el-

len, legjobb biztosítékot lát a gyakoribb levelezésben, mely által részletes tudósítás adható s vehető az intézetek belrendezése iránt. *Selmec*; szigoruak legyünk a bizonyítványok dolgában; azok nélkül senkit fel ne vegyünk; a 2-ik fokozatuakat csak előleges vizsga után. *Tavassy*: a tanodának joga van a jövevényt még bizonyítvány mellett is vizsga alá vetni, s így azon osztályba sorozni, melyre érdemesnek találtaik. *Halasy*: kik hiányos bizonyítvánnyal jönnek, például ha valamely tanulmánybéli osztályzat nincs meg melyet hallaniok kellett, azokat ezen tanulmányból igenis meglehet vizsgálni, de a kiknek kielégítő bizonyítványuk van, azokat e szerint kell sorozni. *Tavassy*: tehát legalább a bizonyítvány nélkül jövőt vessük vizsgálat alá, s csak azután vegyük fel. *) *Hetyésy*: bizonyítvány nélkül jövőt semmiképp sem szabad felvenni, már csak abból a tekintetből sem, minthogy nem tudjuk hogy hogyan hagyta el ez előbbi intézetet. *Elnök*: itt az ám a baj, hogy a különböző intézetek különbözőképen lévén elrendezve, a bizonyítványból sokszor nem látszik meg, hogy ki melyik osztályba léptetessék. Ő tehát azt indítványozza, hogy a tanítvány vegye ki minden évről bizonyítványait, ezek szerint aztán minden nehézség nélkül történik az elhelyezés. *Szánthó*, elnök ur véleményéhez áll, annál is inkább, minthogy egyebült is, például a bécsi polytechnikumhan minden évről megkívánják a bizonyítványt. *Hetyésy*, nem tartja szükségesnek, hogy a tanítvány minden évről hozzon bizonyítványt. A ki kívánja, jól van, kiadjuk neki; de ne kényszerítsünk senkit, hogy ki kell vennie. *Turcsányi Lajos* elégségesnek tartja az egy bizonyítványt, csak hogy abban tétessék ki az évek száma, melyet az intézetben töltött. *Müllner*, szinte szükségtelennek tartja a több évekről bizonyítványokat, annál is inkább, minthogy ez csak a tanítvány zaklatására adhat alkalmat. Felhoz aztán példát erre, miszerint egy barátja, ki a soproni s pozsonyi főtanodából a legjobb bizonyítványt vitte és azután a pesti egyetemen a két első évi orvostani folyamatot is a legnagyobb dicsérettel végezte, midőn a bécsi egyetembe ment, mind ezen bizonyítványok előmutatása mellett sem vétett fel, míg a syntaxisi s grammatikai osztályokból is nem hozta a bizonyítványokat. Már ez csak vexe, olyantól, a ki a felsőbb osztályokat oly jelesen bevégezte, a hol akkor még minden deákul

*) Ezt nem mondhatám így. — Előbbi véleményemre is másképen emlékszem. Kifejtém ugyanis, mint lehet egyik intézet, tanfokozatilag és methodikailag emeltebb egy másiknál, mind a mellett hogy egynevűek, s e szerint, mint kell tehát arra ügyelni, miszerint a növendék; sem erején felüli osztályba ne erőltessék, sem pedig, erején aluliban ne tesdjék. Több ugyanis a növendéknek célszerű vezetése, mint a bizonyítvány s épen az volna előttem rossz tanoda, mely ezen elvet nem akarná elismerni; kivált a mai korban, hol a bizonyítványnyerésnek, anyi meg anyi az útja és módja s másfelől, a midőn a szülék a fiakat csak úgy át akarják kergetni az osztályokon! T.

ment, azt kérdezni, hát syntatist meg grammatikát tanultál-e? Külömben ugy hiszi, hogy az említett polytechnikumban is megelégszenek már most csak egy évi bizonyítvánnyal. Az ő osztályából legalább már egynehány fel ment oda s bevétetett nehézség nélkül csak egy, még pedig magyar bizonyítvány mellett. *Hetyésy*: a zayugróci oskolai rendszer fogadtassék el minden tanodáink által, akkor mind ezen nehezségek megszűnnek. *Tatay* az ágostai hitvallásuak iskoláira nézve igenis tisztában leszünk akkor; a ref. tanodákat pedig szólítsuk fel, hogy iskolai szerkezetüket velünk közleni sziveskedjenek. *Müllner*: a kiadatni rendelt „iskolai névtár“ban igen helyén lesz ezen szerkezeteknek megismertetése; annak utmutatása mellett majd könnyen fogunk az ily kétes felvételi esetekben boldogulni, minthogy könnyü lesz más tanrendszert követő s tán más elnevezéseket használó iskolákat a miénkhez mintegy redukálni. *Tatay*: szólítsunk fel minden tanintézetet, hogy iskolai szerkezetük megismertetését küldjék be dr. Tavasszyhoz a névtárban leendő közlés végett. *Elnök*, tovább is csak az évenkinti bizonyítványokat ajánlja, melyek mellett, a külömben mindig lehetséges kijátszás lehetetlen lesz. *Geguss*: ha a tanodák beküldik rendszerüket, akkor tévedés nem történhetvén elégséges az egyévi bizonyítvány. *Többen*: csak a szerkezet megismertetése a nevtár utján. *Elnök*, ez értelemben kimondja a határozatot.

XV-ik Jegyzőkönyvi szám. — Az ezen szám alatti tárgyról — a r. kath. ifjaknak intézeteinkben való tanulása- és általunk megvizsgáltathatásáról, volt ugyan tanácskozás s az egyes intézetek elbeszéltek a náluk divatozó gyakorlatot; de miután erről ugy sem áll hatalmunkban határozni, kimondatott, miszerint e tekintetben, várnók be saját egyházi felsőbseink utasítását is a mihez való tartás végett. Addig pedig, maradnánk a régibb gyakorlatnál

XVI-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tatay*, a téli vizsgákat megszüntetni kívánja minthogy sok időt elvesznek, egy-pár hetet kívánván az azokrai készület, maga a vizsgálat is több napot, mely idő sokkal nagyobb haszonnal fordíthatatik tanításra. Azután az examen által a tudomány félbeszakasztatik s a tanuló nem hallja azt összefüggésben, a mi az ő kiképeztetésére nézve nem lehet jó befolyásu; meg külömben is szükségtelenné vált a téli vizsgálat, minekutána a nm. helytartótanács, az első félévről tavall leérkezelt kegyes rendeleténél fogva nem kíván értesítést. *Pecz*, Sopronnak indítványát a szarvasi tanoda is pártolja. *Szánthó*, Miskolc a téli vizsgákat megtartani kívánja. *Tavassy*: Sopron itt tetteleg indítványozott. Eltörölte a téli vizsgákat s most indítványt tesz azoknak általános megszüntetése iránt. Dicséri Sopronnak erélyességét, melynélfogva önállóan tenni mert. Most igazulni akar, vagy tetteinek helyes voltáról a többi tanárt is meggyőzni. Ő részéről, helyesli Sopron lépését. Külömbséget tesz a censura vagy szigora, mely feljeb

léptetés előzménye, és a sujtásos nyilvános vizsgálat vagy examen között, mely csak a szülők szemeinek legeltetésére van. Az első félévben feljebb-léptetés nincs, tehát a szigora sem kell akkor, a sujtásos examen pedig egyszer is elég. Ő tehát csak egy vizsgálatot ohajt, mely azomban egyszersmind szigora is legyen.*) *Turcsányi Lajos*: Köszeg a téli vizsgálatot megkívánja tartani. Nézete szerint a tanító ne elégedjék meg, hogy a tanítványok csak átfussák a tudományokat hanem azon legyen, hogy a tanítványok mindent felfogjanak s ezt mutassa meg az examenben. *Hetyésy*, bizonyosan minden lelkes tanító azon lesz, hogy tanítványaival mindent jól felfogasson s nem elégszik meg a külső mázzal; de ezt examen nélkül is fogja tenni, valamint meg az examenből arról biztos ítéletet hozni nem lehet. *Elnök*: már igen előre vagyunk az időben, úgy hogy e tárgyat ma elvégezni nem lehet, hagyjuk tehát más napra.

M á s o d n a p i g y ű l é s.

Augustus 10-kén.

Nagy öröme szolgált a gyűlésnek ismét szépszámu vendéghallgatókat láthatni a maga körében, tanuságaul a közönségnek a nevelési ügy iránti meleg részvétéről. Megjelent a többek között, *Zsmeskály Sándor* ügyész ur, a győri egyházmegyei iskolai választmánynak elnöke, ki az egyházi s iskolai ügyek melletti ismeretes buzgalmánál fogva, ez napi gyűlésünket elejétől végig meleg részvétellel kísérte, többizben saját nézeteit is kifejtván a tárgyalás alá került tárgyak felett.

Ezen alkalommal a tegnapi gyűlés jegyzőkönyve felolvastatván s csekély módosításokkal elfogadtatván, névszerint a tanároknak minden bizonyos rend nélkül felsorolt neveire nézve az határozatván, hogy azok mindig csak betűrendben soroltassanak elő. A tegnapi gyűlésen félben hagyott tárgy feletti tanácskozás folytatott.

XVI ik Jegyzőkönyvi szám. — Folytatás. *Turcsányi Lajos*: még akkor is, ha két vizsgálat tartatik, kevés az idő a gyermekeknek kellőképeni kikérdezésére, mert a hallgatók alig várhatják a végét. A tanító pedig szereti meg mutatni hogy mit s hogyan tanít, a tanuló meg, hogy mit tanult. Elismeri ugyan hogy a vizsgálat nem cél, de denique csak szeretjük megmutatni hogy mit tettünk. Egy vizsgálat tehát kevés

*) Nézetem részletességének megismerésére, úgy akkor, mint most, szabad legyen hivatkoznom m. é. megjelent „két tanszéki beszéd“em egyikére „; a nyilvános vizsgálatokrol.“

idő. Ennélfogva küldői nevében a téli vizsgát megtartatni kívánja. *Szánthó*: tanodája is meg kívánja tartatni a téli vizsgát és pedig azon okból, mivel messze vidékről, a Kárpátok alljáról jönek hozzájuk az ifjak. Ha már a szülők a téli vizsgák alkalmával látják, hogy gyermekük nem tanulásra való, kifoghatják s más pályára adhatják. A mi a tanfolyamnak a vizsgák általi félbeszakasztását illeti, töröljük el hát a tentament is, hisz az is félbeszakasztja a tanfolyamot. Egyébiránt az examenrei ismétlést szükségtelenné teszik a havi ismétlések. *Pecz*: ha a szülők meg akarnak győződni gyermekeiknek alkalmas voltakrol, hisz tanodáink nyilvános intézetek, kiki előtt nyitva állanak, jöjjenek el, lássák s győződjenek meg. A téli vizsgálatrai készülest nem lehet a tentamennel összehasonlítani. Ez nem szakasztja félbe a tanfolyamot, mert csak egypár óráig tart, az exameni ismétlés pedig pár hétig. *Szánthó*, ismétli hogy a téli vizsgálatra nem kell készülni; feleslegessé teszi az ismétlést a lelkesen vitt havi vizsga. Azután a szülőktől, kik kétszer is alig jöhetnek évenként gyermekük után, hogy lehetne kívánni, hogy minden istenadta nap jöjjenek maguknak fiuk maga alkalmaztatásáról meggyőződést szerzeni. *Tavassy*, figyelmezteti a téli vizsgát sürgető urakat tanszéki beszédjére, hol kifejtette e tárgy feletti nézeteit. Feleljenek arra a nyilvánosság terén, különben is oda való levén a dolog. Sopron e részben erélyesen cselekedett s dicséretet érdemel. A vizsgáknak céljául azt mondják: az előjáróság s a szülék látni akarják, hogy mint felelt meg a tanító hivatásának, s a fiu mit tett? Az előjáróság s a szülő mindig megtekintheti az iskolát, s így ezen kettős cél csak mellékes dolog. De a szülőkre nézve ünnepély a közvizsgálat, szereti látni hogy mondja fel édes fia a leckét, örül a fitogtatásnak; de e részben könnyen lelket leverő s lelket rontó is lehet az examen, ha a gazdag urfi mellett a szegény fiu elmellőztetik a feleletekben. A tanító felelettel tartozik a szülőknek, igenis; de az examenen csakugyan nem lehet őt megítélni. A vizsga célja továbbá állítólag, hogy pártfogókat szerezzen az iskolának; de ez, valljuk meg, mily gyér tünemény. A vizsgálat, szóló nézete szerint, nem egyéb, hanem egy bevezetett osztálynak határköve, tehát feljebb-éptetési szemle. De feljebb-éptetés télen nincs. Tehát ujra is arra szavaz, hogy a téli vizsgálat megszüntessék, bizonyítványt csak *egy* évről adunk, csak *egy* értesítványt kíván a helytartó tanács; tehát elég *egy* évi vizsgálat is. Egyébiránt ezen tárgy nem függvén tőlünk, meddő tanácskozásunk, inkább a feljebb-éptetési szigorának mi módoni tartásáról kellene tanácskoznunk. *Elnök*: a téli vizsgák célszerűtlenségét eléggé bizonyítja az, hogy a tanítók magok sem építenek sokat az exameni feleletekre, kevés tekintettel levén azokra az osztályzás készítésekor; már hogy huzhatnának a szülők azok nyomán alapos ítéletet gyermekeik alkalmas vagy alkalmatlan voltakrol. Továbbá, hogy a szülők nem jöhetnek gyakorta, épen a téli vizsgálatok ellen

szól; mert csakugyan könnyebben jöhet egyszer, mint kétszer, s nyáron könnyebben, mint télen. Nagy különbséget lát a rendes tanítás s az examenrei készülés között. Ez ama Potemkin féle fényes s nagyszerű városok s virágzó falukhoz hasonlít, melyek kimultak, mihelyt a meglepve bámoló, elámitott cárné elhaladott mellettük. A rendes tanítás az erős alapon nyugvó épület. Ő a téli vizsgákat szinte feleslegesen tartja; de azoknak meg vagy nem tartása, helyi viszonyoktól függvén, eltöröltetésüket határozatilag ki nem mondhatjuk. *Zmeskály*, a téli vizsgákat megtartandóknak tartja már csak azon tekintetből is, hogy a fiúk, minél több alkalom nyújtatik nékik nyilvánosan fellépni, annál inkább neki bátorodnak s így elkészülnek az életre. Azonkívül tapasztalásból tudja, hogy az ifjú, minél közelebb a vizsgálat, annál erősebben neki fekszik a tanulásnak, úgy hogy olyanok is, kik különben semmit sem tettek, ekkor még is dolgoztak valamit. Végre minden esetre könnyebb az ismétlés, ha az kétszer tartatik, mintha csak egyszer, a mikor aztán az egész éven át hallott tanulmányok halomra gyűlnek. *Többen*: maradjunk az elnőkileg kimondott vélemény mellett.

XVII-ik s XVIII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Hetyésy*, ezen kettős kérdést terjeszti a gyűlés elejébe, van-e helye az iskolai fenyítékben a kicsapásnak (eliminatio), vagy az elutasítás (consilium abeundi) legyen-e a büntetésnek legfelsőb foka? Azután az elutasított ifju még azon tanévben felvétethessék-e vagy sem? Az első kérdésre nézve, az elutasítást elég szigorú büntetésnek tartja, a második kérdést illetőleg véleménye, hogy még ugyan azon tanévben felvétethessék más intézetekben; magában azon intézetben pedig a melyből elutasított, csak hosszabb idő mulva, ha megjobbultságának világos jeleit adandotta. *Turcsányi Lajos*, a kicsapás ellen szavaz. *Szánthó*, szinte megelégszik az elutasítással, de az elutasított azon tanintézetben többé ne vétessék fel. *Zmeskály*, halálos büntetéshez hasonlítja a kicsapást, mert a kicsapás morális gyilkolás, megrontja az ifju jövőjét, semmivé teszi a szülők reményit. A nevelés dolga, büntetés által is csak javítani, nem nyomorítani. Elég büntetés a hibázott ifjura nézve az elutasítás s az ez által ráháruló szegény. Sokszor csak a körülmények teszik a könnyelmű ifjat vétkessé, ki az elutasítás által észre hozatván, ha más intézetbe megy, hol tán azon körülmények sincsenek, egészen megjavulhat. A kicsapást eltörli. *Tavassy*, előtte szólóval egészen egyetért. Ami a physikai életben a testi megbélyegzés és halál, olyan ez esethen az erkölcsi fokozatbani második osztály s kicsapás, erkölcsi halál. Ő később testileg meghalni mint szellemileg. A miveltebb álladalmakban is eltörölték a halálos büntetést; de a vétkest elkülönzik a többi polgártársaktól, ne hogy rühös juhként az egész nyáját megrontsa. Mi is a gonosz fiutól igyekezzünk menekedni; de szellemileg meg ne öljük. Küldjük más intézetbe, ott tán megjavulhat. Ne

tegyük azt, mit a külföldön tesznek, hol olykor 16 éves ifju, egy megdölgöndolatlan tetteért kicsapatván, egész életére szereneséttelenné tétetik, minden pálya el zárátván előtte. A vétség pillanatnyi, nem lehet a büntetés örökös. Ő továbbá azt sem akarja, hogy a bizonyítványban az erkölcsi rovazatban kitéttessék a vétség, vagy második fokozat, hanem egyszerű megrovást ajánl vagy azon pusztá megjegyzést hogy elutasított. Ne legyen homlokára süttve a bélyeg. De azt kívánja, hogy ugyanazon évben ne véttessék fel ugyanazon intézetben; más intézetben igen, hacsak vétsége nem olyan, mely meg érdemli hogy egy vagy félélet vesztessen. *Szánthó*, az elutasításnak okát kitéttetni kívánja, így más intézetben őrszemmel lehetnek reá s mintegy kényszerítve lesz megjobbulni. *Tatay*, Tavassyyal egyet nem érthet abban, hogy csak suttomban küldessék el valaki. Nem akarja hogy valamely intézet rá szedessék az által, hogy nem tudja milyen egyénnel legyen dolga. Azonkivül a kormány is megkívánja az erkölcsi rovazatnak betöltését. Egyébiránt Tavassy tr. oly szerencsés helyzetben van, hogy nincs alkalma ily disciplinaris tapasztalatra, mely nem is vonatkozik kisebbszerű ifjakra. A mi az elutasítottnak más intézetekbeni felvehetőségét illeti, véleménye szerint ha valamely intézet meggyőző okoknál fogva jónak találja az elutasított ifjut felvenni, ám tegye; de ne tartozzék tenni, ne legyen kényszer. *Geguss*: az elkövetett vétség vagy olyan, hogy a polgári törvényhatóság alá esik, vagy nem. Ha polgári bünt követ el az ifju, kizárátván, átadatik a polgári hatóságnak, mely a bün fokozatához méri ideiglenes büntetését s nem büntet örökre. Szóló tehát itt sem látja helyét a kicsapásnak. Anyival inkább nem látja helyét iskolai vétségnél, hol feltéttetik, hogy az ifju nincs erkölcsileg elveszve. De nem látja helyét az elutasítás mellett a bün feljegyzésének sem, minthogy ez nehezíti a megjavulást, mert így az ifju, ha még él benne az erkölcsiség csirája, kitépve érzendi azt, s elkekeredve nagyobb bünbe sülyed. Az oly ifjat, ki azoknak, kiket mint szellemi atyáit tisztelnie kell, s kik ismerik vétségét, megbélyegezve pirulás nélkül szemükbe nézhet, elveszettnek tartja. Ő tehát csak egyszerű elutasítást kíván. *Turcsányi János*: a philanthropismust nem kell anyira tulságig vinni, hogy még az elutasításnak, okát se tegyük a bizonyítványba. *Turcsányi Lajos*: sunt certi denique fines. Elég gyenge ugy is a fenyték; hogy még okát se tegyük a bizonyítványba az elutasításnak az valóságos tulság. Így hát ne tegyük bele a bizonyítványba azt sem, hogy a tanulásban gyenge valaki; hisz ez is egy kis megbélyegzés. *Tavassy*, elveit akarja el mondani, ha gyakorlatbol nem szólhat is. Nem is szólhatunk mindig tapasztalásbol. A mi elvben igaz, gyakorlatban is annak kell lennie. Az elv: minél több a bünös valamely országban, annál rosszabb annak erkölcsi állapotja; minél többet kilitunk, annál gyengébb intézetünk. A nevelés többé nem botban, nem börtönben áll, hanem ok, szó által mindenható. Nekünk az ige adatott. Nagy hatása

van, ha lélekhez tudunk szólani. Tanodáink nem javító, nem büntető, hanem nevelési intézetek. Céljuk szó s okok által legyőzni a természeti vad ösztönt s a szellem szabadságát fejleszteni. Sokszor a növénydek olly dolgokért bünhődik, a mi az ő jellemének gyökere, a mit inkább ápolni, irányozni kellene. Ki mer mást erkölcsileg rovázni? Az csak az isten dolga, nekünk tenni nem szabad; azért mindig reszketek, mikor büntetnem kell, sat. Az elutasítás büntetés; az nem lehet örökös. Elég büntetés, ha megjegyezzük: elutasított. Az intézet, hová menend az ifju, tudakozódhatik utána, s szabad tetszésétől függ azt felvenni vagy nem. *Hetyésy*: nem lehet erkölcsileg rovázni nem is akarjuk azt, hanem csak a tettet akarjuk kitenni, és pedig épen az ifju kedvéért, nehogy az rosszabbnak tartassék, mint a milyen. *Pecz*: az iskola nem javító, hanem nevelő intézet; de minthogy némelyek már ugy jőnek, mint nem jók, javító intézeteknek is kell lenniük. Belső bírák ugyan nem vagyunk; de anyi tapintattal kell bírniuk, hogy a tanítvány erkölcsi jellemét kitanulhassuk s megítélhessük. A vétség tétessék ki a bizonyítványban az eddig kifejtett okoknál fogva; az elutasított még azon évben felvétethessék más intézetben; mert különben nem tudván merre fordulni, ezen időzés csak alkalom lehetne nagyobb erkölcsi sülyedésre. *Tutay*: nem helyesli, hogy az elutasított még ugyanazon tanévben felvétethessék. Azért utasítottuk el, minthogy mételynek tartottuk s nem akartuk intézetünket veszélyeztetni; vallyon, ha más intézet kénytelen őt mindjárt befogadni, ugy a mint van, ott nem lesz-e métely? Ő azt indítványozza, veszítsen egy évet; ez által tán legjobban meg éreztetjük vele tettének következtét s észre hozzuk. *Müllner*: az elutasítottat illetőleg ő is a mellett van, hogy még ugyan azon évben felvétethessék; mert ha évet nem veszít az elutasított, csakugyan célszerűbb ha más intézetben folytathatja tanulását, mint ha csak otthon kellene elkészülnie magánosan, a mit sok tán nem is igen bána, sőt örülne a hosszu vakationnak. De bátor vagyok még az első kérdésre is kijelenteni nézetemet. Az eddig szólottak mindnyájan megszüntetendőnek tartják a kicsapást (eliminatio). De kérdés, tehetjük-e azt? Nem jöhetünk-e oly szomorú kénytelenségbe, hogy az elutasítással, azaz: „most menj más intézetbe“ be nem érjük, hanem ki kell mondani: „többé a tanuló ifjuság között nincs számodra hely.“ Bár soha se történjék, de megeshetik, hogy tanuló oly vétséget követ el, melynek következtében a polgári törvényhatóság büntető keze alá esik s tán évekig börtönöztetik. Az ilyen súlyos vétséget elkövetett ifjat, csakugyan örökre ki kellene törölni a tanuló sorából azaz eliminálni. *Kanya*: egyszerű kitiltást ajánl, azok kitétele nélkül; de a hol beveszik, azoknak kérelmükre meglehet írni. *Halasy*: entia sine necessitate! *Szabó*: Hetyésy nyilatkozata mellett van. *Turcsányi János*: örül a philanthropismus e jelen diadalmának; de minden cselekvésnek meg vannak határai. Védjük az egyént; ne tegyük szerencsétlenné;

de a mint az egyénnek vannak jogai az intézet ellenében, úgy vannak az intézetnek is az egyén ellenében. Az egyén megkívánhatja, hogy ne bélyegeztessék, de meg azt nem kívánhatja, hogy bűnét pártolni csak látszassunk is. Ne adjunk bizonyítványt mely által ily szint öltenénk magunkra; hanem tegyük ki egyenesen az elutasítás okát. *Kanya*: nem akar örökké kárhozatni; az örök büntetést az isten tartotta fen magának. Ha kitesszük a bizonyítványban a vétséget, örökre büntelünk. De adassék az ifju kezébe az ítélet másolatja, hogy azt, ha a felvevők kérdezik elutasításának okát, elő tudja mutatni. *Zmeskály*: nem barátja a szerfeletti kemény büntésnek; de azt sem akarja, hogy a bűnös tettének méltó büntetését el ne vegye; mert így nem lesz félelem. Azt kívánja hogy a vétség tétessék ki a bizonyítványban. Ez által jövője nem lesz meg semmisítve. A tanárok látják az ifju tettet s vigyázhatnak reá épen ezen oldalát tekintve; s ha megjavul, kap majd jó bizonyítványt. De oda teendő a vétség még azért is, minthogy különben egyforma büntetés alatt volna ki kevésbé bűnös s ki nagyon van terhelve. Müllner rosszul fogta fel a dolgot, mikor azt, ki nagyobb vétsége következtében a polgári büntető törvény alá esett, kicsapatni kívánja. Mert az olyan is minekutána büntetését kiállotta, ismét felvehető. A kicsapást tehát általánosan eltöröltetni kívánja. *Müllner*: legalább képzelhetők oly esetek, hogy az ifju kriminalis vétséget követvén el, sulyosan s hosszabb ideig bűnhődik. Már az olyan ifjat felveheti-e valamely intézet növendéki közé, az intézet hitelének csökkentése nélkül, nem látja; de igen erősen hiszi hogy mindegyik intézet vonakodni fog, s méltán. Ujra kimondja tehát véleményét, hogy ne mondassék ki mintegy elvileg, hogy a kicsapásnak egy általán fogva helye nincs. *Tatay*: előtte szólóval tart. Roppant különbség van kitiltás s halál között, ez a hasonlat nagyon klauzikat. Egész Europa felett pálcát törünk, ha kimondjuk, hogy kitiltásnak helye nincs. Garantírozzon bennünket valaki, hogy a kik hozzánk jönnek, s kiket tehát nem ismerhetünk, hanem csak idő folytában tanulunk megismerni, nem gonosztevők, vagy hogy oly viszonyba nem kerülnek, hogy azokká lesznek, például gyilkosság miatt elcsapottat lehet-e fel venni? *Hetyésy*: ha kitesszük a bünt, nem szükséges más; mert akkor úgy is kíván tiltva, hogy ha látják, hogy kriminalis az ifju vétsége. *Szabó*: csak tartsuk meg kicsapási jogunkat. *Hetyésy*: ez nem jog, hanem szomorú kötelesség. *Szabó*: vannak am szomorú jogok is. *Turcsányi Lajos*: bonis nocet quisquis pepercerit malis. Ezen tárgyban is a két ellenvélemény között fekszik az igazság. Legyen elutasítás, az elkövetett vétség kitételével. *Elnök*: ezen megkülönböztetés, elutasítás s kicsapás között, sok bajt okozott; a medius terminus elenyésztet minden nehézséget. Tehát megtartandó-e a kicsapás vagy nem? Az intézetnek van joga a bűnöst a maga kebeléből kirekeszteni; de előtte a pályát elzárni nincs joga. Ne különböz-

tessük meg a dolgot, hanem nevezzük elutasításnak ezen kirekesztést; okát tegyük a bizonyítványba s majd a többi intézetekre bizzuk, tanácsosnak látják-e vagy nem az ily egyénnek felvételét.

XIX-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Müllner*: tán legjobb volna Késmárk indítványát a szótár dolgában kinevezett választmányhoz utasítani. *Elnök*: a dolog oly fontos, hogy méltán lehet tanácskozás alá venni. *Turcsányi Lajos*: az indítvány igen célszerű, mert szükséges hogy legyenek bizonyos határok a meddig mennie kell a növendéknek mikor egyik osztályból másba megy át, hogy tudja a következő tanító, mit kívánhat az ujoncoktól. *Tavassy*: még eddig azt sem tudtuk kieszaközölni, hogy tanodáinkban az elnevezés, az osztályzás, magok a tanulmányok, az időhosszára nézve egyformaság legyen, hogyan tanácskozhatunk a határokról, hogy meddig vigye a tanító nevéndékeit? Hozzunk előbb egyenlőséget az elrendezésre nézve. A kézikönyvek egyformasága nem is ohajtható. Némethonban menyi a jeles kézikönyv, s bir e valamelyik általánossággal? *Hetyésy*: ha minden tanoda a zayugróci rendszerhez tartja magát, akkor tudni fogjuk hogy minden osztály növendékitől mit lehet kívánni. *Szánthó*: ő is csak a rendszer megtartását sürgeti. *Tatay*: Késmárk nem is értheti az evang. tanodákat, mert azokra nézve tisztában vagyunk a zayugróci rendszer következtében. *Müllner*: sőt igen is, azokra is vonatkozik az indítvány, mert nálunk sem tartatik mindig szem előtt a rendszer különösen a felvételkor; azért annak egész kiterjedésébeni megtartását kell sürgetni. Egyébiránt mind az ágostai, mind a helvét hitvallásu tanodákat illetőleg, legjobb ha az e gyűlés folytában már két izben (a VII. s XIV. Jegyzőkönyvi szám alatt) kimondott határozathoz kötjük magunkat.

XX-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Turcsányi Lajos*: a zayugróci rendszernek hiányait különösen a falusi iskolák tanítói panaszojják. Anyi tudományt vet reájuk, hogy semmikép sem felelhetnek meg néki; a szülők pedig követelik tőlök. Azután nincsenek kézikönyveik. E bajokon segíteni kell. *Tavassy*: ne módosítsunk minduntalan a rendszeren. Az épület sokszor bolygatva roskadoz; gyűjtögessük évről évre az észrevételeket s kívánatokat e tárgy iránt, s így 3—4 év multán terjesszük az egyetemes gyűlés eleibe. A Turcsányi említette panasz oka az, hogy: sine nobis, de nobis, pro nobis, készült a rendszer. Azért hallgassuk meg panaszukat s terjesszük az egyetemes gyűlés eleibe, hogy az az elemi tanítók összehívásáról gondoskodván, a rendszer szükséges módosítását eszközölje. *Pecz*: hogy ne tegyünk változást a rendszeren, ezen elv nem áll. Vanak pontok, melyeknek hiányait mindnyájan érezzük. Így például rendeltetik, hogy a görögöt nem tanulók hallják a geológiát s chemiát, a mi lehetetlen. A görög s német nyelv helyett Szarvas a természetrajzot s köztörténetet akarja a retorikába behozatni, azon nyelveket pedig külön órákban hallják, kik tanulni akarják.

Szánthó: Tavasszal tart. Az elemi tanítók gyűlését sürgeti. *Turcsányi Lajos*: mi is nehezen gyűlünk össze, hát azoktól hogy lehetne kivánni; hanem vitassák meg a rendszert kerületenként, s adjanak be véleményt. A görög nyelv helyett pedig taníttassanak természettanulmányok. *Elnök*: ne bántuk még most azt a rendszert, mely még jól kipróbálva sincs. A polgári tanodákra nézve hozzunk határozatot. *Szánthó*: ne otthon kidolgozott tervet küldjenek be mihozzánk, hanem jöjjenek el magok, hogy ne mondhasák megint: sine nobis, de nobis. *Tavassy*: ők ezen közgyűlésre nem jöhetnek költség hiány miatt; hanem szólíttassanak fel, hogy adják be véleményeiket, ha nem ide, hat az egyetemes gyűlés eleibe; ha személyesen nem jöhetnek, jöjjenek írásban, mutassák ki a hiányokat, nyilvánítsák kívánataikat; s ezt tehetik tán már az 1848-diki évben. *Szabó*: Szarvas indítványa helyes. Ő meg van győződve, hogy a zayugróci rendszer által az ifjuság semmit sem nyert miveltségi tekintelben; a tanító pedig sok szükségtelen terhet vett vállaira. Csak az egy egyformaságot nyerték általa az iskolák. Pártolja Szarvas indítványát. *Turcsányi Lajos*: a német nyelvet nem szabad elhagyni, sőt több időt kellene reá fordítani. *Pecz*: két óra különben is kevés levén reá, célszerűbb volna, ha helyette a szarvasi indítványban kitűzött tárgyak taníttainának. A reformatus tanodákban sem fordul elő a német nyelv rendes tanulmányként. *Geguss*: hogy a ref. iskolákban nem tanítatik a német nyelv, az nem áll; mert az első osztálytól kezdve minden osztályokon keresztül tanítatik. *Elnök*: a polgári tanodák is gyűjtsék össze észrevételeiket s tapasztalataikat a rendszert illetőleg s azokat pár év multán küldjék be a tanári gyűléshez meghányás végett, s magok is a menyire lehetséges, igyekezzenek személyesen is részt venni a tanácskozásokban.

XXI-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Halasy*: tartassék meg a rendszer, miszerint tíz éves kora előtt, a latin osztályba senki fel nem vétetik, akkor eléri akkorra a kívánt évek számát. *Tavassy*, csudálja az indítvány logikáját. Van gyümölcs, mely tavasszal érik, van, mely ősszel. Az ember mindig érik; az érettség nincs épen a 16-dik évhez kötve, van nemzet, melynek egyénjeiről, azt mondják, hogy csak 40 éves korukban nő be fejük lágya. Ha az átléptetési vizsgálat elég szigorú, akkor nincs szükség érettségi vizsgálatra. Külömben is nincs a gymnasium s lyceum között az a különbség, a mely van gymnasium s egyetem között. *Tatay*: a lyceum fogalmazásába nem bocsátkozik. Érettségi vizsgát minden osztály között kíván; de csak ha majd a vizsgálatokrol lesz szó fogja kifejteni nézeteit. *Elnök*: az évekről gondoskodott a rendszer, az érettségi vizsgálat elmaradhat, tartssuk meg ebben az eddigi szokást. *Pecz*: az examenek tartása módjáról szóló határozata a középponti iskolai választmánynak be nem vehető. *Tavassy*: két vizsgáról szól, egyik az ünnepélyes, másik az azt megelőző szigorú; az érettségi vizsgálat jó volna ugyan,

de nem eszközölhető. A tanító lelkiismeretében kell tehát megnyugodni; a kit az nem tart méltónak az átmenetelre, az készület után újolag kérhet magára nézve vizsgát. *Schmiedt*: Eperjesen gyakorlatban van a nyilvános vizsga előtti szigora, mely három hétig tart. Az igazgató tanár eljárja minden osztályokat s megvizsgál szigoruan minden tanítványt, s e szerint történik az osztályzás. *Szánthó*: így van a dolog Miskolcon is; a nyilvános vizsgakor csak azok felelnek, kiket a hallgatóság hallani kíván. *Zmeskály*: Miskolcon a terv szerint történik ugyan, de nem nyilvánosan, jelenhessenek meg a szülők az ily szigorákban s az ünnepélyes vizsgálat akkor mint szükségtelen töröltessék el. *Turcsányi János*, hasonlatosságot lát a szántóvető és tanító között; mind-egyik vet a mint lehet s mindig utánna van hogy a vetésben baj ne essék; de egyszersmind gyümölcsöt is kíván aratni. Ha már egyhónapig tart a vizsga, teménytelen idő pazaroltatik; pedig Sopron épen időnyerés végett törölte el a téli vizsgát; mit nem azért hoz fel, mintha ezt helyeselné; ő meg akarja tartatni a téli vizsgát is, hanem ne járjanak oly sok előkészülettel. *Szánthó*: nálunk a tanulmányok renddel ismételtetnek mi által sikeresben működhetünk. *Tavassy*: neveléstani szempontból semmi vizsga sem volna szükséges. Hisz mindennap vizsgálunk, aztán a fiu inkább hidjen-e annak a ki őt egyszer hallja s abból itéli meg, mint rendes tanítójának, a ki alatt állott egész éven át. A tanító, ha lelkiismeretes, mondja meg: fiu, nem mehetsz odáb. Ha a fiu ezzel meg nem elégszik, appelláljon s ekkor vizsgáltassék meg. *Tatay*: az érettségi vizsgálat terveztetésének oka épen az hogy nem voltak elég szigoruak; nem akarja vitatni szükséges voltát, minthogy legtöbb intézetben ugy sem praktikabilis. A hol lehetséges, helyesítjük; a hol a körülmények nem engedik, ott a nyilvános vizsgálat ne legyen parádé, hanem pótolója a szigorának. *Elnök*: ez értelemben kimondja a határozatot.

XXII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tatay*: a beküldött észrevételek s javaslatok oly jlesen vannak szerkesztve, s oly alaposak, külömben is a tárgy, melyre vonatkoznak oly közérdekű, hogy méltónak találja miszerint az iromány egész kiterjedésében helyt foglaljon a gyűlés naplójában. *Többen*: helyes! igtattassék bele. *)

XXIII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Kanya*. Schedius Lajos k. t. ő nagysága részéről a következendő kérdéseket terjeszti a tanári gyűlés elejébe; melyeket ő ngysga szivére kötött. Nem akarja ugyan hogy most mindjárt vitakozzanak felették, hanem hogy jövőre gondolkodás tárgyaiul szolgáljanak.

Elnök: ezen kérdések is oly fontosak s közérdekűek, hogy

*) Sem a napló, sem a jegyzőkönyv mellett nem vettük.

méltán helyt foglalnak a naplóban. *Többen*: tétessenek bele. *Dr. Tavassy*: üdvöletet szavaz naplóilag s jegyzőkönyvileg a tisztelt férfinak, a nevelés bajnokának, ki ügyeinket oly hön pártolja s most is bár testileg távol, szellemileg köztünk van, velünk munkálódik. Mi is habár távozunk egymástól, szellemileg együtt legyünk, együtt működünk, egyformán neveljük a Kárpatok allján s Fiume partjain, Soprontol Brassóig a magyart! S épen erre nézve.

XXIV-ik Jegyzőkönyvi szám. — Bátorodik ugyan csak *Tavassy Lajos* a következő pályakérdéseket kitűzni *) (Éljen!). Kéri egyszersmind a tanári gyűlést, hogy e pályakérdések közhírré tételét vállalja magára, s ha e kérdéseket korszerűeknek ismeri, eszközölje ki, hogy ha lehetséges, hogy a jutalom pár arannyal növekedjék. *Tatay*: a kérdések közhírré tételét legjobb lesz ha maga a tisztelt jutalmat tevő vállalja magára. *Elnök*: a második kérdés megfejlőjének ígért 10 darab aranyhoz ő is járul két darabbal. (Éljen!) *Emericy*: én szinte eggyel (Éljen!) *Tavassy*: még volna több érdekes tárgya a tanári gyűlés eleibe terjesztendő, melyeket azomban az időnek rövidsége nem enged hosszab vitatás alá venni. Ilyenek volnának például, a nyelvtársalmak elrendezése, a honi protestans tanodák története, melyeknek összegyűjtéséről a tanári gyűlés gondoskodhatnék; ő azoknak össze szerkesztését s kiadását magára vállalná. sat. De az időből kifogyván hagyjuk másorra.

XXV-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Elnök*: soknyelvű országban élünk, sok nyelvekre van szükségünk, igyekeznünk kell tehát azoknak mégtanulását könnyíteni. Történtek a tudomány mezéjén sokszor felfedezések, melyek magokban véve csekélységnek látszanak, például a Linné féle rendszer — de a tudomány tömkelegében biztos kalauzul szolgálnak. Ily felfedezést tett ő a latin ige hajtogatására nézve, oly Linné féle klavist, mely a latin ige hajtogatását egy iven adja elő s megmutatja miszerint semmiféle nyelv igéje sem oly egyszerű, mint a latiné. Van szerencsége belőle egynehány példányt ki osztani ismertetés végett, megjegyezvén egyszersmind, mi szerint, hogy ha valamely intézetnek ezen táblázat megtetszenék, ő tulajdoni jogáról lemondván, annak kinyomtatására bele egyez, menyiben ez az intézet használatára történendik. Köszönettel fogadtatott.

XXVI-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Elnök*: e kérdés van még hátra, hogy a jövő évi gyűlés hol s mikor tartassék? *Tavassy*: minthogy meghívás sehonnan sem érkezett, ő bátor — tudván hogy tisztelt tisztársai beleegyezésébe bizton számolhat — Pestet ajánlani a tanári gyűlésnek; annál is inkább minthogy kijelenti,

*) Lásd aláb, a „Nevelési pályakérdések“ címét.

mi szerint ebben sok magyar s erdélyhoni tanár kívánatát fejezi ki, kik a e gyűlésnek állandóan Pesten, az ország szívében leendő tartatását ohajtják, hová a könnyű közlekedés s a különböző más érdek bizonyosan mindig számosan fogja egybe gyűjteni a tanárokat. Indítványozza tovább, hogy ne minden éven jöjjünk össze, mert ez sok költséggel jár; jövő évben ugyan még tartsunk gyűlést, de ott egyszersmind elhatározassék hogy minden hanyadik évben tartassék. Elnöknek köszönetet szavaz, hogy e tanácskozássokat oly bölcsen s ügyes tapintattal vezérlette, ugy szinte a soproni kollegáknak is célszerű intézkedéseik s szivességükért. **Többen:** mindenkor csak Pesten legyen a gyűlés. **Geguss:** Pest igen is sok tekintetből különösen ajánlkozik; de csak azon feltétel alatt fogadjuk el az ajánlást, hogy ha ebből a pesti tanárookra semmiféle költség nem hárámlik. **Hetyésy:** megigérjük hogy mennél számosabban fogunk megjelenni; hogyha Pest is megigéri, hogy semmi költségeskedést nem tesz. **Zmeskály** tb. hasonlóan nyilatkozik. **Tavassy:** az időre nézve legalkalmasabbnak találja közvetlen az egyetemes gyűlés előtti napokat, a mikorra sokan a tanárok közül különben is le szoktak menni Pestre; ezt annál is inkább ajánlja, hogy mennél számosabban részt vehessünk az egyetemes gyűlésen is, s ott ügyünket annál jobban képviselhessük. Legyen tehát auguszt 10, 11 s 12-kén **Többen:** helyes. **Elnök:** még egyszer köszönetét fejezvé ki a tapasztalt bizalomért s méltánylással elismervén azon szép rendet s higgadtságot mely az egész gyűlést jellemzé, a viszonzlítás reménye mellett magát továbbra is a tisztársak szives barátságába ajánlja. Végre **Hetyésy** a soproni tanári kar nevében köszönetét fejezvé ki azon tisztársak iránt, kik meghívásukat szivesen fogadták s jelenlétük által a gyűlési tanácskozmány élénkebbé s érdekesbé tételéhez járultak, egyszersmind szives elnézésért kérte meg a tisztársakat, hogyha talán az itten talált fogadtatás várakozásoknak meg nem felelt volna, azon ohajtást fejezvé ki egyszersmind, bár oly örömmel emlékezzenek vissza a tisztelt vendégek a Sopronban töltött napokra, a milyennel a meghívók emlékezendenek meg mindig azon élvezetről, melyben anyi jeles férfiakali találkozás részesíté őket.

Jegyzették: **Müllner Mátyás,**
soproni és

Geguss Ferdinand,
losonci tanár.

Az 1847-ben aug. 9 s 10-kén Sopronban tartott protestans tanári gyűlés jegyzőkönyve.

A gyűlésben részt vettek (betűsorban): Brassai Samu kolosvári, Dierner Endre pesti, Emericy Lajos nyiregyházai, Fiedler Pál soproni, Geguss Ferdinánd losonci, Halasy Károly soproni, Hetyésy László soproni, Holzhammer István győri, Kanya Pál pesti, Kleeblatt Hermann soproni, Lágler János sopr. Lerch Lipót sopr. Müllner Mátyás sopr. Pecz Gyula szarvasi, Schimkó Frigyes Dani bécsi, Schmiedt eperjesi, Szabó József sopr. Szánthó János miskolci, Szloboda Lajos sopr. Tatay István sopr. tudor Tavassy Lajos pesti, Turcsányi János győri, Turcsányi Lajos kőszegi, Vidt Endre kőszegi tanár-; nem különben Marczy János, tudor Töpler Tivadar Eduárd, Tuppy József s Ulber Mátyás nevelő urak és több ügybarát.

Aug. 9-kén.

I. Mindenekelőtt Hetyésy tanár, mint a soproni főtanoda ez idei igazgatója, idevezlé az egybegyűlt tanárokat, ügybarátokat, sajnálatát fejezve ki egyszersmind a fölött, miszerint a meghívottak közül sokan elmaradának, kiknek jelenléte igen kívánatos vala.

II. Ugyan Hetyésy felszólítására, e gyűlés elnökévé egyhangulag Brassai Samu tanár választaték: a jegyzőséggel Pecz Gyula és Tatay István, a naplóvitellel Geguss Ferdinánd és Müllner Mátyás bizatának meg. Ezek után

III. Többen főlemliték, miszerint némely fő — s középtanodához e gyűlésre szóló meghívás nem érkezett. Sopron részről viszont meglön jegyezve, miszerint igazgatósága a meghívandóknak meghívását nem mulasztotta el.

A gyűlés, nehogy jövőre nézve ily, bár szándéktalan kihagyás történjék vagy pedig a tanodáknak és tanítóknak kedvetlen osztályozgatásával járjon a meghívás; de azért, is mivel magában mentül több tanodai és tanítói elemet és érdeket egyesítve ohajtana látni, csak így is lehetővén minden nevelési s tanodai tárgyakhoz illetékesen szólnia: tartandó gyűléseinkre nézve, ugy ohajtja, hogy ezentul a meghívó főtanoda, bármelyik legyen az, a hazai ujságok útján intézze meghívását általányban minden magyar s erdélyi protestans fő-, közép- és polgári tanodához, ugyszinte — hahogy lesznek, nyilvános nevelői s tanítói társulatokhoz; — ugyanazon uton adja a gyűlésnek előtervét is; e mellett a hivatalos levelezésnek szokott útja, menyiben használandónak mutatkoznék, természet szerint kérdésen kívül maradván.

IV. Olvastatott az 1846-ik évi pesti prot. tanári gyűlésnek jegyzőkönyve, s ennek további tanácskozást igénylő pontjai újból tárgyalattak, s illetőleg az ott kívánt jelentések meghallgattak. Névszerint pedig

V. A tavali jegyzőkönyv IV-ik pontjának folytán; tr. Tavassy jelentvén, miszerint a tanodai s tanári névtárnak szerkesztéséhez, (melyel ő vala megbizva,) kívántató adatokat hozzája külön csak: Aszód, Eperjes, N. Kőrös, Losonc (ref.), Selmec, K. sz. Miklós, Medgyes, Uj-verbász, Kolosvár és Zilah, — h irleményben szinte csak néhányan küldék el, legtöbbben épen nem; s így ő a szerkesztésbe eddig bele nem kaphatott:

Mivel ily névtár, vagy inkább tanodai statistika sok tekintetben szükséges volna; a gyűlés újból megbizta dr. Tavassyt, hogy a kívánt adatok beküldését sürgesse; s ha épen valamennyi intézet értesítvényét nem birandja is, birva a többségét, haladéktalanul fogjon a szerkesztéshez.

VI. A tavali jegyzőkönyv V-ik pontját illetőleg; a nagy szünidőnek július és augusztus hónapokra ejtése iránt a ref. superintendenciákhoz intézett felszólításnak eredményeül, hirszerint jelentetik, miszerint a tiszántuli egyházkerület erről épen most tanácskozik; szintugy Pápáról is az hallatszik, hogy a szünidőnek eddigi alkalmatlan hónapjait elakarják cserélni.

VII. A tav. jegyzők. IX-ik pontjának folytán a gyűlésnek tudomására adván, miszerint a két évnyi jogfolyam egybe nem húzása iránti felszólítás az ohajtott sikert nem látja:

A gyűlés a két jogévnek szoros megtartását újból sürgeti; különösen pedig Eperjes e részbeni kivétlegességének megszüntetése végett a négy ág. hitv. egyház kerület központi gyűléséhez kéremmel járul, hogy az imint nevezett egyházi felsőség birja a fenálló rendszerhez szorosabb ragaszkodásra az eperjesi főtanodát; is, mint a mely a többi főtanodák tanítványszámbeli, s a jogászok készületbeli sérelme nélkül eme rendbontást nem gyakorolhatja. Miután pedig a jog tanításával némely ref. főtanodák szintugy bánnak mint Eperjes, azért addig is, míg a reformatus tanodákra nézve várt egytetemes rendszer megszületnék, az illető intézeteknek méltányosságától, növendékeik alapossága és bizonyítványaik teljes érvényüségére iránti gondoskodásától reméltetik az említett káros gyakorlatnak jobbra fordítása.

VIII. A tav. jegyz. X-ik pontját illetőleg: mivel a tavali naplóba s jegyzőkönyvbe ezen állítólag az elnökség által tett kifejezés csuszott be: „a kéregetés továbbra is *ajánltatik*,” ez ellen volt elnök, Hetyésy László azon észrevételt nyilvánítja, miszerint akkori nyilatkozata inkább így hangzott: „a kéregetés jelenleg még szükségből türelik.”

A gyűlés az észrevételt méltányolja.

IX. A tav. jegyz. XIII-ik pontjának folytán, Warga János n. körösi tanár levélben jelentvén, miszerint ő megbiztatásához ké-

pest, hosszas betegségének dacára is, *Curtmann*-nak fordítását elkészíté. S ugyan ő eme fordítmány kiadatala iránti gondoskodásra szólítván fel a gyűlést:

A gyűlés a tudós férfinak buzgalmát köszönettel fogadja; a kiadás iránt pedig legjobb belátásuk szerint gondoskodni megbizza: k. t. id. Schedius Lajos, tudor Tavassy Lajos, Kanya Pál és Warga János urakat.

X. A tav. jegyz. XIV. pontját illetőleg több oldalról jelenték, miszerint már ez évben következő intézetek adának hirleményt: Enyed, Késmárk, Losonc (ág.), Pest, Selmec, Sopron, Szarvas, s több intézetéből a jelen voltak közt példányok osztattak ki.

Ezen tünemények örvendetes tudomásul vétetnek, s ily közérdekű értesítvények időnkinti kiadására többi intézeteink is kéretnek.

XI. A tav. jegyz. XV ik pontjának folytán tudor Tavassy jelentí, miszerint a nevelési folyóiratot pótló Nevelési Emléklapoknak, melyeket folytatólag szerkeszteni a tavali gyűléstől felszólítva lön, taval óta már 2, 3, és 4-i füzetét is kiadá; s igéri, miszerint, ha pártoltatik, e vállalatot folytatandja.

Tapasztalt buzgalmaért a munkás férfinak köszönet szavaztatik, s ő a folytatásra pártolás ígérete mellett felkéretik; egyszersmind arra is felszólítatik, hogy a legözelebbi füzetbe vegye fel, a jelen gyűlésnek naplóját és jegyzőkönyvét.

XII. A tav. jegyz. XVI-ik pontját illetőleg, Sopron részéről Szőnyi praparandia - tervének különösen az állandótan tanítókat javasló részére nézve a gyűlés véleményadása indítványoztatván:

A gyűlés kimondja, miszerint, ezen ismeretes terv részletes bírálatába nem ereszkedve, az ott ajánlt állandótan népoktatóság eszméjét a maga népnevelési nézeteivel s a tanítói feladat (ars longa) felüli fogalmaival egy általán össze nem férlehetí, s e részben tudor Tavassynak a „Nevelési Emléklapokban“ megjelent bírálatával tart, az ebben eléggé kifejtett okoknál fogva.

XIII. A tav. jegyz. XVI és XXVIII. pontjait illetőleg, indítvány törtévnén, hogy mindennemű kézikönyvek kiadatalának terjedelmes gondolatával felhagyva, szoritkozánk legközelebb egy célirányos latin - magyar és magyar - latin szótárnak, minőnek szükségése minden fő- s középtanodánkban éreztetik, szerkesztésére:

E tárgyban a gyűlésnek véleménye és kívánsága egyelőre következőkben pontosul: alakuljon egy választmány, melynek teendője egy latin - magyar és magyar - latin szótár előállítására irányzott előkészület. Ezen előkészület álljon a következőkből:

a.) A választmány minden prot. és nem prot. tanodát, hol tantárgy a latin nyelv, haladék nélkül felszólítand hírlapokban és a nagyobb intézeteket levél útján is, hogy a náluk használatba veendő tanodai szótárban, micsoda minőségeket ohajtanának, a

munka terjedelmére, beltartalmára sőt árára és külalakjára nézve is; mely kívánatok beküldésére félévnyi határ időt tűzhet ki.

b.) A megírt kívánatokat mind bel fontosságuk mind a kívánók többségének tekintetében megfontolván és jellemző fővonásokban kitüntetvén, a választmány ezeknek értelmében dolgozókat szólítand fel, kik olynemű és modoru szótár részenkinti készítésére hajlandók lennének vagy hasonló dolgozattal már jelenleg is foglalkodnának.

c.) Az elsőbb jelentésekből hozzá adván saját nézeteit is, dolgozati tervet, — az utóbbiakból a dolgozó társaság névsorát készítvén el a választmány, azt egy a munka kiadásának módját, (mely iránt könyvkiadókkal is válthatni előre gondolatokat) tárgyzó javaslattal együtt bemutatja a választmánya legközelebbi tanári gyűlésnek, mely ez által azon helyzetbe leendő téve, hogy ama szótár szerkesztőségének alakítását megkísérelheti.

d.) A kijelelt választmányi működésekre a gyűlés szívesen megkéri a soproni főtanodának tanárait, (az igazgató elnöklete alatt.)

XIV. Sopron indítványozza, hogy gondolkozzék a gyűlés azon módokról, melyeknél fogva a növendékek egy intézetből másikba történő átlépéseinek alkalmával tapasztalt, nagy részt az intézet szándéka nélküli — kölcsönös kijátszások megszűnjenek, — vonatkozván névszerint ezen indítvány azon körülményre, mirent nem ritkán egymásik intézetben egész évnök átugrással, felsőbb tanfolyamba jut az átment növendék, mint melybe, előbbi intézetében maradva jutandott.

Mivel az efféle hibák nagyrészt az intézetek ismeretlenségéből egymás szerkeztével, törvényeivel, állapotjaival, eseményeivel származnak; azért egymás elmekepzési s fegyelmi rendszerének ismérése, szemelött tarthatása, s méltányolhatása végett, a gyűlés ajánlja intézetinknek a sürőbb levelezést, melynek utján folyvást szerezhető s adható részletes tudósítás. Az ág-intézetek részéről továbbá szigoru ragaszkodást ohajt a fenálló rendszerhez. Végre, azon intézeteket illetőleg melyeknek évfolyamai s tanítási rende még ismeretlenek, megbizsa dr. Tavassyt, hogy, — begyűjtve a kellő adatokat, tegye közzé azoknak e tekintetbeli ismertetését a „névtárban“ minélfogva aztán lehessen a netalán kellendő e részbeli további tanácskozásban módunk tájékozódni.

XV. Ugyan Sopron kérdi: mit tegyünk a felvétetni vagy vizsgáltatni kívánó r. kath. ifjakkal, a nagy mélt. helyt. tanácsnak legujabbi tilalma után?

Ezen ügyben, ragaszkodjunk saját egyházi felsőbbsegeink eddigi határozataihoz és várjuk be egyuttal azt is, a mi imez legujabb rendelményre nézve, — a mely ugy is csak néhány intézethez érkeze meg — eredményeztetni fog.

Aug. 10 kén.

XVI. Ugyan Sopron indítványozza, hogy tanítási időnyereség tekintetéből szünjenek meg — a tanodai évről csak egy hivatalos értesítvényt követelő kormányi rendeletnél fogva is mellőzhetővé vált *téli vizsgálatok* :

A tanári gyűlés az ímént mondott kettős okért, de azért is, mivel közvizsgálatink, eddigi modjuk szerint, lehetőleg ritkítandó céltalan ünnepélyek; a téli vizsgálatokat, hol helybeli viszonyoknál fogva lehető, megszüntetni ajánlja.

XVII. Ugyan Sopron megfontoltatni kéri a központi ág. tanodai választmányának azon javaslatát, melyszerint elutasított tanulót más intézetben még ugyanazon félév alatt felvenni tilalmas lenne, kapcsolatban azon kérdéssel, ki teendő-e a bizonyítványban az elutasításnak oka vagy inkább elhallgatandó?

A gyűlés véleménye következőkben pontosul.

a.) Ha az elutasításnak oka nem igen bélyegző s az elutasítottnak más tanodában tanulását az ifjúságra nézve veszélyesnek nem sejdítetteti, akkor az elutasítás okának elhallgatása az elutasítottra nézve volna kiméletlenség, mivel így az elutasított felül a legrosszabb is feltehető; ha ellenben olly okért történik az elutasítás, mely az elutasítottat másutt felvenni veszélyesnek mutatja akkor egyéb intézeteink ifjúsága iránti lelkiismeretlenséggel járna az elutasítási oknak titkolása: s így az elutasítás oka minden esetre kiteendő a bizonyítványban.

b.) Az elutasított tanulót, más intézetben azon esetre, ha az ottani igazgatóság által véleményadásra felszólított ugyan ottani tanárszék vagy tanodaitanács, a felvételért folyamodónak bizonyítványából és nyilatkozatiból, reája vonatkozó hivatalos vagy magányos tudósításokból, s egyéb biztos nyomokból merített meggyőződésnél fogva őt az ottani ifjúságnak kockáztatása nélkül felvehetőnek itéli, *szabadjon* még akár ugyan azon félévben, akár ha későbben jön is magányos vizsgálatra bocsátani, s ennek megállása után fel is venni; ellenben, hamely intézet igazgatója s tanársága az elutasítás okaiból, körülményeiből, az elutasítottnak hiréből, alkalmazkodásából, külsejéből s a t. azon gyanura kényszerítetnék, miszerint annak fölvétele az intézet erkölcsi életére káros hatással leend, ugy azon tanodai hatóság az illető elutasítottat sem ugyanazon félévben sem utób felvételi vizsgálatra bocsátani s felvenni *nem tartozik*.

XVIII. Ugyan az elutasítás tárgyában Sopron előadja, miszerint, a központi ágost. iskolai választmányának javaslatával ellentétben, az elutasított növendéket, hosszabb idő multán, ha ez a megjavultságnak világos jeleit adja, magába azon intézetbe, melyből egykor elutasítva lön, *szabadjon* (kötelezés nélkül) felvenni.

E nézetet a gyűlés egyszerű helyeslés útján magáévá teszi.

XIX. Késmárk levélben indítványozza : készíttessék tanodáink számára oly latin és görög nyelvtani kézikönyv, mely évfolyamokra oszolván, ez által habozatlanul megítélhetővé tegye, hogy a következő évfolyamban már minek, menyinek tudását kelljen a tanítványtól megkivánni. Késmárk ez által eme nyelvekbeni készület káros egyenlőtlenségének akarja elejét venni, úgy hogy ezen-tul az egyik középtanodából másikba átlépő növendékek, legalább e részben lennének ne csak névre, hanem valóságban is egyazon előmentségűek, csak így nem leendvén egymásnak akadályára az együtt tanulásban.

A gyűlésnek véleménye ezen idves indítványra nézve úgy tartja, miszerint ez az ágostai középtanodákra nézve az évfolyamok végzendőit úgy is részletesen meghatározó zay-ugróci tantervnek megtartása által némileg fölösleggé válik; — a reform. tanodákra nézve pedig e részben sem talál egyéb kisegelő módot, mint azt, mely ezen jegyzőkönyv VII és XIV-ik pontjában érintetik.

XX. Szarvas a fenálló zayugróci rendszernek több pontbeli változtatását indítványozván, erre nézve :

A gyűlés a megállapított rendszernek minduntalani másítását vagy módosítását több kárral mint haszonnal járónak véli, s e helyett inkább azt ajánlja az intézeteknek, hogy még néhány évnyi tapasztalásból ítéljék meg, mi és menyi hiány vagy céltalan van azon rendszerben: s így aztán valami 3—4 év elteltével gyűjtsék össze s küldjék be a tanári gyűlésnek meghányás végett a tapasztalás és gondolkozás ajánlta módosítások iránti véleményeket: mit tenni nemcsak a fő- s közép-, hanem a polgári tanodák is, pedig ez utóbbiak kiemelőleg felszólíttatnak

XXI. Szarvas az ágost. központi iskolai választmánynak ter vével tartva a felsőbb osztályba léptetendőket, főlebb léphetés előtt mind anyiszor azj osztálytanító, következő tanár és az igazgató mnit vizsgálati személyzet által érettségi vizsgálat (rigorosum) alá kívánja vétetni. Mely indítványnak támogatása végett fölem-lítették, miszerint a javasolt érettségi vizsgálat már némely fő s középtanodánkban tényleg, idvesnek mutatkozó gyakorlat-ban is van.

A gyűlés a javasolt érettségi vizsgálatot nem ellenzi: de mi-vel vannak intézetink, hol ez a rája kívántató hosszas idő és a tanítói erő hiánya miatt nem látszik kivihetőnek, azért emez in-tézetekre nézve elégli ha egyébiránt is elmulaszthatlan köv vizsgá-lataik hosszabbakká, részletesbökké és szigorubbakká tétetnek.

XXII. Terray tanár, mint a losonci ág. közép tanodának igaz-gatója . a központi ág. választmány fenytéki tervére s a zayug-róci rendszerre nézve észrevételeit s némely javaslatit küldvén be :

Ezek közérdekű voltukért, szórol szóra a naplóban foglaland-nak helyet, hogy ekkép több fej gondolkozásának szolgálhassa-

nak anyagul, egyszersmind előjegyezve legyenek utóbbi gondolkozás tárgyaiul.

XXIII. Schedius kir. tanácsos ur 7 kérdést terjeszt a tanári gyűlés eleibe.

Ezek magányos megfontolás tárgyaiul a naplóba igtatandók. *)

XXIV. Tudor Tavassy Lajos kellemesen lepi meg a gyűlést olyan nyilatkozatával, miszerint ő ezennel 3 nevelői s tanítói érdekű jutalom kérdést tűz ki, az elsőt 12, a másodikát 10, a harmadikat 5 — általa a legjobb munkáért kifizetendő arany mellett, mely jutalomkérdésekre megfelelő pálya munkákat a jövő évi tanárgyűlés idejére s helyére az ottani igazgatóhoz beküldetni s azután egy a tanári gyűlés által kinevezendő bíráló választmányának átadatni, ez által megbíráltatni, s illetőleg — hahogy koszoruzást érdemlő munka érkeznék, azt koszoruztatni, ilyen nem találkozendván, a jutalmat újabb pályázatra főnhagyatni ohajtja, oly kijelentéssel, miszerint ő a résziről megajánlott aranyokat nem akarja saját kezével a koszoruzandónak kifizetni, hanem azokat előre a bíráló választmány egy megbizandó tagjának általadni. Ugyanő a kitüzendő kérdéseket fölolvassa.

A gyűlés lelkesedéssel fogadja a lelkes férfinak tettben nyilatkozó ügyszeretét; nyilvánított ohajtásiban megegyez; kitüzött kérdéseit mentül előbb közzé tenni magára *Tavassyra* bizza: egyszersmind a naplóba igtatandóknak rendeli. Ezek után *Brassai* tanár a második kérdés megfejtőjének rendelt 10 aranyat, a maga résziről hozzá ajánlt kettővel, *Emericy* tanár eggyel 13-ra nevelék.

XXV. Elnök *Brassai* bemutatja általa készített „*hajtogatási rendszerét a latin igéknek*“ s belőle ismertetőleg oszt ki néhány példányt oly nyilatkozatal, hogy ha mely intézetnek eme táblázat megtetszenék, ő tulajdoni jogáról lemondva, annak leendő utánnomatásában előre megegyez, menyiben ez a közintézet haszna s használata végett történendik.

Köszönettel fogadtatik.

XXVI. A pesti tanárok indítványára: legközelebbi tanári gyűlés helyéül, központiság és közkivárat tekintetéből Pest, idejéül pedig aug. 10-ke 11-ke s 12-ke oly előre kijelentett köztiltakozással, hogy Pest részéről a gyűlés miatt semmi költekezés ne történjék.

Jegyzették: *Pecz Gyula* és *Talay István*.

*) Sem a napló, sem a jegyzőkönyv mellett nem vettük, de más uton mégis kezünkhöz kerülván, adjuk aláb a vegyes közlemények között.

M e l l é k l e t.

*Az eperjesi kollegiumbeli tanárok nézetei a sopronyi tanácskozmányi program pontjait illetőleg, utasításul a menendő követnek. *)*

1. A *névtárt* szorgalmazzuk, s iskolánk részéről a tavaly beküldött adatokhoz csak ezeket ohajtjuk pótlólag csatoltatni, hogy a grammatikának tanítója *Schulek Frigyes*, a második elemi iskoláé pedig *Marczy János*, az újabb nyelvek és az európai és magyar irodalom rendes tanárja *Szilvágyi József*.

2. A jul. s aug. hónapokra esendő iskolai szünet, mint legtermészetesb, legáltalánosb, legcélszerűbb mellett szólunk mink is s hogy a karácsoni s husvétii szünet csak *két hetet* tegyen és ne többet, a pünköshti pedig csak *három napot*. A leckeórák tartására nézve is az az ohajtatunk, hogy *teljesen* használtassanak s a tanító 5—6 minutum elteltével lépjen be, ne pedig 1 1/2 óra után. Mert minden lecke mellett meggazdálkodni vagy használatlan hagyni 9—10 minutomot, tesz egy hét alatt egy egész órát, egész évre pedig 40 órát.

3. *Két évi jogfolyamot* mi is törekszünk létesíteni; de fő körülmény s kívánságunk az, hogy a jogot egy év alatt sehol és semmi ürügy alatt se lehessen és legyen szabad végezni. — Kártékonyabb azomban az egy évi jognál tanodáinkban még az, hogy több intézeteknél, kivált az alsób osztályokban, mindenféle akkomodatiói okok mellett *ugratások* történnek a kitünőbb tanítványokkal ugy, hogy két év helyett csak egyet töltenek például a grammatikában és egyet a syntaxisban; a hanyagok és tompákra nézve ellenben a letartóztatási szigor meg nem tartatik. Így látunk aztán éretlen, készületlen növendékeket s a logikában p. o. 13 éves gyermekeket, vagy tudományos pályára egyáltalán fogva nem való, invita Minerva szülötteket. A kora s felületes neveltetésnek egyik forrása az elhatalmazott magánynevelés is, mely semmi ellenőrködést nem tapasztal. De a nyilvános oktatásnál is a korra nézve nagyobb szigorral kellene eljárni kivált a felvétel s áttételnél. A kora s felüles érlettetés, ama futás, s az iskolakoni keresztül futás, veszéllyel fenyegeti nem csak az illető egyéneket, de a társas életet is mind polgári, mind egyházi, mind tudományos tekintetben. Ez lelkiisméretbeli dolog. Itt a tanítóknak

*) A már induló félben levő követ hirtelen megbetegedvén s más intézkedések rögtön nem történhetvén, az eperjesi kollegium a sopronyi tanácskozmánytól, akarata ellen, elmaradt s nézeteit most pótlólag közli.

nemcsak egyes felszólalások, hanem főképp határozott, férfias s törvényes eljárás által tanusítaniok kell, hogy az ily iránynak s visszaéléseknek nyílt ellenei, hogy azokat türni nem akarják, türni nem fogják. Ha aztán a spekulativus, vagy gyenge szülék tapasztalandják, hogy az ily szilárd eljárás *egyetemes* s kivételt nem szenvedő, önkint elállanak igazságtalan követeléseiktől, kivált ha ez iránt kellőleg még *fel is világosítatnak*, s az *egyházi s világi kormány* is komolyabban veendi a nagy fontosságú ügyet.

4. A tanodai, kivált évről évre folytonosan s külön kiadandó *hírleményeket* sem fő, sem absolut-szükséges dolognak nem tartjuk, kivált ha a Nevelési Emléklapok s a prot. Egyh. s Isk. lap továbbra is megmaradandnak, melyek az érdekes tudósításokat szívesen felveendik s még tán nagyobb publikum eleibe hozandják, mint azt a külömben is költségesb hírlemények tenni képesek. Némethonban is lassanként ritkulni kezdenek már.

5. *Szőnyi* nevelő urnak nézeteiben, azon okoknál, fogva, mellyeket *dr. Tavassy* ur az Emléklapokban oly derekasan tárgyalt nem osztozunk.

6. Az iskolai *kézikönyvekre* nézve így vélekedünk: legeléb is szükséges volna a már kijött kézikönyveket s azok mivoltát ismernünk, hogy melyik jó és jobb vagy egészen sikerült s méltó, hogy egyetemesen használtassék. Össze kellene tehát azokat rovatonként írni, szakkbeli legaláb három tagból álló választmányok által megbíráltatni, azután pedig a legjobbat ószinte diskretióval, távol minden mellékes, hiu, önző érdekektől, egyetemesen elfogadni, akár mi nevü, rendü, vallásu sat. légyen is a szerzője. Mi a következő kézikönyveket fogadtuk be s ha jobbakrol értesítettünk szívesen állunk azokhoz.

a.) A 2-dik elemi osztályban: *Simon* vallástana 1 folyamát, magyarul *Nagy Mihály* fordítása szerint; *Hammerschmidt* magyarnémet elemi nyelvtanát; a pozsonyi bibl. történeteket.

b.) A *grammatikai osztályban*: *Simon* könyvének 2-ik folyamát németül és magyarul, szintén *Nagy Mihálytól*; *Melczer Lajos* grammatikáját, *Seidenstükkert* Némethy Páltól, *Melczer* föld és természetrajzát.

c.) A *syntaxisban* használtatnak: *Stancsics*, magyar nyelvtana; *Latin nyelvtudomány* az ifjuság számára 2-ik rész szókötés; Pesten Heckenastnál 1843. *Bredow*, egyet. történetei; *Dierner And.* egyházi történetei, correctis corrigendis *Hodosy* földleírása; Cornelius Nepos, Ovidius trist'um.

d.) A *szónok-költészeti osztályban*: Hellen nyelvtan elemei Posony. 1842. *Tóth István*, görögök s rómaik történetei; Pest 1845. 47. *Schröer* Archäologia graeca et romana; Lichard D. mathem. előcsarnok, Posony 1842. Virgil, Horác, Cicero beszédei, Sallust.

e.) *A bölcsészeti osztályokban: Vandrák András* kézikönyvei, u. m. *Lélektan* (2-ik kiadás 1847 Eperjesen Bencurnál); *elemi logika* 1844; philos. *ethika* elemei 1842. *Horváth Mih.* a magyarok története. Bécsben 1846. 47. *Fuchs Alb.* természet-tana; *Munyay* historia ecclesiae evang. in Hungaria.

f.) *A jogtani osztályban: Michnay* és *Fényes* statistikája, *Karvasi* politikája, *Fogarasi* polgári joga, *Bokrányi* tiszti írása. A klasszikusok kiadását illetőleg, minél olcsóbb, minél tisztítottabb kiadásokat ohajtunk. *) A szótárra nézve a sopronyiakkal egyet-értünk.

7. A sopronyi *uj indítványokat* illetőleg, még pedig

a) *alatt:* „hogy az egyik iskolából másba költözködő ifjak az elbocsátó tanodák rendszerének kijátszásával fel ne vétessenek,“ igaz ügy, ez pártolandó. Hanem itt az illető rendszereket eléb mind ismernünk kell, kivált a reform. atyafiak részéről, azután pedig, hogy a rendszer magában helyes s törvényes-e? Igen célszerűnek tartjuk, — mit mink követünk is, az elmenőnek bizonyítványába beírni: által van-e téve, törvényesen translokálva, a legközelebb felsőbb osztályba s mellyikbe? s a tanulmányokat is egyenkint nem általjában megnevezni s sorra kiírni. Panaszunk van a posonyi lyceum általellenében, mely a bölcsészeti pályát végzett s azon felül itt a hittani pályán egy évet járt ifjainkat, két éves theologusoknak elfogadni vonakodik, ha az ottani akademikus stipendiumról lemondani is készek.

A jó s törvényes bizonyítványokkal jövő róm. katolikusokat az illető osztály rendes tanítványaiul s rendes disciplina alá befogadjuk, másféléket s másképp nem; a vallásra s isteni tiszteletre nézve az illető lelkészhez utasítjuk.

b) A téli vizsgálatokat megszüntetni semmi szín alatt nem akarjuk. Mi a rendes tanítást akkor is folytatjuk s a vizsgálatokat szinte három hétig télben és nyárban a leckén kívüli órákban tartjuk úgy, hogy ma például a joghallgatók, hónap a rhétorok, holnapután a logikusok, sat. censealtatnak egyik tudományból, más alkalomkor másból, s így folytonosan, míg mindnyája mindenkül nem felelt. A kitünő osztályra adspirálók, egy tanulmányból kétszer, háromszor is kiszólitatva, szoktak felelni. Az igazgatóra nézve, igaz, terhes a hivatal, holott az összes censurákon 260 óránál is többet elül, csak néha némely kolleگا által pótoltatva, de a tanuló ifjuságra nézve a haszon szembetünő. A vizsgák kérdés vagy névhuzás mellett, teljes nyilvánossággal járnak, s a felügyelőn kívül megszoktak jelenni egyes szülék, nevelők, pártfogók s más tanuló társak is.

*) Lehetne Tauchnitz stereotyp kiadásából az illetőket nagyban megrendelni és Pestről mindenhova szétküldeni.

8. Az ifjak viseletéről vezetetni szokott s általunk tavaly indítványozott *napló* iránt nagy félreértés volt mind a pesti konferentián, mind az Emléklapokban, mintha annak egész tartalmát szoknánk vagy akarnánk nyilván felolvastatni, vagy éppen a bizonyítványba iratni. A mi eljárásunk ez: az alsób osztályokban minden tanító, a felsőbbekben az igazgató csinál egy néhány ivből álló folio füzetet s annak minden lapjára oda írja abc-rendben 10—12 tanítványnak nevét, a névhez pedig időnkint a felmerülő egyes immoralis, illegalis, jellemző tetteket. A félévi osztályzás készítésénél ezen napló aztán úgy használtatik, hogy az igazgató s az illető tanító vagy tanítók közreműködése mellett, a bejegyzett egyes adatokból, kellő *általános* erkölcsi jellemzés vonatik ki, s az észrevételek rovatába iratik, hogy p. o. B. betyáros maga viseletü, C. rest templomjáró. D. kártyázásért büntetettve sat. s ezen jellemzés a nyilvánosan felolvastatni szokott félévi klassifikatio alkalmával szintén felolvasztatik, valamint később a javulás is. — Nálunk e szokás a memoria divatos s jó eredményeit évenként tapasztaljuk. Nem kell hát itt, sem a tárgytól, sem a bizony nem-nagy munkától is iszonyodni. De helyes tapintat kell hozzá, és lelkiisméretes, komoly igazságosság, nehogy nevetségessé, vagy sértővé váljék az egész.

9. Az evang. egyetemes „Iskolai Rendszernek“ második kiadását illetőleg panaszosan valljuk, hogy annak az elsőtől lényegesen (s nem jobbra) eltérő módosításával, mint több mások, úgy mi sem elégedhetünk meg. Fő panaszunk, hogy azon munkálat nem egy öntésü, nem organice egymással összefüggő, nem egymásba vágó, nemtiszta gymnasialis s lycealis szempontból vett s aránylagosan kimért egész, hogy továbbá minden tulterheltsége s polymathiája mellett, még is felületességre, tarkaságra s encyklopädismusra vezető; szándékunk ennek érdekében felszólalni a kerületi s egyetemes gyűléseken sőt a hírlapokban is anyival inkább, mert nekünk a zay-ugróci terv annak idejében meg nem küldetvén, mi illető helyeken nem is szólhattunk hozzá. Jó lesz azomban meghányni a tárgyat a konferentiákon is.

Nevelési pályakérdések.

A m. é. aug. hó 9-ik és 10-kén — valamint azelőtt Pesten, úgy ezuttal Sopronyban összegyűlt prot. tanítók, a nevelési ügy előmozdítása tekintetéből, a hazai nevelőknek figyelmébe és megoldásul ajánlják a következő pályakérdéseket:

1. *Fejlessék meg, hazánk különféle nyelvi és vallási viszonyaira alkalmazottan: melyek minálunk eddigelé a tanító képezésének, hivatalra képesítésének és abbani eljárásának szokott módjai és gyakorlatai, — és mi uton volnának azok leg-*

célszerűbben elintézendők, a jó elemi, polgári, gymnasiális és felsőbb tanodákra nézve?

Jutalma 12 darab arany.

II. *Adassék rajza: mily működése vagy on hazánkban az elemi és néptanítónak a mindennemű hatók* (pl. szüle, község, egyház s megye hatóság, nyelv, vallás, más tanodák s tanító társak) *irányában.*

Jutalma mostanáig (mert mind az előbbi kérdésre, mind erre, még folyvást adakozhatni) 14 darab arany.

III. *Készíttessék terve a magyar prot. tanítók nevelés- tanítási köztanácskozmányának.*

Jutalma 5 darab arany.

A pályamunkálatok — az ilyenmű munkák szokása szerint — idegen kéz által tisztán iratva és jeligés pecsétetes levelkétől kísérve — melyben a szerző neve rejlik, küldessenek be Pestre a jövő 1848-ik év aug. hó elején tartandó és előlegesen kihirdetendő tanítói tanácskozmányhoz, vagy ezt megelőzőleg dr. Tavassy Lajos, a pesti prot. gymnas. tanára és igazgatójához, a ki által e munkák a tartandó tanítói gyűlésnek be fognak adatni, és egy a gyűlés által kinevezendő öt tagból álló bíráló választmány által — a melyben mindenesetre legalább is egy falusi nép vagy elemi tanítónak is kellend lennie — meg fognak bíráltatni. Két hó lefolyta után, a bírálmányi eredmény közhírré fog tétetni, és a jutalmat nyert szerző ezt ugyancsak Pesten Tavassy Lajosnál fel fogja vehetni, olyképen hogy még munkája is sajátja maradand. Ellenben ha ezt az ismert „Nevelési Emléklapokban“ engedné ki nyomtatni, egyegy nyomtatott ivért még egyegy aranyat fogna kapni. Hogyha egy munka sem fogna a jutalomra méltónak tartatni akkor az nem fog kiosztatni, hanem az ajánló által — ha t. i. már ez évrő is nem gyűlnék össze a két első kérdésre öszvesen husz-husz arany — két-két aranynyal megszorítva, ujból fog kihirdetett 1849-re. Kérjük ezeknél fogva a pártoltatást adakozási tekintetből; hogy munkák hiányában nem leendünk, arról biztosít a hazaj nevelők munkássága, kik a mint tudva van, a m. t. társaság utósó nevelési kérdésére öszvesen 14-en pályáztak.*) — Dr. Tavassy Lajos.

*) A tudós társasági pályakérdésnek jutalmát, a kisedevókat képző intézet igazgatója *Ney Ferenc* ur nyerte meg. E munka nem sokára, mint értesítve vagyunk — ki fog adatni. Figyelmeztetjük reá már előre is a nevelési közönséget.

III.

Nevelési értekezmények.

Mi módon lehetne nálunk a köznép iskoláit, egyszersmind szorgalomtanodákká (industrialis iskolák) tenni?

Minekutána ekklesiáink s iskoláink igazgatói teljes meggyőződéssel vannak a felett, mely nagy hasznára lenne a népnek, ha a nemzeti fiu és leánytanodák egyszersmind szorgalom tanodákká alakíttatnának, nem szükség nekünk, kikre annak végrehajtása módjának kidolgozása bízott, munkánkat a szorgalomtanodák ajánlásán kezdenünk. *) Egyenesen a dologra megyünk tehát, és hogy ezen kérdésnek mimódon lehetne a köznépet nálunk is, mindjárt a tanodában a szorgalomra szoktatni? annál világosabb legyen az értelme, mindenekelőtt azt kell meghatároznunk, mi a szorgalomtanoda célja?

A szorgalomtanodákban, a szükséges tanulmányok mellett, erejekhez és felfogásukhoz alkalmazott olynemű kézimunkákban foglalatostkodtatnak a falusi gyermekek, a melyeknek értése és végbevitel, az ő életek módjában melyre menendők szükséges, és a melyek után, sorsához képest, tisztességes kenyerét eheti majd jövődében az olyan szegény is, a kinek semmi más értéke azon készségen és ügyességen kívül nincsen. Így akarják a nép előljárói a gyermekeket, már a tanodában a munkásságra szoktatni, a mi egyébiránt minden embernek, akármely rangban legyen, kötelessége, s eleve megtanítani arra a mesterségre, miképen kelljen az erőt és az időt a maga és a mások hasznára fordítani és így a mi legfőbb, cselekedettel és ténylegesen (practice) vallásosnak lenni. Ezen az uton igyekeznek más nemzetek a köznépnek a testi nevelést, mely a testi erők célirányos gyakorlásában áll, megadni; a köznépet sok olyan esméretre vezetni melyek barmely csekélyeknek látszassanak is magokban, az ő rendeltetésére tartoznak és állapotja könnyebbitésére nagy befolyással vannak. Így akarják azt, a tunyaság és heverés ocsmány bünéből kiragadni s előre oltalmazni mind azon erkölcstelenségek-től, melyeknek az szülőanyja. Valóban, a legszükségesebb dolgok nélkül szükölködő szegénység, ez oly irtóztató állapotja az érezni tudó embernek, épen úgy származhatik a dologtalan heverésből, mint abból, hogy a különbben már szegény állapotban született ember, gyermekkorában, semmi olynemű munkára nem tannítatik, a miért a társaságban valamit adnának. Nehezen lesz

*) Értsd a kerül. választmányt, a melynek nevében e munka dolgoztatott.

az olyan emberből valaha korhely, a ki a mindennapi foglalatosságoknak kedvességét, a munkajutalomnak édességét, már gyermekkorában megízlelte s folyvást él azzal ifjuságában, a mire a szorgalomtanodában mód és alkalom szolgáltatik.

Külömböznek e szerint a szorgalomtanodák.

1. Az ugynevezett *dolgozó-házaktól*, a melyek a jórendű államokban azért állítottak és állanak fel, hogy azokban erejekhez alkalmazott munkát válaljanak mindenkor a gyermekek sőt az elnyomorodottak is élelmek keresésére. Ha az ilyen hasznos intézetekben, egyikben vagy másikban, a gyermekek kedvéért e legszükségesebb tanulmányokra és ügyességekre való tanítás és vezérlés is egyesítették a dologtétellel: akkor azok *dolgozótanodáknak* nevezethetnek; becők anyival nagyobb, hogy a népi lelki kinevelését is eszközlik, és, minthogy ezek többnyire csak a nagyobb városokban találhatók, a városi szorgalomtanodákat valamenyire kipótolhatják; azokkal egy rangba tétethetnek. Ilyen dolgozótanoda virágozik Pesten, a női-egyesület dolgozóházában a mely lételét és mintául vétethető tökélyét, a tiszt. egyesület feje ritka nagylelkűségének, fáradhatlan szorgalmu dajkázkodásának és bölcsességének köszöni.

2. Az olyan *mezei gazdasági intézetektől*, melyekben a földművelésre menendő falusi ifjuság, a mezei gazdaságra tartozó minden szükséges esmeretek és ügyességek megszerzése végett, az esztendő szakaszaiban előforduló paraszti munkákban gyakoroltatik. Ilyen volt József császár idejében csehországban *Ternován* Schönfeld ur jószágában egy ezen célra előkészítő tanodával együtt a falusi kisebb gyermekek számára, és ez az intézet minthogy az egész jószág elrendeltetése annak segítségül szolgált, oly tökélyre ment volt a nevezett birtokos idejében, hogy ahhoz csak hasonlót is alig mutathatott akkor a külföld. — A falusi szorgalomtanodák, enyire ki nem terjeszkedhetnek, csaknem minden ahhoz kívántató dolgok nélkül szükölködven, nem adhatják meg a földművelő népnek élete nemére megkívántató kikészítését és kiképeztetését. Elég ha ezek csak bevezetésül szolgálhatnak abban arra, a mire a munkás élet tanodájában cselekedettel fognak átvitetni. Mindazonáltal lehet ohajtanunk, hogy a mi életre hozandó falusi szorgalomtanodáink, csekély kezdetből valaha oly kiterjedésben virágozhatnának, mint elhunyt nagyérdemű hazánkfiának Thessedik urnak hajdani szarvasi industrialis tanodájá! Ennek leírását, az idő rövidsége miatt, és azért sem adhatjuk most itten, mivel az célunktól nagyon messze vinné, vissza megyünk tehát oda, a honnan eltértünk.

Megértvén a szorgalomtanodák célját, méltán tehetné valaki azt a kérdést: valljon az által hogy a gyermekek kézimunkákban is foglalatostkodtatnak a tanodákban, nem szenvednek-e rövidséget a tulajdonképen való tanulásban? — Más nemzeteknél is csaknem mindenütt a hol a szorgalomtanodák felállítottak, kérdésbe

tétetett az, de ezen ujtásnak jó következése elhallgattatta végre még azokat is, kik annak, mint más hasznos intézeteknek is, holtuk napjáig ellenségei maradtak. Közönségesen úgy tapasztaltatott, hogy a tanulásban való előmenetel szembetűnőképen nagyobb lett az olyan oskolákban, mint volt annak előtte. Nem is lehet az másképen, és meg kell arról már előre győződnünk, mihelyt meggondoljuk, mely természetelleni állapotban vannak most a gyermekek a falusi tanodákban. Mind délelőtt, mind délután több órán által többnyire homályos és szoros szobában, a betükre fügesztett szemekkel kénytelenítettvén ülni, el kell kábulni fejüknek, és a tartós ülésben eltespedvén testök, lelkökben is el kell butulniok s nem csuda, ha a tanuláshoz minden kedvöket elvesztik. Ellenben, ha egy két órányi tanulás után, kézimunkákra bocsátatnak, azokból bizonyosan megiffjodott erővel, vidám elmével jönnek ismét visza a tanulásra, és jobb kedvvel felényi idő alatt többet tanulnak. Azomban a munka közben is sok hasznos dolgokra lehet őket tanítani, teszik is azt az olyan tanodákban, hol maga a felvigyázó olvasván előttök, hol egyik vagy másik a gyermekek közül valamely *gyermekek barátját*, (*Kinderfreund*), a *szükségben segítő könyvet*, az *egészség katekismusát*, a *bibliai históriákat*, a *hazai történetekből* és a *világhistoriájából* a nevezetesebb darabokat sat. Még fejbeli számvetésben is gyakoroltathatnak, ha abba a tanodában helyesen bevezették. Ugy szintén *énekelhetnek* szívök felvidámitására alkalmas világi, erkölcsi és istenes énekeket. Nem esik hát a szorgalomtanodák miatt a tanulásban semmi csonkulás, csak a tanító szorgalmasan tegye kötelességét és tanodáját úgy ossza fel, hogy egy része mindig dolgozzék az alatt míg a másik tanul. — Minden jól elrendelt tanodában, a tanítás könnyebbségére is bizonyos csapatokra szükség a gyermekeket osztani; a szorgalomtanodákra nézve pedig mulhatlanul megkivántatik, hogy a tanoda legalább két osztályra osztassék. Hogy ez a felosztás egyáltalában a tanításra nézve is annál könnyebben megeshessen: változhatlanul meg kellene nálunk is határozni, hogy a gyermekek, nem a mikor a szüléknek tetszik, hanem az esztendőnek bizonyos részében pl. tavaszkor egyszerre adattatnának fel a tanodába.

De az a kérdés továbbá: *hol dolgozzanak a gyermekek?* abban a szobában bizonyosan nem dolgozhatnak, a hol tanulni szoktak, mert úgy a dolgozók által megzavartatnék a tanulók figyelve. Epen ez a szorgalomtanodák felállításában a *legelső és talán a legnagyobb nehézség*, hogy a falusi gyermekeknek többnyire csak egy szobájuk van a tanodákban, új szobát pedig azért építeni nehezen fog akármely ekklesia is, kivált míg a dolgozó hasznáról a tapasztalásból meg nem győződik, ha mindjárt módja volna is benne. Ha a tanoda szomszédságában *egy szobát ki lehetne a végre bérleni*, az segítene valamit, noha így is felmaradna mindig a *felvigyázásbeli nehézség és alkalmatlan-*

ság, melyről aláb böbebben leszen szó. Az nem elég hogy a gyermekek csak szerdán és szombaton délután dolgozzanak a mi-
kor külömben sem tanulnak, mert ugy a kevés idő miatt igen
lassan mehetvén a munkában elő s keveset mutathatván, a do-
log kivitelét ellenzők, már csak abban is okot fognak arra keres-
ni, hogy azt haszontalannak és sikertelennek Ienni kikiáltásák s
másokat is annak elnyomására birjanak. — Tegyük fel azomban,
hogy a helyre nézve nem lenne nehézség minthogy arról csak-
ugyan aláb fogunk értekezni, szoljunk itt már folytatában azon mun-
kákrol, melyekben foglalatoskodtatni kívánjuk a gyermekeket.
Kétfélékre osztatnak azok legalmatosabban, *nyáriakra és téliekre*.

a.) A *nyáriakra* nézve megkivántatik, hogy legyen a tanod-
ának mennél közeléb lehet a határban, a gyermekek számához
képest *kisebb vagy nagyobb kertje*, a melyben tavasszal és a
melegebb nyári napokon, a reggeli és estveli hivesebb órákban
dolgozhassanak, azután vizatérve a tanodába, tanuljanak. Ebben
a kertben természetesenek mindenféle *veteményeket, konyhára való
zöldeget, virágokat, vad és jóféle safrányt, dohányt, komlót,
kendert, lent* sat. A mesterséges takarmány megismerésére s az
azzal való bánás megtanulására, vessenek *lóherét, lucernát, bük-
könt és muhart*, tudni való, hogy mind ezeket csak olyan mértékben
a mint azt a kert nagysága megengedi, csináljanak abban *faoskolát*,
magbol vessék a gyümölcsfákat, fel nevelvén azokat, szemre és
galyra oltani tanulják. Ültessenek apró gyökeres vad csemetéket
is, és mikor megerősödnek, oltogassák be azokat is. Igyekezzenek
a ritkaság kedvéért, a hol a föld és az égallj természete meg-
engedi, szelid-és vadgesztenye-, mandula-és barackfákat is termes-
teni. A lágynemű fákat, a milyenek a jegenye-, nyár-, füz-, kő-
rös-, hársfák jókor tavasszal a földbe beszurt galyacskákból sza-
porítsák. De ültessenek vagy magbol természetesenek szőlővesszőket
is, és a szőlőoltást megtanulni el ne mulasszák. Csináljanak a
kertben pl. több cserenemű fákból eleven sövényeket. Ebben a
kertben a fiu és leánygyermekek együtt dolgozhatnak, a gyen-
gébbek gyomláljanak, tisztogassanak, az erősebbek kapáljanak,
ássanak, oltogassanak sat. A kertbe való kimenetel és bejövétel
alatt beszélgessen velek a tanító egy vagy más természetmenny
hasznáról, vetése, ültetése, mivelése idejéről és módjáról, az is-
ten bölcseségéről, jóságáról és segedelméről, mely nélkül semmi
munkában sincs előmenetel. Igy kell az imádkozást és munkálko-
dást összekötni. Ki nem látja, hogy az ily velebánás által a falusi
gyermekek rendeltetésökhöz képest, testi erejük használtatására
szoktattatnak, a mezei munkákra előre készítettnek és olyan es-
méretekre vezettetnek, melyek mind magoknak, mind az egésznek
hasznosak.

A kertnek való hely nálunk is mint másutt, a földesuraság
és a közönség megegyezésével, a közlegelőből vagy az u. n.
kommunéből vágassék ki, a hol az nincs, ott a földesuraság

kegyelmétől kell azt kérni, a ki anyival hajlandóbb lehet arra, hogy egyenes haszna lenne, ha jobbágyai értelmes, ügyes és munkás emberekké képeztetnek. Hogy pedig anyival könnyebben essék az adás, fogadja el a tanoda inkább az olyan helyet is, a melyet eléb ki kell tisztítani hogy belüle kert lehessen. Csehországban, mivel ott a határ külömben is szűk, a köves és gízgazos helyekből is csináltak a tanodák magoknak kertet. Időbe és munkába kerül ugyan az, de hiszem épen a munkában való gyakorlás, a testi erő foglalatatoskodtatása itt a cél.

A nyári munkához megkívántató eszközöket szerezzze meg legelőször a közönség vagy a ekklesia a maga fundusából, mert tudomra, több ekklesiának van bizonyos fundusa, s adja azokat a tanodának vagy ajándékba vagy kölcsön addig, míg azokat a tanoda a természetmények árából ki fizetheti. Reménylem hogy az affélékben sok magokat jólbirók önkényt segítségére lesznek a jó szándék elindításának s gyarapításának, a mi anyival szükségesebb lenne, hogy ha ilyenekkel is már előre terheltetik a külömben kezdetben kevés jövedelmű tanoda, nem lesz honnan jutalmazásuk majd csak kevés részben is a gyermekek igyekezete s a helyett hogy élesztetnék, kezdetében el fog fojtatni.

b.) *A téli munkák* csupán valamely teremben gyakorolthatnak. Melyek legyenek azok, könnyű a leányokra nézve meghatározni. *A leányok fonjanak kendert, lent, csináljanak a fonalbol cernát, de fonjanak gyapjut is.* Tudomra a gyapjufonást üzik felső magyarországban a helységekben, s abból szövik a parasztasszonyok férjeiknek a téli meleg ruhát. Tanuljanak *varni*, de legeléb is azt a varrást tanulják meg, a melyet a szegény ember házánál szükség tudni az ügyes gazdasszonynak u. m. a fehérruhát jól megvarni, a szakadozott alsó és felsőruhákat megfoldozni, megjobbitani; folttal tart tovább a szegény ember ruhája és szebb ha foltos mintha rongyos. Később jó a kiszabás megtanulása. A városban tett előmenetel majd reá viszi őket más szükséges ruhadarabok készítésére is. Azon kell lenni, hogy mind a fonást, mind a varrást, tőlök hitelhető tükélyre vigyék. Azért taníttatnak azokra különösen, hogy ügyesebbek legyenek azokban mint szüleik, kik csak szükségtől tanulták a mit tudnak. — *Köszsenek* gyajufonálbol parasztoknak való téli kesztyüket, gyapjubol és cernából egész és félharisnyákat, ha reá érnek és valamely közel fekvő városban eladhatják, minthogy azokat a kapcás magyar köznép nálunk még nem használja. Csinosodására fog szolgálni a mi részünkön is legaláb az asszonyi nemnek ha azokat használni kezdi, mint tul a Dunán, hol a falukon elég harisnyás parasztasszony személyeket láthatni. *Készítsenek* — a hol megtanulhatják közönséges szalmakalapokat is, a milyeneket a falusi emberek ittott már kezdenek viselni. Szaporodik az efféle kézimunkák száma az idővel, a szerint a mint a szorgalomtanoda tökéletesedik.

A fiuknak nehezebb alkalmas és hasznos kézimunkákat adni. Mivel nálunk a fugyermek is azt hiszi, hogy a fonás az ő neméhez nem illik. Pedig sok hasznára lenne a falusi szegény férfinak, ha téli napokon és estvéken fonna inkább mint henýelne és dologtalanságban erkölcstelenednék. Okosabb e részben a felső tót és német vármegyékben a férfinem. Mindazáltal a legszegényebb fugyermeket igyekezni kell a fonás megtanulására reá beszélni. — Kössenek a fiuk télen által szalmából és gyékényből szakajtókat, méhkasokat, gyékényterítőket és szükséges edényeket, ugyszintén szalmaszékeket, nyoszolyákat, fűzfavesszőkből mindenféle kosarakat, méhkasokat, a leányoknál említett téli kesztyüket gyapjufonalból, kalapokat szalmából, seprőket cirkölesből, nyir- és más faveszőkből; tanulják meg a hálókötést is kivált a folyóvíz mellett lakók; nem külömben sertéből a kefe- és messzelópamacsok csinálását. Vastag bibulából készítsenek mindenféle csinos szekrénykéket, kosarakat, tokokat sat. Ide is tartozik, a mit feljebb megjegyztünk, hogy az ipar nevekedésével, szaporodni fog önkényt az ilyen munkáknak a száma.

A téli munkákra való anyagot pl. a kendert, lent, gyapjut sat. magok adják alkalmasint a szülék gyermekeiknek, a fonáshoz és varráshoz való eszközökkel együtt. A mi azonkívül még szükséges, azt vagy a község vagy a földesur, vagy más jóltevők fogják szolgáltatni ingyen, vagy ha kölcsön veszi a tanoda, a készült munkák árából vissza térítheti annak idejében és egyszersmind jövendőre is előre szerezhetnek abból a tanodára vi-
gyázók anyagot.

A munkákra nézve e következőket kell meg tartani:

1. Hogy eleinte oly munkákat kezdjenek a gyermekek, a melyek igen kevés testi és lelki erőt kívánnak.

2. A melyeknek eredménye gyorsan látható.

3. A melyek kelendők, hogy a gyermek fáradsága és igyekezete jutalmának örülhessen. E végre, ha más vevő nincsen, a helységbeliek magok is megvegyék a mit a gyermekek készítettek, hogy ösztönök legyen más ujaknak és jobbaknak készítésére.

4. A melyek a gyermek jövendődeli szükségéhez kiválólag tartoznak.

5. A gyermekek semmiben meg ne erőtessenek és ne is kényszerítenek valami munkára, ha ahhoz teljességgel kedvök nincs.

6. Minden munkában a lehető tökélyre vitessenek.

A mi a szorgalomtanoda fegyelmét s az abba bevitendő rendet illeti, szorosan megkivántatik:

1. Hogy a fiu- és leánygyermekek ugyanazon szobában is, különválasztva dolgozzanak.

2. Hogy azoknak a kiklegtöbb és legjobb munkákat készítenek, valamint a dolgozás ideje alatt is magokat legjobban viselik, valami jutalom rendeltessék, s annak kiosztása a szülék jelenlétében bizonyos ünnepéllyel történjék.

3. Hogy legyen a szorgalomtanodának igtatókönyve, a melybe feljegyeztessenek a feldolgozásra akármimódon kölcsön, vagy pénzen, vagy ajándékba vett mindenféle anyagok, azoknak menyisége s minősége, a munkához megkívántató eszközök száma, beszerezethetősök módja s áruk ha pénzen vetettek; az elkészült művek mikor s ki által készültek, szóval minden a mi a tanoda fentartására nézve történik s ahoz tartozik. Ebből fog megtetszeni a gyermekek igyekezete, mely egyszersmind annak idejében közönségessé tétetik a nép előtt, hogy a munkásság ösztöne benők annál inkább élesztessék.

4. Legyen a tanodának pénzládácskája is, melyben az ajándékozott segedelem vagy valamely idegen által egy vagy más portékáért, vagy nyáron által az eladott természetményekért fizetett pénz bevettetik. De a segedelemnek azonnal tudtára kell adatnia az előjárók közül valamelyiknek s azok megegyezése nélkül semmi eladás meg nem eshetik.

5. A szorgalomtanoda fölügyázói legyenek a helységbeli prédikátor, az ekklesia gondnoka s még egy tanácsbeli ember. Ezek tartoznak a tanodát, kivált eleinte gyakran meglátogatni, abba mind a tanítás és tanulás, mind a munkálkodás szorgalmatos tételét sürgetni, a tanoda szükségait kipótolni, megszerezni, hogy semmiben fogyatkozást ne lásson; az igtató könyvet gyakran körülnézni, beiratnak-e szorgalmasan a beirandók? Ezek adják el nyáron és ősszel az oskola kertjéből bevett természetményeket, tavasszal a télen által készült kézműveket, és mindent a jegyzőkönybe bejegyeztetnek.

6. Az előjárók, hogy az által a községnek némünémü számot adjanak, minden év végén, rövid kivonatot készítenek a jegyzőkönyvből és azt a templomban a nép előtt felolvastatják, hogy hallja kiki, mimódon gyarapodik a szorgalomtanoda és mint hárulnak el akadályai vagy mint hárithatók sikeresebben.

7. Eladatván a kertből a természetmények, a jövedelem fele, az oskolamesteré, az ugyan csekély az első években, de bizonyosan nevededik azután. A másik felével, kivétetvén eléb abból azon néhány jutalom, a dicséretesbek számára és a tanoda adóságának legalább egyrésze, ha valami kölcsönt vagy hitelbe vett dolgot megfizetni kénytelen, az egész tanoda osztozik, a leányok úgy mint a fiuk, ide nem értvén azokat, kik a szorgalomtanodában nem dolgoznak. Arra vigyázni kell, hogy a gyermekeknek valami kevés jusson a jövedelemből, különben elvész jövendőre minden kedvök a munkához, a mire épen élesztetni akarjuk őket. Eladatván azon kézi művek, melyek a fiuk által nagyrészt ősszel és télen a háznál készítették, ha azokra maga tanította és tanítja az oskolamester a fiukat, a jövedelemnek fele, ha más tanította, csak a felügyázásért kap egy negyedrészt, a többivel mind a két esetben, olymódon osztozkodnak a fiuk, mint a kert jövedelmével. Ha a leányokat az említett munkákra az osk. mes-

ter hitvese tanítja, akkor az eladott kézművek jövedelmének fele az övé. Ha más valaki tanítja, annak abból kiadatik a bére és a többivel úgy osztoznak a leányok s a velők együtt fonogatott fluk, mint a kertjövédelménél említettük. Minthogy azomban a fonásra és varrásra való anyagot a szülék is adni fogják leányaiknak, az abból készített művekért, fizetessék valami bizonyos a tanító nejének.

8. A büntetésekről csak annyit mondok, hogy azok, valamint a tanulmányi tanodábau, úgy ebben is okos szelidséggel és ha csak lehet mindenkor úgy alkalmaztassanak, hogy azok ne csupán vesszővel a testre, hanem más ezerféle módokon a becsületérzésre munkáljanak. De nem is lesz azokra szükség, mert megfogják a tanítók látni, hogy menyivel több lesz itt a figyelem, az igyekezet, mint amott, és hogy a dolgozó gyermekek a tanulásban is szorgalmasbak, magokviseletében szelidebbek lesznek. A munkásság csak a jó erkölcsökkel férhet meg.

Előadván eképen a szorgalomtanodának külső és belső elrendelésének főbb pontjait, vizsgáljuk meg már, mimódon lehetne azokat nálunk is sikeresen megkezdeni?

Ha hazánkban a köznépek és tanítóinak gondolkozási módját, szokásukat, külső állapotukat sat. kevésbé ismerném, azt felelném: csak azon a módon, a mint azt más nemzetek elkezdették, de, mondom, tudom én is, hogy nálunk sok ok miatt, nem minden lehet meg, a mi másutt könnyű. Mindazáltal még sem tartom azt lehetetlennek. Vélekedésem ez:

Nem lehet, hogy a dolog kivitele minden ekklesiában egyként nehéz volna, tanodáink és ekklesiáink igazgatói valamint előljárói közönségesen, nevezetesen a traktualis kurator és senior urak közöljék a superintendentiának ebbeli szandékát néhány jobb gondolkozásu és közjóra több buzgósággal bíró nemesebb lelkű földesurral, lelkésszel, igyekezzenek azokat egy arrol irt jó könyvnek, vagy legaláb e tervezetnek elolvasása és többszöri beszélgetés által a dologban felvilágosítani, annak megnyerni. A senior urak kerestessék ki a már megnyert prédikátor urak által az egész traktusban azt az ekklesiát, a melyben az ügy kivitele az oskola épületjére, annak tanítójára nézve, legkevesebb nehézséggel lenne összekötve; abban a lelkész ur, az oskolatanító és az előljárók taníttassanak meg a fentebb említett módon a dologra, győzetessenek meg hasznairol és tétessenek annak kivitelére az által is hajlandókká, hogy hazánkban az első szorgalomoskola felállításából a dicsőség az övék lészen. Ezek magokban is elégségesek azután a községet legaláb annak nagyobb és jobb részét arra birni, a minek végrehajtását magokban elhátarozzák. A mellett még is ha szükség, ekklesiáink és oskoláink főelőljárói is készek lesznek a megmozdított dolog folyamatba hozását buzditásuk s tanácsukkal segíteni. Sokat használna ilyenkor a szorgalomoskoláról irt egykét jó könyvnek a nép között való elolvasása. De nálunk

fájdalom, a nép keveset olvas, még előjárói is oskolai idejökön tul ritkán vesznek könyvet kezökbe. Kevés is még a népek való könyv a mi nyelvünkön. Legtöbbet tenne az, ha az ilyen ekklesiában egy pár birtokosabb, mindenekfelett az oskolakert kiadásával s más a célra szükséges dolgok ajánlásával lépnének a nép eleibe, s áldozatjaikkal erősitenék az ügynek hasznos voltát legközeléb magára a népre nézve. Mihelyt egy helyen felállhatna az ily tanoda, pár év mulva, más ekklesiák is követnék azt, részint, mivel annak hasznát látnák, részint hogy magukat vetélytársaknak lenni mutassák.

Az olyan ekklesiákban, a melyeknek van valami fekvő jószáguk, mint pl. szántó földjeik, rétjeik, szőlőik, s azokból állandó jövedelmek, ha a prédikátor és a nép akarják, nem látom lehetetlennek, hogy az oskola épületéhez uj szoba ragasztassék, melyben a gyermekek dolgozzanak, és ha a tanító is hajlandó a dologra, meg van ott a főbb nehézség fejtve. — Igenis de elég-e a tanítóban a hajlandóság? nem szükség-e eléb magának mind azt értenie, tudni, a mire vinni akarja tanítványait? Nem lehet tagadni, hogy a tanítónak hivatalára e részben készülnie kell, és jó volna, ha legaláb anyit tudna, gazdaságról, a menyit a parasztok számára készített némely jó könyv magában foglal. Ugy nem csak a mezei gazdaságba, hanem a házi állatokkal s harmokkal való bánásban is, sok jóra taníthatná növendékeit. De igaz mégis, hogy a dologra való készség benne a fő dolog; mert mind azt, a mit az oskola kertében tavasszal, nyáron és ősszel dolgozni kell, a természetmennyekkel bánást, könnyen megtanulhatja ő a helységben magában vagy a szomszéd helységeben lakó egyikét értelmesebb gazdától, gazdasszonytól, az uraság tisztjétől, tanulhat mind élő szóból mind könyvekből, melyekkel vagy a prédikátor ur, vagy a felsőbbek örömet fognak szolgálni, sőt készíteni is, ha épen nyelvünkön alkalmas nem találatnék. A téli munkákra pedig, miután késő ősszel a mezei munka megszűnik, nem lesz nehéz oly embereket találni, kik a gyermekeket ez vagy amaz munkába kevés fizetésért bevezetik. Miután egyszer bele okultak, mindig lesz köztök, a ki a gyengébbeket s kezdőket oktassa, maga pedig a tanító könnyen megtanulja azokat anyira, hogy a munkát igazgatja, és épen azért, hogy a tanító maga is megtekinthesse ottanottan a dolgozó oskolát s a főfelügyezés tőle kitelhessék, legjobb ha a dolgozó ház az oskola épületjeivel összeköttetik. Szerdán és szombaton délután, egy pár órán a kézi munkákra maga taníthatja a gyermekeket, s akkor a munka ideje alatt, egy vagy más hasznos könyvet olvashat előttök. A tanító izlésétől, találékonyságától, a pépecsélésre hajlandó és alkalmas voltától, sokat lehet kézmunkák szepítésére, javítására s finomítására várni. Nyereség az oskolára nézve, ha a tanító az esztergályos mesterséget, valamenyire érti, ebbe is bevezetheti a

gyermeket, a nélkül hogy azok az által mind esztergályosokká legyenek.

A leányokat az asszonyi munkákra tanítsa az oskolatanító hitvestársa és a miben az maga is járatlan volna, tanulja meg azt más ügyesebb asszonyoktól a helységben vagy azonkívül. Remélem hogy az ahoz értő előkelő asszonyságok is, a helységben örömet adnak utmutatást az asszonyi munkákban, akár a tanító hitvesének, akár valamely tanuló leánykának. Ha pedig nőtelen a tanító, vagy hitvese a tanítást magára nem vállalná, már akkor kénytelen az ekklesia egy a dologhoz értő jó erkölcsű asszonyt felvenni. Ezt sem lesz nehéz télre feltalálni mérséklett jutalomért, a mely, ha tavasszal az eladott téli munkák árának feléből ki nem telik, pótolja ki az ekklesia máshonnan, lesz abban mód. Nem lehet a segedelemnek minden kutfejét tudnunk s itten előszámlálnunk, bizhatjuk mi azt az előjárók bölcseségére és jó szivökre.

Semmi sem fogja nálunk ezen oskolák közönségessé tételét anyira akadályoztatni, mint azon körülmény hogy oskola tanítóinknak nagy része, csak egy két legfeljebb három esztendeig adja magát az oskolatanítói hivatalra, azt is csak azért, hogy élte más céljának elérhetésére valami költséget szerezzen magának. Már az ilyenektől nem lehet várni, hogy teljes erővel és minden igyekezettel az oskola javának éljenek. Minthogy sehol sem tanulták, nemis tudják, a mit falusi mesternek tudnia kell, ha célirányosan akarja a köznép gyermekeit rendeltetésökre nevelni és tanítani. Minek is tanulná azt meg, midőn szándékában nincs, falusi oskolatanítónak lenni. Itt az egyik oka köznépünk testi és erkölcsi elaljasodásának, a sorsához illő s megkívántató miveltségében való teljes hátramaradásának; hogy nincsenek ezen hivatalra gondosan tanított s készített férfaink. Mig anyaoskoláinkban, vagy másutt, a falusi tanítóknak külön képezdējök (seminariumok) nem lészen vagy legaláb a nevelés és tanítás tudománya és gyakorlata azokban szorgalmatosabban s egész kiterjedésében nem tanittatik; addig mi sémmi általános javítást tanodáinkban, különösen a köznép oskoláiban nem tehetünk. Ha meg is lenne a javítás tervezete, hol vannak azok, a kik azt kiviszik? Tudni kell a tanítóknak előre, mit akarunk, s érteni a dolgot. Most pedig, hánynak van csak képzelme is az industrialis oskolákról és a köznép szükségéről a nevelésben? Más nemzeteknél a köznép jobb és célirányosabb neveltetése végett régen fenállanak a falusi tanítók seminariumai, és az industrialis tanodák életre lett hozása még szükségesebbekké tette azokat. A honnan a tehetősebb industrialis oskolákkal a nevezett képezdét, több helyen egyesítve láthatni. Bármely csekélynek láttassék is a falusi tanítónak hivatala és nálunk még a tudatlanság és más okok miatt, melyekről egy magyar munkácska bővebben értekezik, becsstelen, megvetetett: készülni kell arra mégis és magát egészen reá kell szánnia az embernek, ha kötelességének eleget ki-

ván tenni; mert a köznép okos nevelése, nemcsak nem csekélység, hanem egy a legfontosabb dolgok közül a statusban. Tudni kellene azt az ifjunak eléb, mint ezen hivatalt felvállalja.

Hazánkban csak az állandó oskolatanítóktól lehet a mi célunkra valamit várni. Ezek külömben is mezei életre adják magokat a faluban, mert fizetésök fejében, gazdálkodni, szántani, vetni kénytelenek. De hát épen azért reá érnek-e a gyermekekkel is dolgozni? bizonyosan; mert az ő gazdaságuk épen nem oly nagy, hogy sok idejüket elvenné. A nyári legnagyobb munka idején, ugyis megszűnik az iskola, és az iskola kertjében, nem lesz mind azon munkáknak helye, melyek a szántóföldeken s réteken véghezvitettnék.

Az industrialis iskola gyarodásának akadályára van az is, hogy nálunk a falusi gyermekek, 7—8 éves korukban be menvén a tanodába, abból mikor 10—11 évesek, már kijönnek. A betük esmeretén kezdvén, ily rövid idő alatt s oly gyenge korukban, ugyan mit és menyit tanulhattak erkölcsi tökéletesedésökre és az életre, a mi reájuk nézve multhatatlanul szükséges, kivált a tanításnak azon a módján, a melyen sok helyen három évig sem tanulnak meg valahogyan olvasni? Azért nem találnak aztán oskolai idejeken túl az olvasásban semmi gyönyört. Értelemmel és érzéssel tudni olvasni, nem könnyü dolog. Az olyan gyermekeket kevésre lehet a szorgalomtanodában is tanítani és használni. De hát mi módon tartóztathatók a gyermekeket továbbra az oskolákban? azon a módon, a melynek elmulasztása hovatováb nagyobbra neveli nálunk a vallásbeli tudatlanságot és hidegséget a nép között. Irtózik a megért gondolkozásu ember, midőn látja hogy nálunk a 10 éves gyermekek már széltiben bocsátatnak az urasztalához. Ugyan miért mennének ezek egyébért oda, minthogy azt a kevés kenyeret megegyék és azt a csep bort megigyák. Ha az olyan gyenge gyermek 3 évig mindig tanulta volna a vallás és az erkölcostant, még sem tudhatna anyit, a menyit kell tudnia annak, a ki az urvacsorájához járul. Pedig, nem csak tudásnak, hanem érzésnek, ön erős elhatározásában megnyugvásnak kell abban lennie, a ki hitének megtartására, keresztény köteleyeinek betöltésére mintegy felesküszik. A németeknél közönségesen 15-ik évében, Helvetiának némely kantonjaiban a 17-ikben konfirmáltatik a falusi ifju, addig pedig mindig tanodás, azzal a külömbésséggel, hogy az utolsó évben csak vallást, és vallásra tartozó dolgokat tanul a helybeli lelkésztől, és a konfirmatióra készítették elő. Határozzuk meg mi is, hogy sem a fiuk, sem a leányok eléb nem konfirmáltatnak, mint a 14-ik év betöltése után; addig pedig az oskolába járni tartoznak. Így megnyerjük benne, hogy ha mindjárt későn adatnak is fel a miatt az oskolába, legaláb érettebben s jobb készülettel hagyják el, mind a tanuló-, mind a szorgalomtanodát.

A városi szorgalomoskolák elrendezése, kevésbé fog a falusiakétől különbözni. Ott is lehet s kell is tanodakertet tartani, mert a mi mezővárosaink lakosai, sőt a mesteremberek is, földszőlő és kertmivelést üznek mesterségek mellett. A kézimunkák a fiuknál úgy választassanak, hogy a mesterségekre is előkészületül szolgáljanak. A leányok finomabb fonást, mesterségesebb varrást, himezést sat. tanulhatnak.

Váradi Szabó János.

Falusi oskolákban oskolai próbatétel, vagy dekáni vizsgálat szükségesebb vagy célszerűbb-e, vagy szükséges-e mind a kettő? És még valami.

Hübele meglátogatván *Balázs* barátját, mint falusi tanítók nevelési és oskolai tárgyakról beszélgettek. Előhozódta az oskola probatételek és dekáni vizsgálatok. *Balázs* az elsőket kárhóztatta, — *Hübele* az utolsókat mondá károsoknak. Mire a következő párbeszéd támadott köztük.

Balázs. Barátom! nagyon csudálkozom, miután többnyire egy értelemben vagyunk, hogy épen ezen fontos két tárgynál térnek el nézeteink egymástól. De értsük meg csak egymást. Mond el az okokat, melyekből hasznosoknak és szükségeseknek tartod az oskolai probatételeket.

Hübele. Ezek világosak és magad is tudod azokat s nem is gondolnám, hogy azokat hasznosoknak el nem ismernéd.

Balázs. Meglátjuk! Tudod, minden dolognak van két és több oldala: nézzük azokat közelebről s így csak sorold el okaidat.

Hübele. Kíváncsi vagyok, mikép cáfolhatnád azt, melynek hasznosságáról leginkább a szakértők megvagygnak győződve. Ez azon alkalom, hol:

1. A szülők láthatják: mit tanultak, mit tudnak gyermekeik?
2. A tanítók szinte kimutathatják ügyességöket és szorgalmukat.

3. A szülők sokkal inkább szeretik gyermekeiket oskolába küldeni, ha a probatételeken gyermekeiknek a tudományokbani előhaladását látják.

4. Az öregebbeknek igen sok eszökbe juttatik, mit már elefejtettek.

5. A lusta és hanyag tanítók kénytelének hivatalukban szorgalmatosabban eljárni.

Balázs. Korán — sem szándékom a hasznost félreismerni; de mielőtt én nézeteimre általtérnék, röviden megjegyzem az:

1-ső és 2-dikra: ezen okoknak ott van helye, hol a gyermekek távol vagynak a szülőköt, t. i. a felsőb oskolákban, hol nincs alkalmuk gyermekeik és a tanító szorgalmáról meggyőződniök. Falukon, hol a szülőknek erre naponként van alkalmuk, és hol, ha a szülők egy kissé szemesek, látják és tudják, hogy a probatétel egy ugy nevezett „hiábavalóság.“ Mert, ha tudnak gyermekeik valamit, azt probatétel nélkül is látják; ha nem tudnak, akkor a probatételt vakító formalitásnak fogják tekinteni. A

3-dikra: magad tudod, mily méreggel viseltetnek a szülők a tanítók iránt, ha a probatétel már nyílt tavaszra esvén, a tanító a gyermekeket kivánságuk szerint elbocsátani és az oskolából felszabadítani nem akarja, és erre még, mint szinte a

4-dikre szolgál még azon észrevétel és tapasztalás, hogy a hallgatók a probatételre becsődülnek ugyan, de, kiki az első helyekre iparkodván tolakodni, csak neszt és zajt okoznak: alig hallgatnak meg egy tárgyat, ismét zaj és lármával távoznak. Ennek több helyen a lelkész urak eiejét akarván venni, megtiltották az időelőtti, kijárást. De ott — a tapasztalás mutatta — inkább be sem mentek. Némely helyeken a tanítók nagyobb sikerrel munkálnak az időelőtti kijárás ellen az által, hogy a probatétel végén a gyermekek által párbeszédet tartatnak. Ily helyeken tapasztalni ugyan, hogy a hallgatók jóllehet megmaradnak, de mihelyt ezen párbeszédnek vége, még azt a negyedórát sem várják bé, mely alatt a probatétel imádsággal és énekléssel befejeztetik, hanem, szinte nesz és zaj között indulnak. Ez is világosan tanusítja, hogy a hallgatóságot koránsem a tanulási vágy vagy a tanulásról való meggyőződés, csak a kíváncsiság csódi bé. Az 5-ödik okra nézve szinte tudod, hogy vagynak tanítók, kiket a probatételi eszme sem bir kiemelni szokott lethargiájokból vagy pedig egy kis vakítással állnak elő.

Hübele. Bizony barátom, sokat mondottál, melyről még eddig nem gondolkoztam, és észrevételeid igazaknak és helyeseknek látszanak. De még mindeddig nem bizonyítottad bé, hogy a probatételek károsak.

Balázs. Hogy ezt megmutathassam, szükséges némely nézeteimet előádnom.

Én a falusi oskolákat nem anyira tanítási, mint nevelési intézeteknek kívánnám tekintetni. Igaz, hamar, könnyen és szépen van kimondva: „Oktatya kell nevelni és nevelve kell oktatni.“ De jaj, mikép áll a kivitel!? Micsoda feladat ez egy szegény falusi tanítónak? Igaz ugyan hogy tisztelt felsőbségünk- (mint a mult évben közrebocsátott szerencsétlen falusi oskolai rendszer mutatja melyben a térmérték, a földleírásból: hegyek', folyók, városok fekvés és geographiai jelek rajzolása (?); a három terményország; a földmívelés vagy oekonomia; a közönséges történet tanítása, csak ugy oda vettetik, mintha ezek a kopott ruhás, száraz kenyéren rágódó, az élet ezer alakban jelentkező bajaival küszkő-

dő szegény tanítónak mindanyi veleszületett tulajdonságai volnának) — minket ugynevezett „universal geniek“nek tart. Ezek eszmében és papíron mind igen szépek. Jaj, de másképp állnak ezek a valóságban, az életben! És mindazok kik tudni akarják, tudják, hogy ez — legalább nálunk és most — lehetetlen.

Hübele. Megengedj, hogy félbeszakasztlak. Én az általad felhozott rendszerről mit sem tudok. De kérdem: taníthatok-e valamit, mire magam soha sem tanítottam és így magam sem tudom; és nem kellene-e t. felsőbbségünknek előb oly intézetekről gondoskodnia, hol az ily tárgyakra a tanító hivatalra készülő egyének előb taníthatnának?

Balázs. A mi azon iskolai rendszert illeti, több tanító mondja hogy velök nem közöltetett; mert a lelkész urak-nyilván látván, hogy ez kivihetetlen, és mostani rendszerünket gyökerestől felforgatná, a nélkül, hogy nagyobb szerü haladást vagy gyümölcsözést eszközzene — a tanítókkal nem is közölték. De folytassuk tárgyunkat.

Az ember boldogságra van teremtve. Igaz, ez annál tökéletesebb, ha szív és ész egyaránt képeztetik; de a tapasztalás mutatja s el van ismerve:

a.) hogy az ember a szív kiképzése mellett, ha az ész anyira nincs is kimivelve — lehet megelégedett, jó ember, jó keresztény, jobbágy és hazai polgár és így a maga nemében boldog. Szinte el van ismerve és a tapasztalás igazolja:

b.) hogy az ember az ész mívelése mellett — a szív kiképzése nélkül, csak elégedetlen, rossz, és így boldogtalan. Így hol egyes személyek, hol egész tömegnek mind földi, mind menyei boldogsága a szegény tanítótól vagy az iskolák igazgatóitól függ. Itt széles és nagy tér nyitattik a gondolkozásra a nevelőnek, tanítónak, emberbarátnak. Nem tagadom én a főnebb felhozott tudományok' hasznos voltát; de kérdem: ha ezeket a gyermekek fejébe akarjuk verni, marad-e még időnk, melyet a szív képzésére fordíthatnánk? De még azon tudományokon is, melyeknél alkalmunk volna a szív nemesítésére munkálódnunk, csak felülegesen kell keresztül hajtánunk s iparkodnunk, hogy azok az elme fogékonyságához ragadjanak. Mert a probatételekben, ha gyéren is — ott ülnek hallgatóink és ha a gyermek halkal de értelmesen felel is, azt mondják, akadoz, nem tud. De ha pörög a nyelve, ha érti, ha nem érti, akkor van a dicsérésnek kinja, akkor tudnak! És ezen hallgatóságtól függvén leginkább sorsunk, balmegítélésök iránt közönyösesek nem lehetünk. És azért jobb meggyőződéssem ellenére nekem is a vakításhoz kell folyamodnom és azon drága időt, melyet a gyermek valódi boldogsága alapkövének elhelyezésére hasznosan és gyümölcsözően fordíthatnék, hasztalanul kell elvesztegetnem. Mondom: hasztalanul, mert kérdez csak félév múlva a legjobban pörgött nyelvü gyermeket, hogy az eszébe fogott tárgyakkal mit tud még? — Semmit, El-

lenben tudjuk, hogy a szivben megfogamzott érzelmek megmaradnak és az ősz fejü aggot sem hagyják el sirja szélén. Igy midőn a hasznost a haszontalannak; jobb meggyőződésemet egy korszerű ámitásnak — mert faluhelyeken a próbatétel nem más — föl kell áldoznom, méltán kárhoztathatom ezen próbatételeket.

Hübele. Az való; hogy a gyermekek többnyire mindent el felejtenek, mit tanultak. Leginkáb tapasztaljuk ezt ősszel, midőn mindent ujra kell kezdenünk; de azt még sem tagadhatni, hogy a tanulás' veleje megmarad. Vagy azt csak nem akarhatod, hogy a gyermekek mit sem tanuljanak, mivel ugy is elfelejtik?

Balázs. Ezt koránsem akarom. De mit mondasz te a tanulás' velejének? Nemde, ha pl: a földleírásból tudja a gyermek, hogy földünk nagy, igen nagy; hogy szárazföldből, de nagyobb része vizekből áll, melyeket tengereknek nevezünk; hogy a szárazföld öt részre osztatik, ezek ismét országokra, tartományokra sat. hogy országunk tehát az egésznek csak egy igen kicsiny része, mégis ebben igen sok falu, város, vármegye s a t van. De a gyermek elméjét terhelni a nagyság, lakosok, fekvés számaival; az országok tartományok, felosztás, városok hegyek folyók elnevezésivel, haszontalan kinzás. Ide nem értem országunk közelebbi ösméretét, mert ez szükséges. Igy kívánnám más tudományoknak is csak velejét taníttatni. Ez nem volna haszontalan, mert ez fejökben megmaradna, s ily több ideje maradna a tanítónak a sziv képzésére munkálkodhatni, a mi hasznosabb is volna, mert a szivbe vett benyomások nem egy könnyen, de sokszor soha — mig csak vércsep foly benne el nem hagyják. Azért ohajtanám — és a nép valódi barátjának is ohajtása csak az lehet, hogy *a népnevelésben inkább a sziv: mint az ész képzésire fordíttassék gond, fáradság.* Ez a nevelésben fő dolog, és pedig mind a földmivelőre magára, mind a közre nézve; mert a földmivelő csak ugy lehet megelégedett, boldog; a közre nézve pedig kétséget nem szenved. Inkáb ellehetünk tudós, mint becsületes jó lelkü földmivelők nélkül. Ezen okból akarnám hogy a hiu kilüntetésre számított ferde irányu oskolai próbatételek helyett, szakértő vizsgáló vagy dekan — --

Hübele. Oh hallgass ezekkel! Mindenem felháborog, ha ezekről hallok.

Balázs. Ezt nagyon csudálom, annál inkább, hogy az oskolai próbatételek mellett felhozott okaid, szinte e mellett is szolnak, sőt azon külömséggel, hogy ezen eljárás mellett, a jó lelkü tanító nem kénytelen valódi hivatását és meggyőződését szokás által tiszteletre eméit bálványnak feláldozni. Micsoda okaid vagynak ezen dekáni vizsgálatok ellen?

Hübele. Okaim helyett elmondom történetemet azután szólj. — Tudod, ki az én dekanom, s azt is tudod, hogy az mindig elvbeli és személyes ellenem volt, E télen, midőn vizsgálatom volt, a parochialis házhoz hívatta az előljáróságot s ott főztek-e

ki valamit, azt nem tudom ugyan, de gyanitom, mert 10 óra tájt az oskolába jöttek, hol dekán uram elég ünnepélyesen ezen mai napi eljárás vagy vizsgálat célját kijelentette és megmagyarázta. Alig hallgatott el, midőn az előjárók közül egyik felszólal, jelentvén, hogy panasz van a tanító ellen. A dekán uram talán rendre utasította, hogy ő nincs kiküldve, mint bíró, hogy a panasznak itt és most sem helye, sem ideje? Nem, hanem derült és vidor arccal fordult a vádló felé kérdezőn: micsoda panasz? Melyre a vádló felhozta, hogy nem megyek délután 1 órakor az oskolába sőt még 2 órakor is láttak az utcán. E megfordított helyzeten felindulva — mert itt nem a gyermekek voltak a vizsgálat tárgya, hanem mi voltunk színészek és a gyermekek a nézők — a vádat hamisnak, az áskálódó előjárót hazugnak mondtam. Ezért reám támadt dekán uram ezen dorgáló kérdéssel: „a gyermekek előtt így kell-e bánni az előjárókkal?“ Mire ezen kérdéssel feleltem; „a gyermekek előtt így kell-e bánni a tanítóval?“ Az előjárók látván, hogy a dekán ellenem támadt, újabb vádakot hoztak fel és a jelenetek hasonló modorban folytak; mert én, bármibe kerüljön, tekintélyemet tanítványim előtt aláztatni nem engedem. Végre e színészkedést elégtelve, a kárpit lefordult. Azután a vizsgálat elkezdődött, és vége lön a nélkül hogy a vallásrol csak egy szó is jött volna elő. Most szólj!

Balázs. Barátom, ha jól nem ismernélek, kétkedném szavaid igazságában; mert biz ez sok, és nem csuda, ha epés-kedsz a dekáni vizsgálatok ellen. A dologra nézve azt tanácsolnám, hogy egyenesen az egyház gyűléséhez tégy jelentést. De előre tudom, hogy ott dekánod tekintélyével legyőz és annak ellenében te fogsz hazugnak, hamisnak, gyanusítónak találtatni. És így jobb lesz a dolgot ezuttal abban hagyni; mert általában véve ez igen kényes tény, melynek hiedelme ellen küzd a jobb érzésű ember lelke és a melyet te is szokott hevességeddel csak növesztettél. Az egészset tekintve, ez csak visszaélés és visszaélésért lehet-e az egészset kárhozatni? Akkor a tüzet, vizet és több ily dolgokat is kellene kárhozatnunk, mert néha ezek is kárt okoznak.

Hübele. No barátom, ugyan megülöd faparipádat, ha egyszer fel kaptál reá, nyargalsz s észre sem veszed, hogy magad ellen beszélsz. Mert feltéve hogy hiven várakozol, hogy jó embereket, keresztényeket, hasznos polgárokat nevelj, azután jó egy dekán, a vallástant, mint nálam — elő sem veszi; de megvizsgálja, tudnak-e a gyermekek földabroszt készíteni, háromszegű földdarabokat fel tudnak-e mérni? Vagy a térmérték, — földmivelés, természettan, a termények három országa- és a közönséges történettanbol mit tudnak? Továbbá a nyelvtanbol — bár a gyermek tudja a nyelvet, azaz megérti mit mások mondanak neki s szinte képes magát is másokkal megértetni — tudja-e a nyelv szabályait? Mit tud az artikulus-, név-, névmásige-, igehatározó-, utoljáró-, foglaló-, indulatszórol; a vastag s

vékonyhangu szavak végzeteiről, ejtegetésről, ragasztékokról, az ige-hajtogatásról, jelentő, parancsoló, ohajtó, határozatlan, viselő módrol, a jelen-, félmult- multidóról?

Balázs. Hallgass már! fejem is kábul e nyelv keverékitől. Emlékszel-e még, mikor deák korunkban magyar professorunk a német grammatikából ilyen tudós szóhalommal kinzott félévnél tovább míg végre átlátván, hogy mi mint született németek, jobban tudunk németül grammatika nélkül, mint ő grammatikájával, felhagyott vele. A latin nomen, pronomen s a t. ért anyi ütletet kaptunk, hogy egész ellenszenvvel vagyok a nyelvtan iránt. De, ha már a nyelvet máskép meg nem tanulhatni, isten neki! hanem arra kérlek, mond meg nekem, miért kinozzuk a szegény paraszt gyermeket anyanyelvtana szabályaival? Talán azért, hogy fűleljen, a lelkész ur, nyelvtan szabályai után mondja-e el predikációját? vagy istenhez küldött imáit, nem fogadtatnak-e el, ha nincsenek azok a nyelvtan szabályai szerint szerkesztve? — De hagyjuk ezt. Mondtam már fönnebb, hogy ezen tudományokat — a nyelvtant kivéve — hasznosoknak s szépeknek elismerem; de ki falusi oskoláinkban csak egyszer is megjelent s látta, mikép bajlódik egyetlen-egy tanító 100—150 különböző idejű, tehetségű, jellemű, durva, növelellen, rendet ismerni nem akaró gyermekkel; hogy a tanítás fele idejét is sokszor a rend fentartására, meganyi panasz, sérelem elintézésire kénytelen fordítani: az tudja, hogy a szükséges tanulmányok után a hasznosokra és szépekre igen kevés idő maradhat, hacsak egyikét a másíknak feláldozni nem akarja. Én pedig azt tartom, hogy ha az ember a szépet és hasznost a szükségessel nem egyesítheti, ezt amazoknak feláldozni soha sem kell, és a hol ez még is megesik, mindig káros. Épen ezért kívánok szakértő vizsgálot.

Hübele. Megfoghatatlan, hogy még most sem veszed észre miként magad ellen beszélsz. Szakértő vizsgálot kívánsz; de ki választja ezt? Nem azon tiszteletreméltó testület-e, mely az általad felhozott s szerencsétlennék nevezelt oskolai rendszert magáénak fogadá? És ez fog-e szakértőbbet választhatni, mint azon oskolai rendszer szakértőjét és hasonló gondolkozásuakat? Mint jársz majd ilyen vizsgálóval!

Balázs. Ne neked Balázs! Jaj, de leverték fa paripádrol! Én eddig szerencsés voltam oiy dekánnal dicsekedhetni, ki eszméimmel jobbára egyetértett s ez ámitott azon szabály fölállítására, miszerint az ily szakértő dekánek választása szükséges; holott, mint most látom, az én dekánom csak kivétel volt. Isten veled tehát jó paripám! nyargalj, míg más valaki felkap reád ismét magát ámitani, mind addig míg a „boldog“ eszmék a „tudós“ eszméken győzedelmöket kivivandják! Noha nem ugyanazon egy nézetből kiindulva, most egyetérttek veled, hogy a népnevelésre és a nép valódi boldogsága vezérlésire nézve, a dekáni tudós vizsgálatok ártalmasok.

Hübele. Még egy tárgyunk van. Szükséges-e mindkettő, t. i. a probatétel és dekáni vizsgálat?

Balázs. A probatételekről kimondottam véleményemet s megmaradok mellette, hogy ártalmasok; a dekáni vizsgálatok, melyekben azok is inkább a tudósságot, mint a nevelést tüzik ki tárgyal, szinte károsak. De ugyanazon célu levén mind kettő, igen jól megállhatnak egymás mellett, hogy a tudakosság kitüntetésire alkalmul szolgáljanak. De ha a vizsgálatok inkább a nevelést mint tanítást tárgyaznák, akkor ártalmasan hatnának egymás ellen, akkor tehát egyiknek el kellene maradni.

Hübele. Mint látom, te igen elégedetlen vagy a mostani nevelési és tanítási rendszerrel; ugyan mond meg, ha ennek elrendelése tőled függene, mikép intéznéd el?

Balázs. Nem másképen, mint ama legnagyobb tanító: Krisztus urunk, kinek oly igen méltán adatott az „üdvözítő“ melléknév. Ő nem tanított 6–12 éves gyermekeket; hanem nagykoruaka, és mégsem tanított, sem földleirást, sem térmértéket, sem nyelvtant, sem természettant. De tanított az istenről. ama menyei jó atyánkról, és oly alakban ismertette meg velünk, hogy lehellen szeretettel, tisztelettel s engedelmességgel iránta nem viseltetnünk. Tanította és sürgette az embertársi felebaráti szeretetet, igazságot, tiszta szívet, jó cselekedeteket, egy szóval az erényt. És mondom barátom, ha mindig ezen tanítás és nevelés mellett megmaradtunk volna, igaz a tudományok nem virágoznának oly fényesen; de nem is uralkodna anyi istentelenség, szeretetlenség, igazságtalanság, rut önzés, egy szóval, anyi véték. Ama nagy tanítónak egy nagy tanítványa pedig megmondotta: „ha mindenem volna, . . . mindent tudnék s szeretet nem volna bennem semmi volnék. Egy régi bölc megvallotta: mennél többet gondolkodik az istenről, annál kevesebbet tud. Csak nekünk falusi tanítóknak jutott azon nagy szerencse, hogy a kis gyermekeket nem csak az isteni tudományokra és keresztényi életre meg tudjuk tanítani, de marad elég időnk még olyanok tanítására is, melynek soha, de soha, legkisebb hasznát sem veheti! Barátom, ilyenek elgondolásán megszorodik lelkem.

Hübele. Te nagyon és epésen kikelsz a tudományok ellen; holott a tudomány nem hogy kizárná, sőt előmozdítja a keresztényi erényeket.

Balázs. Nem zárja ki, és elő is mozdítja, ez igaz és általános hiedelem. De hogy megtermi-e? az más kérdés. Ki a mit vet, azt aratja. A hit, remény és szeretet nem földi növények; nem teremnek maguktól! Ezeket vetni, ültetni kell. Bevárni nem lehet, hogy más tudományok fejtsék ki ezeket, sőt inkább ezeket kell minden tanítás legfőbb tárgyává tenni; az olvasás, irás, számítás csak későbbi tárgy volna. És ha meg ezek után maradna idő, Krisztus példája szerint, példabeszédeket, tanulságos és erkölcsös — leginkább életből merített — elbeszéléseket, milye-

nekre a még ifjúságomban olvasott Schnell Lajos elbeszéléseiből emlékezem, mely mint azóta értesültem — németből fordítás, és minden iparkodásom mellett e könyvet sem magyar sem német nyelven meg nem kaphatom. Ezen könyv pedig egy újabb kiadást igen megérdemlene. Mikor ezen könyvből a „Van isten“; „A fősvénység“; „A roszt fiurol“ című elbeszéléseket gyermekeimnek elmondom, ha látnák sokan a figyelmet, hatást, a gyermekek arcáról tükröző eltökélést, bizony a száraz tudományok helyett ezt ajánlanák. Mintegy minden harmadik évben, mert ha minden évben ismételtetik elveszti hatását, mivel ujat nem találnak benne a tanítványok, *) a nevelési könyvek könyvét: *Robinzont*. Van itt az ügyes tanítónak alkalma a vallást, fiui kötelességet, az engedetlenség, gondatlanság szomorú következéseit; különösen a földleirást, természettant és historiát, földmivelést és a társadalmi élet szükségait élethűn tanítani, a menyiben ezen tudományok szükségesek és hasznosak. De ismétlem: *inkább ellehetünk tudós, mint becsületes, jó lelkű és jámbor földmivelők nélkül.*

Hübele. Ez mind jól van; de honnan veszel elég ügyes tanítókat? Látod, ha reám volna bízva a nevelési ügy, én nem foltoznék új foltokat az avult tömlőre; hanem legelőb is *tanítóképző intézeteket állítanék*. De nem olyat, mint mienk, mely csak nevét viseli, mivel a tanítóképzés csak mellékes tárgy. Ezen intézet legelső és legfelső föladatává tennem: az ifjakkal a választott pálya nagy fontosságát megismertetni, ezen hivatalhoz hajlamot, egyszerűtetet ébreszteni. Mely ifjunál ez nem sikerülne, azt mind személyes, mind köztekintetből elbocsátnám s csak azután kezdeném meg a többiekkel a hivatali kiképeztetést. Mert ha igaz, hogy valamely állapothoz kedv és hajlam kívántatik, ugy bizonyosan a mi hivatalunkhoz főképen szükséges a kedv és hajlam. Kiben ez meg van, minden kiadott rendszer nélkül hasznosan és üdvösen fogja vinni a tanítást és nevelést, míg a szegény árva tanító, kinek hivatalához sem kedve sem hajlama nincs, bár áraszszak el rendszerekkel, semmire sem fog menni. Ime, itt van a rendszereknek értéke és hatása, melyekkel mint arkanummal, a népnevelést elősegíteni gondolják. Az ügyes tanítót midőn többet kívánnak tőle, mint megnyit ereje és tehetsége megbir — elkedvetlenitik; a többinek nem használ.

Balázs. Barátom! szivemből szólottál ugyan; de te is csak fapapirán nyargalsz. Honnan veszed ezen intézet felállításához a költséget?

*) A bibliai történetek nincsenek megkapó jelenetek nélkül; de még Jákob feláldozásánál; József eladatásánál sem vagyok képes általános hatást hozni elő. Ennek okát másban nem találok, mint hogy ezen történetek évről-évre ismételtetnek s így nem újak. De e fontos tárgyban a tudást a hatásnak nem lehet alájrendelni.

Hübele. Ez a nagy baj hazánkban! Tudva van, hogy mi a vallás és nevelés tárgyában magunkra vagyunk hagyatva és szorítva. Minket mostoha gyermekeknek tekintenek, midőn az édes gyermekek temérdek anyagi forrásokkal bírnak. De remélem, eljövend a nap, mely e különbséget elfogja oszlatni; mert édes hazánkban mind édes gyermekei vagyunk. Vagy a status talán vallás és nevelés közt addig is különbséget fog tenni, míg önhasznából át fogja látni, hogy a nevelésre fordított költsége dúsan kamatozó tőke. De egészen más térre mentünk. Ezen beszélgetésünk pedig igen érdekes előttem. Nincsen még egy faparıpád, melyre felkapaszkozhatnál?

Balázs. De bizony van! hanem nem merek felülni reá. Nézd csak, minő vérmes, tüzes természetű, harcias tekintetű! homlokirattal került hozzám, mely így szól: az elmélet és gyakorlat között igen nagy különbség van. Senki — bármint tette az elsőt sajátjává, ha a másokban járatlan, tárgyavatottnak vagy szakértőnek ne tartsa magát. Ez oly általános igazság ugyan, hogy az ember azt gondolná, az egész világot minden veszély nélkül öszvejárhatni vele; de itt azon különös körülmény van, hogy ezen paripa, azon tisztelt ur, ki azon általunk felhozott falusi iskolai rendszert szerkesztette — faparıpájának (mert hijában! hallottam, olvastam, tapasztaltam, mikint minden embernek van faparıpája, melyre ha felkap, maga körül sem nem lát, sem nemhall) halálos ellensége. Az pedig sokkal erősebb, mint az enyém, és így látod, ha felkapnék reá és a két nyerges öszvekapna, ágaskodnék, harapná és rugná egymást, bizonyosan öszvetipornának. Így okosabb föl nem ülni.

Hübele. Furcsa ötleteid vagynak néha! Hiszen azon iskolai rendszer nem oly kivihetetlen és lehetetlen, mint gondolod. Némethonban már rég bévették.

Balázs. Ezt én is olvastam. De már sokat olvastam, a mi mégsem volt úgy. Némethonban ugyan még nem voltam s te sem. Mindazáltal legyen igaz; de ha egyszer valamely fának látam gyümölcsét, hasztalan beszél nekem valaki azon fának ilyen vagy amolyan voltáról. Nézd csak azt a menykő sok némethoni „reisfende Sandwerfésburſch“-okat, kik nálunk az iszákosság és koldulás szenyves mesterségeit üzik. Ne szólj most közbe, tudom, azt akarod most mondani, hogy nem mindnyaja olyan, hogy ezek csak kivételek. Én is tudom, hogy mintegy 15—20 között található egy józant, szorgalmas és munkást; tehát ez a kivétel és amaz a szabály. Azt se mond, hogy némethonban ez máskint van, mert miután a mi honunkban ilyenek, ott is. . . .

Hübele. Ha! ha! ha! Barátom! te nagyon merész következtetésekbe kapsz; vigyáz — bensülsz!

Balázs. Én bátor volnék fogadást tenni. Rakjunk 20 akó bort egy kocsira, vigyük el egy némethoni faluba, áruljuk icéjét 2—3 p. xron reggeltől fogva, és ha estve a lakosoknak $\frac{4}{5}$ -de

— azon egykét némethoni asszony után itélve, kiket ismertem — az asszonyokat sem véve ki, nem részeg, és ezen fölül, ha kocsink meg nem telik zálogokkal, melyeket pénz hiányában be-veendünk: fogadást veszített legyek! Azért hadd kibeszéljem magamat! Mondom, miután honunkban ilyenek, ott is olyanok volnának, ha alkalmuk volna és jobb policia nem volna ott. A mit pedig alkalomhiányra és policiára kell rónunk, azzal ne dicselkedjék a nevelés és tanítás! Erősen hiszem, ha azok is a sok szép tudományok helyett, ifjuságukban többet hallanának a vallásról s annak üdvös tanításáról: szilárdabb lábon állana erkölcsi jellemök és a Krisztus valóságát sem kezdték volna kétségbevonni vagy tagadni.

Hübele. No barátom, visszaadtad a kölesönt. Te is levertél falovamról. De tudod-e mit? Tedd írásba ezen beszélgetésünket s küld meg a „Protestáns egyházi és iskolai lap“ szerkesztőségéhez. Talán fölveszik; mert olyanokrol beszélgettünk, melyek az oskolai ügy hasznára lehetnének, ha az illetők azt figyelemre méltatnák.

Balázs. Nem bánom! De tudod, hogy céhbeliék nem vagyunk és ha ezen remeklésünkben a kontárság nagyon kiguggan, majd körmeinkre vernek. De isten neki! Hiszen jó ügyben akarunk nápszámoskodni. Beleírom mindkettőnk nevét. T. i. Hübele Balázs, lovat ád az isten s ebből lesz egy

*Locug. *)*

*) Ezen cikket a vidék egyik tanítójától kaptam, az Emléklapokban közöltetés végett. Lehet hogy az már az egyházi lap szerkesztői iró-dájában is megfordult, de onnan alkalmasint, mint sok más társa — miután a veszteglési időt kiállotta „Passirscheint“ kapva, odáb utasított és lehet hogy csak így kerüle hozzám. A mit a gondolkozó és iparkodó falusi tanítók — mint hasonlóképen csak nevelő és tanító-társaink írnak — azt én megvetni semmi esetben nem tudnám, hanem, ha közlönyöm volna, a megnyitányit, még is adnék belőle a közönség eleibe. A közönséget pedig ez esetben leginkább magok a falusi tanítók tennék. Engedjük hogy felszólalhassanak ők is, és azonnal fognak többet olvasni. Temérdek sok apró és nagy fájdalom bánt a világon sok embert, ki nem tudja hol és mikint szólaljon fel — pedig a kibeszélt fájdalom, könnyebbitést hoz. — Engedjük tehát, hogy a maga nyelvén szóljon, a maga köréből, a maga tapasztalásairol, fáj-dalmái és örömeiről a falusi tanító, is szóljon a maga modorában. E jelen cikknek a vizgálatokrol elmélkedő részét illetőleg, bátor vagyok figyeitetni az érd olvasót saját e tárgyrol beszédemre. Kijött Pesten 1847-ben s kapható — egy másikkal együtt 10 p. xron

Néhány szó az előkelőbb családok gyermekei neveltetése ügyében.

Sok ember érez ez életben keserü órákat, sok átkozza a napot és órát melyben született, a nélkül, hogy tudná honnét forrása keserveinek, melyből szakadatlanul folynak az életet fájdalommal és küzdéssel borító cseppek. Küzd, viv, fáradhatlanul egy jobb lételért, mely enyhet füzne hegedni bé nem akaró se-beire; csudálkozva halad ez élet rideg pályáján, jobb létet vivó küzdelmeivel. Mind hiába! Ott áll keserveinek közepette, dühöngve sorsa, zugolódva istene ellen. És ha szét tekintünk életünk folyamán, s a multban eltűnt napjainkra vissza emlékezünk s mélyebben vizsgáljuk jelen környülményeink közt a sors sujtoló csapásait; lehetlen vissza nem térnünk a szülei kör azon forrásához, melynek vizéből ittuk az üdvöt avvagy kárhozatot teremtő cseppet; lehetlen hogy fel ne leljük küzdelmeink könnyebülni nem akaró súlyát, mely leláncolva tartotta és tartja lelkünk magasztos tettek utáni röptét. Gyermeki neveltetésünk kora ez tehát, mely bennünket vissza hiv keresni a forrást, mely küzdelmeink és keserveink létét alkotá, s kísér fáradhatlanul gyakran sirunk éjjeléig. Igen a szülői körben törpül el avvagy oriási fává nő a csemete, melynek bimbajából enyhet adó gyümölcs terem, s árnya alatt üdv honol. Igen itt van első reszkető lépése emberi rendeltetésünk megkezdő kifejlesztésének, itt fejlődni kezdő bimbaja boldogságunknak, avvagy később porbahullta magas reményeinknek. A szüle tehát alkotója, a szüle porba tiprója ön gyermeke szép jövőjének és boldogságának, tőle függ az alap erős megvetése, mely később a közéletben emelkedik magas épületlé, avvagy romba dül, s annak romjain siratja meg magasztos feladatának elhanyagolását. — A mely szüle a nevelés ezen magasztos szentségét, könnyedén vagy épen mellözve hagyja, s annak későbbi veszedelmes következményét nem látja át, vagy nem akarja átlátni, az oly szüle kétszeresen bünhődik, miután a sors sujtoló csapásainak s a veszedelmek örvényének önkényt dobja oda gyermekét, s a szendergő vést oriási dultával zuditja fel gyermeke felé, nem gondolja hogy a jövő titka, ezen legszentebb feladata elhanyagolásáért mily csapást készít számára, de kétszereset a gyermekére, ki keservei közepette halad az öröklött kincscsei a ferde neveléssel. Itt a forrás tehát melyből csergedezik üdv, vagy üdvtelen csep az egész emberiségre, s melynek rohamó folyammá alakulta, ha nem szabályoztatik, medréből kicsapva ellenállhatatlanul borítja el mind azt, mi utjába jó, mocsárrá és büzhödté teszi a földet, melyen dus és gyümölcsöző kalászoknak kellett volna teremniök. Így van neveltetésünkkel, a milyen ez, oly hatással terjed el az emberiség

között; rombol ha céliránytalan, s mint gyógyithatlan sebeterjed el egész valónkon, és szüleményei felnőtt korunkban nevelésünkkel megegyező gyümölcsöket teremnek, ha célirányos intéztetett üdvös, ha pedig rendeltetésünknek meg nem felelőleg, kárhuzatos gyümölcseit aratjuk. A célirányos nevelés legelső és elkerülhetetlen lépés, a gyermek lelkét a vallásosság és erkölcsiségben megszilárdítani; kinek lelkében ezen szép tulajdon mélyen vésvé van, forró részvéttel karolja át mind azt, mi való, jó és dicső, szóval mind azt, mi rényen alapul, mely később cselekvése mezején mint vezércsillag tűnik fel előtte, kísérve a szép tettek mezején. Ez első, és elkerülhetetlen lépés tehát a gyermek megkezdett nevelésénél, ennek kell egyiránt világítani a pór kunyhájában ugy, mint a nagy urak palotáiban. Minden egyes nemzetnek arra kell tehát törekednie, hogy kebelében a vallásosság és erkölcsiség mély gyökeret verjen, mert ez az egyetlen út az melyen tántorithatlanul haladhat a dicsőség azon templomához, hol felleli a számára rendelt üdvet és jólétet, s a megnyugovás azon magasztos érzelmeit, mely nélkül az élet rideg és sujtoló; hol nem világít vezércsillagként e két legszebb tulajdona lelkünknek, setétségben tapogatodzik ott a nemzet, külfény után kapkod, a valót porba tiporja, az üdvöst felcseréli az üdvtelennel. A midőn tehát munkánk e legszentebb kötelességét megkezdeni akarjuk, ugy intézzük azt, hogy a vallás és erkölcsiségből származó kötelességeket mélyen csepegtessük a gyermek keblébe, hogy így a gyermek mintegy az istenség egy magasztasb ihletétől vezéreltetve az erkölcsiség drága utain haladhasson, s a jónak magvait hintse szét az emberiség között; s ismertessük meg véle e szép kincs becsét, hogy azzal élni, de mi legfőbb, használni tudhasson később azon nemzet körében melyben él, s melynek felvirultát, vagy rombadültét ő is egyenlően érzi. Mert kinek vallása és erkölcséje van, annak tiszta szive és lelke is van, melyből más nem csergedezhetik mint minden szépnek és jónak üdvös cseppei, melyek az életet oly kedvessé és megelegetetté teszik. S mind ezt elérni egyedül célirányos nevelés által lehet. Célirányos nevelésnek pedig nevezzük azt, mely a valásosság és erkölcsiség alapjára ugy van építve hogy tökéletesen megfeleljen mind azon kívánatnak, melyet azon haza, melyben élünk, s melynek javaival el halmoztatunk meg kíván, s miáltal annak felvirulta eszközölteik. S valljon lehet-e nemzet fényben és dicsőségben tündöklő, hol a nevelés hiányzik? Virágozhatik-e ott tudomány, s nagy tettek utáni törekvés, s az emberiség iranti tiszta érzelem? Ki ezen kötelességek beteljesítéséhez megfertőztetett és részvéttlen kebellet járul, az nem érez ugy mint éreznie kell nemzet gyermekének édes anyja a haza iránt, az nem szeretheti nemzetét melynek körében él, mert nemzetének hasznos és munkás honpolgárt adni nem siet. De eléb utób kilép a gyermek a szüléi kedves körből, el hagyja rokonait, s játszó társait, kikkel az ifju évek ártatlan örö-

meit élte át, idegen és nem ismert kebel ápolása alá jön. Neveltetése már most az egyén ügyességétől, lelkes és munkás fáradozásaitól függ, ki azután a szülék által megkezdett nehéz munkát folytatja, miként és mily sikerrel, az többnyire a környülményektől függ különösen hazánkban, hol milliónyi küzdelmekkel viv, ugy a magán- valamint a népnevelő, s gyakran megesik hogy egyik napon tett fáradozásait, már a másikon rombadülve látja, s mintegy elkeseredve nézi a részvétlenségnek mind inkább elharapódzó mételjét, mely megmérgezve hat ön szorgalmára, megmérgezve pályája üdvös hatását. S valameddig pedig ennek forró felkarolása nem szálja meg keblünket s nem sietünk tiszta részvéttel, vagy, ha lehet tettel is e magasztos feladatát emberi rendeltetésünknek felsegíteni; valemeddig mind ezt nem tekintjük ugy, mint nemzetünk legdrágáb kincsét; lehetlen hatásának a közjóra működését, s a célnak melyet kiüzénk megfelelő eredményét látunk. Nem láthatjuk továbbá annak üdvös eredményét mindaddig, mig oly egyének nem lépnek a gátra, kiknek különböző nevelési modoraik ugyan, de mind a mellett egybeolvadó hatásaik vannak. Nem elég az tehát hogy legyen nevelők, nevelőnők, nem elég hogy legyen iskola és benne tanító, mert mind ez még vajmi csekély mértékben felel meg a nevelés kitüzött céljának, itt tehát nem csak az a fő dolog hogy van, hanem főleg az, hogy milyennek kell lennie azon egyének, s kik azok? Megfelelnek-e hivatásuknak ugy miként azt rendeltetésök különösen azon haza és nemzet kívánja, melynek körében működnek? Eleget tesznek-e kötelességeiknek, nem rontanak-etöbbet a reájok bizott gyermekek lelkületén, mint építenek? E lenne tehát a fő kívánat, miután csak így lehet a nevelésben célirányos lépéseket tennünk, s csak így teremhet a nevelés kivánt gyümölcsöket. Meg kell tehát választanunk az egyéneket kiknek gondviselése s ápolása alá adjuk gyermekeinket, ugy a nyilvános, valamint a magánnevelés körében, s azokkal egyetértve és segéd karokat nyujtva együtt haladnunk, szemünk előtt tartva örökké azon magasztos célt, mire akarjuk gyermekeinket nevelni, s véssük mélyen lelkünkbe azon gondolatot, hogy gyermekeinknek drágáb kincset nem hagyhatunk mint a jó nevelést. Midőn tehát ily tiszta lélekkel kellene folytatnunk gyermekeink neveltetését, s elhárítanunk életünk folyamában mind azon kellemetlenségeket melyek a silány nevelés forrásaiból erednek, nem lesz felesleges kissé a nevelés ezen ágazatában tiszta lélekkel és nyiltszemekkel vizsgálódnunk; nem lesz felesleges több szüle nevelési rendszerét meg ismernünk; ha valljon ezen körökben a nevelés ugy intéztetik-e, hogy annak majd egykoron üdvös hatását érezendjük, s valljon mily akadályokkal találkozunk melyek vissza lökik a nevelés ezen ágazatát elő haladtában.

Kisérjük tehát figyelemmel legelőször is a tehetősb családok gyermekei nevelési rendszerét, kísérjük azt az ifjunak nyilvános életbe kiléptéig, ha valljon neveltetésök ugy volt-e intézve

hogy mint jeles és munkás polgárok lépdenek majd egykoron a cselekvés mezejére. Térjünk tehát a forráshoz, s nézzük mit cselekesznek sok szülék a kisdeddal, ha valljon nem veszélyeztetik-e vérök ápolását akkor, midőn azt elszakasztják önkeblöktől s dajkakézre bizzák? Már most itt minden attól függ, mily erkölcsű azon személy, kinek tejét szivja a kis csecsemő, ha jó és tiszta életű, hatása éltető tejének üdvös a gyermekre, ha romlott, s vére egészségtelen, a gyermekre nézve tejének tápláló ereje is veszedelmes hatással leend, s behatása nem pár évre, hanem egész életére kiirthatlanul fogja kísérni a gyermeket. Satnya, szikár és kiasszott valóján meglátszik a csecsemői korban nyert veszedelmes hatású életadó nedv mely időtlenné teszi a gyermeket, s ereiben nem foly azon egészséges vér, mely éltét ömlesztene el egész valóján. Így a testben lappangó erők nem hogy valaményire kifejlésztetnének, sőt már bimbajokban aszni és enyészni kezdenek, Ez tehát első lépésünk a kisdéd körül, ha ezt eltévesztetjük a kárhoznak és a nyomornak önkényt dobjuk oda a gyermeket, különösen akkor, midőn a gyermek az édes anyai kebelről is szivhatná az egészséges és életetadó tejet. Senki nem tagadhatja azt, hogy a csecsemőre nézve ne legyen nagy behatással azon táperő, melyet a dajka emlőtől nyer egész életére. De nem csak a táperő, sőt annak erkölcsét mintegy magába szivja tejével együtt s így nincs ember, ki édes anyja és dajkája természetéből ne öröklött volna, mit szinte ön magunkban eléggé tapasztalunk. Erre alkalmasint több szülék csak mellékös gondot fordítanak, s örvendenek, ha valakit nyerhettek kisdédök táplálójaul; de azt mélyen nem vizsgálják meg, ha valljon a gyermek életerőműveire üdvös hatást alkot-e ezen idegen emlőtől szit eledel, a vagy örökre elhervasztja a feselni kezdő bimbót, s a szülék örömeinek és szép reményeinek sirját ássa meg. Épen nem lehet csudálkoznunk hogy a legegészségesebb szülék gyermekei dajkaápolás alatt oly igen el satnyulnak s mintegy, száradásnak indulnak; hidjétek el kedves szülék, ezt más nem okozta, mint azon rossz, és gyakran megromlott tej, melyel az idegen kezekre jutott csecsemő táplálkozik. De valljon szerethetik-e ezek a kis gyermeket ugy, mint az édes anya? Fekszik-e szivökön azoknak jóléte ugy mint az édes anyáén? Kik ön gyermekeiket dobják a nyomornak, s másokét zsoldért válalják fel! Valljon fel lehet-e asztán lenni az ily másodanyákban a szeretet azon szent vonzalmát a kisdéd iránt, melyel édes anya viseltetik. Hidjétek el, hogy az ily édesanyai emlőktől megfosztott gyermekekben, nem fog lenni azon forró, gyengéd és kifejlett szülék iránti szeretete mint azokéban, kiket az édes anyai emlő táplált s kiket fáradszhatlanul az édes anyai kar a szeretetnek szent hevével szoritott kebléhez. Az oly gyermekekben, kik nem édes anyai emlőtől tápláltattak, mintha nem egészen tárulna fel a sziv az édes anya

előtt, s mintha lenne még egy rejtékhely, melyből még nem egészen fejtett ki a gyermeki tiszta szeretet és gyengéd érzelem. Egyedül az anyai képre feltolult tiszta részvét és szeretet az, mely felfakasztja a gyermeki gyengéd érzelmeket s a szeretettel teljes ártatlan szívet; melynek a kised szíve oly hamar nyílik fel. Avagy nem vettétek-e észre, a midőn emlőtökön csüggött legdrágább kincsetek, menyire meghatá azt a szüle arcára tolult bánat és fájdalom; nem láttátok-e mily résztvevőleg terjedt el a kisgyermek egész valóján e keservetek érzeme; mint viszont, ha örömtől eláradt arcotok mosolygott feléje ártatlan kis szívének öröme tárult fel előttetek. Nincs tehát semmi, mi kipotolhatja az édes anyai gondviselést és ápolást, csak az édes anyára hathat igazán a kised fájdalma vagy öröme; s csak ennek édes gondjai képesek üdvöt hinteni a kisgyermekre. Szóval, egy anya-lehet csak ez életben és több nem! Alig szakad el a kised a dajkai emlőtől, azt sem tudja kié legyen az édes anyai szeretet, mert ezen szavat oly ritkán hallotta, de talán ismeretlen is volt előtte; tudatni kezdik vele hogy a dajka nem szülőanyja, már most nem őt, hanem az igazi édesanyát kell szeretnie; de hisz nem tudja a kised mit tesz azon szó édes anya! ingatag kezd lenni, a szeretetet már most dajkája íránt kezdik tépni ártatlan kebléből, hazugság és csalogatások által kezdik vele megkedveltetni az igazi anyát, s már itt kezdik megingatni és kiszaggatni a gyermeki kebelben feselni kezdő szeretetet, itt adnak a gyermeknek bábokat, hogy érte szeressen. A dajka elüzi vad és durva szavakkal magától a gyermeket, hogy már most ne őt, hanem anyját szeresse. A kis gyermek sir s jajgat, hogy szeretetét ápoló dajkája, durva és megvető szavakkal viszonzza. Mily érzés támadhat ily környülmények közt a gyermek lelkében, valljon nem ütött-e az ily bánásmód meggyógyíthatlan sebet a kised lelkén, nem téved-e szeretetlenség utaira, hol egyiket embertársai közül igen, de a másikat szeretni és tisztelni nem szükség; s valljon így intézve az ápolást, nem önmagunk tépjük-e le a gyermek kebléről a szeretet bimbaját melyben üdv s boldoglét volt burkolva. De alkothat-e aztán a szüle ily utakon és módokon tiszta szeretetet a gyermek keblében maga íránt? S lesz e azon szeretet oly tiszta mint ha azt az édes anyai emlőtől szívta volna magába? Hidjétek el kedves szülék, ezek mind elkerülhetlen következményei leendenek tetteiteknek, ha gyermekeitek lelkét ily módon kívánjátok magatokhoz csatolni, és kiis vannak téve gyermekeitek minden pillanatban a legnagyobb szerencsétlenségnek, ha magatok nem ápoljátok és magatok nem örködték igazi gondal azok felett.— Sok gond nehezül jöllehet az édes anyára, sok éjelen át viraszt álmatlanul fájdalminak közepette, s mind ezt mily örömmel áldozza fel a jó anya, csak hogy gyermeke jólétét lássa, s egy boldogabb jövőt teremtsen annak számára s az élet legdrágább kincsét a jó nevelést tüzze gyermeke keblére. S valljon

az, kire a csecsemő bizatik, hordja-e keblében mind azon édes anyai kötelességeket, melyekkel a szüle önvére iránt viseltetik, Egészen másként éreznek azok, kik zsoldért táplálják a kisededet, erőltetett és kötelességalkotta szeretet vonzza azokat szeretni a csecsemőt, S valljon pénzért, lehet-e vennetek édesanyai érzelmeket és tiszta szeretetet!

Alig bontakozik ki a gyermek a dajka karjai közül, alig hagyja el ártatlanságának nyughelyét a bölcsőt, egy más körbe lép, ekkor már a cselédek valamelyikére bizatik a gyermek, a gondviselést ezek veszik most át, nehogy a fiuban önvigyázatlansága által sérelem történjék, továbbá hogy a szülék nyakán ne alkalmatlankodjék a gyermek, mi csaknem három, négy évig így tart. Azomban a szülék korán sem sejtik azt, hogy az efféle egyének által eszközölt gondviselés és feligmeddig ápolás vajmi veszedelmes behatással vannak a gyermekre nézve, nem is képzelve hogy menyire elromlik a fiu az ily gondviselők szárnya alatt. Szabadon engedik ide és tova hurcolni a gyermeket, azon megnyugvással, hogy semmi testi sérülése nem történend. Sok szüle azt hiszi hogy a testi sérülésen kívül más sérülést nem szenvedhet a gyermek; mintegy feledik hogy a gyermek lelkére nézve azon kor ez, melyben erkölcsi kifejlésére a legnagyobb hatással működik minden tárgy, minden szó, és tett, mit hall és lát a gyermek, s lelkét anyira megszálja hogy az kiszakaszthatlanul megmarad keblében. Istálló, konyha, vagy cselédek közt üt tanyát a kisededovó; maga sem sejtí hogy a gyermekre nézve veszedelmes helyen jár; nem sejtí hogy ő kinek gondot kellene a gyermekre viselni, maga vezetí szerencsétlen helyekre, hol oly sokszor borzasztó tettek tanuja a gyermek. Sőt előtte mintegy dicsőségnek tartják a szolgák, külömbféle erkölcsöt mocskoló szavakat beszélni, mik asztán reá oly kedvesen hatnak. De ez még nem elég, hanem tanítják a gonoszság többféle nemeire, melyek lassanként előlik tiszta érzelmeit, s végképen kiszakasztják minden szép és dicsőbb tettek utáni törekvéseit. — Már most a gyermek kérdezi szüleit a látott tettek, és hallott szavak megfajtéseért, — jól tudva sok szüle, hogy a gyermek lelkületén csorba ütettet; de elhárítani és elejét venni a majd egykor veszedelmes következménynek nem siet, csekélységnek tartja a hallottakat, abból legkevésbé sem következtet veszedelmes hatást; némely szülék ismét azt hiszik, ha a gyermek kérdezősködése után a látott tárgyakról fel nem világosíttatik, hisz úgy is elfeledi. Igen, sok szüle elutasítja magától a gyermeket, s nem fejtí meg a látott és hallott dolgokat, nem azoknak majd egykor, üdvös avagy kárhuzatos hatását, még akkor sem, jöllehet gyermeke keblében az erkölcsiséget veszélyeztetve látja. És miért nem? Mert ez előtte csak kicsinség. Jaj pedig a szülékre, de kétszeres jaj a gyermekre nézve, ha e tekintetben valamely szolgáltól nyer magyarázatot és felvilágosítást, melynek szomorú következménye az leend, hogy a gyermek örökké e kö-

röket fogja vadászni, míg végre a szülék azt veszik észre, hogy a gyermek boldogtalansága örvényébe bukott, s többé nincs erő őt a kegyesség utaira téríteni. Ne küldjétek el tehát a gyermeket ily környülmények közt, hanem adjátok elő a gyermeknek ovatosan a hallott és látott dolgokat, s úgy állítsátok azt a gyermek elébe, hogy tiszta és szelid indulatait valamikép fel ne izgassátok, nehogy felvilágosítástok által több rosszat, mint jót tegyetek, nehogy később erkölcsisége veszélyeztetve legyen. Hidjétek el tehát, ha a gyermeknek e tekintetben felvilágosítást nem adtok, felizgatót kíváncsisága, mindaddig nem hagyja őt nyugodni, míg a látottak és hallottakról bővebb tudomást nem nyer. — De ez még mind nem elég, a szülék is kezdenek gyakran ferde oktatásokkal járulni a gyermek méltóságát emelni; alig van fogalma rang, származásról, már is azt verik fejébe, ki és mi légyen ő, kik voltak eleji, s micsoda vérből származott? — S ha gyermekeik valamely társaságba vegyültek idegen gyermekekkel, figyelmeztetik ugyan őket, hogy azon társaságba többé menni nem szabad, — de okát megfejtteni soha sem jó eszékbe, azért e: hogy talán szegényebbek, és nem oly magas rangú szüléktől származtak mint gyermekök; vagy azért, hogy gonoszak és társalgások ártalmas a gyermekre nézve. Elég az: a gyermek csak anyit hall, oda menni nem szabad, mert nem urfihoz illó; vagy ezt vagy amazt tenni nem illik, mert ismét urfihoz nem illó. És valljon ha a gyermek ily kétértelmű szavak által vezéreltetik, nem fog-e majd fel villani agyában azon gondolat, hogy csak bizonyos rangú és születését kell becsülni, Pétert jobban szeretni mint Pált; mert amaz jobb szüléktől származott, emez pedig alacsonyab ranguaktól. Az ily módon nevelt gyermek, sohasem fogja igazán becsülni az emberiséget, de nem hogy becsülné, sőt utálva nézi szegényebb embertársát. És mért, mert sok szüle már eleve lelkébe verte azt, hogy amaz nagyobb ur, azt jobban kell becsülni, emez szegényebb ennek elég megvetéssel párosult tisztelet is. A midőn tehát a gyermek fejébe több ily tanításokat verünk, önmagunk mutatunk tiszteletlenséget más embertársaink iránt, miután azokat a gyermek előtt mintegy megvettve emlegetjük, csuda-e azután ha a gyermek keblében utálat, góg, s az emberiség iránt legkevésbé sem él azon tisztelet, melyel viseltetnie kellene! Innét van hogy sok gyermek, a midőn már a szülei kebeltől elvál, nem vétkeért, hanem azért kerül valamely társaságot, mert az nem hozzávaló, és születési fényére mocskot hintene. Midőn tehát a szülék ily oktatásokkal halmozzák el a gyermeket, soha sem gondolják meg azt, hogy a gyermeket, megfosztották minden szép és nagy tettek utáni törekvéstől; meg azon a lélek leggyönyörűbb és legmagasztosb tulajdonától a szeretettől, mely nélkül az élet oly rideg és kiholt. A szülék nem lehetnek tehát eléggé ovatosak, a midőn gyermekeik neveltése alapját megvetni készülnek, hogy ingathatlan és szétrombolhatatlan legyen várt jövendője gyermeköknek s

önmagoknak. De elfogják-e mind ezt érni a szülék akkor, ha gyermekök jövődjének szép csiráját az ily utakon és módokon már a csecsemő korban elfojtják? Elfogják-e érni akkor, ha gyermekeiket oly gondviselőkre bizzák, kik a romlottság tanyáján szivták a lelket bernocskoló tanítást, melyet azután a gyenge szivbe is átplántálnak, azon korban, a midőn még az ifju lélek mindenre hajtható, s egyiránt fogja fel a vétket a jóval. Nem gondolják meg a midőn a szolgák gondviselésére bizzák, mily veszedelem háramlik majd egykor a gyermekre; nem azt, hogy az ily vezető már bimbajában tiporja porba a szivben rejlő szép csirákat, s a még meg nem fertőztetett keblet már ifju korában elfajulttá és érzékellenné teszi, minden szép és dicsőb tettek elfogadására; nem azt, hogy ezen romlottságát a szivnek nincs többé mód és eszköz helyre hozni. A nagyobb korban szeretnék a szülék hajtani a jóra, de már késő a gyógyszer, mert a sziv megkeményedett a vétkekben s ketté pattan ha hajlítani akarjuk azt. Jóllehet a gyermek a szülék előtt kedvesnek és szendének látszik, s mintegy az ártatlanság legszebb jegyeit ölti arcára, a midőn keblökre borul s midőn érzelmeit a kegyesség köntösébe öltözteti, a szüle azt hiszi, hogy az ártatlanság az ily angyalát nincs ármány mely körül övedzhetné, nincs példa mely elronthatná, mert hisz gyermeke maga a tiszta ártatlanság. Igen csalatkoznak azon szülék, külszinének s ömlengéseinek vakon hisznek, s azt hiszik hogy már minden vétektől ment a gyermek s ennek utána is az fog lenni. Keserü csalatkozás szülék! Midőn a gyermek tudja már hogy ez vagy amaz tette vétekekkel vegyült egybe, soha sem fogja azt feltárni a szülék előtt, sőt leginkáb vétkeik közepette szoktak a gyermekek szüleikhez hizelgéssel és kézcsókolásokkal járulni. Midőn a szüle a gyermek ily érzelmei és vonzalmaitól lepettetik meg, legkevésbé sem gyanítja azt, hogy már a gyermek lelkében, a gonoszságok különbféle nemei üzik kárkozatot-teremtő munkálataikat, melynek mindmeganyi virágai, a káromlás, góg, megvetés, s a vétkek azon szörnye, az önfertőztetés. Később lépve látják a szülék a gyermek arcán feselni kezdő rózsákat, elhamvadni látják a szemekbenragyogó tüzet s a testet tespedni és elhervadni, a lassankint előlő tulajdonokat nem merik gyanítani a szülék, miután gyermekök mellé oly hü ápolót rendeltek s néhanéha ha idejök engedte magok is felvigyáztak reá, s a szolgálval karöltve vitték nevelését a gyermeknek. — Azon időkor ez kedves szülék, a gyermeknek, mely mindenekfelett legnagyobb gondviselést és ápolást kíván, körébe szöve azonnal a vallásosság és erkölcsiségnek hervadhatlan virágait, hogy idővel mind ezek mély gyökeret vervén a gyermek szivében, azt ne legyen képes kiszakasztani földi fondorkodás és ármány, mely oly gyakran szövi meg hálóját az ifju sziv felvirulni kezdtének. Fő feladatok legyen, ha csak lehet örökké szem előtt tartani a gyermeket, mert látott gonosz példa, kijobbithatlan csorbát ejt az ifju lelkén. És csak

azon szüle vetheti meg igazi alapját a jónevelést ki a gyermek ápolását szemei előtt tartva, fáradhatlanul kíséri mindaddig, míg az ifju lélekben a kegyesség s a minden jök utáni törekvés mély gyökeret nem vertek. Az ily nevelés lehet csak üdvös a gyermekre nézve, csak az ily nevelés adhat majd egykoron a honnak és emberiségnek hasznos polgárokat. A gyenge korban téveszti el tehát sok szüle a gyermek feletti gondos órködést, a midön ezt elhanyagolja, nem gondolja meg azt, hogy a gyermek azon kora az, melyben csak is egyedül lehet megvetni a nevelés üdvöt hozó alapját, melyen később majd a szülei örömök, és magasztos remények fejeledznek. — Addig kell tehát a szüléknek hajtania a gyenge növényt, míg az oriási fává nem alakul, mert ekkor már késő, de lehetlen is hajlítása. A gyermek serdülni kezd, a szülék eszközökröl és módokrol gondolkoznak, mi által a gyermeket foglalkodtassák, már most nem egy, hanem több idegen kezekre bizatik a gyermek, mesterekröl gondoskodik a szüle, hogy némi külmázzát tapassza művészetnek gyermekére, még az előtt, mielőtt megvetette volna már a gyenge szívben a vallásosság és erkölcsiség erős alapját, az édes anyai nyelvre megtanította volna gyermekét. Rajlik a fiu körül mindmeganyi idegen ajku és erkölcsü egyén, az ifju tanul is, nem is, elég az, hogy a sok közül egyet sem tud és ért becsületesen. S valljon nem égbekiáltó véték-e ha a gyermek kedves hazája nyelve helyett, az angolt, franciát vagy más nyelvet gágog a helyett gyenge korában, hogy ön nemzeteét tanulná? Ismerem több jó család gyermekét kik németül vagy franciául igen, de magyarul mint e hazának szülöttei nem tudnak. S valljon azt kérdem, melyik nyelven fogják majd ezek védni jogaikat a némettel talán vagy franciával? És valljon, nem fog-e inkább ragaszkodni a gyermek azon nemzethez, melynek nyelvét érti és jól beszéli? És szeretheti-e az ugy e nemzet nyelvét, vagy tisztán-e nemzetet mint kell szeretni egy igaz honfinak, ha azt töredezve vagy épen nem beszél-li? Nagyon természetes tehát hogy minden egyén azon nemzet-hez leginkáb huzódik, a melynek nyelvét jól beszéli, mert érzelmeit csak ezzel fejezheti ki igazán s csak azon társaságok, azon szokások vonják, kedvesek neki, ha hazai nyelvben neveltetelt akkor érzelmei szinte e nemzethez vonzódnak; ha idegen nyelven tanult érezni, könnyen tova hajlong, s részre hajló leend a honnak legszentebb ügyeibe is. — Az ily külömbféle ajku egyének igen rossz hatással vannak az ifju lelkére, különösen azon korában, melyben még lelkében nem keltek lánggra azon érzelmek, melyek nyelvének és nemzetének szerelmét képviselik, a szelidségnek és kegyességnek meganyi szépségei, melyek mint órangyal virrasztanak az ifju felett. Hányszor nem halljuk, mily gunyolódva és megvetőleg beszélnek a mágyar nemzetröl, eztneveletlen és durva szinben állitjak a gyermek elé, s mintegy utálatot gerjesztenek az ifju lelkében önnemzete iránt. Gyakran erkölcsöt mocs-

koló szavakkal állnak elő, s azt előző érzelmeket csepegtetnek az ifju lelkébe; külföldi életmód és szokásokra, szoktatják az ifjat, s mind azt mit nemzetünk mivel, legyen az bár jó, azt a gyermek előtt mint nem mivel nemzethez illőt mutatják fel. — Midőn a gyermek némi kis mázát magára kené a nyelvészetnek vagy más efféle csakhamar lefoszló csillámoknak, a szülék nevelőről gondolkoznak, vagy mint sokan szokták nevezni, különösen Erdélyben, tanító, praeceptor, instruktorrol gondoskodnak, ki már most, a majd csaknem egészen ferde nevelésü gyermeket fogja nevelni, miutánmára szüléknek nem igen van kedve engedelmessékedni, mivel kénye s kedve szerint mindent nem akarnak megengedni. Megkívánják a szülék hogy a nevelő a tudományok minden ágazataiban jártas legyen, azon kívül a művészethez is értsen tudjon zongorázni, festeni, vivni stb. szóval csak nem mindentudó legyen; de lehet-e ilyen valamit kívánnunk akkor, a midőn legkevésbé sem gondoskodtunk, vagy éppen nem akartunk gondoskodni és áldozni oly intézetekre hazánkban, melyekből már ügyes tapintatu és hivatásának célszerűleg megfelelő egyént nyerhetnénk; lehet-e osztán kívánnunk a szegényebb sorsu ifjutól, hogy mind azon megkívántató tanokban jártas legyen, melyek által a magánynevelésnél a szülék kívánatait kielégíthetné? S pedig hányszor szorulunk meg, hányszor nem kívánjuk azt, hogy a nevelő zongorázni, vagy más ágazataiba is jártas legyen a művészetnek; de áldozott-e valaki, vagy csak jött-e eszébe, hogy üdvös tett lenne a nyilvános iskolák felvirágzására, vagy más intézetek alapításához áldozattal járulni, miután innét nyerjük gyermekeinkhez a nevelő egyéneket? És valljon nem célirányosabb volna-e, ha ezt mind ugyanazon egy nevelőben lehetnők fel, mintha két három mester kontárkodik gyermekeink körül, mely szinte mindmeganyi kellemetlenség a családi körben, holott mindezt csekély áldozattal mellőzhettük volna, s azon áldozattal, melyel talán ezek boldogságát vethettük volna meg, ily környülmények közt néhányra pazaroljuk azt. Áldozat kell tehát s az ügyek forrób felkarolása, különben tespedő vizkint fogunk mindenben állani, különben a nevelés részvéltenségünk következtében csak csalfa tünemény leend. S valljon nem lenne-e üdvös, ha több iskoláinkban (értem a főbb iskolákat) zeneintézet alakítatnék, hogy minden szegény ifju könnyen jutna a művészet ezen szép ágazatához? Nem szükség fejtegetnem, mily kedves hatással lenne ez, mind azon szülékre, kik magánynevelőket ohajtanak. Meg menekednének azon kellemetlenségtől melynek oly gyakran tanui, ha a gyermek körül még a nevelőn kívül talán két három egyén foglalkozik. Innét származnak gyakran összeütődések a nevelő és mesterek között. Ha a nevelő jogait nem akarja porba tiporni engedni; ha talán ellene van minden könnyelmű és idétlen állításainknak a gyermeket környező mestereknek: azt hiszitek hogy több szüléktől helyeseltetik a nevelő azon tette, melyel ellene áll minden ferde állításoknak, s a gyermek

lelkét nem engedi hajtani bábkind, nehogy a csalfa érzemények tengerébe sülyedjen! Korántsem. A nevelő azonnal tulzó magyar, s nyers, és tudja az ég minek nem bélyegeztetik. Lelkemre mondom, hidjetez nekem, — azért mert a gyermekbe nemzete iránti érzelmeket, hazát és emberiséget tisztelő érzelmeket öntött.

Ilyen még sokaknál máig is a magyar nevelő sorsa. S rendesen megfosztatik azon nevelői nevezettől, több szüléktől csak praeceptor vagy instruktornak hivatik. És miért? Azért mert a magyar nevelő nem tud még igen finomul hajlongni, egy kissé megszokta mondani az igazat, mi rendesen a szüléknek még akkor is rosszul hangzik, a midőn a gyermek boldogsága forog kérdésben. Azt hiszitek az idegen, kit csak érdek, és semmi rokonszenv nem köt e hazához, meg mondja igazán mi lelkén fekszik, ha a gyermek talán gonoszutakra tévedt? Van esze. Egy pár kézcsókolás mindent helyre hoz, s az édes mamák, már most azt hiszik, hogy a gyermek számára éden kalapálódik a bölcs vezér ápolása alatt. Több példáit tudnám felhozni az efféle egyéneknek, kik hajlongásaik s más efféle csalfa mázaik által az ifjat előre s hátra addig bicégteték, addig taníták bókra, mig egyszer az ifju azt veszi észre, hogy hókolni és hajlongni igen, de tisztán és igazán érezni s szeretni nem tud. De tudhat-e az szeretni és szentül érezni, ugy az emberiség mint hazája iránt, kit egyedül a góg és nagyravágyásnak neveltek, ki előtt az idegen vezérek oly gonoszul beszéltek önnemzetéről a gyermeknek, érzelmeit már ifju korában eltompították? Igen, ismerlek benneteket vérszopók, kik e hon jótéteményéből éltek, s még sem félték az ég sujtoló karjától, gonosz és e hazához nem szító érzelmeitekért! — Vagy azt hinné valaki, ha elbocsátásra kerül a dolog az egyenletlenség következtében, hogy a nevető a világ kincseért sem bocsátatnék el? Fájdalom! sok szüle nem így gondolkozik, bár becsületes és értelmes egyént lát gyermeke körül, hanem azt hiszi hogy nevelőt akár megnyit kaphat, azomban francia vagy más mestert bajosan, legyen az bármily veszedelmes hatással a gyermekre nézve, s így azon néhány szót mit megtanul a gyermek, eleibe teszi a vallásosság éz az erkölcsiségből folyó szent érzelmeknek. Ismertem oly szülét, hol a nyelvmester a legmegátalkodottabb jellemű volt, s a gyermeket illetlen magaviselete által mármár a erkölcsstelenség örvényébe taszítá, azt hiszitek eltávolított a gyermektől? Isten őrizzen, hol vesz ismét a szüle nyelvmestert? Fájdalom de nincs máskép sok szüléknél, készebbek kockáztatni a gyermek jövendő boldogságát, önnön szép reményöket magok tiporják el, s egy pár idegen szót elébe tesznek a vallásosságnak s az erkölcsiségből eredő bodogító cseppeknek, az emberi adomány e legdrágáb kincsének. Az ily és több efféle körülmények okozzák, hogy a gyermek lelkében, ugy a vallásosság mikint az erény, haza, nemzet, és felebarát iránti tiszta szeretet nem verhet gyökeret, s majd egykoron magasztos tetteik közé, az állh atatlanság és szeretet-

lenségmétélye vegyül. S hidjétek el kedves szülék, hogy a mily szel-
 lemben és környülmények közt mivelletik az ifju lelke, ugyan-
 azon szellemben fog az később szinte működni az emberiségre
 nézve; s pedig vajmi bajos az ifju lelkéből kiszakasztanunk mind-
 azon tulajdonokat, melyeket gyermekkorában belé csepegtettünk,
 de nem csak hogy bajos, sőt lehetetlen is. — A fenemlített
 okok, vagy méltatlan bánásmód következtében változnia kell a
 nevelőnek, s gyakran hat, hét nevelő fordul meg a gyermek ne-
 velése körül, majd német, tót, cseh, magyar, francia s tudja a
 nagy ég mi minden nem! Kik mindmeganyi különböző irányt
 adnak a gyermek nevelésének s rendesen a következmény az:
 hogy mit az egyik épített, a másik elront. Mig végre a magyar
 példabeszédkint, a sok szakács elsózza a levest. Ez szakadatla-
 nul így megy az ifju nyilvános életbe léptéig, miből több szüle
 legkevésbé sem gyanit szomorú következményeket. De lehet-e a
 gyermek neveltetésére veszedelmesebb hatással valami, mint
 az: hogy a gyermek új meg új nevelőkkel halmoztatik el, kik
 oktatásaik mindmeganyi különbözőféle modoraival halmozzák el
 az, ifjat, mely közé gyakran az erkölcstelenség magvai is hin-
 tetnek. Ily zavarok közt, lehetlen az ifjunak egy bizonyos s
 kötelességeinek megfelelő utat választania, melyen tántorithatlanul
 haladhasson. Minek következménye az állhatatlanság; majd egy,
 majd más dolgok után kapkodó, miután alaposan semmi tudomá-
 ny elötte nem volt kimerítve. Mert az egyik nevelő alig kezdett el
 valamit, a másik már abban hagyta, ismét egy új tant, — alkal-
 masint a gyermek lelkével nem egyezőt, és elnem bIRTHATÓT kez-
 dett. Innét van osztán, hogy több ifjainknak minden tudományban
 csak felületes ismeretei vagynak, vagy épen egyikből sem ért
 semmit. Forgattatik tehát az ifju mint a köntös, mig végre a
 sok forgatástól elkopik, s ujjá teremteni nem lehet, a foltok pe-
 dig, tudjuk mi hamar lefoszlanak. Im ez szüleménye azután a sok-
 féle nevelő tartásának. Csekélységnek fog ez alkalmasint sok szü-
 le elötte látszani; azomban kísérjük csak figyelemmel egy oly
 család gyermekét, kit nem több, hanem egy és értelmes magyar
 nevelő képezett; meg fogjuk látni a különbséget mily nagy, azon
 ifjuéhoz képest, kit mindenféle nemzedékü és erkölcsü ifju ké-
 pezett. Amazénál állhatatosság és szilárd jellem lesz látható; eme-
 nél pedig, ingatagság, külszin csilláma fog ragyogni, mely lassan-
 kint lefog foszlani s a gyermeket egykor mint férfit ott látjuk ál-
 lani tiszta meztelenségében. Lehet-e azután csudálkozniok a szü-
 lőknek, kik a nevelés ezen szent feladatának oly silány gyümöl-
 csét aratják majd a közéletben, ha gyermekök egykor a mun-
 kásság utaira lép? Vagy a várt magasztos remények helyett bán-
 nat és fájdalom virult számokra, ha gyermekök neveltetése ily
 céliránytalanul intéztetett. De lehet-e ott a nemzetnek az ily uta-
 kon és módokon képzett ifjakból, munkás és állhatatos s a mi
 legfőbb. hazát szerető polgárt várni? Nem lehet tehát semmi ve-

szedelmesebb behatással a gyermek képeztetésére nézve mint az, ha a gyermek alája vettetik oly sokféle egyén gondviselésének, s azok mindmeganyi külömbféle tanítási modorainak. Üdvös tehát, és a célnak megfelelő nevelés, mire gyermekeinket nevelni akarjuk csak az lehet, hol ment a gyermek az itt általán fenebb említett zagyvált neveléstől. Azomban szemünk előtt főcél a nevelők megválasztásában örökké az legyen: hogy a nevelő vallásos és erkölcsös legyen, hogy szép példáival és tetteivel a gyermek lelkére mélyen hasson, hogy szerény érzelmei fáklyakint világítsanak ifjukora tavaszán, s ezek majd később is kísérik kiolthatatlanul sirja éjjeleig a gyermeket. Mert mit ér ott tudomány, mit minden ügyesség a nevelőben, ha keblének e leggyönyörűbb tulajdona számüzve van? A hol ez nincs meg, ott rideg a tudomány s a gyermek kebléről visszapattan, főleg akkor, ha már ismeri a rosszat, s ilyenre mintegy olajként hat a nevelő erkölcsi viselete. Szelid vezérllet kell tehát a gyermeknek s eleve el kell háritanunk minden akadályt, mely által a gyermek lelke befertőztethetőék, mert külömben várt reményeink gyümölcsének bimbaját az ifjukor tavaszán hervasztjuk el, s a nagy kincset, a nevelést, melyet gyermekünk számára, midőn még bölcsejében szendergett elorozva látjuk kontár karoktól s az aratás idején bojtlorját és tövist fogunk találni a robotként mivelt kebelben. — De ez még mind nem elég: midőn a szülék nevelőt vesznek gyermekeikhez, erre nem csak egyedül a nevelő vagy a szülék birnak befolyással, ennek neveltetéséhez sokaknál mintegy jogukat tartják a cselédek is; és méltán, miután ők voltak első ápolói a gyermeknek. Ha talán nézeteikkel a nevelő meg nem egyezőleg vezérli a gyermekeket, azonnal miliony protesztációkkal állnak elő a szüléknél. Hányszor történik meg, hogy a szülék a mendemondáktól elkábitva, legjobb szándokát és igyekezetét is balra magyarázzák a nevelőnek, s a nevelőt gyakran nem átalják a gyermek előtt a leggonoszabb színekkel festeni. Már most édes szülék, ha a kire legdrágáb kincseteket bizátok, a gyermek előtt megfosztjátok tekintélyétől, valljon mikép kívánhatjátok, hogy szavai bármily üdvös hatásuak legyenek, jótévők legyenek a gyermekre nézve, miután őt enyire lealacsonyítátok, s tekintélyétől megfosztottátok, mikép fog már most a gyermek ugy nektek mint neki engedelmeskedni, ha iránta gyermeketek fásult kebellet viseltetik, s azt nem vezérjének a jóban, hanem ugy mint valamely gépelyét és szolgáját tekintendi atyjának, ha ti a nevelő nézeteit s nem ritkán igyekvését a gyermek előtt porba tiporjátok, őt nem ritkán, bárha nem is ugy van, alkalmatlannak nyilvánítjátok a vezérlletre? Ha lelketeket az efféle hiedelem táplálja, s bizalmatok nincs azon férőiban, ki gyermeketek körül fáradozik; adjátok a nyilvános nevelés alá, — ne lássa a családi élet tetét oldalait, melyek oly kiszakasztatlanul meglepik az ifju lelkét, ott ment lesz lelke azon majd jobbra, majd balra tántorító

tanácsoktól és útmutatásoktól; a kiszabott iskolai törvénynél fogva nem lesz kénytelen Péternek vagy Pálnak nézeteit rosszalni vagy helyeselni, miután a törvény egyenlőségéts annak sujtását egyenlően érzendi pályatársaival; — ott nem lesz senki, ki hazugságival szaladhasson a szülék eleibe, megfognak szünni a kedvezések melyek sirtját ássák meg a gyermek erkölcsi és vallásos kifejlődésének, különösen akkor is, a midón a gyermek kedvezések helyet dorgálást érdemelne. Mily keserü hatással legyenek pedig a gyermeki korban esett vak kedvezések a gyermekre nézve, ugy hiszem, nem lesz felesleges egy szivetrázó példáját felmutatnom, melynek magam is tanuja valék; ekkor hívém, menyire válhat eflajultá a gyermek lelkében azon kedvezés, mellyel sok szüle ifju éveiben halmozza el az ifju keblét.

Estve nyolcat ütött az óra, a midón F. tanácsoshoz megérkezém, az öreg urat pipázás közt, — a házi asszonyságot pedig mély gondolatokba merülve találtam, arcára tolult fájdalomait mintegy olvasám szemeiböl, s gyanítám okát keserveinek, melynek alkotója a tizennyolc éves Gejza volt. Beszélgeténk egyrólmásrol, különösen a nevelésról hozakodánk elő, mit a házi asszonyság oly örömmel hallgatott. — Én később kérdezém Gejza hon — nemlétenek okát, miután már estvéli tiz órára járt az idő, s a kedves Gejza ily magányba felejté a szüléket, kiknek oly jól esett volna gyermeköket körökben látni. — A házi asszonyság kérdezősködéseimre mintegy fájdalommal ejté ki e szavakat. Már többször tizenkét óra felé jött haza, istenem, soha sem tudom mily bünbarlangokban járhat, pedig hidje el édes ur, anyira szeretem, mindent de mindent kedvire tettem és engedtem gyermekkorában, s most oly igen háládatlan irántam, s atyja iránt. Én keserveit nem akartam szaporítani nyilatkozattal, s különösen a midón megmutatni akarám, hogy épen azért háládatlan Gejza, mert kénye s kedve szerint tehete mindent, s a szüléket gyermekkorában csak azért szerette, mert mindent megengedének neki, lehetett az jó a vagy gonosz, mely később a gyermek részéről nem kérelemmé, hanem parancsá fajult. — Igy tehát, megforditva áll a dolog rendesen mind azon gyermekeknél, kik a kedvezések ölében ringattattak, mert ha a szülék nem tudtak ott elég szilárdul parancsolni hol kellett volna, rendesen a gyermek igen is megtanul parancsolni, különösen a szüléknek; mert nagyobb korában nem kérelemmel, hanem parancsal viv ki magának mindent, akarják bár a szülék a vagy nem; de a kényen kedven és kedvezések közt nőtt gyermek, legyen az üdvöthozó a vagy gonosz tett, mindenesetre kifogja vivni. Kisérjétek csak szemügygyel az ily uton nevelt gyermekeket, állításom fájdalom! igazolni fogjátok. Igy volt ez Gejzával is. Gyanítám okát a nevelés szüleményének, mihelyt kedvezésekröl szólott az édes anya, fájt lelkemnek arra gondolni, hogy e gyermek többé soha de soha nem fogja tisztán szeretni szüléit. Itt láttam legelőször porba hulni örömeit a szülei édes reményeknek.

Meghatva volt lelkem az atya e szavaitol. Uram! gyermekem életem legdusabb örömeit, s magasztos reményemet a sirba temeté! Én szerencsétlen atya vagyok! — Én mint szirt merevedve álltam a szülék előtt, kerestem vigasztaló szavakat, hogy fájdalmaikat enyhíteném. De lelhettem-e irt ott a felszakasztott sebekre, hol a szülői kebel reménytelenül állt? Mondhatám-e azt hogy megfog jobbulni, holott a szülék igen jól tudták azt, hogy többé már Gejzát a jóra bajtani nincs földi erő, nincs szép szó, nincs szülei szeretet? Gejza lelke fásult volt, s kemény, melyről visszapattant minden mi neki jobblétet alkothata, ő, ugy rémlett, a gonoszságnak élt; előtte nem volt semmi szent; szivét már ifjukora tavaszán kezdék becsukni kedvezésekkel; már ifjukorában taníták meg érdekből tenni mindent, s im Gejza így bukkatott ön boldogtalansága örvényébe. — Az idő mult, de Gejza még nem jött. Én távozni akartam, mert már tizenegy óra elmúlt; azomban tartóztatásukra még néhány pillanatig maradtam, azon hiedelemben lévén hogy Gejzát megláthatom. Nem csalatkoztam tehát, mert alig ejténk néhány szavat, kint az ajtón, dörömbölés és zaj gyanították hogy Gejza csakugyan megérkezett. Alig lépett be várt vendégünk a küszöbön, édes anyja a szavak e legkedvesbikével szólítá meg; kedves gyermekem, hol jár ily későn, ez a jó ur oly igen vágyakozott vele találkozni, s már régolta várakozik csak azért hogy magát láthassa. — Gejza alig billenté meg kalapját, s édes anyját a legdurváb hangon támadá meg nyájás megszólításaért, s mintegy a legnagyobb szemtelenséggel ejté ki e szavakat. Mi gondja arra akarhol járok, gyermek többé nem vagyok, hogy telteimről most is számot adjak, s parancsolni meg épen senki sem fog. Atyja ajkait harapdálva járt fel s alá szobájában. Én borzadva néztem az elromlott fiut. — Mig végre atyja mintegy félelem közt ejté ki e feddő szavakat. — „Fiu rosszul jársz, ha még ily durva hangon felelsz édes anyádnak.“ Mire a fiu mintegy gnyomosollyal s az elkezdett durva hangon ekkép válaszolt. Nem tudom mért féljek, nem vagyok többé gyerek, megverni csak nem akar, azomban meglátnám ki merné reám tenni kezét. Az atyát türelme elhagyá, s a kezében tartott pipaszárt fiára emelé, mit ez kezéből a legnagyobb szemtelenséggel kikapván kétfelé tört, s atyja elébe dobá, s dühösen csapá maga után az ajtót, s elhagya bennünket. A szülék merevedten álltak, mert még ilyesmi nem történt még velök. Azomban ugy látszott, Gejzát igen megszégyeníté az, hogy jelenlétemben szólíták meg szülei, bár nyájás hangon, éjéli kószálásaért. S azt hiszitek, megbünteté azonnal az atya gyermekét e csaknem égbekiáltó vétkiért? Szép szóval csalogatá magához a dacos ifjat. Azomban sikerellenül, mert az apa hívását durva hangon veté vissza, s többé be nem jött. Ily s több efféle jelenetek közt bucsut vevék a családtol, lelkem vérzett, elromlani enyire gyermeket soha sem hittem; nem hívém azt, hogy ily megmérgező hatása lehessen azon kedvezéseknek, me-

lyekkel sok szüle oly gondatlanul halmozza el gyermekét; nem azt, hogy anyire képesek legyenek a szülék önmagok a szerencsétlenség örvényébe taszítani gyermeköket!

Midőn az ifju már a leányok után is kezd kissé kacsingatni (jöllehet a caput még üres); midőn már nyakát előre hátra kezdi péckelni keményített kráglikkal, s már egykissé hajlongni megtanult, oktatást kap ismét, menyi jövedelme van és lessz, mikép kelljen és menyit költenie, hogy méltóságán csorba ne ejtessék, s hogy a család diszét az efféle szerencsétlen utakon és módokon feltartsa; utánna jó, menyit öröklött az anya, midőn azt az apa elvevé, melyből ugyan a gyermek semmit sem kap, mert csak a leányágra néz; tudatják menyit kap Péter, menyit Pál. Az anya nem ritkán áll elő e szavakkal mintegy kérkedve, apátnak semmije sem volt a midőn hozzá mentem, vagy ha volt is, igen kevés, fiam a mit költesz, az nem apád pénzéből, hanem az anyimból van. Vagy viszont az apa áll így elő: anyád ide semmit sem hozott, könyörületből vevém el, sat. Alig van szüle, kitől illyesmit ne hallana a gyermekek. Így kezdik ismertetni a szülék a serdülő ifjuval, mily jótéteménnyel élt egyik vagy a másiknak kegyéből. Mit fog tenni a fiu, midőn már azon korban van hogy keményített kráglit köthet? Megtanulja érdekből szeretni és tisztelni a szüléket, s ha már ezeket is csak érdekből, kiknek körében nőtt fel, kik hozzá bajaiban és szenvedelmeiben a legközelebb állnak; menyivel inkább az emberiséget azután, melyhez őt nézetei szerint épen semmi lánc nem csatolja — A fiut később bálba kíséri nevelője ha van, ha nincs ugy is jó. Bál után neki esik az édes mama, hogy mindent összevissza táncolt, még csárdást is, és hogy azonkívül még mindenkivel táncolt, holott meg volt hon gyengéden érintve, kivel táncolhasson, miután x. asszonyság kisasszonyai nem hozzá valók, az öregapjuk kőmives volt, s csak az apjuk lett senátor stb. Mi természetesebb hogy a gyermek lelke az édes anyai intésektől, megtelve elidegenedik az emberiség általános szeretetétől, csak bizonyos sektákat fog tisztelni, s megszűnik a közjó előmozdításához szeretettel, tiszta kebellet járulni, mert már az iránt sok szüle az érzelmeket maga sem hívén mikint, kiszakasztá galádul gyermeke kebléből, az ifju fut ily esetben minden olyas kört, legyen az bár reá üdvös hatással, mely nem rangjabeliekből áll, s arra mintegy megvetőleg néz s hidegen fordul el. Van-e azután ember, van-e társulat, melyre menykőütéskint ne hatna az, ha éreztetik vele, hogy menyivel aláb áll ennél vagy amannál. S ezen éreztető hangokat pedig leginkább akkor vesszük észre ifjainknál, a midőn még a szüleik tanítások élénken hangzanak füleikbe, midőn pelyhesedni kezd az ajak, s a dicséreteknek és elkábitásoknak oly könnyen ad hiedelmet az agyvelő; midőn már dicsekedni kezdenek, menyi jövedelme van atyjoknak, menyi leend nekik; hány jobbágyuk van, mily nagy ur az ő atyjok, stb. Azt hiszitek, tenné

mind ezt az ifju, ha a szülék ferde utmutatásán nem tanulta volna, mikép kelljen megválasztania a tisztelet külömbféle oldalait, mikép kelljen ezt vagy amazt fogadnia, miután ez nagyobb, amaz kisebb tiszteletet érdemel. Ily utakon és módokon nevelni nem lehet a honnak közüdvére működő polgárokat, az így nevelt ifjak, tiszta lélekkel merem mondani, veszve vannak a hazára nézve. Kinek szívében szeretet helyett érdek, megvetés vagy talán gonoszság sarjadzott ifju tavaszán által, az, hidjétek el, mindent érdekből fog tenni, lelkét a szeretet istene sohasem fogja megszálni, annak gyümölcsöt hozó tettei, nem leendenek üdvösek e hazára nézve, az külszínből és dicsvágyból tesz, s áldozik mindent, nemzete jóllete örökké bábjáték leend előtte.

Midőn végtére elhagyja az ifju a szülei kört, s lerázza nyakáról a nevelőt, kit oly kevéssé tanult becsülni; azt hiszitek, célirányosan fog haladni önlelke sugalataitól vezéreltetve még szüleitől egészen el nem szakadt pályáján, öröklött kincsével a neveléssel; azt hiszitek, lelke legszentebb vágyai (ha volnának), üdvös és dicsó tettek után fognak sovárogni, vagy a szülék keblére már most kiszámíthatlan örömet fog hinteni, miután oly célirányos neveléssel bocsáták ön szárnyaira? Csalódtok! a nyilvános életbe lépett ifjat, azonnal körülöngja a szinlett barátok millionyi tömege. A már dicséretnek és magasztalásokhoz szokott ifju lelkét körül hálózzák szinte millionyi kábitó szavak, megszövik lassankint az ifju lelkének azon hálóját, melybe bonyolódva dobják szerencsétlensége örvényébe. Ezek vezetik gonosz utakra a tapasztalatlan ifjat, s keble szent tüzét gonoszul elpazaroltatják vele, kártya, bordélyház s más efféle barlangokba csábítatják az ifju, mely csábításoknak oly könnyen oda olvad lelke, mely hizelgéseknek első cseppeit a szülei körbe szívá magába az ifju; most látja, hogy ő nem csak a szülék hizelgésétől, hanem barátiétől is bálványoztatik, vakon rohan mindent elkövetni a gonoszok tanácsára, mert számára a kedvezések és hizelgésekkel éden van alkotva, jóllehet az alatt titkon az álbarátok poklát ássák meg szép jövőjének. Mig végre veszteni kezdi az ifju ugy lelki mint testi erejét, ha eléggé nem erős ellenállani a kábitások és hizelgéseknek, veszve látja magát, mely örvényéből a gonoszságnak többé nincs menekvés, nincs szabadulás, rommá dül az ifju szép jövőjének bástyája, melynek alapját a szülei igazi ápolásnak kellett volna megvetnie, s ugy intéznie, hogy ne legyen földi fondorkodás, mely az ifju szívét bemocskolja s a mocsokkal elragadja a szülék üdvét és gyönyörét. — A szegény szülék azon hiedelemben vagynak, hogy gyermekök elszakadva a szülei keblektől, a kegyesség utain haladva készíti a várt örömeiket és magasztos reményeket az éltes kor óráinak majd egykoron drága füszerül; azomban, porba hul a szülék szép reménye; öröm helyett bánat és keserv tenyészik számokra, mert az ifju megfertőztetett kebelével tiporja rommá a szülei nyugalom drága élveit, pazarlása s gonosz utakoni járásával elveszti ön-

magát, a szülei nyugalmat galádul feldulá, s gyakran viselete által azokat koldusbotra juttatá, előtte többé nincs semmi szent, mely előtt lelke könyörülettel s kegyességgel tárulna fel. Örökké oly társak kísérik, kik gonosz és alávaló tetteit dicséretekkel halmozzák el. S valljon kedves szülék, lehet-e ez máskép azon ifjakkánál, kik életbölcösségre oly kevéssé vagy épen nem vezéreltetének, kiknek kebleiből kialudt az erkölcsiség szent szikrája; s kiknek keblökbe mélyen és erősen nem olták a szülék az élet vezércsillagát a tiszta vallásosságot, s helyette keblére külső színt és csalfa tüneményeit mázolóak az előttök valódi és célirányos nevelésnek! Im ennek következménye lett, hogy az ifju lelke üresen maradt, minden szép és jónak elfogadásától, s a szív fásulttá lón, csak csalfa érzeményeknek nyílik meg, s az igazi szeretet, s önmaga becsülés, csak mint eldobható szerek vannak szálva ifju lelkére, melyből származik kislelkiségök, feledése annak, hogy mint olyanok, kiktől majd egykoron a haza s nemzet többet kíván, ily gonoszul fizetik vissza a nemzet bizalmát, melyel az ifju sarjadékot van joga magáénak vallani, s arra minden időben méltán és joggal számolni. Midőn tehát a szülék nagy része ily ferde nevelést nyújt gyermekének, azon magasztos célt örökké téveszti szemei elől, hogy már gyermekök születésinél fogva nagyobb tettekre van hivatva, hogy tőle azon haza melyben él, sokkal többet vár, mint azoktól, kiket sem anyagi jóllét, sem születési rang nem emelt oly magas polcra. Ha már az ily családok gyermekei csak bizonyos sekták szeretetére neveltetnek, s nem karolják fel eszméit az emberiség általános szeretetének; ha nem tekintik az embert mint embert, hanem csak mint eldobható eszközt és bábjátékot; valljon mily sors várhat egy oly hazára, mily különösen a szegény néposztályra! Kiknek kormányzását és vezérlését majd egykoron az ily családok gyermekei fogják felkarolni. Ha az emberi kebel e drága kincsét, a szeretetet nem osztjuk meg embertársainkkal ott, hol az emberiség elhagyatása megkívánja; nem fog-e majd a nép hideg érzellemmel és bizalmatlanságában elfordulni mély bánatában azoktól, kiknek lelkében a szeretet helyett, érdek, megvetés és gőgtanyáz? Igen szülék, a ti gyermekeitektől sokkal magasztosb tetteket vár a hon, mint a milyenekre sokan közületek nevelitek vagy neveltetitek gyermekeiteket, a nép hozzájok fog fordulni keserveiben és elhagyatásában; mikép foghatnak majd ók a nép sebeihez gyógyszerrel járulni, ha a legdrágább gyógyszert, a szeretet szent vonzalmát kitéptétek kebleiből? Ne tanítsátok tehát a gyermekeket csak egyes sektákat becsülni és szeretni; s ne állítsátok gyermekeitek eleibe az emberiség nagyobb tömegét úgy, mint csak kegyből tiszteletre méltó mindmeganyi külömbféle rangu néposztályt. Neveljétek az emberiség, főkép azon nemzet általános szeretetére, melynek körében él, s melynek egyedüli jólléte által leendő majd egykoron gyermekeitek is boldog. Tanítsátok meg egyenlőképen szeretni a gazdagot és szegényt, az alacsonyabb sorsut

ugy, mint a magasb rangut, mert csak az ily tulajdonokkal felruházott egyének működhetnek üdvösen és célirányosan a haza és nép boldogságára.

Argay János.

Tanterv.

A tanrendszerhez már sokan szóltak; ez nekem, ki szinte arról akarok szólni, nem mentségemül szolgál, de inkább csak nagyobb felelőséggel terhel. Minden dologban legjobb dolga van — egyedileg tekintve — az először szólónak; minél később lép fel valaki, annál több kívántatik tőle. . . . Itt azonban még épen nem késő a fellépés.

Célom: *előterjeszteni egy tanrendszert iskoláink számára.*

Iskoláink közép valamit képeznek *elemiskola* és *egyetem* között: nem szabad nekik csak a közember szükségéről gondoskodni, nem lehet nekik teljesen kiművelt s kész embert előállítani. Céljuk csak az, hogy *a belőlők kilépett növendék tudjon valami életrevalót*, képes legyen nevelését önerővel folytatni. Ezen célnak mostani tanrendszerünknel fogva az iskola meg nem felel: elkínözük növendékünket, soknál sokabbat kell tanulnia — magolnia, mindenfélét bele tömünk, ugyanazon tárgyat százszor papoljuk el neki. . . . Ha ezen növendék az iskolából kikerül, először hálat ad az istennek, hogy többé semmit sem kell tanulnia; aztán életbe lépven körültekint, s ugy találja, hogy időt vesztett (kedvét már jóval eléb veszté). Iskolánk nygvan, jobb rendszer mellett is, nem fejezheti be a nevelést — az igazi nevelés csak az *önnevelés*; de méltán követeljük tőle, hogy a távozó s önnevelésre készülő ifjunak *irányt adjon*.

Irányt adni, ez a cél; kedvet tartani a növendékben minden tantárgy iránt, ez az eszköz.

Kedvet tartani. — ezt csak ugy lehet, ha a tantárgyak érdekesekké, szügségesekké tétetnek. Ne adjuk be növendékünknek a tudományt, mint betegnek a gyógyszer: keressen a növendék maga; a tanító főmunkája, *megtaláltatni vele azt, mit bele kíván oltani*. Mindig tetteleg viselje magát a növendék: ha csak szenvedőn, befogadólag ül előttünk, akkor félni lehet *először*, hogy elrestül s elrestültével bele-un a tudományba, másodsor hogy *mi van* már benne, s *mi kell* még bele; és e szerint rendezkedünk. Ha a növendék *maga cselekszik*, akkor mindig bizonyosan tudjuk, előadásunk vagy kelleténél *több* lesz, vagy kelleténél *kevesebb*. — De hogyan kell a tantárgyakat rendezni, hogy jó utravalót adjunk az ifjunak, *könnyen, tartósan és eléggépen*? Ugy, hogy mértéket

tartsunk: *μέτρον ἀρίστον*. A helyes mértéklet határozza meg az előadandó tárgyak *mijét*, *menyijét* és *miképenjét*.

Irányt adni — ezt tesszük, ha a növendéknek *szilárd-adatokat* és *szabad elveket* adunk. Az elsőt az *alsó*, a másodikat a *felső* osztályban nyerve. Adatokat s elveket összeforrasztani csak *önmunka* által levén lehető, kell egy *közép osztálynak* lenni, mely mintegy hid, átmenést eszközöljön az adatok lomtájából az elvek háborithatlan országába. Három osztály van hát az iskolában: *alsó*, *középső*, *felső*.

Az alsó osztályban (a fiunál) az *alapvetésnek*, a felsőben (az ifjunál) a *felülepítésnek* kell végbemennie; az alapvetés végbe megy *szilárd adatok beoltása*, a felülepítés pedig *szabad elvekrei költés* által, ott *adni* kell, itt *adásra buzdítani*; ott *vezetni*, itt *menetni*; ott *ismerni* (a posteriori), itt *tudni* (a priori) tanuljanak; a tanmodor ott a *bizonyosnak érdekes mutogatásában*, itt a *kérdésesnek korlátlan fejtegetésében* áll, az indpont ott mindig az *itt és most*, itt az *ész felszabadítása* (okoskodás által); ott *kicsinben* s a *részletek* kiemelésében, itt *nagyban* s az *egésznek* átnézetében történik az előhaladás, meggyőző erő gyanánt ott a *példa*, itt az *eszméletisztaság* szolgál; a bánásmód ott *kormányzó*, itt *tanácsadó*; a viszony ott *alárendeltetés (te)*, itt *egyenletes* és viszonylag elismerő (*ön*). Átmenetül az alosztálytól a felosztályhoz szolgál a középosztály, hol a tanítvány sem fiu már, sem ifju még, s az ugynevezett pimaszéveket (Flegeljahre) éli. Ezen osztály célja *erősítés*, *utánzatos önmunkálat által*; *utánzatos önmunkálat* által, mert a növendék még nem elég erős és önálló, hogy eredetileg lépjen fel; *önmunkálat* által, mert csak így erősülhet.

Az alosztályban nyert adatok csak úgy emeltethetnek a felosztályban kifejtendő elvekhez, ha *feldolgoztatnak*; az alosztályban *eledelt* nyújtunk, a -középosztály az *emésztés* szaka, a felosztály nyit tért a *mozgásra*... S így adunk a növendéknek *szellemi egészséget*. A középosztályban a kapott kincseket fel kell dolgozni, itt hát a modor mindig *alkalmazó* lesz, iránytű gyanánt szolgálván a *szabály*, mely átmenetet képez az egyes példától az általános fogalomhoz.

A nélkül hogy ezen észnézetet tovább fonogatnám, céliránya ugyis minden elfogulatlan által mindjárt belátható, ide teszem a tanképletet.

A.

Az alsosztály. 1)

(Három — kétkét évi — folyamossal.)

<i>Tárgyak:</i>	Óraszám heten- kint.	I	II	III
Ismeretek.	4	Állattan. 2)	Növénytan.	Ásványtan.
	4	Életrajzok. 3)	Magyarország története.	Általános tör- ténét.
	2	Táj- és népis- mertetések.	Magyarország ismerete. 4)	Általános föld- isme. 5)
Viselet.	1	Latin olvasás.	Latin nyelvtan.	Latin szófüzés.
	2	Éptan 6)	Illemtan.	Általános val- lások er- kölcstan.
Önműködés.	3	Szaválás és vi- tatkozás. 7)	Szinte.	Szinte.
	2	Számolás fej- ben. 8)	Írásban (a négy speciess a törtek.	Szám, idom és test menyi- tani ismer- tetése 10)
	3	Nyelv: hang- tan. 9)	Szótan.	Mondattan.

B.

A középształy. 11)

(Kétévi folyamossal.)

<i>Tárgyak:</i>	Óraszám heten- kint.	
Ismeretek.	4	A Krisztus előtti idők történelme. Az emberiség jelen állapotának ismerete.
	2	Az állam ismerete.
	2	Az egyház ismerete (a keresztény hit és vallás rendszere).
Önműkö- dés. 12)	4	Remekírók olvasása. 13)
		Nyelvkezelés (folyvásti dolgozat al).
	4	Verstan. 14)
	4	Prózatán. 15)

C.

A felosztály. ¹⁶⁾

(Három — egyegy évi folyammal).

	Óraszám	I	II	III
<i>Tárgyak:</i>	heten-	Első évi böl-	Másodévi böl-	Pályanyitó
	kint.	csészet folyam.	csészet folyam.	folyam :
Positiv tudomán-	1	Bonctan.	Élettan.	Egyházi pálya. Világi pálya.
mányok.	4	Menyitan. ¹⁷⁾	Mitan. ¹⁸⁾	
Bölcsészet.	2	Öntan. ¹⁹⁾	Erkölcstan. ²⁰⁾	
	2	Igaztan. ²¹⁾	Széptan.	
	1	A bölcsészet rendszere.	A bölcsészet történelme.	
Történet. ²²⁾	4	A Krisztus utáni idők.	Magyarok története.	
	2	Az európai iralom története.	A magyar iralom története, állása, kinézései.	

Jegyzetek.

1.) A testgyakorlatról, mint a nevelés külön ágáról, nem szólván, csak a lélekgyakorlati oldalt tárgyaljuk. Megjegyzendő még, hogy *a félév egészen meg van szüntetve*; minden tudomány *egész éven át* folyik. — Általában szem előtt tartandó, hogy az alosztályban az ugynevezett *positiv*, a felosztályban a *tiszta* tudományok kívánatosak.

2.) Szólni kell először általában az emberről, azután elővenni az ismeretes állatokat, végre az állatrendszert.

3.) Példa hat, azért marad ki mind a vallás, mind az erkölcstan, *mint tudomány*. Vallást, erkölcsöt s. a t. legjobban beolthatni nagy férfiak — különösen hazaiak életrajza által. Vétessenek elő a hősök, költők, bölcssek, vallásalkotók, feltalálók, felfödözök. sat.

4.) Geo- és ethnographia.

5.) Bevezetésül ezen tudományhoz szolgáljon a földnek, *mint égi testnek*, tárgyalása, vagy az ugynevezett *mathematikai geographia*.

6.) *A minori ad majus*. Nem a lelki tökély az első; alapul a *testi* szolgál s ettől az igazi léleljósághoz, a külső jóság, *illem*, tesz átmenetet; azért először *éptan* ugy *illemtan*, végre *erkölcstan*. Az erkölcstan csak a harmadik folyamban adatik elő, általános (nem csupán keresztyéni) erkölcsi szempontból. Ezen időben szerezzék magoknak a növendékek a keresztyén hit ismeretét, — mi igen jól megtörténik, ha a lelkész által *ekkor* készítetnek elő az *urvacsorára*. Azt gondoljuk, hogy nem lehet elégszer előadni a keresztyén vallást, ha jó keresztyéneket akarunk nevelni; pedig éppen azért van anyi rossz keresztyén, mert a százszoros betanítás következtében minden vallás iránt csak undor gerjesztetik. *Egyszer* történjék ezen javítás, de *jól, ünnepélyesen* (a lelkész által) s mindig *érdekfeszítve*.

7.) Erősítetik ez által az *emle*, a fiu *bátorságot* szerez és *lélekjelenlétet*. Haladás: *a minori ad majus*; elbeszélések, mesék, versek. A vitakozás viszont az *ítéletet* is fejti.

8.) A számolásra sok időt fordítani, ölö; a számolás egészen *gépi működéssé* tétetik, ha *csak* rá fordítatik minden gond, mint Pestalozzi akarta.

9.) A nyelvtannak három része van: *hangtan*, *szótan*, *mondattan*. Ezek vétessenek fel egymás után: először a *nyelvkincset* ismerje a növendék, *beszélni* tudjon hibátlanul, *nyelvcshint* szerezzen; aztán ismerkedjék meg a *nyelvszellemmel*, tudja a szavakat módosítani, tudjon helyesen *írni*, szerezzen *nyelvszabatot*; végre tudjon *feltenni* s a nyelvet egész terjében használni.

10.) Mind az *ásványtanhoz* (a *jegecismére* nézve), mind az ugymondott *mathematikai geographiához* legcélszerűbb magyarázatot adunk, ha a *menyítan* elemtárgyaival ismertetjük meg a növendéket; ezen elemtárgyak a *szám* (numerus), az *idom* (figura) és a *menyis testek* (corpora geometrica).

11.) A *mathematika* egészen kimarad.

12.) A középosztályban az önműködés csak a nyelvvel bánásra vonatkozik, mert nyelv az első *sine qua non* minden egyébre. *Tudj szólni s mindent — tudhatsz!*

13.) A remekírók ne csak latinok, görögök legyenek, de ujkoriak is különösen magyarok — ámbár e részben még soványok vagyunk. Mind a mellett mint jeles példányképek állnak előttünk: *Zrinyi prózája*, *Berzsenyi versei*, *Katona Bánkbanja*, *Kisfaludy Sándor regéi*, *Kisfaludy Károly beszélyei*, félig meddig *Kölcsey* és *Vörösmarty* is.

14.) *Verstan*, az ugynevezett *poëtika*. Ez nem lehet *költészettan*, mely mint ilyen a *széptanba* való; a verstan csak a vers külsejét illetheti s magába foglalja a *mérték-* és *rimtant* is.

15.) *Prózában az ugymondott rhetorika.*

16.) A felsztály harmadik folyamot, melyet nálunk eddigé-
lé, csak a *jogi* s az *istenészeti* taualmányok képviselnek, tárgyava-
tobb kezekre bizván, nem tárgyalom. Elég legyen e tantervben
helyöket kimutatottnom.

17.) *Menyitan, mathemathika.*

18.) *Mitan, physika.*

19.) Az *öntan* (Selbstlehre), melynek jelenleg csak egyik
része — a lélektan — (s ez is csonkán) szokott előadatni, magá-
ba foglalja az *ember-, lélek-,* és *észant.* (Az észtan nem az ugy-
nevezett *logika,* de az ész kettős (*elmélet s gyakorlati*) működé-
sének tárgyalása.)

20.) Az *erkölestan,* vagy *jótan* magába foglalja a *jog,*
kötelesség s *államtant,* az utóbbi nem véletvén a *statistika* értel-
mében (mely a jogfolyamba tartozik), de mint *az észterü állam*
elrendezésének tudománya.

21.) *Igaztan,* valamivel több mint az mi a *logika* és *meta-*
physika alatt értetik, három részből áll: *valótan* (metaphysika,)
eszmetan (logika formalis) és *jegytan* (grammatika philosophika,)

22.) A történet *bölcsészeti* legyen itt, mint bevézetés az
életbe.

Greguss Akos.

A női hivatás képzésének fontosságáról.

Még egy csep azon lángbuzgalmu beszédek s nézetek ten-
gerébe, melyet korunk anyi, többnyire csak philanthop theorizá-
lói hullámoztatnak; parányi járulvány egy husz évi gyakorlatos
nevelőtől; azon reménnyel, hogy ez valami jótékony kagylótól fel-
fogatva s gyöngygyé alakulva, valaha még a feneketlen örvény mé-
lyéből napfényre jutván, a szép és jónak századunkbéli épitmé-
nyeihez léssen soroztatható.

Eléggé bizonyítja a tapasztalás, mikép az igazi családi üdv,
nem csupán a jólét, hanem a miveltség azon fokától függ, me-
lyen annak tagjai egymáshoz s egyszersmind legközelebbi kör-
nyékzetükhöz állanak, honnan számukra gátló vagy előmozdító
befolyás hat. Valamint egyes családokban, ugy egyes államok-
ban, ugy mint azoknak összes ismétlésében ugyanazon viszony-
nyal, azon befolyással találkozunk. Szükség, hogy mind ezen
nagyobb emberi családok tagjai, bár rangra, állapotra, nemre
egymástól különböznek, még is összesen egy összhangzó egé-
szet képezzenek. Legyen tehát körének tökéletes kiegészítője az
egyén, mint az egésznek része, helyét teljesen betöltendő, hogy

ismét az egésznek összes ereje, az egyest eleveníttesse s erős-
bithesse, s ekképen az egésznek őszhangzó egybefüggését, ön-
álló erőfejléménynyé emelhesse. Így legyen-e az a mi honunk-
ban, könnyen kitalálhatjuk, ha annak egyes tagjait rang, állapota,
nemszerinti rendeztetésükben vizsgáljuk; s meg kell ismernünk,
hogy fájdalom, hiányzik a tagoknak az egész iránti őszhangzó
aránya, s hogy ekképen itt egy bizonyos elkülönítés tűnik fel, mely
az álladalomban több álladalmat képez. Hiányzik az egyest s az
egészet összekötő kapocs, az osztályok s nemzetségek igazi hi-
vatásu képezése, mely költsönös méltánylatot, költsönös bizalmát
s bizonyos érdemfokozatot előidézve, magát az egészszti függő-
ségben szemlélve, saját megbecsülésében nem tulságos.

Honnan volna különben a politikai állapot s rangfokozati
várnaszellem? túlbőség tudós, és hiány a technikai, mezőgaz-
dasági s népiszkolákban? honnan azon számos intézet a finöven-
dékek szakképzésére, míg a női hivatás számára semmi efféle nehány
zárdát kivéve — az álladalomtól nem állittatik s tartatik? Nép-
nevelés, népnevelés! hiszem ez a jelenkornak jelszava. De ugyan
mit értenek az emberek a népnevelés alatt? A nagy többség,
mint ezt a philanthropokezeres hang oztatásából kivehetem, a sze-
gény adózó nép nevelését értik ez alatt. S evvel tul esnénk a ba-
jon, hiszitek ti jámborok; a többi néposztály maga gondos-
kodnék majd magáról ugy-e? Oh, oh, valljon mikép gon-
doskodnak magukrol most is ezen osztályok? Mutassák meg ezt
azon ezernyi szakemberek, a kik hivataljukra s életnemökre kép-
telenek, vadhuskint ragadnak a különben alkalmasint ép nem-
zettesthez, nedveit emésztve, erejét csökkentve, míg légkörét
büzzel rongálják, minden balitélettől szabad s jámbor lelkeknél
undort s irtózást költenek.

Mutassák meg azon szakbeliek példái kik, bár hivatásukban
teljesen jártasok, sőt abban kitünök s csak egynek, a jellemfej-
lettségnek vannak hiányával; mutassák meg mind azok, a kik
megfosztva minden észszerü s gyakorlatos elvektől, vagy mint
idegen erkölceseknek majmolói, külföldi eszméket s szokásokat
éghajlatunk s földünknek tekintetbe nem vételével akarnak hazánk-
ba ültetni, vagy mint szeszélyes szenvedélyes buzgolkodók, vagy
mint hizelkedők, hír- és vagyönhajhászok minden szint felvesz-
nek s a köpönyeget szélmentében fordítják, mihelyt ekképen nye-
reség s élvezet, vagy kitűzött célok elérése remélhető.

Népnevelést csak ugy képzelhetek, mint összes álladalmi
fejlődést. Az egész nép s ne csak annak egyes része álljon a mi-
veltségnek azon fokán; hogy azután egy tökéletes őszhangzó
egészet képezzen, melynek az egyes osztályok csak a szemnek
adhassanak oly kedves szinezetet, s ne pedig mint most, meg-
hasogatva éles homlok irányval egymással szemközt állva, hol
csak a lánc zörgéstöli félelem, nem pedig a felebaráti szeretet
kötelékei, sem nem a hivatási képzettség által függnek össze. —

Szakképzés még nem nevelés. Ennélfogva a ti népneveléstekkel s népnöveldeitek felállításával még nem lesz oh népbarátok, a feladás megfejtve; habár a pusztá oktatás is képes nagy befolyással hatni az emberi jellemfejlődésre. Itt előb az országglás által nyilvános életünk ezernyi kórjelenetei megszüntetendők, melyek az ifjuság nevelésére s így a népjellemre kártékonyan hatnak; s csak úgy várhatunk eredményeket képzőintézetektől a köz nevelés kutfejének és családi élet számára; mert mindaddig, míg iskola s háznépikör két különmemü, egymással meg nem egyező elemként állnak emberképzés tekintetében, mindaddig oktatás s nevelés soha szellemileg nem párosulandnak; mindaddig az egyén s az egész nép egyetemes mivelésére nézve üdv nem remélhető.

*Az álnevelési és oktatási irányban rejlik a kor romlottságának sajátképeni gyökere. Hogy mind a kettő egymásiránti viszonyának eltalálása a kormányok figyelmét ki ne kerülje, szükséges érezniök mit tegyenek az egyensúly, szokás hatalma s a tökélyvágy igényeinek kielégítésére, fentartására s mind kettőnck költsönös viszonya biztosítására. *)*

*A nevelés családügy; innét indul ki s oda tér többnyire vissza. Csak a költségesebb oktatás szüksége hajtja őt ki az iskolákba, melyekben mind a mellett soha helyesen célt nem érhet. **)*

A családelet az ember physikai, erkölcsi és értelmi erőfejlésének első csiráit foglalja magában, s azon befolyás, mellyel a külvilág első benyomásai a gyermeki elmére hatnak, kiszámíthatlan, anyira, hogy, sok effélet semmi későbbi nevelés maga a gyakorlati élet sem képesek eltörleszteni. De ugyan ezért kellene a neveléstannak tulajdonkép szolgálnia tanulmányul minden keresztényileg gondolkozó szüléknek. Akkor lennének ezek majdan képesek mind mélyebben meghonosulni az ő gyermekeik kiismérésében s a velök bánásban. Így bontakozhat számokra egy teljesen saját kedvtelés az ily magas hivatás miatt, sőt egy naponkint nevedő isteni öröm. ***)

Azomban ki a családnál a gyermeknevelés intézője? Ki is más, mint az anya, ki a gyermeket szülé, és azt ha különben egészségi állapotja miatt teheti, vagy ha hiúság, kényelemvágy, élvezési és divatkórság az anyaszeretetet szent tüzet el nem fojtá, — ugyan azt egyszersmind szoptatja s ápolja. Hiszem az anyatéjjel szívja be a gyermek első fogalmait; anya válhat érzelmei s gondolkozása módjának mindenható teremtményévé; miután ő a gyermek ösztönszerű utánzási képességének első s leghatalmasabb előképe. Ő egyszersmind az, ki az ég legbecsesebb ajándékával,

*) Ancillon Frigyes.

**) Herbart.

***) Schwarcz.

mely abban áll, hogy észszerű lénynek emberi képezője legyen, az ő reábizott kincs java s jajja iránti felelőséget átvette.

Hogyha a nőihivatás fontossága, befolyásu a családi, — és a férfinem első nevelésénél fogva, egyszersmind az összes álladalmi életre is, teljes terjedelmében felismertetnék, s igazi méltánylásra találna; akkor bizonyosan kívánatosabb volna az, amit hazánkban a nőnem képzése körül tapasztalunk. Akkor már régen birnánk álladalmilag helyes szerkezetű női minta intézeteket, melyek valódi nőihivatás képzése eszméjéhez helyesen illesztve tökéletes alakban tünnének fel. Azomban a hazánkban fenálló minden női, — magán- vagy nyilvános intézetek, nem azok a miknek lenniük kellené. De hogy is lehetnének azok a fenálló körülményeknél fogva?

A leánytanodák egyedül az oktatásra szorítkoznak, s csak ez által hathatnak a családi életre némileg jótékonyon. Mert oh feleim! ősz mindenkor az elmélet, s zöld az élet arany fája.

A zárdák mint nőnöveldek korántsem hatnak oly jótékonyan mint kívánók, a házi családi életre; mert ezen álladalomban, mely a világról lemondáson alapszik, sem tanítmány, sem példa által nem képes vonzalmat a háziélet, sem pedig kötelesség ismeret iránt a nőnövendékbé oltani, miután ennek hivatása, hogy egykor mint okos gazdasszony, hü hitves s eszélyes anya, boldogultan boldogitson. De legkevésbé sem lészen a zárdai növendék képes, a való honszeretet érzelmeit az ifjúi kebelbe oltani, miután őt nem csatolják többé édes kötelékek a honhoz. És pedig történet s tapasztalás tanítanak bennünket, miképen legnagyobb hazafiak s hősök többnyire csak nagyszivü anyáknak s egyéb nőknek köszönhatték dicsőségüket.

És így talán női magánintézetektől minőknek jelenleg hazánkban oly bőviben vagyunk s melyeknek száma naponkint szaporodik várható az üdv? Ezek a növendékeknek élelmezésre, lakásra befogadás által némi családokat képezve, leginkáb látszatnak nevelésben, az az szellemi s jellemi művelésben, részesíthetni. Miután azomban ezen intézetek nem úgy, mint tanodák s zárdák, egy bizonyos egyetemes sinormérték alá szorittatnak, s minthogy ekképen igen soknemüleg alakítvák; e szerint hatásuk iránt nem is ítéphetünk egyetemiileg. Ezt mi csak akkor tehetnők, ha belső szerkezetjük s a közönség iránti állásuk olyan volna, hogy ők annál fogva a nőihivatás képzése igényeinek tökélyesen megfelelénének, és bizonyos felismert neveléstani elvek szerinti tevőségi önállóságra támaszkodhatnának. Ám de tapasztalás szerint nem ilyenek. Vizsgáljuk őket:

Először benső szerkezetjüknel fogva, s fájdalom, észreveendjük, hogy közülök kevésben található a mivelte családi élet elemei, melyek, midőn beléjük lép a növendék, őt nyájasan s bizalom-étesztőleg fogadná, vele az ő egykori hármass női hivatását megkedveltetnék, képességei s tehetségeinek a házias családi élet számára, léleken egy jobb jövődő lehetsége végett a jótékony irányt megad-

hatnák s azt végre mintegy önálló s elvek szerint cselekvő lényt avathatnák fel elkezdendő hatásköreibe s a gyakorlatos élet mezején.

Mert valljon kik ezen intézetek vállalkozói és előjárói, kiknek a jelenkor s a jövő család életének jótékony iránya általadatik? Hogyha mi ezen intézetek előjáróinál fogva azoknak hatályosságát kívánjuk megítélni, s ha azoknak mérszeréül a nőnek hitvesi, gazdaszonyi és anyai különös rendeltetését vesszük, akkor mi ezen intézeteket legcélszerűbben képesítettekre — s ellenkező minéműségűekre oszthatjuk.

Képesített intézeteknek azokat nevezem, a melyeknek előjárói, a súlyos nevelői hivatás tekintetében nem csak nyertek a természettől erőt és képességet; hanem rajta is vannak, hogy ezek szent céljok számára szeretet, szorgalom és kitűréssel kifejlesztessenek; és a kik más hatáskörből kínálkozó legszebb kilátásaiknak hol számokra kecses és élelmenteljes jövődő találtatnék, feláldozásával, teljes tevőségöket hivatásuknak s az azt tökélyesítésnek szentelik; kik tehát nem szükség, esemény, kémlet vagy más tekintet és kilátás, hanem igazi, a kevésbé jutalmazott nevelési állapot választásában benső hivatás szeretete által hódolnak rendeltetésöknek. Ki ekképen hivatást emberneveléshez nem érez magában, az kontár nevelő maradand, bár vivjon ki magának font nehézségű bizonyítványköteget az ő nevelési képességéről, és olvasásban, írásban, számvetésben politikai felhatalmazást az iránt.

Azomban vizsgáljuk hazánkban mind azon intézeteket, melyek előjárói valóhivatást bírnak a neveléshez, s ezeknél is fogunk körülményekkel találkozni, melyek növelde választásánál komoly tekintetbe veendők Vegyük fel ekképen:

1. Hogy az efféle intézet előjárója hajadon, ki az oktatásban csupa férfi egyének által jár el. Nem hiányoztat-e itt mindjárt a növendék egy szent családi képet, a hitvesi viszonyt, melynek költsönös méltánylatra alapítva, szemei előtt egykori hitvesi hivatása számára példány-képül kellene feltűnnie? Nem hiányoztatja-e az igaz anyaszeretet kedves képét, mely, elvek által megtisztítva, a növendéknek, habár nem egyenesen, de még is példa által befolyásteljes utmutatóul szolgáljon anyai hivatása számára, gyermek ápolás és gyermek nevelés tekintetében? A növendék talán nyerhet alkalmat hogy a háztartás kezelése által hivatását mint egykori gazdaszony sajátjává tehesse, de ez nem elegendő. Álljon az intézet mindenben minta gyanánt a növendék egykori önállósága számára. Hogy ha különös oknál fogva némely hivatalok betöltésénél csak házas férfiak vetethetők tekintetbe; bizonyosan növelde választásánál is nem ok nélkül, az előjáró hasonló minéműségének kell tekintetbe jönnie.

2. Ha az előjáró özvegyasszony, vagy férjétől elvált nő, s gyermekekkel bir; akkor itt a növendék egyféle haszonnal többet

élvezhet mint az elsőféle nevelőnéknél; azonban a családi élet harmoniás hármás öszhangja hiányozni fog.

3. Vagy a növelde előjárói hitvestársak. Ha itt a családiélet szakképzéssel párosulva kellő öszhangzatban találtnak, akkor az intézet a növendék teljes kimivelése által jótékonyan fog visszahatni a szülői ház családi életére, s a növendéknek egykor méltó családi jövendőt készítend. — Lenne csak hazánkban a családélet a tökélynek azon fokán, hogy a gyermekvilágnak mindenképen vidám önálló jövendő készíthessék, s nem fognók jó nőneveldeknek a családra hatását, mint a nevelésügy jótékony reformjának egy fő eszközét sürgetni.

Vizsgáljuk továbbá:

Másodszor a magán-növeldeket külhelyzetök szerint, melyben a közönséggel szemközt állnak, s még azok legjobbainál is, szörnyü abnormis állapotot fogunk találni, mely abban áll: hogy az ő hatások a közönségnek női képezés iránti követeléseiknél fogva felette föltételesek. Az intézet önfeltartása megkívánja, hogy működései által a közönség kegyét megnyerhesse s megtarthassa. Nem kénytelen-e minden a szülők által ellenében tett követeléseknek eleget tenni, legyenek bár még oly sulyosak és fonákok? Nem sulyos feladás-e a nevelés iránti oly sok nézeteket kielégíteni, oly sok, gyakran természetellenes kívánságot kiszabott időben; megfelelni követeléseknek, melyek gyakran legkevesebb öszhargzásban nincsenek az észszerü paedagogikával s a növendék képességével; melyeket azonban némely szülők hiusága és fitogtatási kórsága könnyen létesíthetőknek tart.

Itt a jámbor és szakjában jártas nevelő mindig kevésbé vesződik a növendékekkel, mint azoknak szüleiével. Mert azokat többnyire csakugyan tetszése és elve szerint vezetheti, de emezektől vezetetik, s ha nem enged, veszteti kénytelen; miután az ő kététes állása fen nem tarthatja az egyensúlyt vagyonos szülek önállóságával szemközt. S ekképen kénytelen gyakran, törekedjék bár még anyira a legkilünőbb eredmények után látni, menyire pusztá divattá s izlési kérdéssé aljasul a nevelés. Emelkedhet-e ily helyzetben a magánintézet példányintézetté nőnevelés számára? Be folyhat-e erőteljesen ekképen néhány nemzedék teljes kimivelésére s példa által az álladalom összes mívelésére?

Helyesen szerkesztett nőnevelőintézet, valódi női hivatás kiképzésének minémüségében csak úgy hathat erélyesen s eredménydusan, ha:

1. Létezése nem kénytelen függni vegyes közönség izlésétől s szeszélyétől, olyképen, hogy annak előjárója elvek szerint intézkedhessék a növendék kiképeztetése iránt. Miután hazánkban anyi intézet létezik a férfinem hivatása számára, s miután azok száma még folytonosan szaporíttatik; — lehetetlen-e, hasonló rendeltetésűeknek állítása a nőnem számára? Kellenek nekünk mindenek fölött példányképi intézetek, hogy azok által a közön-

ségnek nevelés iránti igényeikben s a fenálló magánintézeteknek működéseikben sinórmértéket nyujthassunk. — Midőn anyi megyében, minden három esztendőben a szegény nemesség korteskedő választások általi erköcstelenítésére nagy könnyüséggel tetemes összegek szereztethetnek össze, anyira, hogy a közben egyszersmind számos tehetős család elszegényül, s ekképen gyermekeinek semmi nevelést sem képes adni; — bizonynyal lehetne a civilisatio oltárán a nőnem erkölcösítése s nevelése végett is némi tetemesb öszveggel áldozni! Talán a hon efféle jöltévői is neveztethek honfiaknak. Emlék, mely az utókór szivében állittatik nem fog mint oklevél moly és penész által elmállani; nem száll, ragyogó ékszerként viselőjével a sirba.

2. Ha illón választatik a növendéknek az intézetbeni teljes kiképzéséhez szükséges ideje; ha annak lefolyása tekintetbe vétetik Tul vagyunk a csudák korán. Nem lehet többé tetszés szerntt hajtani a vén fákat, s egy két évi levegő bészivás a növelében, még nem fölemésztett miveltség. Avagy hozhat-e itten törvényeket a saját erejére hagyatott intézet? Oh igen, teszen ő a mit tehet; — ki ő rajta többet követel, kérdezze még ez iránt saját művelődésének korszakát.

3. Ha az előljárásnak nagyobb rangfok adatandik az országglási életben, mint eddig, minélfogva azután nem kénytelen, mint eddig oly alárendelt alázatos szerepet játszani, mely által természetesen a nevelés igazi becsülése is felette gyengitetik. Nem szépitene s mentegetne akkor egy a nevelőt lealacsonyító, iránta méltánytalan szójárás, „ugyan mit, hiszem ő csak nevelő“, — egy őt sujtó meg nem érdemlett sérelmet. Rendkívül hizelgő azon kifejezés, „jó nevelésü mivelte ember“, minden fő s alranguaknak, s ha az egyetlen, csak érdemet illethető cím, meg van szerevezve, — miután meg nem vásárolható! — kiknek köszönhetik a miveltség igénylői ezen érdemet? Bizonyosan nem azon osztálynak, mely oly kevésbe vétetik s méltányoltatik általok érdem szerint.

4. Ha az egyház s az ő lelkészei néhanéha csupán gyermekek számára tartandanak isteni tiszteletet, hogy a vallásos érzet is célszerűleg tápláltassék s fejlesztessék a növendékben, mit az eddigi isteni tisztelet s prédikatio, mint egyedül felnőttek számára intéztetett, létesíteni nem képes.

5. Ha az intézetre annak környékzete nem fog ártalmasan hatni. Ez fájdalom nagy városokban gyakran megtörténik, hol mint Pesten a növendékek kétemeletes kalitkában ápoltatnak, hol gyakran oly együttlakók vannak a házban, a kiket bizonyosan nem lehet képző példa gyanánt az ifjuság számára tekinteni. Már a növendékek teste fejlődése végett is kellene az intézetnek saját kényelmes, jó fekvésü házzal birni, udvarral s kerttel egyetemben.

6. Ha végre szülék s álladalom részéről teljes bizodalmat nyerend az intézet, ugy hogy ez a lehetőségig jobb jövendő fejében, szabadon s tökélyesen valósítani képes leendene az igaz ha-

zai nevelés eszméjét. Ezen teljes bizodalom azon leghatalmasb emeltyü, melyből értelmi fejlődésnél a növendék fölötti oly nélkülözhetlen tekintély áll, az által hogy szülői hatalommal ruházza fel az előljárót; míg ez a szülékkal szakadatlan barátságos egybeköttetésben állván, általok is a lehetőségig gyamolittatik hatása. Ellenkező esetben, midőn az intézet iránti ezen bizodalom nem létezik, mindig a növendék szeszélyének fog alája rendeltetve lenni annak hatása, mert a növendék, kinek számára itten mindig fentartva marad egy bizonyos *prae* (kitüntetés) s a ki szülei gyarlóságait ismerve, azoknak hasznára fordításában is már előb egy bizonyos jártasságra teve szert; bizonyosan semmit sem fog tudni akarni szabályzott fegyelemről, s majdan untató s egyetértés zavaró hirharang gyanánt fog szolgálni, a ki, vándor madárként majd itt, majd ott ütendi fel sátorfáját. Ily vándormadarak igen bajosan állandosíthatók s minél idősebbek, annál nehezebben. Későbbi éveikben igen könnyen megismerhetők az ő mivelési héjok kietlen színézetéről, miután az anyira hasonlít a tudomány s művészeti majomruhához, mint egyik tojás a másikhoz.

Talán elegendő fog lenni ezen néhány észrevétel a mi hazai nőnemünk neveltetésére nézve, megismertetni egy oly szükséget melyen méltó s célszerű módon kell segitenünk. Női mintaintézetek minden rangu ifjuság, vagyonosak s szegényebb sorsuaknak, valamint árváknak is számára, ezekből áll azon szükség. De olyanok legyenek, melyek a növendéket tökélyes önállóságra juttathassák, ugy hogy belőlök ne csnpán jól nevelt leányok kerüljenek ki, de egyszersmind igazi nevelőnők, kik egykor vagy saját gyermekeiket, vagy szükségétől kényszerítve, az idegeneket is hivatalilag, s hatályosan nevelhessék, rendszerint magán-házaknál, vagy segédképen a növendékekben. Akkor egyszersmind minden mintaintézet legszebb móddal nevelőseminariummá alakulhatna, melybe azután észszerű nevelési s oktatási módszer megtanulhatása végett, asszonyok különösen olyanok vétethetnének fel, kiknek férjeik leányiskoláknál tanítói hivatalt viselnek, s kik az iskolát mivelte nejeik segedelmével nőnöveldekké alakíthatnák. — Ekképen lehetnénk egyszersmind képesek, idővel a francia nyelvtanulmány végett, miután hazai, a francia nyelvben jártas *gouvernantok* képezetnének, magunkat a külföldiektől függetlenekké tenni, kik ugy is, vagy épen nem vagy csak ártalmasan folyhatnak bé valódi nemzeti fejlődés tekintetében ami hazai nőnöveldekeinkre. Hiszem a kedély képezése a nevelés első bétöltendő főfeltétele a nőnemnél; valljon ez még mindegyre külhoni befolyásnak maradjon-e alája rendeltetve, midőn pedig egyáltaljában hozzá csatolandó a nemzeti érzelem fejlesztése.

S még mindegyre Europa különféle nemzetségeink képszekrényével találkozzék-e az igazi honfi, a külföldi, midőn urhölgyeink körében magyar nemzetiség képét keresi; ugy hogy azután, különösen a külföldi, reményeiben csalatkozva a férfinem

nemzeti jellemét is kétségbe hozza s nem fog a rajtunk találató jónak felkeresésén is munkálodni.

Ha korunkban hazánk korszerű anyagi haladása végett ipar-egyesületek s ipartanodák, védegyletek, gyáralapítótársaságok sat. oly gyorsan keletkezének; ne történjék-e az alatt Magyarország szellemi haladásáért semmi más, mint néhány nagy szavak s értekezések? Oh igen, ha evvel beelégedhetünk, akkor ugyan e kis cikk szerzője életkeresete mellett mint nevelő, szinte nem tett sem többet, sem kevesebbet ezen szellemi haladásért, mint azt, — hogy valamit irt, mit kevesen olvasnak s hamar el is felejtenek.

Seltenreich Károly,
előljárója egy nőnevelőnek Pesten.

Tanodai szónoklatok.

Főosztálybeli ifjusághoz mondott beszéd az u. n. deprekationalis ünnepély alkalmával.

E magábaszálási s frigykötési komoly és ünnepélyes naphoz illőleg, komoly s ünnepélyes ígéretet hallánk szónoktok ajkirol, szép reményü szeretett ifjak. Arrol biztosít ő bennünket, nevelő-tanítóitokat, — hogy azon barátságos s hivatalos társas viszonyt, mely van a tanulók és tanítók s mely van az egy pályán munkás társak között, nagyra tartani s megbecsülni; hogy továbbá önkiképeztetéstök egyik leghatalmasb eszközének, a tudományos s szépművészeti iparnak, teljes buzgósággal s kitartó szorgalommal élni; hogy végtére az erény és diszteljes erkölcsnek szóban és szívből s minden tetteitekben hódolni elszánt akaratotok s egyetemes ígéretetek. — Ez-e *mindnyájatok* ígérete? Ez-e *mindnyájatok szívének*, nemcsak szájának vallomása? Ez-e *mindnyájatok élő meggyőződés-szülte* komoly, őszinte s határozott fogadása? Ki itt ezen kérdésekre: becsülöd-e az iskolát, szereted-e a tudományt, akarsz-e nemesb erkölcsben gyarapodni? ki, mondom, ezen kérdésekre nyílt és vidor „igen”-nel felelni nem tudna, vagy felelni nem akarna, én ugyan, az ifjuság iránti jobb bizodalmanál fogva, fel nem tehetem, feltenni teljességgel nem akarom. Hogyha azomban mégis találkoznék valaki, kinek lelkülete ilyektől idegenkednék, ki ily törekvéseknek ellensége volna s ily komoly ígéretektől vonakodnék: az lépjen ki körünkből legalább be-

csületes őszinteséggel, az, azok után lásson, melyek szívének buzgób vágyai, az álljon egy más zászló alá, hol mint munkás tag sikeresben működhetik. — De a ti nyilt, vitor ifjuí arcotok az általános „igent“ olvastatja velünk! Bátran elszántak s nyugodtak is legyetek oh ifjak, mert nincs ígéreteitekben mitől tartanotok, mint netalán olyantol, mely nyomasztó, mely méltatlan és rátok nézve ártalmas lehetne. Valljátok t. i. hogy a tudományok növendékinek nevére s azon pályára, melyen működtek, büszkék vagytok: bátran maradjatok büszkék és kevélyek, mert a mi százaknak s ezreknek nem adaték, t. i. a tudományok felsőb csarnokába beléphetni, nektek az osztályrészetek. Valljátok, hogy azon szép köztársaságot, mely titeket, mint szellemi testvéreket a legtisztáb barátság kötelékeivel boldogít, szivből kedvelitek: maradjatok ezen vallomás mellett, és az itten kötött barátságról, az itt le élt boldog napokról édesdeden fogtok megemlékezni éltetök fogytáig. Valljátok, hogy azon viszonyt, mely van köztetek és közöttünk, mely van a képzendők és képzők, a fiatalabb és élteőbb, tapasztaltabb jó barátok, alárendeltek s előjárók között, tiszteltek: bátran maradjatok a mellett, s nem válik soha szégyentökre. Valljátok már közelebb irántunk való bizodalmatokat, szeretetöket: s tapasztalni fogjátok, hogy ezen bizodalom és igaz szeretet nem maradand viszonzás nélkül. Valljátok készségeket követni minket, kalauzolókat, tanácsadókat: s meglássátok, az ily önkényes, pontos engedelmesség, nektek gyümölcsozendik majd legdusabban. Hanem még többet is ígértek és fogadtok: egy részről lelkes buzgóságot s szeretetet a tudományok s szép művészetek iránt, másrol vidám, kitartó, ernyedetlen szorgalmat az azokbani gyarapodás végett. Ez iskolai életetőknek egyik főfeladása. Ez nagyrészt kötelességeitek s tartozástok is. Nekünk öröm és dicsőség, okult, ügyes, ismeretdus tanítványokat kiképezni: a fősiker, haszon és leendő disz a tietek. Szellemi gazdagságtok tárházának, vagy szegénységtek kórházának ti magatok lesztek építői. Mi folyam vagyunk, ti a meritők; mi a piac, ti a vevők; mi a vetők, ti a föld. Ki nyit merit, vesz és terem, anyi birtoka, érdeme, vagy fogyatkozása s hibája leend. Legyetek szorgosak lelkesen, ernyedetlenül, s a munkásság dus jutalmai ki nem maradandnak. Kivált ha, a mit végtére szintén ígértek és fogadtok, a tanulási szorgalommal feddhetetlen, nemesb erkölcsöt párosítandatok. Ez iskolai életetőknek második főfeladása, tulajdonképen a végcél. Igaz ugyan, hogy a nemesb tudományok szelidítenek, a szép művészségek nemesítenek, s ha lesz igaz tanulási ipar, lesz erkölcsi nyereség is: de már az ily dicsért ipar is nemesb indulatot feltételez. A méh mézet sziv, a skorpió mérget ugyanazon virágokból. Nektek tiszta szivet, becsületérzést, szerénységet, jámborságot, tisztalelkü pályázást, türelmet, igazság- és méltányosságot, iskolai és polgári törvények iránt tiszteletet kell tanusitanotok, ha csalódní és csalatní,

ha ipartokat és iparunkat sikerétől megfosztani nem kívánjátok. Erényes indulat és viselet mellett tapasztalni fogjátok azonnal, mint hat az erkölcs a tanulásra s a tudomány vizsont az életre, mint hat a felvilágosodás a szivre és akaratra, s a szivelet ismét az elvekre. Vessetek fogadásaitok s ígéreteitek iránt még egyszer számot magatokkal s írjátok irott szerződés gyanánt szivetek tábláira az ígért szavakat, hogy *feledékenységbe* ne menjenek. Ezt teendjük mi is, nevelő-oktatóitok, bevészvén elméinkbe az ígéret pontjait. És hogy egyoldalú ne maradjon a társas szerződés: halljátok s fogadjátok a mi ígéreteinket is.

Igérjük részünkről, hogy a bizodalmat bizodalommal, a szeretetet szeretettel, a megbecsültetést s tiszteletet hasonló sőt tetézett mértékü indulattal viszonzozandjuk. Igérjük, hogy legjobb belátásunk és teljes erőnk szerint, nem csak hü és buzgó kaláuzolótok leszünk a tudományok terjedelmes mezején, hanem lankadatlán ösztönzők és segédek a gyarlóbbaknál, és türelemdusak a lassubb léptüeknél és megóvó visszatartóztatók a tulesapongni hajlandóknál. Igérjük, hogy valamint szigorú birái és fenytői lennénk a netalán hanyag, rakoncátlan és vétkes életnek, úgy atyai indulatu gondnokok és ószinte barátjai leendünk mind azoknak, kik nemcsak kitünő szorgalmuk, de nemesb erkölcsaik által bebizonyítják azt hogy arra érdemesek. Igérünk részrehajlatlan, éber igazságosságot, hogy senki jogai büntetlen ne sértethessenek; ígérünk pártfogást és segedelmet, hogy elhagyottnak senki ne panasolja magát; ígérünk érdemelimerést és a menyire tölünk telik, annak nemcsak szellemi, de anyagi igazságos jutalmazását. Igérjük nektek általjában, hogy nemcsak hivatalos, oktatói, hanem ama bensőségesb, — nevelői, atyai s baráti kötelességeinknek teljesen megfelelni akarni nemcsak eltökélett szándékunk, hanem gyakorlott elvünk, melyre biztosan számolhattok.

S imé ez kölcsönös szellemi szerződésünk, ez az ünnepeyes frigykötés! S mily lélekemelő szép kötés, mily örömdus s irigylendő társas élet leend az aztán, szeretett ifjak, ha mind azok oly hiven teljesitetnek, melyek és a mint ígértettek. Nem érzitek-e az ohajtandót, nem ohajtjátok-e a könnyen valósithatót, nem fogtok-e törekedni valósítani a mind a két részt boldogítandót? Hadd legyünk kölcsönösen boldogok! A nagy élet több bajt mint üdvöt mutat: élvezzük a tisztáb örömöket ily kisebb, de bensőbb körökben, élvezzük valólag a jelent s ne pusztá remény sovárgásban a jövőt. A jelen bizonyos a jövő kétes, sőt csak a jelen által biztosítandó. Ragadjátok meg és töltsétek bé a jelent viruló korotok s nevendéki állastokhoz képest, s ne sovárgjátok akár a gyermekesj mult, akár az érett férfi gond-teli jövője után. Nektek saját kertetek, mezőtök van, még pedig a legdiszesebb, minek kívánkozni máséba? A ti világtok épen ígéreteitek teljesítésének világa; a ti évszakotok, a fejlesztő és viruló tavasz; a ti munkátok magvetés, sarjadozás, virágzás. Ide biztos reménnyel,

ide vidor kedéllyel és teljes erővel, óh ifjak! s nem hiányzandnak örömek. Tietek leend bizonynyal az ígélet földé és a teljes áldás, hanem, mire teljes éberséggel figyeljetek — *egy feltétel alatt*. S ez hozzátok intézett szavaimnak dereka.

Előmenetelt, áldást, sikert egyetlen egy eszmétől feltételezek, s ti majd megrémülve, majd kíváncsilag kérdenditek: *melyik az?* *Az adott szóhozí hűség* ifju barátim! — A fogadott szót becsülettel beváltani, ígéletinek embere lenni, a szerződésnek minden pontjait teljes készséggel s lelkiismeretesen teljesíteni, feltett szándékától el nem állani, egyszer bevallott elveihez rendithetlenül ragaszkodni, az egyszer halkkal vagy nyiltan aláirt törvényt szentül megtartani, maga s mások iránt igazmondónak s következetesnek megmaradni, az a hűség, ifjak! kezet szivre mindegyikünk: — valljon ígéréteink, fogadásaink lepecsétléseül ily hűséget eskünni, készek s elég erősek vagyunk-e? Jó feltételeitekben azomban meg ne rendüljete e komoly szóra, oh ifjak. Nemesb lelkü embernek nem félelmes a hűség esküje. Csak a gyarlók remegnek és a gonoszok. Ha őszinte szivből jövök a ti ígéréteitek, ha élők és igazak a ti fogadásaitok: már is a hűség liliumfejér zászlaja alá mentenek, s nincs mitől ijedeznetök! S mitől is ijedeztetek? Saját magatok jobb részétől? A hűség maga- s mások iránti igazság, a hűség a társas viszonyok α és ω -ja, a hűség első köteleesség s tartozás. Hűség az első társas erény, az első társas érdem, az első társas öröm. Hűség a szerződések morálja és religiója, a hatalmas kedves kapocs, mely embert emberhez köt, az erős alap, melyre a barátság, a község, az ország szent temploma építhetik; a biztos horgony, melyre a társas életnek hullámoktól ostromlott hajója támaszkodhatik! Vegyétek ki a társas élet leghatalmasabb boltozatjából e zárkövet, s romba dül a különben oly szép és biztos ív, irtózatoss zavarrá foszlik össze vissza a különben oly boldogító rend s vad háboruvá fajul a különben oly kívánatos béke. Oh tanuljátok szeretni és tisztelni, nem pedig kerülni és rettegni e fenséges erényt, ifjak, tanuljátok szeretni és tisztelni ez órától fogva folytonosan, kitaratólag, őszintén. Csak *egyszer* sikerüljön őt látnotok felséges alakjában, csak egyszer éreznetek őt menyei becsében; és soha tőle el nem váltok többé, ő maga köt le majd bennetek s ti a hűségnek fogtok eskünni hűséget. Jobb barátira szert nem tehettek; őszintéb vezetőt a lelki nagyság és dicsőség fellegvárához nem találhattok, biztosabb iránytűt az élet veszélyteli tömkelegében nem remélhettek. Feltételeitekbeni hűség, adott szavatokhozi hűség, kötött szerződéseiteknéli hűség mellett, ne aggódjatek semmi baj iránt a mi következhetnék. Távol maradnak tőletek: a megháborodás, a pirulás, a szégyen, távol az ezek kikerülésére használni szokott ocsmány cselek, hazudás, álnokság, csuszás, mászás, fertelmes vagy gonosz tettek s a sülyedő kétségbeesés. Nézzetek a rendithetlen hűség halhatatlan nevü hőseire, amá tiszta

s nagylelkü Sokratesre, ki a bürökkelyhet kiüríteni készebb, mintsem gyáva szabadulás mellett fellengző elveihez s hona törvényeihez hűségtelen legyen; ama 300 spártai bajnokra Leonidás alatt, kiket kötelességek teljesítésében semmi veszély, semmi ámitó ajánlat megrendíteni nem képes, ama nemes s szilárd jellemű szinte páratlan thébai Epaminondasra, ki hona javához híven, a tömérdek persa kincseket, honfiai incselkedéseit s a sors mostohaságát derült méltósággal hártja el személyétől; ama méltán büszke Regulusra, ki, adott szavának beváltása végett őt ölelő rokon karok közül biztos halálra Karthágóba tér; és nézzetek a hősök ama hőseré, a tisztán szellemi bajnokra, az emberi nagyság bevégzett lökélyü példájára, az elveiért, hivatási kötelességeiért a kereszfán oly szelid méltósággal elvérzett idvezítőre, s hozzá hű apostolaira; és nézzetek végre az újabb történetek számos s nagyjaink kevés nagy embereire; — s valódi nagyságot, elveikhez s adott szóhozi hűség nélkül találni nem fogtok. Vagy ha emezekről tanulni nem bírtok: nézzétek a hűségtelenek s a cégéres hitszegők eltorzított, ijesztő példáit! Nézzétek az áruló Judásokat, az esküttörő fejedelmeket, a pártoskodó alattvalókat, a hűségtelen tisztviselőket, a hitetlen szövetségeseket; nézzétek a szökevény katonát, a hitszegő bírót, a hűtlen férjet, nőt, barátot: mily viztatasító, utálatos képek, kivált ha azok szerepébe gondoljuk s érezzük magunkat, kik a léleklázító hűtlenség áldozataivá lőnek! Mily véghetetlen testi-lelki bajoknak s vesztéseknek szülője a könnyelmi vagy gaz hűtelenség az emberi életben! kijátszás, rászedés, elhagyatás, inségre juttatás s mind ezekért harag, gyűlölet, bosszu, vérontás, pusztítás, kétségbeesés a *megcsalattak* részéről. Es nem külömben az örök igazság bosszuló törvényei szerint a *csalók és hitszegők számára is*: belbéké-vesztés, a lelkiisméret furdálása, a szégyen, gyalázat s megvettetés, az örökdő nemesis, a sújtó sors, a többnyire irtózatoss életvég, mint ki nem maradható természetes és érdemlett büntetések. Oh, a hitszegésnél nincs gyalázatosb, s véstt termőb dämön az emberek között, higyjétek el ifjak, s higyjétek a fen hangon szóló történeteknek, higyjétek mások szerencsétlen példáinak s azon a sirbol jövő lelket rázó, bánatos szavuknak, holott is kiáltanak: „discite mortales non temerare fidem“! Oh tanuljátok szeretni és tisztelni a hűség s hittartás szent elvét már csak a hűtlenség s hitszegés, rettentő következményeinek tekintetéből!

S ne mondja itt senki, hogy a mi ígéreink s fogadásaink nem oly nagyszerűek, mint a nagy polgári élet s országbeliek, vagy nem is oly komolyak, hogy ily szigoruan kellene vétetniök. Ki így szólna, már is elárulná tisztátalan belsejét. És a ki a kisebbekben nem hű, hogy legyen valaha nagyobbakban? Ki most ifju s iskolapolgár létére, meg nem becsüli állását, nem tartja ígéreiteit, nem hódol a kötelességnek; hol szokják az a férfi kor-

ban tanusítandó erényhez, becsületességhez, karakterhez? Ne csalódjatok ifjak! a milyen a tavasz, olyan a nyár; a milyen a serdülő ifju lelkülete, olyan az érett férfi jelleme és élete. A mi társulatunk már fiatal *közélet*, a mi együttlétünk már egy kiesi ország. A kicsiny gyümölcsiskolában nemesedik az oltvány a nagy kert diszére és hasznára. — Hanem végre ugy se akarjon a tartandó hit és teljesítendő kötelesség alul kisikamlani valaki, hogy ezt mondja: „én nem ígérek semmit.“ Mert a *jogositó* társas élet nincs s nem lehet *lekötelezettség* nélkül. A ti ígéreteitek nem kegyelem, nem szivesség, hanem mindmeganyi kötelesség és tartozás. De a kötelesség nem nyűg, nem iga, nem szolgáltság, hanem kölcsönös kapocs s itt leendhetétek feltéle.

Ismétlem azért, ne ijedezetek, — ha gyáváknak vagy rossz indulatuaknak tartatni nem akartok, ne ijedezetek sem a kötelességtől, sem tett ígéreteitek, sem az ezekhez kötött hűség fogadástól. A kivánt és tett ígéretek oly természetesek, oly mellőzhetlenek, anyi hasznos és diszt viszont ígérők, hogy magatok ámitása nélkül azokat nem nélkülözhetitek. — Hanem félre minden kétkedésekkel, hisz ez egy hónap lefolyta alatt is már, — örömmel mondjuk, — szinte mindnyájatok, nemcsak ígéreteket, tetteket, hanem hűséget is tanusítottatok; és félre minden további bizonyítgatás és ajánlásokkal: hisz lelkesülve dagadó kebletek s derült, vidám arcaitok, elégséges zálog annak biztosításaira hogy a mi szivből jött, szivet talált, hogy szózatunk nem vala hiájabavaló Az elmék készek, a szivek nyitvák, az óra komolyan ünnepélyes: jertek, olvadjunk egy egészszé, egy szellemileg elválhatatlan, egymást szerető és becsülő, egymást a tudományos iparban s a nemes diszes erkölcsben meghaladni törekvő szép társulattá; jertek, ujtsuk meg az ígéreteket az ur asztalánál, és pecsételjük le a tántorithatlan hűségfogadás arany-gyűrűjével, egy szájjal szivvel ezt vallván: „*ígérjük, fogadjuk, megtartjuk*“!!

Vandrák András.

Nagyérdemü férfiak emlékünnepe.

Ha vannak, mint voltak idők, nagy tekintetü tisztelt férfiak, s ti szép réményü kedves ifjak. ha vannak idők, melyekben nincs sem érdem, sem érdemelismerés, — és ismét idők, melyekben van ugyan érdem, de nincs, vagy tilos annak méltatása, — szomorú, barbár vagy gonosz idők: annál szerencsésbeknek vallhatjuk napjainkat s magunkat mi, kik valamint kitünőbb s érdemduz férfiak nélkül nem szükölködünk, ugy azok emlékének nyilvános

hálaünnepet szentelhetünk s szentelni készek is vagyunk. És ám-
bár nem lehetetlen ugyan, sőt gyakran annál sürűbb az erény,
minél mostoháb a külső sors s viharosb az élet, — mikép a
fergetegdus (villanydus) években leggazdagabb a termés; és ám-
bár nem veszít ugyan belbecséből az erény és érdem, ha a tu-
datlanság vagy rossz indulat által el sem ismértetik: mindazáltal
egy részről ugyan olyan az emberi élet, mint a külső természet, hogy
termékeny föld, szükséges nedvek, mosolygó verőfény s kellő
ápolás nélkül az aranykalászt s a mézes szőlőt meg nem termi s
elismert igazság az is, hogy „virtutes iisdem temporibus gignun-
tur plurimae, quibus maxime aestimantur“; más részről pedig
amaz érdemelismerés és méltatás az illető részesekre nézve nem-
csak hálakötelesség és tartozás, hanem édes öröm és százszo-
rosan kamatozó tőke nemzetségről nemzetségre. — A dicsőség,
legközelebb ugyan s méltán azoké, kik a tisztelet tárgyai, de kö-
zös azokéval, kik a tiszteletet teszik. A jótékony érdemet hála-
sán elismerni, szintén érdem; a kitünő erénynek őszinte tisztelettel
hódolni tudni, szintén erény. Ellenben a fanyar háladatlanság,
fagyos közönyösség, könnyelmű feledés, vagy épen gőgös lenézés,
vétkes félreismerés és botor rágalom, több árnyékot vetnek
reánk, ezt tevőkre, mint azokra, kiket tisztelni nem tudánk, vagy
nem akaránk. Mások emlékét tisztelve, magunkat tiszteljük; mások
erényét csudálva, érezve, a magunkét neveljük; mások érdemeit
elismerve, érdemkoszorút fűzünk saját homlokunkra. De ezen ön-
érdekkel vegyített jutalomkilátásokon kívül, különben is, tiszta
indokokból kész a tiszteletadásra s érdemdicsőítésre minden mű-
veltebb, nemesebb lélek, kivált a jobbnevelésű serdülő ifjuság szive,
csak legyen tárgy és alkalom, csak legyen kitünő jellem és ér-
dem, csak legyenek igazán *nagy s dicsőítésre méltó férfiak*.

Ily férfiakat először ugyan elvont, azután pedig tárgyas ké-
pekben is felmutatni, úgy hiszem, nem lesz e nap- és gyüleke-
zettől idegen tárgy, nem lesz méltatlan kérdés s sikeretlen munka
megfejteni: *kik legyenek az igazán nagy és dicsőítésre méltó
férfiak?* A kérdés annál szükségesebb, mert nagyságnak vétetik
sokszor, a mi csak hatalmas vagy szokatlan, vagy a csak némi-
leg szembetünő: annál célszerűbb pedig, mert kellő megfejtése
nemcsak mértékül, de példányul szolgálhat azoknak, kivált a ta-
nuló ifjak között, kik erény- s érdem nélkül sem élni, sem meg-
halni nem ohajtanak.

Kérdem tehát ismételve: ki a valóban nagy s dicsőítésre
méltó férfiú? S négy szóba szorítva az egészet, így gondolok
nem alaptalanul felelhetni, *hogy a nemes szellemben közre mun-
kás*. Elemezzük alulról felfelé mind ezeket már egyenkint! Erény
s érdemdus s ekkép dicsőítésre igazán méltó, nem lehet ember,
— hanemha:

1. *Munkás leend*. Tettek az ember életfájának gyümölcssei.
Tettekben nyilatkozik s tanusítja magát egész valója. Tettek lété-

nek emlékei s érvényének bizonyítványai. Anyit élt ő igazán a menyit tett, nem pedig menyit ohajtott vagy sohajtott, nem a menyit élvezett és szenvedett, örült és aggódott, képzelgett és álmodozott, vágyott és szándéklott szívében. Tettek pedig munka nélkül nem teremnek. — Fáradsághoz kötéek az istenek a sikeret, de az érdemet is. Fáradság és munka nélkül, mi is lenne az önérdemnek és férfias büszkeségnek alapja? Rangban, dicsőségben, jutalmakban részesülni — semmiért, dicsértetni és magasztaltatni — semmiért, halhatatlan hirre-névre számolni — semmiért, ugyan nem pirulnánk-e magunk is s nem válnék e gyalázatjára azoknak is, kik ily érdemellenül tömjéneznének? A munka csak a gyávának baj, csak a törpének teher, csak a haszontalannak felesleges: az életrevalónak öröm, élvezés, mindennapi kenyér az, mely nélkül mint lehellés nélkül, lenni és örülni nem tudna. Munkásságot tanusít nagyban és kicsinyben egyiránt, maga a mindenség alkotója s az alkotott és alkotó nagy természet és benne ismét egyiránt a hatalmas égő napok, s a fürge kis hangya-sereg, a végetlen zajló oceán s a fűszálon rezgő harmatcsep, a vulkánok rémitő lángaknai s a mikroszkopius forgó vérgömböcske. Hát csak némely embernek, a különben oly büszkének volna a veszteglő heverésre kiváltságos joga! De adassatok az ily, munka nélkül élni és ragyogni akarónak, adassatok neki a természet által legbecsesb tálentomokat, születés által egész kincstárakat, kedvező sors által legkecsegtetőbb alkalmakat s végre pártfogás által legszebb hivatási köröket; — ő elássa, ama sz. írásbeli gyávakint a tálentomat, küiriti pulya élvezetre a tárakat, használatlanul hagyja elreppenni a jó alkalmakat s neveltséges vagy boszantó bábot mutat hivatalos székében. Ellenben a munkakedvelő kezei közt a fillér is tallerrá nő, a szálacska is sudaras fává magasodik, az apró tehetség is bámulatos ügyességgé alakul. Nincs akadály, melyet a kitartó munka le ne győzön; nincs magasság, hová az erő megfeszítés fel ne kerekedjék. „Labor improbus omnia vincit.“ A gyermek Alcidest, munka tevő félisten Herkulésé. Plutárk hőseinek a „sudavit et alsit“, nem az „ede, bibe, lude“ hozá a halhatatlan babért. — Ide, munkára tehát ifjak, — élénk, vidor, kitartó munkára fel! mindnyájan. Itt az érdem s dicsőség várához az első állomás. Hagyjátok a póri, gyáva, puha lelkeket ott alant a kunyhóban, a pamlagon, a mámoros Silénok és Hetérák társaságában: nektek munka által magasbra kell emelkednetek! Öröm- és élvezés hiányától ne tartsatok: a munkásság a legügyesb, leggazdagabb örömmester. Keressétek fel csak eléb a forrást s a patak önkint a tietek leend.

Azomban bármily beces és mellőzhetlen tulajdon a munkásság, az igazi emberi nagysághoz és dicsőítendetéshez, magában még nem elégséges. Sőt attól, kit igazán nagynak és dicső-

ítésre méltónak kelljen itélnünk, méltán megkivánjuk, hogy ne csak munkás, hanem:

2.) *Közre munkás is legyen.* Bizonyos munkálóknak egész seregét állíthatnám előtökbe, kiknek sem éjelök sem nappalok, kik szakadatlanul sűrögnek és forognak, kik arcuk verejtékében eszik mindennapi kenyéroket, kik a kereset igájába fogják magukat és gondot, fáradságot, költséget nem kimélve izzadnak az élet göröngyös pályáján s mégis — valódi érdem, disz és áldás nélkül. Kiváncsilag kérditek, kik ezek? A magányüzérkedők, az önzők, a csak magoknak dolgozni s szerezni tudók! Ők, ha társaságban élnek is, mint község tagjai s tagtársaiktól mindenben s minden oldalról segítettve, még is csak magukat nézik, csak saját énjöket teszik a kör középpontjává, csak magok számára szívják ki a közel nedveket, számba sem vevén azt, hogy a társaságtól kölcsönzött, vagy megóvott tőkéktől legalább is kamatokkal tartoznának. Oh, ezen hideg és szűk és hitvány szívűek, legyenek bár mily szorgosak, általunk nagyoknak neveztetni s mint ilyek tisztelteni soha sem fognak! E rut, hasznosdi sereg, magánhaszon vadászók, fukarok, uzorások, élősdiek és szigetemberek pókserege, valamint nem érzi a valódi nagyság becsét, ugy szánakozás, vagy megróvás, vagy néha épen megvetésnél nem érdemel egyebet. Ellenben az igazán nagy lélek, épen lelke épsége és nemessége sugallasából *közre munkás*. Ő méh, de nem pók! Ő ugyan mint személyes egyén és önoél, mint család-apa, testvér, vagy fogadott munkás és magántisztviselő ki nem felejtí sem magát, sem övéit, sem urát, sőt megfeszített, de vidor iparral eleget tevén ezeknek is, itt meg nem állapodik, hanem meggyőződve levén arról, hogy ő nem egyszerű gyűrű, hanem láncszeme — a községnek, városnak, megyének, országnak jogosított és lekötelezett polgára; meggyőződve arról hogy számára számtalan kéz s ész munkás s neki a roppant jótéteményt néhány fillérrel viszonzni még is csak illó; továbbá, hogy az egyesek java meg sem állhat, fel sem virágozhatik, ha az egész elpusztul, s hogy az egyesült erő bámulatosan hatályos, és végre hogy csak közremunkálásnál van érdem, becsület, hatáskör, visszaözönlő fény és dicsőség: — haladék nélkül s vidám készséggel kiszál a nyilvános pályatérre, hozzácsatlakozik a pályázókhoz, kitanulja a közérdekeket s azok mibenlétét, társulatokba s vállalatokhoz áll, összefor a társas étellel s magasztos kebellet érzi, hogy ő több, mint csak egyén, hogy ő társ, tag, kiegészítő rész, honfi, világpolgár. Neki közgondok, közös öröm, közös fájdalom, közohajtatok és törekvések töltik el lelkét. Ő belépett a villanyos légkörbe s villanyos lön maga is. Ő érezni kezdi a közszellem hatalmát s ápolva terjeszti azt. Képzetelei, érzelmei magasabban szállongnak. A társaság java, disze, becsülete az ő öröme s dicsősége is, valamint annak kára, szégyene, gyásza az ő fájdalma s pirulása is. Tapasztalja ő, mint egyesít és szí-

lárdit, mint emel és buzdit, mint teremt és gazdagit mindenoldalulag s mint jutalmaz és boldogit ezerszeresen a közreműködés, s ha azelőtt még nem érzi vala mi a nagyság, érdem és dicsőség, most kezdi azt érezni, — s érezni egyszersmind saját lelkének magasodását. Mind ezek az önző magánélet tölcserében lappangók előtt ismeretlenek. Ismeretlen egy oly nagyság, mint az összeolvadó s egy hatalmas, méltóságos Dunát képző ezer meg ezer patakoké, melyek külön külön válva oly erőtlén s megvetett szegények; ismeretlen egy oly nagyság, mint az egymással tartó, egymást egekig emelő Kárpát óriásai, melyek külön külön kövekre szakadozva diszt vesztett otromba vagy nyomorék kődarabok; ismeretlen továbbá egy oly öröm, melyet az ezrekkel együttműködés szül, holott a magánosok kifáradva unatkoznak; ismeretlen szintén azon büszke érzet, — nagy eredmények után elmondhatni magáról, „quorum et ego pars magna fui“, az én téglodarabom is ben van a diszes oszlopban, s az enyémmel is magasodott; ismeretlen végre azon boldogság, mely a rökönosodott s a barátság láncával összefűzött ezrek szívében honol azon lepecsételt hit után, melyben ünnepélyesen fogadák: hogy mindnyája mindegyikért, s mindegyike mindnyájaért örökre! Ki a társas élet ezen magasb nézőpontjaira egyszer felvergődött, ki innen élvezte a bájoló, nagyszerű kilátást, ki együtt szenvedett és örült, együtt küzdött és koszoruztatik, oh az a különczködő, és vagy fukar, vagy tobzódó magáuélet minden kincseiért nem adná amaz érzelmek legkisebbikét! Oh, de a törpe s csak magoknak tengő lelkek ezt felfogni, vagy épen méltatni s megkedvelni koránsem képesek. Pedig övék a többség, sőt a sokadalom! De nektek nem ily sokasághoz kell tartoznotok nemesb ifjak. Nektek közre kell akarni és tudni munkálnotok, ha bár a kevesebbséghez kellend is számittatnotok. A valódi lelki nagyság közreműködő. Legyetek ti is közreműködők s magasodandik lelketek, kiváltképen pedig akkor, ha ezen közreműködés nem leend csak általánosan akármilyen együtt-dolgozás, hanem, mi a nagy s dicsőitendő lelkek harmadik kitünő sajátja,

3.) *Szellemi közreműködés.* Tiszteletes ugyan előttünk az anyagi közreműködés is, mert oly mellőzhetlennék tudjuk a társaságban, mint a kezeket, lábakat és gyomort a test életéhez. Tiszteletes előttünk a természetők, gyárosok és terjesztők, a közjóra fáradozó békés tábora. Innen jó a társaséletnek az életanyag, az ellenséges elemek elleni biztosítás, a nemesb célokrai eszközök, a kényelem. Sőt a lelki nagyságnak is fakad itten több forrása s a mi belső érvénnyel bír e mezőn, az mind szellemi elem. Itt is mens agitat molem, a szellem parancsol az anyagnak. A felhők, szelek, sziklák, víz és tüz a hatalmasb égi szikrának, a munkás ügyes észnek engedelmeskednek. A nyers termékek célszerű felhasználása, a gépek rátanított mozgásai s csuda-hatásuk, az eke és malom, kompasz és óra, a fonó és szövő és nyom-

lató gép, a mikroszkop és teleskoptelegraph és gázkivilágítás, a gőzhajó s vaspálya az emberi, még pedig közte működő szellem szülöttjei s korán sem pusztán anyagi érdekük. Itt is van tehát erény és érdem, ámbár már szellemileg. Hanem ezen mezőkön és bányákon, műhelyeken és raktárakon tul is, nyílik a közreműködésre pályatér, még pedig jelesebb. — A társadalmi viszonyok elrendezése, nemzeti és országos érdekek kormányzása, tudomány és művészet, ezek a tárgyak; jogosság, józan rend, szabadság, nemesb erkölcsápolás, értelem-felvilágosítás, akarat-szentesítés, népek boldogságának eszközlése, ezek a magasztos célok; tanácsterem, hivatalszoba, bírói szék, iskola és templom — ezek a pályatérek hol igazi lelki nagyságot tanusíthatni és szerezhetni. Ide, ide tehát nemesb lelkü serdülő ifjak. Itt nyílik a legméltóbb pályafutás, itt int a legdiszesb pálya-koszoru! Az ember a szellem fia, a szellem. országnak örököse, a szellemi egyetemes köztársaságnak polgárat Itt ismerje meg tehát erejét, itt tanusítsa hatalmát, itt élvezze kiváltságainak örömeit! Ki szellemileg közremunkálni nem kész vagy nem képes, az a régi Ádám, az föld és por és azzá is léssen; az örök hernyó, mely szabad, szép lepkévé soha sem nemesbedhetik, az valódi helóta és mancipium, melyet egregiusnak soha sem nevezhetni. Mostoha sors vagy önvétek által, fájdalom! tömérdek az ilyenek száma, és *nyáj* a nevök, kik együtt léteznek és mozognak ugyan, de a szellemi, derítő és melegítő napfényt szemök soha sem látta. Ezeknek mindnyáján ti jobbak segíthetni ugyan nem fogtok: de hozzájok hasonlóknak maradnotok nem szabad. Fel, fel tehát a *szellemi* közreműködés magasb régióiba, fel jó reménnyel, magatokban s a jó égben bizva, fel erélyesen, fel kitartó férfias küzdés közben.

4.) Azomban még ezen magasb régiókat se véljétek sziklák és örvények nélkülieknek. Még a szellemi közreműködésnél is vannak tévutak és tévelygők. A valódi lelki nagyság és tiszta dicsőségből még itt is kieshetni. Nézzetek a régibb, nézzetek szét az újabb történetekben, nézzetek szét majd gyakorlottabb szemmel az életben is, vizsgálván a szellemileg bármily hatalmasan is működőket, valljon, kik nagyoknak látszanak, igazán nagy és dicsó és áldandó lelkek-e? Valljon nagy és dicsó lelkeknek mondandjuk-e a zsarnok hódítókat, a számtalan nyers harcosokat, a hiu, gógös, ravasz vagy fanatikus irástudókat, az alljas izlésü bár szellemdus művészeket, a hütelen és ármányos tisztviselőket? Önző birtokvágy, határtatlan dicsvágy, és duló uralkodni vágyás beszennyezék ezen kitünőb szellemek képeit, eltörlék fejkökről a megszentelő fénykört, sőt okozák, hogy áldás helyett átok gyanánt nehezülnének az emberiségre. Oh, temérdek a gyarlóság és malitia még az erősb szellemek közt is. Oh, ha ezeknek számát nem, ellenben a szeplőtlen és jótékony nagy lelkekét szaporítani igenis ohajtástok, ismérjétek és szeressétek meg, a valódi lelki nagyság s dicsóításra méltó lét sajátságos elemét, mely

nem egyéb, mint a tiszta indulatu, vagy nemes *szellembent közreműködés*. S mely hát ezen tisztáb s nemesb indulat? Az, mely őszinte és nem képmutató, művelt és nem durva, higgadt és nem vakbuzgó, az, mely a jogost és tisztet, nem pedig a csak magának kellemetést s hasznost nézi; s az, mely a valódi kötelességnek komoly s az örök lelki szépségnek szelid szavát választva élet-szabályul, egyenest megyen és bátran a becsület s az erény ösvényén; és az, mely embertársainak, nemzetének, hazájának szenteli felvilágosodott s szent ihletésű törekvéseit, nem nézvén a maga dicsőségét. nem kérkedvén érdemeivel, nem követelvén érettek szolgálai bért vagy hizelgő hódolásokat. Nevezetesen pedig, a szelid, igazságos, méltóságteli fejedelem, nemzetének atyja, hőse, dicsősége, a tiszta hazafiszívvel lángoló bölcs törvényhozó; a rendithetlen lelkű bíró; az ezreket boldogítani tudó és akaró kormányzó; az isteni igazságnak ihletett apostoli szellemű sáfárja; az erénytermő és életet emelő bölcseségnek nevendéke, a buvárkodó tudós, az igénytelen, buzgó, felejtett népnevelő: a valódi szépség s fellengzőségnek lelkesült papja, a felavatott remek művész s minden kisebb és nagyobb rangu igazi honpolgár, emberbarát, a szónak legszebb értelmében *ember*. És nincs a műveltebb társas életben viszony, rend, hivatás, hol fiatalnak — öregnek, nő — és férfinak ama dicsért nemes szellemben közre működnie ne lehetne, csak legyen az ilyenek iránt fogékonysága, szeretete, lelkesülése. És ez az a mit töletek várunk s biztosan remélünk, kik a jobbakhoz kívántok egyszer számíttatni, oh ifiak! Ez az, mit a nagy férfiak emlékének ez ünnepélyes órájában szivetekbe oltani akart jelen beszédem. Fogadjátok be friss, ép lelkeitekbe a termékeny magot, ápoljátok azt hiven és melegen, s érleljétek buzgón a ti s kedves hazánk dicsőségére állhatatosan. Tettekre fog megnyilni majd nem sokára a pályatér, sőt már most is nyitva áll. Alkotmányos országban, polgári és egyházi testületeknél, nevelés és oktatás körül a legtágasb mező nyílik kivált hazánkban, kivált protestans embernek. Sok a munka, szép a pálya, kevés a pályázó. Tegyetek szent fogadásokat a nemes szellembeni közreműködésre, válasszatok pályacélokat, gyűjtsetek erőt és fegyvert, szerezzetek ügyességeket s mindenek előtt méltó vezéreket. Nyitva áll előttetek az egész történeten, nyitva a plutarchusi hősök csarnoka, nyitva hazánk s egyházunk nagy férfiak nélkül bizony nem szükölködő évkönyvei s emlékezetetökben e sok keserű tapasztalt főtanodának leáldozott s élő jóltévői s kormányzói. S nem szólhatván itt részletesebben a Vitnyédiek, Kecser-, Dessewfy- Szirmay-, Ujházy- s Pulszkyak és mások kitűnő jelleme s bokros érdeméről: imé legközelebb három érdemesnek díszesen bevégzett élete áll az ünnepélyes, emléköknek szentelt órában előttetek, néhai nagy tekintetű és érdemű Szirmay János, Gancaugh József és Báno Gábor urak élete. Nemesb szellemben közremunkás volt mind a háromnak az irigy-

lendő tisztos öregségig terjedt pályája. A nagylelkű Szyrmainak a nemes megyénéli nyomatos befolyása, életrevaló dus és vidám tudományossága, 14 ezerig menő könyvgyűjteményének s 4000 pengő ftbol álló alapítványának emléke, mint e helyről is hálásan többször hirdettetett; legtöbbször előtt isméretes és elismert Ganc-augnak is 13 évi felügyelői buzgó fáradozása a kollegium külső és belső ügyei körül, a jó rendbe hozott és tartott oklevéltár, az alatta tetemesen szaporodott pénztár, s diszes alapítványai a köz-ség s kollegium számára. Tapoly-lucskai néhai tek. nztos és vi-tézlett Báno Gábor ur 63 évi diszes életéből néhány részletesh vonást — mert először történik, rajzolnom engedjete. Születje ő igen régi nemes és művelt nemzetségnek, jelesen t. Báno Im-re ur és Péchy Susanna asszonyságnak fisarjadéka s pedig Kükeme-zón 1776-ban. Agondos házi nevelésből eléb ugyan ide Eperjesre jö-ve 1787-ben innen pedig 4 év befolytával S. Patakra, majd Késmárkra, majd mint törvénygyakornok vissza Eperjesre 1795-ben s csak hamar b. Dessewffy Henrik küldöttje Posonyba az orggyülésre, majd mint felkölt ns. és 1797-ben alhadnagy 1800-ban pedig köztisz-teletű kapiátny a táborba, a veszély távoztával végre késmárki és kükemezei Tuskulumába, mint szenvedélyes könyvedvelő és művelt gazda ment. Ezt számos még életben levő tisztos barátjai, sőt nem harátjai is egy hangon tanusítják, s egyik az előbbiek közül így r: Báno Gábor, mint tanuló, mint gyakornok, katona, házi ur és gazda „mindenütt kitünt, mindennemű köteleessége szorgalmatos teljesítése, jámbor élete s tudományos törekvéseiben s kivált katonaságában szolgálatja pontosságairól szinte elhiresedett.“ Rop-pant olvasottságának tanuja, nemesak ama 4000 darabig menő válogatott, s kivált a *természettudományi, philosophiai s gazda-ságbeli* munkákban dus könyvtára melyet 300 pft tőkével együtt kollégiumunknak ajándékozni nagylelkű vala; hanem tanui számos kéziratái és kritikus jegyzékei és tanui leginkáb azon férfiak, kik mint többen közülünk is, őt az ékes beszédű a leghumánusabb, a szerény viseletű személyesen látták és hallották. Elméje és szive ideáljai nem volt ő ugyan szerencsés valósítani a rideg valóban, de azért véglegellettig hű maradt a tisztáb elvekhez, a nemesb szellembeni köz-reműködéshez, habár csak magányfalak között s nem a nyilvános életnek neki kellemetlenül lármás nagy piacán. Áldott legyen a ns. lelkűnek emléke ez övének szivében, s ezen övéi közé szellemileg felavattatva, mi is számítjuk magunkat. Az ő ernyedetlenül s tisztán munkás szelleme éltető és boldogító maradand közöttünk s a nemesbre törekvő ifjunak fen hangon ezt sugalló: kövess s ha-ladj meg érdemekben engemet s meg nem bánod hogy éltél! — Mondta.

Vandrák András.

Vizsgálati beszéd.

Tartatott a pesti prot. ev. gymnasium szónoköltészi osztályának felévi vizsgálatakor 1848. Jan. 28-kán.

Tisztelt gyülekezet! Édes fiaim!

Szokásom szerint, nem állhatom meg hogy ismét meg ne ragadjam az alkalmat, hozzátok ez ünnepély végeztetok, a mai napnak és a mai nap cselekményének nagyobb emlékezetben tartása végett néhány szót szólani. Hosszas, előre meg mondom, nem leszek, de mégis azt, a mire szívem ezuttal szólit, el fogom, el akarom mondani, el, a ti lelketeknek üdvességeért, a mely egyszersmind az én lelkemnek is üdve.

Intézetünkben és különösen az én tanosztályomban is, létezik a nevelésnek egy olynemű gyakorlata, a melyről ezuttal mind titeket, mind a jelenlevő hallgatókat felvilágosítani kötelességemnek tartom. E gyakorlat egyfelől abban áll, hogy intézetünk a szónak teljes teljében, *vallásos intézet*, másfelől pedig abban, hogy intézetünk a szónak teljes teljében *emberien erkölcsös* intézet. Ti pedig édes fiaim, e két szó jelentésének gyakorlatában nőttök fel, egyenlő szeretetben, hűségben és ápolásban részesülvén mindnyájan, hasonlóan azokhoz a kikiről (Máté 8, 11-ben) Jézus mondá: „és jönni fognak napkeletről és napnyugatról és letelepednek Abrahámmal, Izsákkal és Jákobbal a menyországban.“ Így jövétek ti is, és a ti hazátok napkelet és napnyugat, e hazának minden része, és ti letelepedtek egyiránt az igazságnak, jóságnak és szépségnek menyjében, a nevelésnek védő és vivő szárnyai alatt. A tanítás és nevelés arra vezérel, hogy lelketek nyugodalmat találjon, ti pedig gyönyörüséget a teherben, a melyről az ur mondá „hogy gyönyörüséges és könnyű,“ jóllehet a mai világ e terhet oly nehéznek mondja, és az erkölcsi háromságnak, az igaz, jó és szépnek uralkodását oly ritkának, miszerint némelyen nyiltan ki is vallják, hogy ezen eszmei szent szövetség, nem is valósítható és fel nem található a nevelő és tanítóintézetekben. Én pedig azt mondom, hogyha valahol, úgy épen itt kell feltaláltatnia, és hogy intézetünk is, egyenesen oda vezérel, hogy ti vallásosak és erkölcsben igazak, tiszták és jók legyetek. Nincs a mi intézetünknek tárgya, nincs ezen osztálynak is egyetlenegy tanulmánya, a mely egyenesen vallásosságra és erkölcsre nem vezetne, ha t. i. igaz, hogy a vallás, e menyei malasztja az emberi kebelnek, nem csak az istenről sok beszédben fekszik „mint a pogányoknál, kik azt állítják hogy az ő sok beszédjek által hallgattatnak meg“ (Máté 6, 7.), hanem cselekedetben, a szívnek tisztaságában, a gondolatnak igazságában és a

szándékban — emberi életünk ez isteni forrásának anygali voltában, és a testvérrel való megbékélésben, a szeretetnek atyja iránti való hűségben és az engesztelődési áldozat szent hitében. Ha ezekben áll a vallás, úgy ti mindennap templomban vagytok, isten láthatatlan színe előtt minden percben állotok, mert minden perc lehet utolsó, lelketeknek boldogító üdvössége reményében. Ti mindennap és örökké imádkoztatok, éltek, a mely az ártatlanságnak élete, egy szakadatlan szent ima, oly anyira, hogy ez intézetben még munkátok sem egyéb, mint imádság, mint fohászokodás a menynek urához, a kitől a munkához való erőt vettük és a kitől a munkának célját tanuljuk. Ti naponta javultok, haladtok az igazságban, és a szeretetben, és a hűségben, és a kötelesség teljesítésében, és a türelemben, és minden isteni ajándékok művelésében s gyarapodtatban, megismerésében *annak*, ki a megfáradtatkat és megterhelteket magához hívá, hogy megnyugaszthalassa őket. És a világ még is azt mondja — nos, mit mond a világ? a világ mégis azt mondja, hogy az intézetek e hazában vallástalanok, és hogy a jó erkölcs belőlök veszni indul; sőt vannak, a kik egyenesen azt is merik kiáltani, hogy e vésznek magva, magára az életre nézve is, az iskolákban rejlik. Fakadhat-e a tiszta forrásból is tisztátalan víz?!

Hogy tévedésbe ne essetek kedvesim, tévedésbe saját tanítóitokon, és hűtlenek és bizalmatlankodók ne legyetek azok iránt, a kik lelketek idvösségeért lelkökkel jót állanak, mert nékiek is számolniok kellend ama napon, hogy mondom, meg ne botránkozzatok és a mi tanításunkat méregnek ne tartsátok, kifejtem most nyilvánosan, a mit naponta magánlag, azaz a tanodái falak között, az osztályok szűk termeiben folytonosan művelünk. És mit művelünk? Miveljük az isteni ajándékok kifejtését, kinek kinek ereje szerint, a mint adatott a hitnek ereje és világossága, naponta imádkozunk. „Isten lélek és igazság“ s mi lelkiekkel, az igazságnak és így istennek nevében foglalkozunk; keressük az élet szépítését, munkáljuk az élet nemesbitését, áhitjuk az örök igazságnak megismerését. Vagy esik-e csak egy szó is ajkainkrol, a mely nem oda célozna, a mely nem oda törekednék, a mely nem vezetne *ő hozzá*, a kiben minden igazság vagyon? Felszólítom a világot hogy jöjjön és hallgassa meg tanításinkat, és meggyőződve javuljon ő maga is, tapasztalandván a jónak győzelmét a száz meg száz lélek boldogító tudatában. De az ember nem szeret meggyőződést cserélni, nem még akkor sem, ha netalán ellenfele elvét jobbnak találja, ez épen a sajátos tünemény az életben. — És milyen meggyőzések azok, lássuk egy kissé mélyebben. — Meg kell itt említenem és különösen e tárgynál és ez alkalommal felvilágosítanom, miszerint az emberi elme úgy van alkotva, hogy kiváltképen a vallásiak és erkölcsiekre nézve, kétnemű felfogásból indul ki, a honnan aztán a cselekménynek is kétnemű irányzata és a kétnemű ítélet szár-

mazik. Sőt istennel is, e kétnemű meggyőződésnek az alapján igyekszik lelkében kibékülni az ember, és embertársát is e kétnemű felfogás szerint vezetgetni. És melyek azok? Az egyik röviden az, a mely bünt fest, hogy erényt megismertessen; rémitget hogy biztathasson; sujt hogy emelhessen; fedd és vádol, hogy bocsánatot osztva, engesztelődést eszközölhessen; — de hogy ezen felfogás szerint, az ember az erényt saját erejéből megkedvelhetné és saját önmagaért tisztelhetné, azt állítani, legalább én részemről épen nem merem. Mert ezen elv szerint, szenvedőleges állapotban tesped az ember és pihenő nyugalomban boldog, a helyett hogy cselekvőségének erejében keresné a boldogságot. — Ezen felfogásnak ellenében áll a másik, a mely Jézusnak szava szerint azt mondja a féltő és gyengeségökben bizalmatlankodó kebleknek, a midőn arcukkal földre esnek és megremülnek: (Máté 16, 6. 7.) „keljete fel és ne féljete!” és a midőn a tenger háborog és az erény aluszik, ismét Jézussal serken fel és biztatón azt kiáltja: (Máté 8, 26.) „mit félte oh kicsinyhitűek?” És erre a felháborgott tenger lecsilapul és a megfélemlett tanítványok biznak.

E kétnemű felfogás uralkodik az életben, és a tanodának és az igazán vallásian és erkölcsien nevelő intézetnek, akarva nem akarva az utóbbit kell választania, a felkeltő, az erényt mutató és erényre biztató modort követnie. És hogy ezt helyesen teszi, erről csak néhány szót. Legtöbb bűn uralkodik azon tanodában, a melyben legtöbb bűn tiltatik; legbiztatóbban vezet az erényhez azon intézet, a mely legbátrabban, legbiztatóbban szólít és serkent az erényre, a mely példa által tanít, a mely még a gyengét is emeli, menti, és mint az elveszett juhót hegyenvölgyön keresi, és örül ha megtalálja, „mert menyei atyánk, a ki előtt még a hajszálak is mind számon vagynak, nem akarja hogy elveszen egyis a kicsinyek közül.“ Erényi önállóságra és mankónélküli követésére az igazságnak vezetni, ez a jó tanodának, ez a jó nevelésnek feladata. És innen van, hogy a nevelőintézet az egyegy növendéknek irányában, tulajdonképen a maga vesztén dolgozik mindig, azon, hogy növendéke azt mentül eléb és mentül bátrabban nélkülözhesse; hogy a növendék, az igazság ismeréséhez vezetve, önnön erejéből haladjon tovább, az eléb megismert igazságnak és megszokott erénynek az útján. Vagy nem neveltebb-e az, ki már kevésbé szorul a nevelőre, mint az, a kinek oldala mellett mindig bünt rémitgetve kell járnunk? Így a jó nevelő is, a hol a neveletlenség őt elsőben szükségessé tevé, azon dolgozik, hogy magát nélkülözhetővé és szükségtelenné tegye. A tanodának célja, önállóságra emelni, s így a nevelőnek is célja, a növendéket saját maga nevelőjévé tenni. Innen legbiztosabban éri el a nevelésnek célját az, a kinek sikerült elérnie, hogy növendéke ő reá a legrikábban szoruljon, a ki őt az erény keskeny ösvényére indítva, azon maga erejéből haladni en-

gedheti. Azomban ebből koránsem következik, mintha nevelésre tán már egyelőre nem volna szükség? sőt igenis, azért van és lesz erre szükség mindig, mert az embert hogy emberüljön, azaz hogy szellemüljön, ki kell ragadni saját maga indulatinak rabláncából és vezetni a szabadon követendő jóra. — Ha tanításomnak, vallásomnak és erkölcsimnek erejét, növendékimnek adandottam, és az bennek úgy élend és úgy működend, mint magában a tanítóban, akkor az ő keze alul ki nőttek, akkor úgy állanak a világban, mint a kertész csemetéi, a melyek mellől, a midőn eléggé erősödének, elvételik a támaszkaró, és ők magok küzdenek meg a szelek erőszakos öleléseivel és a vészek ostromló viharaival. Ez a nevelésnek a teendője, oda emelgetjük szünet nélkül apró csemetéinket, hogy önmagoktól erősek legyenek, hogy az erényt, mint a léleknek legszebb gyümölcsét, önkebelökből fakasszák, és hogy e gyümölcséken ismertessenek meg, hogy szívőknek „titkos hajlékában“ örökös istentiszteletet ünnepeljenek. Jézusi hitünk és ennek protestans magyarázata is azt tartja: „hogy mi papok mindnyájan vagyunk,“ de egyszersmind azt is hozzá adja, hogy nekünk mindnyájunknak mégis, „olyanoknak kell lennünk, mint a kicsinyeknek, a kiknek angyalai mindennap látják menyei atyánknak orcáját.“ — Vezetnünk kell tehát a jóra, a jó által; az igazsághoz, igaz által; szeretetre, szeretve; hűséghez, hűség által; szabadsághoz szabadon és a szabadságnak erejében az erénynek erejéhez. Csak a régi spártaiaknál volt olyneme a szokásnak — és ők ezt elég ferdén nevelésnek nevezék, hogy a helóták bűnein és fertelmein akarták a nemesbülőknek erkölcsi és jellemi erejét edzeni; hogy türelmetlenség által kivántak türelmet; boszuállás által békét; az érzékeknek és érzésnek ostorozás általi eltompításában, erőszilárdságot a fájdalom elviselésére; reáparancsolt nélkülözés által, mértékletességet; megvetés által szeretetet; a kegyelet megtagadása, sőt annak kiirtása által, kegyeleti érzelmet — szóval: ellenkező által, az ellenkezőt előidézni, és e szerint, halál által életet, bűn által erényt, árulás által hűséget, és így tovább — előteremtteni, szilárdítani és biztosítani. Ezen spártaiféle nevelésrendszernek kora lejárt, lejárnia kellett, midőn a szelidebb keresztény erények foglalták el az oltárokat és midőn Jézus által, hitünknek legerősebb erénytámasza és példánya által vezetettünk immár az igazsághoz. Szébb azolta az élet, engeszteltebb az emberi kebel, magasabb az erénynek célja és a jónak jutalma többé nem kívülöttünk levő, jutalmat vagy káralmat osztó rémrendszerből, hanem önnönmagából a jóból és ennek saját lelkünkbeni forrásából fakadoz. — Kifejezte a nevelésnek ezen elvét, századunknak egyik legfőbb nevelési hőse, a szabad Svajcnak fia, Pestalozzi Henrik, az igazán jézusi hív, mintegy e szavakban: „*Der Glaube muss wieder durch das Glauben, und nicht durch das Wissen und Verstehen des Geglaubten; das Denken muss wieder durch das Denken, und nicht durch das*

Wissen und Kennen des Gedachten oder der Gesetze des Denkens; *die Liebe* muss wieder aus *dem Lieben*, und nicht aus dem Wissen und Kennen des Liebenswürdigen und der Liebe selber; und auch *die Kunst* muss wieder aus *dem Können*, und nicht aus dem tausendfachen Gerede über das Können hervorgebracht werden.“ — És ugyan ő, más helyen így nyilatkozik: „Die Sorgfalt, die Kinder richtig denken, fühlen und handeln zu lehren und die Segnungen des Glaubens und der Liebe *in sich selber zu beleben und zu geniessen, ehe* man ihnen die Gegenstände der positiven Religion und ihre ewig nie erörterten Streitpunkte als Mittel des Verstandesbildung in's Gedächtniss bohrt, ist nicht wider Gott und nicht wider die Religion.“ —

És mégis, a mely intézetek így vezetnek, így tanítanak, így ösztönöznek a jóra és így tanítják a szeretet atyjának és engesztelésünk szerzőjének igazságait, hogy azokat megelevenítik, valósággá teszik a keblekben, mindmeganyi menyországot alkotván a földön és mindmeganyi angyalokat honosítván meg a szivekben, azok — a közönséges vád szerint, vallástalanok és erkölcsi alapot nélkülözők! De e vádolókat cáfolgatni nem akarom, mert netalán végtére azt kellene mondanom, hogy nekik maguknak nincs vallásuk, ezt pedig épen vallásom, a melynek szolgáló angyalai, a szeretet, a békeesség, a türelem és mindenekfelett az engesztelődés — egyenesen tiltja. „A harag és az ítélet az enyém“ mond az ur, „a ti beszédek legyen: úgy úgy, nem nem, a mi ennek felette esik, a gonosztól vagyon.“

E szerint, hogy kísértetbe ne essünk, imádkozzunk mindnyájan együtt, imádkozzunk a hitnek erejével, úgy a mint minket hitünk alapítója imádkozni tanított: Mi atyánk! sat. (Máté 6, 9—15-ig).

Dr. Tavassy Lajos.

E m l é k b e s z é d

tartatott

néhai idősb *Schedius Lajos Ján.* halotti tiszteletére
a pesti prot. ev. tanodánál. *)

Tisztelt gyászfeleim!

Képzeltetek tengert, messze világrészre terjedőt, a melynek mélységét s partjainak távolságát csak sejteni lehet, tengert, melynek csendes mozgását a szem bámulja s a lélek mély csudálattal

*) Magáról a gyászünnepekről szó leszen még aláb.

érzi, — képzeljétek ezt, és a tengernek partjaira képzeljétek utast, ki a végtelenbe kinéz, ki vágyakodó lelkével a tengert felmérni és partjait elérni szeretné, de a kinek egyéni ereje, sem nem oly nagy, hogy a tenger mélységes keblének titkait felnyithatná, sem nem anyira terjedő, hogy a távol partoknak határait öszéb vonhatná, mert egyiránt végtelen abban mélység és szélesség. Képzeljétek ily tengert és képzeljétek partjaira utast: e tengerkép, *Schedius* az elhunytak élete, és az utas az lesz, a ki ezen életet rámába foglalni merészkednék. — Vannak emberek, a kiknek életét, hogy kellően megérthessük, nem leírni, nem festeni, hanem újból élni kell és pedig úgy és oly gazdagon, a mint ők azt magok leélték. Ilyen vala *Schedius*. Az ő életéből nehéz, sőt az ő életéből nem is lehet csak perceket kiszakítani és azokat netalán órákig festeni, az ő élete örökség; és épen úgy nehéz az ő életéből tényeket sorolni elő és azokat képies jelenetekben élénk színekkel kiábrázolni — a minőkkel, vannak emberek a kik kedvtelve büszkélkednek, — ezt ő nála tenni nem lehet, mert az ő élete tenger.

De miután az embereket festeni és életökből napokat, és napjaikból tényeket kiszakítani mégis kell, kell pedig azért, mert emberi emlékezetünk nem is őrizheti meg másképen, a saját életünk perceit és tényeit sem, anyival kevésbé a más életéit, mert az emlékezet fénynapokon és főtényeken csügg; kell tehát részletesíteni és főbb szakaszokra bontani még azt is, a mit különben a szív csak egynek, csak egységesnek és egésznek ismer és olyanként tisztel. Az egész tengert felfogni nem lehet, de lelkének erejével, legalább anyit köröz be abból az utas, a megnyit szemének látási ereje enged. Ezt teendem én is.

Valamint az előttem szólók oly képét adták az elhunytak, a mint őt ismerték és felfogták: úgy nekem sem lehet egyéb tisztem, mint az, hogy a perc rövidsége szerint, egypár egyéni vonalban valljam be a boldog elhunyt felett az én lelkem képét.

Megvallom, hogy a ki ő benne csak a *tudóst* a bel- és külföldi több tudományos intézet és társaságnak tagját akarná jellemezni, a mint életében gondolkozott és írt, a mint az irodalomnak több ágait teremtőileg mívelte: az jellemezne ugyan tudóst és írót, de nem ábrázolná *Schediust*, ki nem csak tudós és író, hanem sok egyéb és még több is volt; — a ki ő benne rámába foglalná a *nevelőt*, a félszázados *tanárt*, az ifjuság lelkes *védőjét*, *vezérét*, *atyját* és *barátját*: az sem bírná még *Schediust*, az egészben tudományilag mivelt embert, a ki mind ez, egyben és még sok egyéb és sokkal több is volt; a ki benne az *emberbarátnak*, a jó *kereszténynek*, a feláldozó *hazafinak* képét szeretné kitüntetni csak, az ugyan méltób példányt nem is választhatna munkájának eredetiül, mint épen őt, az elhunytat: de képe mégsem volna egész,

még sem volna Schedius, a ki mind ezeken kívül még sok egyéb és sokkal több is volt; a ki személyében felvarázsolni szeretné a *királyi tanácsost*, a fejedelmi bizodalom hü hivatalnokát és címzettjét, őt, a ki ugyan e bizodalmat az ország és a város hatóságainak irányában mindenütt birta: az böles embert, az böles embert, és sokralátó és ügyelő férfit ismertetne ugyan velünk, de még koránsem az egész Schediust, a bevégzett emberi, polgári és családi egyéniséget, ki a pusztá tanácsosnál, a pusztá táblabirónál és a pusztán családi atyánál és férjnél, még sok egyéb és sokkal több is volt. — De mit is időzöm még tovább az egyeseknél, hisz ugy járna tulajdonképen mindenki, a ki őt csak egy irányban, lelkének csak egy irány felé való működésben akarná felfogni, — mindenütt jelest, mindenütt példányost találna; de az nem volna még az egész Schedius. Az elhunyt, a mint őt ismertük, nem volt és nem is akart semmi, csak külön lenni, ő egy személyben *minden* volt, *öszhangzó emberi erő egészben*. És ez az én képem róla s ez, a mi minden egyesnél több: „*öszhang mindenben*.“ A mi ember e században, hazánkban és városunkban, a tudomány haladásának, a művészet ismerésének, a jó, szép és igaz gyakorlatának korunkbani fokán és az a szerinti fáradozó működésben, mind önmagára, mind másokra nézve csak lehete, az volt Schedius Lajos, az a megboldogult, az a szemünk elöl távozott, de köztünk és bennünk örökké élő szellem!

A kik őt ismerték — és azoknak nevei számba nem is foglalhatók — benne tisztelni, szeretni és követni valót találtak, s ugyanazért hatott is mindnyájokra. Ugy látszik, mikint a gondviselés épen arra rendelte volna őt, hogy embertársainak számtalanjai benne a legritkább, legkülönfélébb és mégis leginkább öszhangzó emberi példányt bámulhassák. Mert kérdjétek ugyan az életkorokat a melyek őt ismerték, ők kivétel nélkül, gyermek ugy mint ifju, férfiú ugy mint agg, tiszteletök tárgyául választák őt, érezve azomban, miszerint legőszintébb tiszteletök sem lehetne egyéb, mint csak csekély és tőle tanult viszonzása azon becsülésnek, a mellyel eléb ő maga mindnyájok iránt viseltetett; kérdjétek a nemeket, férfiut és nőt s ők egyenlő büszkeséggel szólnak róla, a minthogy ő, jóllehet a maga nemének büszkesége, mégis a mindkét nemnek magasabb emberi erényében osztozott; kérdjétek a társadalmi osztályokat, az ember kültekintélyének réteges létét, és hallandjátok mint volt ő mindnyájoknak, a gúnyhónak pórlakosától, a palota és fénycsarnok uráig kedves, mert ő mindnyájok irányában csak igaz tudott lenni, és mindnyájoktól csak az emberileg méltányost kívánta; kérdjétek a szegényt és kérdjétek a gazdagot; tudakozzátok a tudóst és vegyetek nyilatkozatot a művésztől; szólaltassátok a számandó szerencsétlent, a kitől az istenek az ép emberi természetet és az együgyü tével-

gőt, a kitői az emberek a nevelést tagadták meg; vallassátok a bármely vallásnak hívét, a bármely nemzetnek és bármely szülének gyermekét, — de mindenekfelett nyissuk meg saját keblünket, legyünk őszinték, és kérdezzük meg saját magunkat: ki és mi volt nekünk a megboldogult, ki volt ő, a kinek földi részei elhunytárol a mai gyásznapon, úgy mint születése 79-kén, fájdalmas, de egyszersmind hálateljes megilletődés nélkül, van-e a ki szólhatna? — Szellem volt ő, ki egünkör megjelent százados fény gyanánt, mely az öröklétből jó és az öröklétbe megy, egy darabig egünkön mulat, míg t. i. fényt áraszthat, és mi utját megleshetjük, fénypályáját nyomozhatjuk, világát lelkünkbe vés-
hetjük — s aztán ismét, örök világhonába tér vissza. S a ki vele akarna utazni, annak elsőben olyannak kellene lennie, a minő ő maga volt. — Az ily fények az embervilág éjeit derítik fel, mert odá is világosságot vezetnek, a hová külömben a mindennapi napfény elhatni nem szokott. Századokban térnek ismét vissza, mert utjokat századok jelölik, nyomukban áldás szokott eláradozni a földön. — Ily férfit veszünk az elhunytban is; ilyeneket csak időről időre küld a gondviselés az emberek közé mintegy ajándokul, hogy általuk velünk, egyfelől magasságát és végtelen tökélyét sejtse, hogy az ember ideálját nemünk gyengéjével is megismertesse, — másfelől pedig azért hogy vizsonti elszólytatásuk által, kinyomozhatlan bölcseségének hatalmát velünk éreztesse és az emberi gyarló létünkröli meg nem feledkezésre intsen. Az ily férfiak különös sugárszállai a gondviselés fénynapjának; ők nem éveknek, sem évtizedeknek, ők századoknak emberei és képviselői, hogy a jövendő kor, ő rajtok ismerhessen gazdagultának forrásaira és hogy a történetnek szakaiszai rajtok forduljanak meg, s ugyan azért nevékszázadoknak oltárán ragyog.

És mi, a kik az ő vesztökről panaszkodunk és sirjokat gyászkönyveinkkel áztatjuk, nem tudom, valljon nem kellene-e, és ha nincs-e több okunk inkább örülnünk azon, örülnünk, hogy őket *birhatók*: mint fájlalóan sajnálkoznunk azon, hogy már letűnedezének. Vigasztalás nélkül kesergeni és elcsüggedetten busulni, legalább én részemről őszintén megvallom, hogy ily esetben nem tudok de nem is akarok; tudok sirni és sajnálkozni gyermeknek halálán, vagy élte célját és magas rendeltetését el nem ért ember pályája rögtön halál általi félbeszakasztásán vagy tán épen megsemmisítésén; de keseregni és vigasz nélkül lenni itt, a hol inkább öröme kész kebelem, öröme annak kifejezhetésében, hogy az elbucsuzott férfit sikerüle nékem is megismethetem, — és hálára, hogy a jó gondviselés az ő gazdag életét az én lelkem életévé is tevé: keseregni és vigasz nélkül gyászolni itt nem akarok. A nap is letűnik, de ka letűnik akkor, a midón széles világpályáját már megfutotta, nincs okod a gyászra, mert ez volt az ő rendeltetése. Könnyül, akár a tenger is hullhatna utána, de valljon visszahozhatja-e, míg őt a bölcs.

gondviselés maga ismét vissza nem rendeli? Örül a föld, hogy fényén világulhata és melegen hevülhete és hogy fényben és hőben, ezer meg ezer életet költhete. A harmatnak könnyei, a melyek utána reszketnek, hála- és öröm-, de nem bánatnak könnyei: így fektethetjük mi is nyugodtan sirba az ősz bajnokot, ki érettünk, saját lelkünk javáért, élte fogytáig küzdött; nyugodtan bucsuzhatunk tőle, mert hiszem ő úgy élt, hogy valódi lénye sirt nem is ismer. S ezt vallja a költő is e szavával:

„— — — csak a boldog leli bérét,

„A meggyőzöttnek csillaga véle tünik.“

Schedius boldog győző volt s így az ő csillaga vele nem tünt és nem is tünhet, bére mindnyájan vagyunk, mindnyájan lehetünk, hahogy emlékezetét eléggé méltán megtisztelni és életét minmagunk életévé is tenni képesek vagyunk. Vagy nem él-e az, a ki ezekben életet költött? Vagy mi az élet, ha ez halni tesz? — Meghal a gyermek, ki a szellem világába még fel nem karoltatott, megholt a halva született lény, de a ki így hal meg mint *Schedius*, az egy élete vesztével ezer életet nyer.

„Vagy tartózkodjunk mondani: műve vagyunk?“

De nem bocsátkozva mélyebben az élet és a halál harcába, hitem szerint röviden csak azt vallhatom, hogy a kinek *Schedius* meghalt, annak ő nem élt soha!

Egy gondolat, egy tett, isten gondviselésének mindenhatóságában, isten gondviselésének a szellemében, az enyészhetlenségnek csirája. És hány élti gondolattal, és hány élti tettel gazdagítá ő nemünket gazdag pályája alkonyatáig, és így menyi áldásnak *kell még* nyomában jönnie? Goethének igaza van, ki ugyanezt zengve vallja:

„Die gute That, das schöne Wort,

Es strebt unsterblich, wie es sterblich strebte;

Denn was ein guter Mensch erreichen kann,

Ist nicht im engen Raum des Lebens zu erreichen:

Drum lebt er auch nach seinem Tode fort,

Und ist so wirksam als er lebte.“

Dicsőült szellem! e reménnyel és vigasszal álljuk körül mi is élted hamvadozott fáját, mint meganyi sarjai a Te szellemerődnek! büszkék leszünk, ha, a mi Te egyben voltál, sokan fogunk együtt lehetni; ha a Te szeretetednek lelke minlelkünket még sokáig melegithetendi; ha a Te tudományodnak forrása, mintudatunkat még sokáig gyarapithatandja; ha az ifjuság irányában a Te bölcs vezérlésednek elveit mi is elsajátithatandjuk; ha a Te rendületlen hitednek szikláira mi is épithetendünk; ha a Te hü polgári erényeidnek képét mi is valósithatandjuk; és ha a nagyok és kicsinyek, hatalmasok és gyengék bizodalmának nemes aján- dokát, oly érdemeken, a mikén Te azt kiérdemléd, hivednek bármelyike is megszerezhetendi! Tekints le reánk és tekints le fiainkra, im ezeket egykoron Néked bemutatandjuk és Te ismerni

fogsz reájok, hogy azok a Te lelkedből való lelkek, hogy azokat a Te tanítványaid vezérlék, a kiknek szeretetet, tudományt és erényt hagyál örökségül. Igenis, benned példát birtunk, minőknek kelljen lennünk emberekül, nevelőkül és polgárokul. Lebegjen a Te szellemed még sokáig ez intézet vezérei, tanítói és gyermekei felett, így az, a melynek Te 50 évvel azelőtt még bölcséjét ringatád és a mely most még csak ifju, gyarapulni és tágulni fog számtalanoknak nevelési hajlékává, a kik mind e gyülekezetből és e városból, mind pedig az egész hazából ide jövendenek beavattani a tudományba és erősöbülne annak igazságaiban, szelidülni az erényben és haladni annak erősségében. Csekélyke még a mi hajlékunk, de ez is a Te emléked, mert a te lelkednek lelkeségében hordták össze a hívó egyesek a köveket, hogy épüljön a ház és szolgáljon gyermekeinknek bölcsőül. — E nap pedig még sokáig térjen vissza, a melyen Te rólad emlékezni fogunk és fognak azok, a kik utánunk jövendnek, mint a Te és mint intézetünk születésnapjáról. November 12-ke, a mint örömnapp volt a hazában, oly mértékben gyásznap volt reánk nézve; december 20-ka pedig örökké örömemléknek napja legyen, mind önmagunk, mind gyermekeinkre nézve.

A béke angyalai őrizzék poraidat; az igazság és jóság angyalai őrizzék nevednek szeplőtelen emlékét!

„Ragyogj Te név, hazánk egén,
Világot adj nekünk,
Miglen nevelt e hon terén
Lesz minden gyermekünk!”

Dr. Tavassy Lajos.

IV.

Nevelési birálmányok.

- 1.) *Kék könyvtár. Házi és iskolai oktatásra szolgáló kézi és segédkönyvek gyűjteménye VI. szállítvány. Okszerü vezér a német nyelv tanulásában. Irta Brassai Samu () philos. és mathes tanára, magyar és más t. társaságok levelező tagja. I-ső rész. Az egyszerű és egyszerűen bővített mondat (?). Második átnézett kiadás. Kolozsvárt. 1847. Tilsch János tulajdona. Ára 48 p. kr.*
- 2.) *Praktische Anleitung zur schnellen und leichten Erlernung der ungarischen Sprache von Karl Samarjay. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. Pesth 1847. Verlag von Carl Edelmann.*

3.) *Leitfaden beim Unterrichte in der deutschen und ungarischen Sprache.*
Von Andreas Dierner, öffentlicher Lehrer der evang. höhern
Töchterschule in Pesth. Dritte verbesserte und vermehrte Auflage,
Pesth, Verlag von Georg Kilian. 1848.

Ha másutt, hol a szellemi termékeknek mindjárt megjelenésök után száz meg száz bírálója akad az ítéset (critica) különféle organumaiban, nem Magyarországbán irnök ez ösmertetést, csupán arra terjesztenök figyelmünket, menyiben állnak a cimlapjaikon az új kiadásoknál föltüzött e szavak: átnézett, bővített, javított epithetonok. Miután azomban nekünk magyarokul még kritikai irodalmunk nincs, egészen ab ovo kell kezdenünk, s elmondanunk egyuttal mindazt, mi az első kiadáskor a művek szerkezete, elrendezése, módszere stb. iránt mondandó vala.

Nyelvet tanítani és nyelvet tanulni a legnehezebb foglalatosságok egyike. Mert nemcsak a hang, mely a nyelvnek mintegy testét teszi, az mi a nyelvekben különbözö, hanem főleg a szellem, melyet pedig nemcsak kiösmerni, de mással is közleni, vajmi nagy föladat. És épen ez az oka, hogy e részben anyi sikeretlen, anyi holtan született kísérlet jó napvilágra. Miután pedig hazánkban a magyar nyelv nemcsak közügyekben diplomatikai polcra emeltetett, de a magán körökben és társas élet viszonyai-ban is naponkint tágabb mezőt küzd ki magának: elkerülhetlenül szükséges, helyes megtanulására minél könnyebben vezető módokrol gondoskodni. Mivel azomban nekünk más nyelvek tudása szinte szükséges, mint ezt a tudományos és társas élet viszonyai bizonyítják, ezekről sem vonhatjuk el egészen figyelmünket.

Sokat vitakoztak a fölött, melyik módszer célszerűbb, analytikai-e, vagy a synthetikus, mind általában, mind különösen a nyelvek tanításánál. Mi e vitáról ez uttal óvakodni fogunk, és a nélkül, hogy véleményünket bővebben okadatolnók, nyelvtanításnál az összítőnek elsőbbséget adunk az elemző fölött. Nem kis vitául szolgáltatót alkalmat azon vélemény, célszerűbb-e gyakorlaton építeni az elméletet, vagy megfordítva. Hasztalan vitakozás! Hogy a tanításnak sikere legyen, a teoriát a praxissal össe kell kötni. Ezt tehát, kivált oskoláknak szánt nyelvtanokban is megkívánjuk, így, és csak így remélvén gyümölcsöt a tanulásból.

Ha az előadottak után még valami kelléket kellene megneveznünk, melyet nyelvtanban igénylünk, alig mondhatránk mást, mint, hogy foglaljon az magában a nyelv szellemével megegyező szabályokat, s szolgáljon a tanulóknak minél nagyobb könnyebségeül. És most tekintsük egyenkint az előttünk fekvő munkákat. Még csak azt kívánom emliteni, hogy semki tőlem kimerítő teljes bírálatot ne várjon, mert ilyet e lapok szük köre nem enged meg, csupán néhány szélvázásban fogom e munkákat megösmertetni.

Brassai ur, kinek a magyar irodalom már több műveiert hálával tartozik, gyakorlaton építi előttünk fekvő művében az elméletet. E módszer igen helyesen és sikeresen alkalmazható ott, hol a tanítvány azon nyelvnek, melyet tanulnia kell, már némi ösmeretével bír. Ézrevette ezt szerző maga is némileg, mivel — mint az előszöbol kitünik — fölteszi, hogy az, ki nyelvtanát használni kívánja, már tudjon olvasni németül. És e szavakban maga mondá ki könyve fölött az ítéletet, mert általok, ha nem is tisztán, de némileg mégis elősmerte, hogy az csak olyanok által használható, kik a német nyelvből már valamit tudnak. Igen, de lehet-e ezt a tanítványrol föltetni? Nem kell-e rendszeres munkának mindazt magában foglalni, mi szorosán tárgyához tartozik? — És ha csupán olyanok fogják, a szerző szándékához képest e könyvecskét használni, kik a német

nyelvben némi jártasságot már szereztek magoknak, minek töltsenek azok napokat, vagy heteket is ilyenféle mondatok fordítgatásával: Az ember megy (vagy szerző szerint: menyen), a nő és a lány nevet stb.?

De más tekintetben sem vagyunk tisztában magunkkal a munka irányára nézve. Ha tekintjük, hogy benne — mint hasonló műben szükségesnek is tartjuk — részletesen, egészen az elemek elemétől magyaráztatnak a tárgyak, megfejtetik: a név, ige, szám stb. azt hisszük, hogy az a műveltség alantabb fokán állóknak van szánva. De ha a munkában tovább haladva akadunk helyekre, melyek nem szorosán véve nyelvtanba, de a nyelv filosóphiájához, vagy helyesebben a nyelvtanok általános kritikájához tartoznak; ezt az előbbivel sehogy sem tudjuk megegyeztetni, mert mindezek oly dolgok, melyeket kezdő tanuló nem képes fölfogni, melyek nyelvbúvárnak, vagy nyelvtanítónak igen, de nem nyelvtanulónak valók. És ha amazok számára készült az „Okszerü vezér“, akkor benne az ivekre terjedő: der Mensch geht, der Mensch steht, der Mensch liegt stb. ismét fölösleges. Ugy látszik tehát szerző maga is elfeledé, kikhez intézi szavait; majd tudatlan gyerkőcéket, majd művelt, kiképzett férfiakat látott szemei előtt. És ez nagy hiba.

Módszeréről általában már főnebb tettünk említést. Lássuk azt most részletekben. Szerző minden tárgyról előb több rendbeli példákat állít föl. Ezekből abstrahálja a szabályokat, melyek után a reájok vonatkozó kérdések következnek. Miután az egy tárgyhoz tartozó több rokon anyagot elvégezte egy általános visszapillantásban szemlét tart, s az elszórtan megemlített egyes szabályokból általánosokat alkot. És itt lehetetlen el nem ösmernünk szerző jártasságát és ügyes tapintát, mellyel e tárgyakat kereszttulviszi; a bőven fölhozott példákból a tanuló mintegy maga látszik a belőlök kihozott szabályokat elvonni. E tekintetben csupán azt kell megemlitenünk, hogy ha mi szerző vagyunk, akkor az hasztalanul oda biggyezett kérdéseket egészen kihagyjuk. Vagy oly nyomorultnak hiszi szerző a tanítót, hogy az nem lesz képes ily kérdéseket föltenni? Vagy hogy a tanuló, ki netalán magántanulásnál használja a könyvet, mire egyébiránt alkalmatlan, de ha csakugyan használja, nem fog maga is képezhetni ily kérdéseket magának, miután az előzményeket nélkülök már megtanulta? És e kérdések egészen nevetségesekké válnak, midőn azokat szerző még a szótárra is alkalmazván, például ekkép teszi föl: mit tesznek magyarul: Mensch, Frau, Mädchen? Ich-nek mi az akkusativum? Ön vagy Kegyed mit tesznek németül? stb. Külömben — mint említök — a szabályok ügyesen és természetesen fejtetnek ki a példákból.

Annál kevésbé elégitheti ki azomban bírálót a rendszer. Nehogy azomban ráfogással vádoltathassunk, előadjuk összevontan néhány szóban az egész munka tartalmát, úgy mint az „Okszerü vezérben“ el van osztva, az egész hat szakaszból áll. Az 1-sőben tárgyalatik a főnév, névmás, szám, eset, és az igék jelen ideje. A 2-ikban azonnal következnek ezen szabálytalan igék: ich habe, ich will, ich brauche, graut, schwindelt, hungert, mir träumt, mich schläfert, ich bin, wird, bleibt stb. azomban még mindig csak a jelen idő. A 3-dikban jó a mult, rendeseké és rendhagyóké, vagy mint szerző helytelenül nevezi *törzsökváltoztatóké* és az időt jelentő igehatározók, szerzőnéi: *időszabók*. A 4-iknek tárgyat ismét igehatározók, és pedig leginkáb a nem időt jelentők és a fokozat (*comparatio*) teszi. — Az 5-ikben foglaltatik a határozatlan mód, s a vele összekötteni szokott: soll, muss, will igék, továbbá a jövő idő és a részesülő, mely szinte igehatározónak neveztetik. A 6-ikban a kérdő alak, kérdő névmások, kérdő igehatározók tárgyalatnak, s befejezésül mondatboncolás szabályai adatnak elő. Ha magunk előtt látjuk e závart tömeget, lehetetlen nem kérdeznünk: az istenért, hol van itt a rendszer? hol és mi itt az elosztás alapja? Innen ered aztán, hogy némely tárgy előbb kerülvén elő,

mintsem kellene, megérteni lehetetlen, vagy másutt ezt szerző észrevevén ugyanazt több ízben volt kénytelen ismételni. Ha talán azt tüzte ki célul, hogy mindenek előtt a legnehezebbel ösmertesse meg a tanítványt, hogy az egész könyvön keresztül ismételtetve annál jobban megtanulja, akkor egyenesen a szabálytalan igéken kellett volna kezdeni és a Mensch és Frau-val végezni. Így — legalább e sorok írója — sehogy sem képes szerző menetének alapját kikutatni.

Most volna helye egyes részletekbe bocsátkozva, azokat föltüntetni; mi azomban lehetetlen levén, csak a föbbeke szoritkozunk.

Ugy látszik szerző a műszavakban igen szeret különködni. A már főnebb is megemlítettekén kívül az artikulust *határozottra* és *egyénire* osztja, mintha bizony az egyéni nem volna határozott, és a határozott nem lehetne egyéni? Vagy a határozatlan névnel kellett volna maradnia, vagy, ha az egyéni célszerűbbnek tartotta, ennek ellenében a „határozott“ helyett is mást tennie. Így a szabálytalan igéket egyszer *változóknak*, másszor *törzsökváltoztatóknak* nevezi. Miért nem jó a „szabálytalan“ vagy „rendhagyó“? Uj műszavak csak akkor alkothatnak, ha a régieknél helyesebbek, mit itt nem tapasztalunk. A *némás* szerzőnél *helyettes*, a *nőnem* nála *anyanem* stb. Ez oka, hogy aztán ellenmondásokba esvő a tanuló nem csekély zavarba hozza, péld. a 3-ik lapon: Általánosan tudni kell, hogy a főnevet *alany*nak a (z) igét *rámondás*nak nevezik. És néhány lappal utób maga is elősmeri, hogy nemcsak név lehet alany, valamint igen jól tudjuk, hogy praedikatum más is lehet, nem csupán ige.

A német ejtegetések számát szerző *kilenc*re teszi. Hiszem ha az a cél, hogy minél több, annál jobb, akkor hagyján. Míután azomban, mint ezt legtöbb nyelvtan-írók tették, minden német szavakat három ejtegetésre vonni lehet, nem látjuk okát, miért kellene azokat megháromszorozni?

Előfordul továbbá több nehéz és helytelen szabály. Ilyen a 94-ik lapon: „Ha a nominativus alany az igében kifejezett cselekvés vagy állapot pillanatában, már ott van a hol a pótló mondja, — úgy az előljárót dativussal párosítjuk. Ha pedig a nominativus alany az ige jelentése idejében még nincs ott a hol a pótló mondja, — úgy akkusativussal tesszük az előljárót.“ Gyermekek fölfogásához van-e ez mérve? De a fejlődött ember is nem könnyebben fogja-e érteni e szabályt, ha így mondatik: azon előljárók, melyek majd accusativussal, majd dativussal párosítatnak, e kérdésre: *hol?* dativust, e kérdésre: *hová?* akkusativust kívánnak? Vagy magyarok számára irt, gyakorlaton épülő nyelvtanban helyesen volna így is: Ha magyarul *-ban* van — dativust, ha *-ba* akkusativust kell az előljáróhoz tenni. Hamis szabály továbbá a 105-ik lapon: „Néha még az oktalan állatoktól is megvonja a német azt a szabadalmat, hogy előljárós helyettesekkel lehessen ismételni. p. o. Ludwig sieht einen Hasen, er schießt *darauf*; jobb, mint így; er schießt *auf ihn*.“

A többi részleteken nem akarunk fölakadni, csak a magyar nyelvre nézve azon szabályra figyelmeztetjük a szerzőt, hogy turpe est doctori stb. Ilyen kifejezések művében nagy számmal találhatók: „*Es*“ a következő gyakorlatban éppen nem *mondódik*; mint az alany, úgy az akkusativus is (tehát ez nem lehet alany?) ismétlődhetik, *sich* mindig közvetlenül az ige mellé hely *ődik*; *ast* németül nem *teődik*. —

A sok sajtóhiba, mely mindezen lapon hemzseg, bosszantó.

Mind e mellett ügyes tanító e munkának is veheti hasznát, kivált, ha nem rígaszkodva annak rendjéhez, csak a példákat kívánja gyakorlatul fölhazsálni: ámbár megvalljuk, sokkal célszerűbbnek látszanak az olyan példák, melyekből a tanuló nem csupán nyelvet tanul annál inkább mivel azok jobban megkötik figyelmét, mint a: der Mensch steht, ich suche einen Nagel, ein Mädchen spielt-félék. —

Samarjay rövid munkájáról mi is csak röviden fogunk szólni. Nem egy könnyen érezte magát bíráló oly kényes helyzetben, mint, miután e könyvecske bírálatát magára vállaltán, azt végig olvasta. Nem tudta, mit kell belőle csinálnia? Nyelvtan-e az, vagy csupán gyakorlatul összeírt példák halmaza? A legsajátságosabb változatosság uralkodik benne. Majd a gyakorlat az elméletet, majd ez amazt előzi meg. És ezen még nem akadnánk föl anyira, mint azon, hogy a nyelvtannak csak egy része foglaltatik benne, úgy hogy az ígékröli észrevételek után az egész munka be van fejezve, mintha az ígehatározó, névhatározó (utóljáró), kötszó a nyelvtanhoz nem is tartoznának. Nyelvtannak tehát e munkácskát tekintenünk nem lehet. Tehát csak gyakorlati föladatok? De akkor minek ott az elmélet egy része? Ezekből következtetjük, hogy a munka elhamarkodott, minden kitűzött cél nélkül készült.

Főnebbi állításunk támogatásaul szolgáljon a következő példa. Midőn a 7-ik számú gyakorlatban a birtokrag első személye először jó elő, elég terjedelmesen megmagyaráztatik annak alakítása; de midőn a második személy a 8 ik, a harmadik a 9-ik számban fordul elő, ott szerző ennek alakítási szabályait, mintha kevesebb fontosságúak volnának amannál, előadni fölöslegesnek tartotta. És e szabályok is, a hól vannak, oly rendetlenül, majd a gyakorlat előtt, majd közben, majd utána magyaráztatnak, hogy ez elhamarkodási vádunkat még inkább bizonyítja.

A hiányos szabályok közül csak a következőket jegyezzük ki: a 32-ik lapon állittatik, hogy az s, a, és z végzetű melléknevek második foka vagy *abb*, *ebb*, vagy csupán *b*-et vesz föl. Ez hiszen való, csak hogy a szabály nem kimerítő; mert így képezthetik minden folyó mássalhangzón végződő melléknevek második foka, mint: kietlenb itt e pusztá szív. (Vörösmarty). — A 45-ik lapon a *hozzám*, *velem*, *tőlem* stb. névhatározókról ez mondatik: Solche Personen-suffixe nehmen beinahe alle früher vorgekommenen Anhängsylvben der Hauptwörter an. Ezt, megvallom, nem vagyok képes megérteni; és pedig annál kevésbé, mivel az előbbieken a *nak*, *nek*, a *t-at*, *et* is Anhängsylvbeneknek nevezetnek. E szabály szerint tehát vagy így lehetne ezeket használni: hozámnak, hozámat, — velemnek, velemet, vagy pedig: nekvelem, — atvelem stb. Melyik nagyobb képtelenség, nem tudom. — Hiányos Anmerkung még az is, hogy a német *man* a többes harmadik személyével fejeztetik ki. Mert ez ismét nem kimerítő, miután az a szenvedővel is ki lehet fejezni: péld. tudva van, mondatik; máskor ismét csupán határozatlan móddal, péld. átláthatni, vagy második részesülővel.

Azomban legyen a megrovásból enyi elég. Reméljük, hogy a harmadik kiadásban mindezek ki fognak javittatni, s akkor jobban fog a „*verbesserte*“ oda illeni. Mi a munka gyakorlati részét teszi, az sokkal jobb az elméletinél. A példák jól választvák, könnyebektől nehezebbekre megy át, a helyességről és szabatoságról pedig a kellemes irányu Samarjaynak már neve is kezeskedik. E tekintetben tehát jelen munkácska, kivált ha hiányait az ügyes tanító maga képes pótolni sikerrel használható. — Nem kevésbé ajánlja tiszta, csinos és olcsó kiállítása. —

Venio nunc ad fortissimum virum, kiáltok most föl Corn. Nepossal, ha szabad e hasonlatot itt alkalmazni. A harmadik számú munkáról csak dicsérőleg emlékezhetünk. Szerencsés gondolat volt *Dierner Endre* urtól azon oskolák számára, hol mind a magyar, mind a német nyelvtan tanítatik, oly könyvet írni, mint az előttünk fekvő. Ebből kettős a nyereség. Egy az, hogy így a két nyelv tanítása összekapcsoltan kevesebb időt kíván; másik, hogy a két nyelv közt levő különbség kézzel foghatólag állittathatik a tanuló elé. Szerzőnk, kinek az oskolai irodalom jeles kézi könyveiért már nagy köszönettel tartozik, e munkáját négy tanfolyamra osztá. Elsőben a nyelvtan általános előismereteit; másodikban a szorosb

értelemben vett nyelvtant (hol a mondatokról, periodusokról és helyesírásról is szól); harmadikban némely irálynemekről; negyedikben a költészet-ről és szónoklatról értekezik. E tartalomból látjuk, hogy ő a nyelvtant leg-tágasb értelemben vette. Elosztása ellen van ugyan kifogásunk; mert azt hisszük, hogy az sokkal tökéletesebb leendett ha a mondatokról és periodusokról szóló tan a harmadik, — az irány különböző nemei a költészetrel és szónoklattal együtt pedig a negyedik részt tenné: mi azonban csak a külső elrendezés-ben tenne változást, és az előadás rende csaknem ugyanaz maradna.

Még a kissé túlzó rövidség ellen is lehetne kifogásunk, mely szerint csupán a legáltalánosb szabályok tartalmazzatnak e nyelvtanban; miben azonban szerző előbeszédében maga megelőzött, mondván: Grössere For-derungen, als eben an einen Leitfadem, möge man an dieses Büchlein nicht machen. Miből következik, hogy a többit, mi benne nem foglaltatik, a tanítónak szóval kell előadnia, s ez csak vezetőül szolgál. És mint ilyen való-ban a legjobb szolgálatot teheti. A gyakorlati példák helyességökre bizvást versenyezhetnek az előbb említett két munkáival, tanulságosságukra pedig azokat messze túlhaladják; mert csaknem egy sor sincs, melyből a tanít-vány fordításkor reális ösmereteit is nem bővitené.

Ajánljuk e jeles iskolai kézi könyvet minden nyelvtanítók figyelmébe, de kivált azokéba, kiknek e két nyelvet együtt kell tanítani.

Szeberényi.

Számvetési és Mezőgazdálkodási számadástan minden hitvallásu ifjak számára, Csötönyi Mártontól.

Két könyvecskét mutatunk fel a t. k. előtt, mind a kettő a kor igé-nyei és szükségeihez alkalmazva. „*Számvetéstant és Mezőgazdálkodási számadástan minden hitvallásuak számára.*“ Mielőtt azonban a szerző e két munkácskája megismertetéséhez fognék, sehogy sem mellőzhetem el érin-tés nélkül a munka címéhez ragasztott ezen szavakat: *minden hitvallásuak számára.* Én ugy hiszem a katolikusnak is ugyanazon számvetéstana van mi a protestans, görög vagy zsidónak; szükségtelen volt tehát ezt oda ra-gasztania a szerzőnek, anyival is inkább, mivel ezt gyermekek számára írta, kiknek lelkében könnyen azon gondolat villanhat fel, hogy a számvet-éstan irathatik katolikus, irathatik protestans és más vallásuak számára is, vagy: a protestansnak nem az a számtana van mi a katolikusnak? Mondom, a gyermek a cím olvasásánál könnyen ezen gondolatra jöhet.

De a mi egyébkint, a szerző e két munkácskáját illeti, kedvezesebb számvetési és számadási könyvecskét az elemi tanodák számára aligha ajánlhatnánk a szülék és iskolatanítók figyelmébe, mint szerző e két mun-kácskáját, miután mind a kettő oly világos és érthető styllal van szerkeszt-ve, hogy azt a legnehezebb felfogásu gyermek is könnyen megértheti. — Számvetés tanában a fokozatonkinti és mindennap előforduló számvetési példák gen célszerűen és világosan vannak előadva és elrendezve, hogy azokat a hét esztendő gyermekektől kezdve tanulhatja 12—14 esztendő koruig.

Mezőgazdálkodási számadástanáról szinte azt mondhatjuk, mit számvet-ési könyvecskéjéről, miután ez egyike azon szabályokra és rendtartáshoz szoktató munkácskáknak, mely által az ifju már kora éveiben vezéreltetik

helyes és takarékos mezei gazdálkodásra, feljegyezve kiadását és bevételét akár pénzbeli, akár más anyagi dolgoknak. Ezen számadási könyvecskében minden egynemre tartozó tárgyknak van egyegy lapja, baloldalon van a bevétel, jobban pedig a kiadás feljegyzése.

E munkácskák egyegy füzete négy ivre terjed.

Kapható Pesten, Geibel udvari könyvtárosnál. Egyegynek az ára 9 kr. p.

Argay.

Programmszemle.

A pesti, sopronyi, kismárki, szarvasi, losonci, selmeci, győri, kőszegi, nagyenyedi s maros-vásárhelyi tanodákról, közbeszöött alkalmias észrevételekkel.

„A megszólamló tanoda, élő tanoda.“

Néhány éve már — vagy tán néhány éve még csak hogy két magyar hazánk némely protestans tanintézete évenként egy kis nyomtatványt bocsát közre a tanodának azon évi, részint tanulmányi, részint statistikai állásáról és egyébkinti állapotáról. Az ily nyomtatványkát, az egyik tanoda, *tanodai hírleménynek*, a másik *tanodai szozatnak*, *értesítőnek*, *vizsgálatra meghívónak* s több eféleképen szokta elnevezni. Idegen országban legismeretesbek az ily nyomtatványok *tanodai programma* név alatt, és nálunk a soknemű elnevezés, csakis ez idegennek kerüléséből származik egyszél, másfelől pedig ugy hiszem, hogy azon különféle felfogásból, hogy mi tartozik tulajdonképen az ilynemű tanodai iratba és hogy mi annak a célja? Az egyik a nyilván eleibe hirt hoz az oskoláról; a másik szólaltatja tanodáját, vagy mint annak egyik ajka maga szól; a harmadik hivatalosan értesít; egy negyedik, csak tanulmányi átnézetet és a tanítók és netalán tanítványok névjegyzékét adja. És így ezen iratkák még nagyon eltérők egymástól, mind terjedelemre, mind netalán célra nézve is. Egyet azonban ugy látszik, hogy mégis szem előtt tartanak mindanyi kiadók és írók, azt t. i. hogy ezen iratkákat nem csak a magok szük körében tartják s nem csak a szorosan hivatalos személyek között osztogatják ki, hanem hogy azokat, egyrészt a tanodák között is kicserélik, másrészt pedig az egész nagyobb közönségnek tudomására is juttatják. S ennélfogva elősegítik az egyes tanodák közötti kölcsönösséget, őket ez által, a pusztán helybeliségből és elszigetelt testvérietlen állásból kiragadni igyekeztvén, és elősegítik másrészt, a hazai közönség figyelmét a tanodák iránt ébresztetni s e figyelem által azok iránt nagyobb részvétet is támasztani. Ez gondolom az egységes eszme a tanodai hírlökben s azok e tekintetből is megérdemlik, hogy örömmel üdvözöltessenek, mint új jelei az életnek a mozgó tanodák körében. Ha ugyanis a tanoda nyilvános intézet, — a

mint is a hazában, a haza gyermekei nevelésének nem is szabad nem nyilvánosnak lennie, az az, olyannak a melyről a hazai közönségnek melyben a haza lelke mint testi egészben lehel és a melyben az örködő és irányt-adó szellem lakik — tudomása nem volna vagy nem lehetne, — ha, mondom, a tanoda nyilvános intézet, s ilyennek magát minden tanoda vallja és nyilvánosnak nevezi egyszersmind a tanító is az ő működését és közönségesnek vagy köznek az ő hivatalát; akkor nem is lehet a tanodának csak önnönmagában zárkozottnak maradnia, sem nem lehet a tanító körének titkosnak lennie, vagy magános elvűségben tespedeznie, hanem kell, hogy mind ő, mind intézete, átlátszó kristálykint álljon a nyilvánosság a haza és a hazai közönség előtt, de különben az egész emberiségnek szeme előtt is, — más esetben, sem hazai, sem vallásfelekezeti felhatalmazást nem bírhatna, sem nem érdemlené a nevelés eszközlése érdekébeni bizodalját a szülék és a növendékeknek. Azon igazság tehát, hogy a tanoda nyilvános működésű szellemtér, oda vezet és oda kész, hogy igenis kella a tanodákról nyilvános értesítést is adni és kell a tanítók moködelme köréről és ha lehet módjáról is, az egész közönséget, különösen a szülék és előljárók közönségét felvilágosítani és kimerítően tudósítani, és kell azonfelül a tanodáknak egymásközött is kapcsokat keresniök, miknél fogva, az egyegy intézeti nevelés és az egyegy tanító magán vezetgetése, közszellemű nevelés, közelvü és közértelmű vezetgetéssé váljék. Így fogom én részemről fel a tanodák működését, így a tanítók hivatását. Mostanáig, az igaz, hogy ez nem volt így. A tanodák önkörü, elszigetelt testeket képeztek, a melyek vagy pusztán helybeli községtől, vagy legfeljebb egyfelekezeti kerülettől, némely esetben pedig, csak egyes személyektől függvén, természetesen csak azok érdekének szemelött tartásával munkálkodának és így működtenek a tanítók is. Nyilvánosnak nevezi magát a tanoda; de az ő nyilvánja csak helybeli volt, nem hazai, nem tudományosan köz és nem hazaian nemzeti és emberien tudományos. Az előljáróknak és a felsőbb hatóságoknak — mint különösen magyar hazánkban a nm. m. kir. Helytartótanácsnak, felküldettek ugyan a felsőbb tanodákról a tabellák a legfensőbb ellenörködés vagy suprema inspectio végett „ne quid republica detrimenti capiat“ de nem adattak ilyenek az egész közönség eleibe a kor szellemi tudatának legnyilvánosabb és sok tekintetben legsikeresebb ellenörködése és felügyelése végett. Tanodai hírlök által, amaz csak tökéletesebben fog teljesíthetni, míg ez ismét nem fog elmellőzteni. És a tanodák újabb korigények szerinti felvirágzása és a tanítók tekintélyesebb köztisztai állása, anyival közönségesebb s így anyival biztosabb alapra fog fektethetni. Tehát csak előre társaink, szóljunk és szólaltassuk a tanodát, e tér a mienk, s azért ennek miveltetését a legszemleiebbet a mely e világon létezhetik, ne várjuk hogy azt eléb mások vegyék át, ne várjuk hogy ezt mások sűrűgessék, sűrűgessük mi magunk és miveljük is magunk, másoktól és mások által, csak az eszközököt szereztessük meg, de ezen eszközöket megnyerni, csak bizodaljuk nyomán igyekezzünk.

Enyit a tanhírlök ismertetésének és az 1847-ik évre megjelentek átnézetének bevezetéseül. És most — ha a végig tekintendő iskolai iratkáknak ismertetése körül elő akarnám még adni, minő legyen általában az ilynemű iratok szerkezete, s ha e végett mintegy mintát kelle adnom, csak azon mintára hivatkozhatnám t. i. az én egyéni felfogásom szerint, a mely már az Egyházi és Iskolai lap 1844-ki évfolyam 46-ik számában és azonkívül a pesti prot. tanoda 1846-ik évi tanodai hírleményében bevezető cikkint közöltetett: „javaslat használatba hozandó évi tanodai hírlemény iránt“ — szóló felirással. E cikke utalok tehát ezuttal, mitsem említve abból egyebet, mint azon hat rovatot, a

melyet minden tanhírlőben betöltetendőnek már akkor tervezgettem és az említett évben, a pesti tanodáról szólva, be is töltöttem. Mások más-képen gondolkozhatnak és másképen tervezgetve, másképen cselekedhetnek is. Az én rovataim következők:

I. *Statistikai rovat.* Ide néz az intézet megnevezése és egyes tanosztályai, ide értve a szak- magán- és rendkívüli képzés intézeteit is. *) a tanítók s tanulók száma, a roluk tudni szükségeseikkel.

II. *Tanulmányi rovat.* Értesítés az osztályonkinti tantárgyakról, kézi könyvekről és tanítási órákról.

III. *Tanesszközök vagy tankészületek és gyűjtemények kimutatásának rovata,* ezeknek mi tekintetbeni gazdagítása és az azok körüli hiányok vagy legalább a hiányok érzetének nyilvánítása.

IV. *Történeti rovat.* Változások a személyzetben, nevezeteseb napok és ünnepélyek, új rendelmények közlése.

V. *Vizsgálati rend* és meghívó.

VI. *Végszó,* vagy ha az a hírlő bevezetésében történik, *előszó,* mely a tanhírlőt kiadó — tanító részéről, valamely tudományos értekezést hoz, vagy a melyben a tanoda története közöltetik, vagy valamely a tanodára s általában a nevelésre vonatkozó érdekesebb tárgy vétetik vitatkozás alá.

S im ezen javaslati rovatok szerint van szerkesztve a pesti prot. tanodának már kétévi hírléménye, jöllehet erre már négy évvel azelőtt elkészült volt a terv, de a kivitel akkoron — és pedig a megkívántató költségek hiánya miatt — a melyeket a gyülekezettől reményle az igazgató kaphatni, meg nem történhetett. A kiadást tehát ideiglen, a maga költségén eszközle az igazgató.

És mivel a pesti hírlémény az említett rovatok szerint van szerkesztve, tehát szabadjon először is erről szólanom. Az 1845/6-ik évnek előszava, az említettem programjavaslati cikk és azonfelül az 1844-ik évi négy kerületi egyetemes gyűlés jegyzőkönyvének pontjai a melyekben a tanodákat illető határozatok foglaltatnak. — Az 1846/7-ik évben, mely az előbbinél egészen bővebb (35 4-d rényi lap, holott az első csak 25 ugyanoly lapnyi,) már két bevezető cikket találunk, melynek egyike, a „pesti esperess gyülekezetben fenálló gyámolda (tanítók és papok számára) ismertetését“ foglalja magában, a másik értekezik a „prot. tisztí fizetések-, a tanító és tanítási díjakról“ egyszersmind a pesti tanodánál levő gyakorlatot és állást e tekintetben közölvén. Ez' utóbiból megértjük, hogy e tanodánál, a rendes tanítóknak fizetése, szabad három szobányi szállás és 50 pftnyi failleték mellett, lemegy 160 pftig; a szaktanítóké pedig 160-tól 80 pftig; ellenben a növendékek által és pedig mindig saját magának az illető osztály tanítójának fizettetni szokott tandíj, általában 8 pft. az egész évre, a mely összevet félévenkinti előrefizetésben vesz fel az illető. **) — Ezeket közölvén a pesti tanoda hírlőjének szerkesztője a bevezető cikkeben, látjuk, hogy ő e tért

*) Ezen utóbiak az idézett cikkben, egy külön III-ik rovat alatt említvék, de későbbi belátásom szerint, inkább a mondott rovatba tartozóknak nézem most.

**) Nem volna-e jó, más tanodáknak is e részbeni gyakorlatát ismerni? Az ilynemű statistikai adatok közlése hasonlóképen egy kis felde-
 ritést nyújthatna és a különféle szokás és gyakorlatból, majd elveket lehetne kivonni, mind a tanítók fizetésére, mind a tanítványok által fizettetni szokott díjra nézve. A beküldendő adatokat, mind
 anyszor szivesen közlendő

most még, inkább gyakorlati tárgyak vitatásával tölti be, mint tudományos értekezésekkel és így nyitszavaiban, éppen nem utánozza a némethoni tanhírlészeket. — A mi a második t. i. a statisztikai rovatot illeti, abból kiviláglik, különösen az 1846/7-ik évből, a hol öt évi népessége az intézetnek van összeállítva, hogy az intézet, a növendékek számára nézve, folytonos növekedésben van. 1842/3-ban volt összesen: 457, aztán: 485, aztán: 496, aztán: 551 és 1846/7-ben már: 629 növendék, ide értve, leányokat és fiukat, az elemi és gymnasialis tanulókat. *) Ezen évrovatozás mellett, osztályozva vannak a növendékek, a születéshely szerint is, és másrésről a szülék lakása szerint, a miből aztán kiviláglik hogy mely vidékről szivárognak leginkább a növendékek az illető tanodába. A népesség kimutatásánál azomban, nem szabad eltitkolnunk az olvasó előtt azon körülményt is, a mely az idei hirlemény végén áll — jóllehet ez csak jövőre nyersen nyomatékot — miszerint a tanodát tartó gyülekezet különbséget tesz protestans és nem-protestans növendékek között, imez határozata szerint, a melyet a hirlemény végén olvasunk: „tanodai osztályainknak felettébi megtelése miatt, azt kényszerül a gyülekezet — egyéb segítő módnak hiánya esetében, most ideiglen és egyelőre tenni, miszerint a kihirdetett beiratási időnek három első napja, egyenesen csak a két prot. hitű gyermekeknek lesz szánva és ha hogy ezeknek száma be nem tölténé még az előre kimért tantermeknek helyét és az a szerint kiszabott növendékeknek számát: csak azon esetben vehetend fel az igazgató más vallásuaknak is, a három beiratási nap eltelte után, és így Sept. 4-én sat. napjain, e mellett elsőbbség adatandván olyanoknak, kik már tavaly és az előtt is tanodánk növendékei voltak.“ — Kérem, hol van tanoda e hazában a mely ilyenmü határozatot kényszerült volna valaha adni? Öröm és fájdalom van e közlésben és ez mutatja, menyire kellene igyekeznie a hazai protestansságnak hogy a pesti tanodák tágíttassanak, mintán azt maga a helybeli gyülekezet, egyes helybeli erejével — a mellyel különben már nagyokat alkotott, vagy nem bírja, vagy nem —; vagy menyire kellene a protestansoknak azon lenniök, hogy a régen tervezett prot. fő vagy középponti iskola már valahára létre jöjjön és a hazának azon gyermekei, kik Pesten a prot. szerkezetű tanodákban bizva, azokban neveltetni és taníttatni ohajtanak vissza ne utasíttassanak, mert biz az ilyenmü eljárás, ha kénytelenségből történik is, nem igen hódítand lelkeket, sem nem lehet képes a prot. testület iránt rokonszenvet gerjeszteni vagy megtartani! — A mi továbbá a pesti hírlők második rovatát, a tanulmányi értesítőt illeti. Erről nincs mit szólanom, az a zayugróci ev. köztanítási terv szerint adja a kimutatást, megemlíti a tanulmányi órák menyijét, az egyegy tárgynál használatban levő kézikönyveket, azon egy különbséggel és a terv vegy rendszertől eltéréssel, miszerint a gymnasiumban a négy grammatikai osztállyal, egyszersmind polgártanulmányi osztály is van egybekapcsolva, olyképen, hogy itt a növendékek részint olyanak, kik latinul is tanulnak, részint e nyelvet nem tanulók, amazok hetente 26 és így naponta 5 s kétizben három nyilvános oktatási órában részesülnek, ezek pedig hetente csak 20 órában. A nyereség az, hogy így a gymnasialis alsób osztályfiak, több és bővebb reátanulmányokat is hallgathatnak, és innen nevezi a pesti tanoda ezen osztályokat egyszersmind polgáriaknak is. Idővel önállóságra fejlődő polgártanodának a csiráját találjuk e gyakorlatban. Egyébkint a mi még a tanulmányi értesítőt illeti, legterjedelme-

*) Van Pesten külön tót elemi tanoda is, vegyesen fiuk és leányok számára, rendszeren mintegy 50 növendékkal, s ezek is bele számítvák a fentebbi számba.

sebb e címzetre nézve a kimutatás a szónokköltészi osztályról, a hol az értesítés közben, némi felvilágosítást kapunk az egyes tanulmányok methodikájáról, különösen a növendékeknek iránybani gyakorlását illetőleg; itt ugyanis a különféle ez évi tétemények is közölvék, a mikből a tanulók dolgozatokat készítenek és előadatik az e dolgozmányok körüli további bánás. Ajánljuk ezt másoknak is, vagy legalább kérjük, ne nehezteljeenek hasonló kimutatást adni, csak, ha ezt sokan teendik, csak akkor lehetend a tanodáinkban divatozó taumód-szerekről köztudomást birhatnunk és azokat meg is ítélni. Azonfelől kö-zöltetik ezen osztályról a tannapló is vagy a tanórend, továbbá a szónokköltészi tanulók névjegyzéke, a minek az első hirdőben még nincsen nyoma. — A III-ik rovat nézi a *tanesszközöket és a gyűjtemé-nyeket*, s ezek szerint van a pesti tanodánál: egy közkönyvtár mintegy 3000 kötetnyi művekkel; van leánytanodai osztálykönyvtár; szónokköl-tészi hasonlóképen osztálykönyvtár és külön magyar társalmi, mely utóbiban csak magyar művek foglalnak helyt. Mind ezek körül, a gy-a-rapodás, vevés és ajándék utján, részletesen és egyenkint említettik meg, könyv és adományozó megnevezésével. Az ilyen eljárás, reméljük hogy csak új adakozásra fog serkenteni. Jegyzékben szól e rovat alatt a kiadó *kölcsönös könyvtárral* is s előadja ennek eszméjét és kiviteli módját. *) Egyéb eszközökbeni gyarapodást, nem igen említ a kétévi

*) Ha az, az eszme terjesztése és létesítéséhez valamit tehet, ám fog-laljon itt is helyet ama kölcsönös könyvtári digressio, szószerinti át-nyomatban: „És itt önkénytelenül azon gondolat tolul az elméhez, ha valljon — miután már tanodai és nevelési irodalmunk ily gyara-podásban van, szabad-e még e hazában tanodának könyvtár nélkül lennie? És ha könyvtára van, valljon szabad-e a csak itt is elősorolt könyveket nélkülöznie? Oh pedig, de sok tanodát ismerek hazánkban, melynek könyvtára vagy épen nincs, vagy ha van is, nincs módjá-ban, hogy az újabb nevelési és tudományi könyveket megszerezhesse; és ha szerez, szerez netalán külföldit, idegen nyelven írottat, miért nem magyart is? Meddig akarjuk még a tanárokat csekélyke jövedel-mük mellett, még arra is szorítani — hogyha az idő és tudomány lelkével csakis kis arányban haladni akarnak, hogy önnönmagok kény-szerüljenek könyveket venni, olyanokat is, a minőket a közkönyvtár-nak kellene kezűkhöz szolgáltatnia? Szinte közpéldabeszédé vált már, hogy a prot. tanítónak, ha meghal, nincs egyebe, mint sok gyermeke és könyve, de halála után, sem az egyik sem a másiktól, alig tud, alig bir gondoskodni gyülekezete, azon testület, melynek ő életét fel-áldozza. Csak ritka esetben veheti meg — a belevert költségnek vall-jon hányadrésnyi árán? — a gyülekezet, vagy a tanodai patronatus az ő hátrahagyott könyvtárát, és ha megis szerzi, vagy ha ingyen kapja — egyedül azon érdekből, hogy az egy irányban és egy elv szerint gyűjtögetett könyvek legalább el ne daraboltassanak, egy gaz-dárol száz gazdára kerülve, — ha tehát mondom, ingyen kapja, a minthogy eddigé csakugyan leginkáb ily módon alapultak és gyara-pultak tanodai könyvtáraink, — valljon nyer-e gyarapodást későbben az ily uton szerzett könyvtár? és évenkint valljon menyiben? Pedig meg kell vallanunk, miszerint tanodáinkszerte igazi tudományosság és korszerű tudományos haladás, csak akkor fog megfogamzhatni és csak akkor remélhetendjük gyarapodtát, ha évről évre a tanodai és nevelési tudományokra vonatkozó legjelesb kül-és belföldi könyveket megis vehe-tendik, meg is vevendik tanodai könyvtáraink. De hol a forrás mely erre is elégséges legyen?! Eszmetársulatnál fogva penditém meg hazánk több tanodájának e hiányát itten, a mely hiányon, ugy hiszem hogy

hírlő, de kívánni valókat igenis. És mely tanodának nem volna még, bármily gazdag eszközi felszerelése mellett, kívánni valója? — A IV-ik

még más és ténylegebb hatók kebeléből is kellene igyekezni segítenünk, mint csupán szegény gyülekezeteink részéről. De eszembe jó még valami, és ezt sem akarom elhallgatni, *mint segíthetnének t. i. az egyegy intézetnek tanárai magokmagok között, a könyvek hiányának nagy baján?* Külön értekezést erről írnom szükségtelen, az eszme csak szerény szikra, és ez ezen idézeti esillag alá tán nem helytelenül ideillik. „*Kölcsönös könyvtárnak*“ nevezem én azon segítségi módot, a mely által a tanárok több újabb könyv birtokába olcsón juthatnak. Egyenkint mindenik tanító vesz könyvet, már a menyit-nyit, mert azok nélkül ő ugy nem élhet el, mint a katona fegyver nélkül, vagy mint a kertész ásoja nélkül. És ezen tanító között hány van, ki ugyanazt a könyvet szokta meg venni, a melyet társa is bir, ugyanyira, hogy gyakran többeknél — ha magán könyvtárukat vizsgáljuk, csaknem ugyanazon nemű könyveket találjuk. Már minek e luxus? Nem elég e, ha valamely nagyobb és drágáb munka, egyegy intézetnél vagy annak tanárai között egy példányban van meg? Nem használhatnák-e felváltva és kölcsönösen többen ugyanazon egy munkát? és a helyett hogy mindenik külön megveszi, nem lehetne-e inkább azon a pénzen valamely más munkát szerezni, a melyet hasonlóképen többen szükségelnek, de a melyet megvenni egyegynek külön nagy erőtetésébe kerülne? Azt mondom tehát — a kölcsönös könyvtárnak eszméje szerint — hogy valamennyi egyegy intézeti tanárnak együtt, a köz tanodai könyvtáron kívül, csak egy könyvtára legyen és ezt kölcsönösen a beálló szükség szerint valamenyien használhassák. Mindenik lekötelezi magát arra, hogy könyveit, a saját birtokában levőket, társának is oda engedendi használatul és e célra készitend könyveiről névjegyzékeket s ilyet adand valamenyi társának, ók viszonzásul ugyanazt tevén. E névjegyzékek nyomán azt mondhatja és vallhatja az ember bátran, hogy könyve anyi van, a menyit a többnemű névjegyzéken foglaltatik. Mert ugyanis, mit tesz könyvet birni? anyit, mint azt, akkor és ugy használhatni, a mikor és a mikint az ember szükségét érezi. Már pedig e könyveket mind, használnia szabad lesz annak, a ki társától a jegyzéket a maga jegyzékeért kicserélte. Az ilyennemű kölcsönös egyezkedési intézkedésnél, nem kell egyéb, mint az hogy társától az ember a szükséges könyvet kikérje, és ez egyezkedésileg oda is adja, — természetesen csak anyi időre, a menyire azt amaz nélkülözhetendi, mert a tulajdonképeni birtokos csakugyan mindig első ura a könyvnek, azaz, ő használandja és használhatandja e szükséghez képest a többiek előtt és így mindenki a magáét. De ez, valljon fogna-e társak között oly sok összeütközést okozhatni, hogy e miatt netalán elkerülhetetlen volna valamely munkából több példánynak megszerzése? És ha, — tehát akkor azon egy bizonyos munka, hadd szereztessék meg még egy példányban és pedig közköltéségen. És itt vagyok most a közkölcsönösségnek második momentumánál t. i. az újbol megszerzendő könyveknél. Teszem már, mindenik tanár azt vallaná mikint ő évenkint 10, 20, vagy 100 ftot fordít könyvre; e költséget immár, nem hogy összevetnék egybe, hanem csak meghatározniak kölcsönösen, ki, minek érezvén legnagyobb szükségét, azt szerezze meg az ő részleti öszvegen; ha pedig valamely új munkának mindnyájan közszükségét éreznék, azt viszont közösen összegyűjtendő öszvegből igyekeznének megszerezni mindnyájan s a t. Ez röviden váza annak, a mit én *kölcsönös könyvtár* alatt értek és a

rovozat alatt előfordul a tanoda évi története. Mely eszme vezette legyen a szerzőt e téren, megvallja azt a mondott szakasz első szavaiban így szólva: egy év igen csekély időszak. Nagyban is igen kevés, és gyakran vajmi kisszerű események esnek egy évre, anyival inkább kiskörű tanintézetnél. Azonban a történeti eseményeket, sem nem szokás sem nincs rendén, hogy nagyságuk és számuk szerint itéljük meg, hanem csupán azon jelentőség és befolyás szerint, a melyet gyakorlának azon bizonyos körre nézve melyben támadának. Intézetnél, élő, szellemi műtestnél, még csak egy perc sem jelentékenytelen, anyival kevésbé egy egész év: gyakran csekélyszzerű, észrevétlen tünemény, nagyszerű következményeknek lehet a magva.“ Ez vezéreszméje a kiadónak s ennek fonalán megemlíti mindkét hírlőjében: 1.) a személyváltozásokat. 2.) a tanodai jelentékenyebb napokat és kebelbéli eseményeket, a tanév nyitását, a téli vizsgálatokat, a konfirmatiói ünnepélyt, a májusi s egyéb kirándulásokat a tanuló sereggel, még a tanárok születés napját is, mit a növendékek megünnepelni szoktak, a halál által kimúlt növendékeket, az éven át tartott tanítói tanácskozmányokat, a tansegélydíjazást sat. 3.) a tanodát környező hatók és viszonyokrol közli a helybeli gyülekezet tanodai határozatait, a kerületi és egyetemes gyűlés utolsó évi határozatait, nemkülömben a rokon intézetektől érkezett hivatalos levelekről is tevén említést, szóval, előtűnteti az intézet egész működelmét a menyiben t. i. e működelemnek nyoma történetileg kimutatható. — V-ik című rovat alatt közöltetik a nyári vizsgálatok rendje és ideje, a melyek mindanyiszor junius hó végével szoktak tartatni. Mind ezekhez találunk még mindkét hírlőben „tudnivalókat“ csatolva s azoknak tartalma mindanyiszor, a tanszünetnek, a jövő tanév kezdetének, a beiratás módja és rendjének és egyéb ilyenmü tárgyknak tudatása, a mik születés és növendéket egyiránt illetnek. Enyit a pesti tanhírlémények ismertetése érdekében. A kik azokat megkivánnák szerezni, az 1845/6-ikét 6 p. xron, az 1846/7-ikét 10 p. xron kaphatják meg, mind az igazgatótól vagy akármelyik tanító társától, mind pedig

mely uton az, a ki, 200, vagy 2000 k. kötetnek van birtokában egy maga, négy, öt társával együtt, ugyananyi 200, vagy ugyananyi 2000 kötetnek urává vagy használójává lesz. A könyvnek valóságos birtokosa csakugyan, sokkal inkább annak használója levén, mintsem az, a kinek üveges szekrényében az aranyszélű es bőrkötésű diszmunka ragyog. E mellett nyeresemény ily uton az is, hogy a kölcsönös könyvtár mellett, az egyezkedők könyvtári teremre és netalán fizetéses könyvtárnokra sem szorulnak, mert hiszem mindenki, csak a magánál letett saját részletnek levén birtokosa is, tárnoka is. Mind ennek helyességét már tapasztalásból is ajánlhatom. Egyébiránt szeretném, ha az egyszerű eszmét és az egyszerű kivitelt, a vitatkozás által legalább jobban terjesztenék azok, kik meggyőződvék arról, mikint könyvtár nélkül nem képzelhető tanító, vagy hais, hát az bizony csak sántikálva haladó tanító lehetend. — Mit lehetne azonfelül még más uton is nyerni? mint lehetne e kölcsönösséget netalán még többek között is létesíteni? vagy egymásnak a kölcsönösen kiadandó könyveket, ugy, a mint az ezen hírléménnyel történik — kicserélve megküldeni? és mikint netalán a könyvkiadókat is némikép könyvadományra, vagy legalább olcsóbb adásra birni? az már nem anyira ide való, a mint másrésről ismét, itt volt helyén közölni a *kölcsönös könyvtár* eszméjét. — Ki tetemes költség nélkül, jobbat és csélszerűbbet ajánlhat, álljon elő, én legelső leszek ki követni fogom.

Dr. T.

Pesten Geibel K. könyvvaralmi boltjában. Im már arról ítéletet hozni, mi hiányozzék még, vagy mi felesleges van a pestitanhirlőkben, nem engemet illet, azt szivesen elvárnám másoktól. Hogy e hirlemény valamenyi nevesebb prot. tanodába mindkét hazában egyegy ingyen példányban — netalán reménylendő csere végett elküldetett légyen, az is oly körülmény, a melyet jó volna, ha valamenyi tanintézet elfogadva gyakorlatba hozna.

A pesti hirlökhöz, mind terjedelemre, mind sokoldalúságra nézve, legközelebb áll a *sopronyi*, lássuk tehát ezt. Szerzőjeül és a mint végül csillagjegyzékben olvassuk — kiadójául is *Tatay István* tanár urat üdvözölhetjük. Az összevágás a pestivel, talán a két szerzőkiadó nézetei és elveinek barátságos öszhangzatából is származhatik. Egyébiránt Sopronynak tulajdonképen két hirleménye van, de bizonyos hogy csak az egyiknek kiadója Tatay tanár, a másiknak a „tanulóifjusági névjegyzéknek“ a minőt a sopronyi főtanoda már több év óta szokott kiadni, összeállítója mindig — és nemis igen lehet más, mint — az igazgató. Lássuk előbb amazt (9 lapnyi 4-rét), a mely a prot. tanítóknak ez évben Sopronyban tartott köztanácskozmányi gyűlésekor osztatott ki s hihetőleg annak kedvéért szerkesztetett is. A cím „Sopronynak összes prot. tanintézetei“ kimutatását igéri, s itt: A. alatt adatik értesítvény a főtanodának jelenéről. I. Létegzete és működése. II. A főtanoda mellékágai vagy magánosb képzőkörei. III. Főtanodai gyűjtemények, tankészületek. IV. Tápintézet és ezzel rokon jótékony intézetek. V. Szorgalomdiak. VI. Változások 1846/7-ben. — B. alatt: Sopronnak ev. polgári tanodája; és a „Függelékben“ adatik előterve a kétnapig tartott tanári gyűlésnek. — Az egész irat mint első évi hirlemény, egyszersmind a tanodának ismertetése is, és mint ilyen, sokkal nagyobb becsü, mint csak valamely pusztá tanhirlő. Ily rövid és átnézetes ismertetést, vajha birnánk már valamenyi hazai intézetinkről, akkor a közkivánatu névtár is, könnyen volna összeilleszthető, sőt akkor netalán arra sem volna szükségünk, mert hiszen az ily hirlemények egyszersmind névtárát is teszik az egyegy tanodának. A sopronyi főtanodánál az igazgatóság évkörben jár négy felső tanár között — ők tehát, a gymnasiumot is igazgatják a mely utóbinak tanítói részt vesznek ugyan a tanodai bizottmányban, de nem az u. n. konventben. (Hát menyivel kisebbek ők? —) A tanoda felügyelője jelenleg tek. *Martiny Frigyes* polgármester, mindig a legelső evang. városi tisztviselő. Tehát nem a konvent vagy a tanodai bizottmánynak szabad választottja, hanem, mivel városi legfőbb ev. tisztviselő, — azért: konventi és tanodai felügyelő is! — A polgártanodának állandó igazgatója, mindig a felsőbb leánytanodai oktató, jelenleg *Layler János*. A követett tanítási rendszer a zayugróci, tan nyelv a magyar. De nem ugy a polgártanodában, a hol a kézikönyvek elősoroltánál, csaknem általánnémet könyveket találunk és a zayugróci rendszer behozatalára nézve, még csak tervezményről van szó, mely a ns. konvent eleibe terjesztették. Erről jegyzékben a szerző következő valamást tesz: „A ns. konvent föl is karolá a tervet, de anyagi akadály miatt nem valósítható. Kivihetése végett ugyan is több tanítókra volna szükség, s ezeknek tarthatása végett nagy pénzalap volna előteremtendő. Sürgeti e reformot különösen azon beteges körülmény, miszerint legtöbb osztályok de főleg az elemiek, képtelenül el vannak árasztva, egy embertől vezetett egy azon időben elláthatatlan számú tanítványokkal. Mihez járul, hogy még így is léteznek és létezni kénytelenek nyilvános felügyelést és befolyást nélkülözö *szugiskolák*, mind meganyai fattyuhajtások, melyek csak a termő tökének satnyasztatására tenyésznek. — A ns. konventnek kértére, nemes gondolkozásu városi előljároságunk eme nagy bajon segitendő, megtevé legfelsőbb helyeken a lépéseket, hogy el vala-

hára nyitassék meg a városi prot. népnek nevelésére is a zon mértékben, melyben a katolikus féltől régen használtatik, a városi közpénztár, miután ez szintugy mondható a prot. tanulóknak, mint a másik félének. És mi azon mély bizodalomnál fogva, mellyel a Főmélt. Kancelaria iránt viseltetünk, meg vagyunk győződve, miszerint az üdveztőnek ezen biztatása: „zörgesetek és megnyitattik“ nem fog mindörökké a pusztában elhangzani. — A gymnasiumi tanítást mi illeti, öt tanító működik, a szónokköltészeti osztályban három (kik a felső tanárok közül valók), a többi kétkét évi osztályokban egyegy. A Gymnasiumot megelőzőleg és a polgártanodát egészítőleg, van egy ugy nevezett magyar osztály is, mely az egy igazgatás alatti főtanodához számítatik. — Mind ezen osztályok megnevezése és kimutatásában, hiányoztatni lehet a tanulmányi értesítés kimaradását az egy tanulmányra fordított órák számával együtt, és így a használatban levő kézi könyvek megemlítésének kihagyását is, csak igen kis részben elégtettünk ki e tekintetben a polgártanodánál. — A főtanodai változások rovata alatt említettik, mikint „a félszázadnál tovább használt ó tanodai törvények helyett, némi módosítással a zayugróciak fogadtatának el.“ — Azok-e, melyek a tanítási rendszer végén mint fenytéki elvek vannak felállítva „függelék“ cim alatt? vagy azok, melyek az egyetemi gyűlés szőnyegén még csak most keringenek? amazok nem elégségesek, ezek még nincsenek jóvá hagyva. Feltűnő, mint lehetének tanodáink félszázadig változatlan törvények alatt! s lehet, hogy vannak hazánkban tanodák, melyek megavult törvényeiket még most sem változtatták meg! — A melléki intézetek rovata alatt, értesülünk a már 1790 óta fenálló s mintegy 1500 darab közbeesü magyar könyvet bíró magy. társaságról, a német nyelv irodalmába magukat beavattatni kívánóknak társalmias működéséről, a francia, olasz, s angol nyelv tanulhatására nyújtott alkalomról, a tanító-képezdéről, mely mint a kerületnek alapítványa, kerület által választott tanárigazgató alatt áll, itt, neveléstan, katechetika, magán-ügyirat, egyházi zene és énektanítás teszik a tantárgyakat; továbbá rajztanodáról s uszás tanulhatásának alkalmáról. Itt talán csak a testgyakorló tér hiányát sajnálhatjuk, ámbátor Sopronnak bájos sétáin és a szabad mozgási multságokkal kínálkozó helyein e hiány nem oly érzékeny mint netalán más tanodáknál. — A főtanodai tápintézetről tudósításban nagy örömmel olvassa az ember e szavakat: „Mi nem supplikalunk.“ Ez dízére válik Sopronnak, s dízére még az is, hogy a tápdát nagyobbára a helybeli gyülekezet tartja fen mintegy 90—100 szegényebb sorsu de szorgalmas tanulóra nézve 50—60 egészen ingyen nyer ebédet, a kerület csak mintegy 400 vftal járul évente ezeknek kitaratásához. — Hogy menyire tényleges a soproni tanodai ifjuság között az emberi és keresztényi szeretet, tanusítja az egyedül általuk a mult évben létre jött „ápolda.“ — „Ez — így szól a hirdemény — egy az ifjuság között keletkezett és jóváhagyásban részesült társulat, melynek tagjai 5 v. garasnyi havonkinti befizetés mellett, a köztük időnkint levő betegeknek orvosra és gyógyszerre kellő gyógyítási költségeit közösen fedezik. Tagjainak száma ezen évben 90 körül van. R észvevő emberbarátok önszántu ajándékiból már 300 v. ftyi tőke is alakult, melynek kamatai évenkint visszatartandók mind addig, mig nem az ápol dai összes tőkék kamatai annyit teendenek, menyiből majdan az összes soproni főtanodának gyógyítási költségeit tovább befizetés nélkül lehessen fedezni. — A szorgalomdijakra nézve meghisszük hogy felül áll Sopron akármely tanodáján is hazánkban; van itt — mint a hírlő mondja, 23 apróbnagyobb stipendiumi alapítvány, melyeknek évenkint kiosztható kamatai m. e. 4050 vfra rugnak. Ezen összevből mintegy 70 szorgalmas, tisztess önviselő és segedelemre szoruló ifju díjazható, „És ha a tápdának jótéteményét is ide-

vetjük, úgy valóban módja van a szegény ember fiának is Sopronyban tanulhatni. Ezekon felül ez évben még Roth — Teleki Johanna segélydíjas is volt 6, mi 600 vftot teszen. Egyébiránt e jótéteményekről, máskor bővebb értesítést vehetünk igéri a hirlező. — A mi Sopronyban a történelmi változásokat illeti, arra nézve megemlítém már, a zayugróci fejelem tervezet életbe léptetését, de nem még, a sopronyi főtanodánál egyik leglényegesebb változtatást, értem itt az elsőfélelvi vagy téli vizsgálatokat, ezek, mint a hirlező a 6-ik l. mondja „a tanári karnak indítványára, mint káros idővesztéssel s több tan fonalának megszakításával járók, meg lőnek szüntetve. Megtartásukat egyedül azon szempont ajánlotta, hogy egy egész tanévbeli vizsgálati anyag tömegéből sokkal nehezebb lesz a vizsgálandóknak készütséggel felelniök. Ugy de a vizsgálatok célja nem az, hogy az ifjak bárminő könnyítés mellett is, jó feleletekkel kedveskedjenek; hanem hogy kiderüljön menyt tudnak valóságban a tanok egészéből minden könnyítés nélkül. Ezen prózai komolyságu vizsgálatok legalkalmasabk rugóul szolgálni a nagyobb nehézségekkel és tetemesb lommal is megmérkező fölszinetlen huzamos munkássagra; mig a fogásos kar alá nyulással kérkedővé tett vizsgálat a valódi szorgalomnak s tanbeli előmeneteknek csökkenője, s mást szintugy mint önmagát szerencsétlenül ámitó hiuságra visz, mely magát a kényelem határain tul nem crölteteti, és csak pillatnyi feltűnésre, nem a lényegre agg.“ — S im ezek a legérdemesb megemlitendők a sopronyi hirleményből, mert a „függelékben“ közlött tanítói gyűlésterve, már nem anyira hirleményhez való, mint inkább csak azon okból érdekes, mint-hogy a sopronyi főtanodának ez évi egyik nevezetességét teszi, hogy épen ott tartatának volt ez évi köztanácskozmányok. Végezetül hozzá tesszük a mit a hirleményző a 4-ik lapon Sopronyrol általában mond: „a ligetes környékekkel, egészséges léggel s vízzel, munkás, egyszerű s romlatlan életű s erkölcsű lakossággal, miveltebb társalgási körökkel bírő Sopronyban, hazához és egyházhoz hiven, zajtalanul nevelgető, ámbár földirati helyzeténél fogva csak kis vidéket szolgáló főtanodának százados történetei, tanszéki és szorgalomdiji alapítványai, könyvtarai, mellékintézetei, tankönyvei, jelenének okai, jövőre nézvesti szükségéi és kívánatai bő s tán „szép mese“ nélkül is érdekes anyagot képeznek az ezentul megjelenendő sopronyi főtanodai hirlemények számára.“ Tehát nem utolszor van szerencsénk — habátor először is Sopronyt e téren üdvözölhetni? hiszem az „időnkinti közrebocsájtása rövid tanodai hirleményeknek el lön a tanárságtol határozva.“

Es most még röviden meg kell emlitenünk a sopronyi főtanodában tanuló ifjuság névjegyzékét, a melyből kiviláglik miszerint Sopronyban a mult évben tanult összesen: 319 főtanodai tanuló, ugy mint: hittanuló 8, jogász 21, bölcsész 59, szónokköltész 73, felsőb nyelvtani 75, alsób 66, a magyar osztályban 17. — A polgártanodabelieknek számát a hirlemény közli, s e szerint volt elemi leány 133, elemi fiu 94, az elemi vegyes osztályban 185 tanítvány, a felsőbb leányosztályban 83, a felsőbb fiuosztályban, 105. — Itt önkénytelenül is e kérdésre kell fakadnunk: mint elégséges pl. 185 városi gyermeket egyetlen egy tanító oktatgatni? vagy csak 133-at, vagy 105-öt is? Segédtanítók hol késtek? pedig Sopronynak tanítóképezdéje is van, nem lehetne-e ennek növendékeit egyszersmind segédtanítókul alkalmazni a tulnépes elemi tanodáknál, a mint ez másutt is történik?

De forduljunk a dunántuli kerületnek emlitett egyetlen egy evang. főtanodájától, a tiszai kerületnek *késmárki* főtanodájához, a mellyel e téren u. m. a tanodai hirlőket kiadatási téren, hasonlóképen az idén van legelőször szerencsénk találkozhatnunk. A késmárki főtanoda hirlőjének kiadója a mostani 6 évre választott igazgató és jogtanár *Hunfalvy Pál*, ő

az ily iratot „*tanodai szózatnak*“ nevezi, és mint mások, ő is arra használá közvetlenül, hogy általa a nyilvános vizsgálatokra hívta meg az illetőket. De irata más e nemüektől mégis tetemesen különbözik, leginkább pedig azon okból, mivel annak legkisebb részét teszi a tanodáról való tudósítás, az mindössze csak egy lapon tárgyalatik, a többit (24 4-rényi lapot) betölt egy igen érdekes és mély felfogású tudományos értekezés „hit, vallás és egyház“ cím alatt. Élőszavul a tudós szerző és kiadó ime nyilatkozatot adja: „ajánlatot, hogy a külföldi tudós tanodákat követve, a honi prot. iskolák is, akár az intézeteket ismertetvén, akár működéseikről nyilatkozván programmakat hirdetnének. Annak lesz-e haszna, nem lesz-e, vagy nem fog-e csupán dologszaporító lenni azokra nézve, kik úgy is inkább munka mintsem jutalom bővítésben vannak, vagy éppen nem fog-e csak fitogtatás, mintegy nyövé ruhának zsebéből kilátszó selyemkendő lenni, rá nem tartozik megítélni. Nehány évre, ha isten megsegít, a késmárki ev. főtanoda igazgatásával megbizva levén, alkalmazkodom a kimondott ohajtáshoz, s im, közrebocsátom az első programmat. Minthogy pedig a tárgyak választásában, nem anyira szokás, mint inkább érdek és szükség, menyiben azt belátom, vezérelend, azért *tanodai szózat* nevével fogom programmaimat közleni.“ — Legelőször is a főtanodáról való rövid tudósítást és figyelmeztetést igatnom ide egész terjedelmében: „Mintán tetemes áldozatokkal a felsőbb osztályokba is a törvényy lett tanítási rendszer egy új tanszék felállítása által ezen lefolyt isk. év kezdetével bevéteztet, most az egész intézet tanításága következő: a középtanoda, első nyelvtani vagy grammatikai osztályában *Bene Sámuel*; a második nyelvtani vagy syntaxisi osztályában *Forberger Daniel*; a humanistikus vagy szónoklatköltészi osztályban *Stencel Hugo*, de *Benedikty János* *) és *Fürész Ferenc* is tanítanak ebben, amaz történeti, ez természet-tani tárgyakat. — A felsőbb tanoda: a.) *bölcselemi osztályában* tanítják, *Benedikty J.* a bölcselemi, *Fürész F.* a matematikai és természettani, *Hunfalvy I.* a történelmi, *Stencel Hugo* a klasszikus irodalmi tárgyakat. b.) *jogtani osztályában* tanítják: *Benedikty János* az észjogot, *Hunfalvy János* az országrajzot, egyházi történelmet, bánya-, büntető-, váltó- és egyházi jogot, *Hunfalvy Pál* a magyar jog vázlatát, a közönséges magánjogot tisztí irállyal együtt és az országászatot. c.) *theologiai osztályában*, t. *Steiner Sámuel*. A főtanodában két rendbeli könyvtár van, az u. n. nagykönyvtár, mely néhai *Schwartner Márton* alapítványából, és a kisebb, vagy u. n. magyarkönyvtár, mely szokott befizetéseken kívül, t. *Jóny Tivadar* ur alapítványából növekszik évenként. Amaz áll *Stencel Hugo*, ez *Hunfalvy Pál* felvigyázása alatt. A museum szépen növekszik, e folyóévben 500 fr. v. p. fordítottat szaporítására. Felügyel reá *Fürész Fer.* A főtanodával összeköttetésben vannak: 1.) *testgyakorló intézet*, mely bár a tavaszi tűz által megkárosítotték, nagyobb részvétet mint valaha gerjesztett, *Roth János* tanít benne nagy sikerrel. 2.) *rajziskola*, melyben nyilvánosan tanít *Müller János* rajzmester és festész 3.) *énekiskola*, melyben *Böhmisch János* tanít. Azonkívül az énekegyesületben *Raab* ur tanít. — Lefolyt isk. év alatt a felsőbb tanodában rendkívüli nyilvános leckében tanítottak: a francia és német nyelv. Minthogy a nyelvtanulás egyik főtanulmány, annak sikeresítésére a jövőnd isk. évben így lesz az rendezve: 1.) *a görög nyelv* a szókötési osztálytól kezdve, minden felsőbb osztályban fog külön a kezdők, külön a haladot-

*) Nem csak a késmárki tanoda, hanem az egész prot. tanodalomnak nagy és gyászos vesztere meghalt. Benne egyik barátját siratja a szerkesztő is.

tak számára taníttatni, még pedig Forberger Dani, Stencel Hugo és Steiner Samu által; a bölcselmi osztályban Hunfalvy János Pláton Phädonját magyarázandja. 2.) a német nyelv minden osztályban taníttatandik, a felsőbb osztályokban pedig a nyelvtanon kívül, német írókból vett darabok lesznek tárgyak, melyek a jelenkor megismertetésére szolgáltatandának eszközök és alkalmak Hunfalvy Pál tanítása alatt. 3.) a francia nyelvben a kezdők és haladottak számára különkülön leckéket adand Fürész F. 4.) az angol nyelvből magánleckéket adand Forberger Dan. — Hogy a theologusok és kedvelők a héber nyelvet tanulják, a rendszerből is értetik, tanítja ezt Steiner S. — *Jegyzet*: 1. Kik más intézetekből érkezvén hozzánk, az országrajzból (statiska) és észjogból bizonyítványi osztályozást mutathatnak fel, a jogtanfolyam második vagy utolsó évébe felvétetnek, úgy levén rend téve, hogy a szükségeseket az elsőévekkel tanulhassák. — 2. A tanuló ifjuság számára a szüléktől netalán küldendő pénzek biztosítása végett Hunfalvy János ajánlkozik, hogy kik nála teszik le a pénzt, lakbér, étkezés, tandíj, ruhák fizetésére, azokról az illető ifjak ellenőrsége mellett, ő fogna számot adni, mind a mellett úgy, hogy ő soha semmire sem előlegezend.

Enyi az egész tudósítás és figyelmeztetés. Hogy ez — más tanodáktól vett hirléménnyel egybevetve, még sok tudni és figyelembe venni valót hágy jövőre, azt titkolnunk nem szabad. És ha a tanodai szózatok egyszersmind arravalók is legyenek, hogy azoknak beküldetése által a kerülethez és egyetemes gyűléshez vagy egyetemes gyűlési középponti választmányhoz, a soknemű hivatalos irományok készíttetésével anyit terhelve ne legyünk, akkor a késmárki szózat, még sokkal kevésbé kielégítő, mert statistikáját az intézetnek nem is említi, nem közli a tanulmányi rendet, sem a használatban levő kézikönyveket, mit sem tudat a tanulmányokra fordítani szokott órákrol, hallgat az intézet történeti eseményeiről is sat. Ellenben ha a késmárki tanodai szózatot, nem ezen, hanem a közlött értekezésnek oldaláról tekintjük, a mint azt a szerző tekintetni kívánja; úgy azt kell vallanunk, hogy ennél jelesebb programában nem szólalt még meg hazánk egyik tanodája sem. Nem lehet itt céloom, „a hit, vallás és egyházrol“ értekezőnek iratát akár ismertetni, akár pedig megbírálni, céloomul tűztem ki egyedül az oskolai nyilvános tudósításokat futólagosan megismertetni, s e híreket illetőleg, egyre másra figyelmeztetni. A késmárki tudós szózatolónak értekezésére ismét csak értekezésben lehetne felelni, a menyiben annak némely állítására csakugyan lehetne észrevételeket tenni. Azért ajánljuk annak megolvastatását, s ezt téve nagyrészbén a szerző kívánatának is eleget teendünk ki mindjárt elől egy jegyzékében így nyilatkozik: „Ohajtom, e dolgozat olyanná lehetne, minővé tenni akarnám, mert fontos a tárgy: de ohajtom is, volna bár igen sok gondolkodó olvasója. Azért teszem az ide külömben nem tartozó jegyzéket is. — Nehány év óta, hirlapjainkban sok írókon fenhéjázás mutatkozik, mely a német tudományrol, miveltségről, lehető nagy megvetéssel szól. Az ily pöffeszkedés másutt nevetséges volna csak, de nálunk bünös, mert tévutakra vezet az ifjuságot és legyezi a tudatlanságot, holott ez legnagyobb ellenségünk. — Ugyan mivel kérkedhetünk a németek ellenében? országlati fejlettséggel? gyakorlati ügyességgel? bár volna így! de társadalmunk minden rendje, rangja, szellemi és anyagi ügye az ellenkezőt mutatja, mit csak a megvakult és vakonszületett nem láthat. Ifju! a Lajthán és Morván tuli minden országban sokkal eléb vannak mint mi!“

És most térjünk át a bányakerületnek egyik evang. fótanodájához, névszerint *Szarvashoz*, mely az idén már a második évi tanhírlőjét adja. Az első, mely a kiadónak a nyomatási helytől való távolsága miatt, te-

mérdek sajtóhibától volt elárasztva, — akkor t. i. Szarvasnak nem volt még külön nyomdája, de most már van, — az első mondom, nincs már kezem között, habár kaptam légyen — és így nem is ismertethetem; a második, u. m. az 1846/7-ik évi, először rövid történetét tudatja a szarvasi iskolának (1—12 lapig), azután a második szakaszban a *szarvasi főiskolának jelen állapotával* ismerkedtetünk meg. E rajzot méltónak tartjuk egész terjedelemben kiírni, s ez következő: „Iskolánk a békési evang. egyházmegye gyermeke, a menyiben mind keletkezését ennek köszönheti, mind fentartására nézve az esperességtől függ. Hogy az esperesség ez intézetet szíven hordja, mutatta főképp az által, hogy az iskola iránt minden mostoha körülményei dacára is, oly részvételt volt, hogy azt bár nem csekély erőlködésébe került, bukni mégsem hagyta; sőt midőn az épület megszerzése s egynehány szűk esztendő miatt magát nagy adósságba való kénytelen dönteni sem hagyott alá erőlködésével, hanem arányt vete ki, melyszerint az esperességben létező lekipásztörök, iskolatanítók s az egyes egyházgyülekezetek évenkénti járulékaikkal, magok az oktatók pedig, a tandíj felét az u. n. iskolapénztárba folytatván, az adósságot lassankint ledolgoznák. E szerint ezen iskola nemcsak azon öt sessio föld által tartatik fen, mely által a szarvasi uraság az esperességet arra bírta, hogy azt Berényből Szarvasra áttegye, hanem az egész esperesség egyházi morális testületétől is. — A mint láttuk még a mult században éreztették egy iskola felállításának szüksége az alföldön; de épen mivel a szükség sürgető volt, mindennek eleget tenni akarván, mindig tovább akara nyújtózni, mint a meddig a takaró ért, s azért soha oly szilárd rendet, mint egyéb honi intézeteinkben megállapítani képes nem vala. Jelenleg azonban mind vagyonát jobb karba hozván, mind a tanítók száma ötre szaporodván, melegen felkarolván egyszersmind a haza és korszellem igényeit, mind inkább kezd bensőleg is szilárdulni. A cél itt azonban egyéb nem levén, mint hű rajzát adni iskolánk mind külső mind belső állapotának, először annak vagyonáról, másodsor annak személyzetéről, harmadszor az iskola kebelében fenálló intézetekről szólandunk; hozzácsatolván végre az iskola-alkotmányi rendszerét es egyéb tudnivalókat. A.) *Vagyon*: a) ingatlan vagyon, ide tartozik: 1) egy emeletes épület ben a városban, melyben öt tanterem, egy könyvtár és zeneterem van; ugyanabban van három oktatónak lakása is. 2.) öt telek jó minéműségű föld Kondoroson, telke 56 holdjával, holdja 1100 □ öllel számítva, egy épülettel, putrival, kuttal, buzavermekkel s hozzá tartozókkal. — 3.) 25 hold föld a város közelében, mely részint az oktatók közt fiz tésök pótlására kiosztva, részint javításra van kiadva. — 4) négy belső üres házhely (intravillanalis fundus). 5.) egy kétkerekű szárazmalom. 6.) egy magtár és egy tengeri góré. — b) ingó vagyon: a) a gyülekezetek, lekipásztörök és iskolatanítók évenkénti adakozásai kiszabott arány szeriint, és a világiaknak szabadakaratt szerinti adakozása. 2) az iskolai pénztár, melybe mindenik tanuló akár kebelbeli, akár vidéki fizetoi köteles, a szarvasi 1 ft. 5 krt, a békési esperességbeli 7 ft. 5 krt. a vidéki vagy nem-ág. hitvallásu pedig 11 ft. 5 krt vált. Ide tartoznak a tanítási segédeszközök: 1.) egy, mintegy 1500 kötetből álló könyvtár, mely évenként szaporittatik: 2) physikai, chemiai és mathematikai műszerek tára, mely hasonlóképp évenként szaporittatik. 3.) ásványok és növények gyűjteménye. 4.) egy zenetár, öt zongora és 12 személyre való fuvószerkekből álló tár. — B.) 1.) a szófejtők rendes oktatója: *Benka György*, 2) a szókötők rendes okt. *Molitorisz Adolf*. 3) a szóirokköltészet r. oktatója: *Pecz Gyula*, ki egyszersmind magyar hitszónok. 4.) a bölcsészet rendes okt. *Greguss Akos*. 5.) a physika és mathesis r. oktatója, *Dr. Bloch Mór*ic. Az igazgatóság változó és évenként az esperességi gyűlés által az oktatók közül választatik. E személyzet egyenlő fizetésen van, kivévén hogy Bloch Mórionak „személyéhez kötve minden innen vonható

következések nélkül utódjára nézve“ a készpénzbeli fizetés 250 vftal megtoldatott. Egy oktató rendes fizetése: 500 vft. készpénzben, 20 köből buza, 12 kocsi szalma, 6 öl fa, 4 hold föld használatra és kényelmes lakház vagy lakpénz. Ezenkívül osztakoznak egyiránt a tanítványokkal fizettetni szokott tandíj felében, a másik fele az u. n. iskolai pénztárba folyván. Az igazgató fizetése 100 vft készpénz, azonkívül kap minden beírásért 2 ft. 30 krt. — C.) Az iskola kebelében fenálló intézetek: 1.) a *tapintézet*, melynek jótéteményében minden tanítvány részesülhet valláskülömbőség nélkül, ki betudja bizonyítani szegénységét és rossz erkölcs által magát arra érdemlenné nem teszi. A tapintézet tagjainak egyharmada javadalmas, kétharmada fizetéses. Esperességbeli ág. vallást követő 20, más hitvalláson levő vidéki 25 vftot fizet évenként. E jelen évben azonban a szerfeletti nagy drágaság miatt a más hitvallásuk vagy vidékiekre nézve a táplány ára 13 pftra emeltetett. Minden tagja a táplánynak külömbőség nélkül fizet 1 vftot az orvosi pénztárba, annak fejében, hogy betegség esetében orvosi tanácsot, valamint minden kívántató gyógyszereket ingyen nyer. — *Jegyzés*: a tápda fentartatik a gyülekezetek, a kebelbeli egyházak, lelkészek, iskolatanítók és világi urak adakozásaiból pénzben, buzában, eleségben és az esperességen kívül kéregetés útján beszédett pénzekből. Ha ezekből nem telik, az iskola pénztárából pótolatik. Felügyelője a tápdának az u. n. ephorus, ki az esperességi gyűlésen az oktatók közül választatik. — 2.) *zeneintézet*, ez két féle: a.) a magokat iskolatanítóknak kiképezni akarók *Zvarinyi Lajos* és *Chován Samuel* tanító uraktól nyernek oktatást a zongorán 2 vft havi díjért, a szegényebbek ingyen. Részesülhetnek azonban ez intézetben a kitett havidíj lefizetése mellett minden tanulók külömbőség nélkül. b.) fuvószerekre tanít *Hajdu László* ügyvéd ur ingyen. — 3.) *rajzintézet*, Pecz oktató ur felügyelése alatt. Ez évben vezérlette *Lányi Gusztáv* másodikévi bölcsészettanuló, jövendőben Pecz Gyula maga fogja vinni az intézetben a tanítást. 4.) *magyar nyelvgyakorló egyesület*, ez évben Greguss Ákos oktató ur vezérlete alatt. — D.) Az *oskola alkotmánya s egyéb tudnivalók*. Az iskola benső dolgaira felügyel az oktatói kar az igazgató tanárral, ki időnkint, mikor a szükség kívánja, tisztársait tanácskozássra az u. n. sedesbe hívja össze, hogy az iskola belügyeiben egyetértőleg intézkedhessenek. Az igazgató tiszte: beírni az ujonnan jött tanítványokat, kiadni a bizonyítványokat, vinni s tisztársaival közleni a hivatalos levelezéseket és végre örködni, hogy a törvények mind az iskolán belül mind kívül szentül megtartassanak. A külső fentartására nevelési, politikai és gazdasági tekintetben felügyel 18 személyből álló iskolai tanács, melynek tagjait minden harmadik évben az esperességi gyűlés nevezi ki, kivéve az oktatókat, kik már mint olyanok annak állandó tagjai kiknek tehát nincs szükségük még külön tagokul kinevezetniök. Az iskola ingatlan vagyona gondnokra van bízva, ki mellé az iskolai tanács által gazdasági választmány is adatott, valamint az épületnek rendben tartása végett is állandó építési választmány van kinevezve. — Iskolai segélydíj-pénzekben szegények vagyunk, azonban részesítetik ifjuságunk ez év óta a Roth-Teleki féle szorgalomdíjakban, kerületünk is ez évben ismét felajánlott 250 vftot iskolánk szegény és jó magaviseletű tanuló ifjai számára, és végre saját Bockó-féle 100 aranyból álló alapítványunk is van, melynek 6/100-toli kamatja szinte a jó erkölcsű állhatatos szorgalmas tanulók közt kiosztandó.“ — Ezekután következik a hirdett évben előadott tanulmányok s illetőleg tudományok alaprajza vagy elősorolása. Kézikönyvet igen keveset találunk s nagyobbára az áll a tantárgyak alatt „saját dolgozat szerint“ azaz, kézirat nyomán, kétségkívül *szózatva* vagy diktando. Az egész bölcsészeti első és 2 ik osztálynál egyetlen egy tankönyv sincs használatban! Osztályok tankönyvei ezek: Tóth I. görögök története; Bloch M. szavaláskönyve; Ferenczy L. magyar irodalom története; Papp György Gedike könyve; Fischer

német olvasókönyve; magyar nyelv Vajda és Sárosy szerint; német nyelv Molitorisz szerint — nyomtatott művek-e azok? Bocsor nyelv-tana és a latin remekírók u. m. Horatius, Ovidius, Jul. Caesar, Martialis és Corn. Nepos. Több kézikönyvre nem akadtunk: De igenis akadtunk arra, miszerint a régi népek története a szónaklati osztályban *latinul* adatik elő, így a periodologia is a szófűzők osztályában (hát csak latin körmondatólást tanulhatnak-e azok?), az algebra, vagy felváltva geometria, hiányzik a humanitási osztályban mint külön tanulmány, azaz, hogy ezen osztálybeliek e tárgyat a bölcsészekkel együtt tanulják. Mint lehetséges az a tanterv sérelmé nélkül? a bölcsészeknél meg a görög remekírókat nem találjuk, sem nem találjuk fel itt a közép s ujkor történetét; és nem az egyház történetét sem. Így nélkülözöttjük a physikai osztályban a nevelést, pedig mind ezeket kiszabja ám a zayugróci közterv, vagy itt is csak váltogotó évek szerint adatnak-e elő a tudományok? ellenben érdekes közlesül szolgál az, miszerint Szarvason taníttatnak rendkívüleg, francia nyelv, rajzolás és hangászat. — A növendékek száma; másodosztályi bölcsész 13; első osztályu 12; költész és szónokosztályi 30; szókötő 38; szófejtő 49. Összesen 142 tanuló. A tanerő megoszlik: Dr. Bloch M. Greguss A. Pec Gy Molitorisz Ad. és Benka Gy. között, a két rendkívülit ide nem számítva. E szerint öt tanár között. Ezek képviselik a gymnasiumot és főiskolát. Enyit Szarvasrol.

A többi magyarországi prot. tanodák közül, az említettek kivül még a *losonci* evang. középtanoda az, a melynek igazgatója tudós *Terray Károly* több oldalú „iskolai értesítőt“ bocsáta közre és pedig hasonlóképen vizsgálati meghívókat. Az előtt is jöttek volt már e tanoda részéről nyomtatott vizsgálati hívók, de minthogy azokban a tanulók névjegyzékének közlésén kivül, egyebet alig olvashatánk, hallgatunk róluk, az ideit ezt is, de ennél többet is nyujt. Olvassuk benne az intézet leírását, melyet szerző e sorokkal kezd: „Hogy tanodánkat, részint a felső egyházi hatóságok, részint az érdeklött szülék s általában a t. közönség irányában megismer- tessük, az egyetemes evang. közgyűlésnek határozata szerint, de saját érdekünkben is jónak találtatott, a tanintézet belső elrendezését, a tanárok működését, a tanítási eszközök és segédforrások leírását e sorokban röviden megemlítve közrebocsátani. A nyilvánosság ha valahol, bizonyosan a tanintézetek körében termi meg gyümölcsét. Mert a szellem, a haladás forrásából merit életerőt. S a tanító, ezen ébresztője és éltetője a tanulók szellemi művelődésének, ha hatáskörét illően fel akarja fogni és betölteni, szükség hogy tudományát szüntelen öregbitse, eszméit tisztítsa s örök fiatal-ságu kedéllyel folytassa pályáját. Ellenkez esetben, meg nem érti tanítványait, sem azoktól meg nem értetik. — Célunk, melyet ezen tudósítás közrebocsátása által elérni ohajtunk, számot adni, mi célra és miképen használjuk fel azon eszközöket, melyek tanintézetünk birtokában állanak s a szakértők szives észrevételét kikérni, hogy azokat eljárásunk tökélyesbítésére felhasználhassuk.“ Ennek nyomán értesülünk, mikint Losoncon az evang. tanoda következő osztályokból áll: 1.) fiu elemi osztályból 68; 2.) polgári felsőb osztályból 42; 3.) nyelvtani osztályból 27; és 4.) szókötési osztályból 33 növendékkel. Ezekben kivül van leánytanoda, 79 tanítvány-nyal. Van rajz, ének- és testgyakorló iskolája, kisedovóintézete és varroda a leánykák számára. Említvék továbbá a segédeszközök — mikben azomban az intézet mint fiatal még nem igen gazdag, de úgy látszik, hogy a nógrádi gazdag és népes esperesség sietni fog e tekintetben is a szükségeseket az intézetnek juttatni, a mint a tápdát máris megkezdé egy jótéteményezettel. — Következik az osztályok belsejének leírása, mit az előbbi hírlóknél, tanulmányi értesítés alatt sorolánk elő. Itt megemlítettnek az egyegy osztály tanulmányai és az azokra fordíttatni szokott órák száma, a használatban levő kézikönyvekkel együtt. És végül a közvizsgálatok rendje és a tanulók névjegyzéke s pedig még a lyánkáké is. Hogy

a lyánkákat is hozzá szoktassuk nevöknek nyomtatva olvastához, ezt megvallom, nem tudom helyesleni; vagy talán ellenörködés végett tesszük ezt? A lyánka felett a legfőbb ellenörködés a családé, a szülőé, a lyánkának hivatalos bizonyítványra nincsen szüksége és ne is legyen soha, ő rola minél kevesebbet tud a nyilvánosság, annál jobb, — ezt tartja Schiller is. Ohajtottuk volna hogy az értesítő igazgató a lyánkák névjegyzéke helyett, inkább valamely rövid nevelési értekezéssel, vagy a tanoda történetével lepett volna meg, mi azomban, mint igen méltányosan hisszük, csak azon okból maradhatott el, mivel a szerző saját maga költségén szokta nyomtatni a tanhírlőt. De hiszem úgy vannak ezzel mások is.

Ezenkívül a prot. magyarországi intézeteket nézve, csak még a következők azok, melyek magukról a közönség előtt — habár csak tanulmányi átnézet és névjegyzék által is nyilatkoznak u. m. *Selmec, Kőszeg és Győr*. Lehet hogy még többnek kebeléből is jelenhetett meg nyomtatott értesítés, de arról — legalább ismertetőnek tudása nincs, mert sem cserehírléményt nem kaptam, sem valamely más uton a kiadottnak nyomába nem jöttem. Pedig van hazánkknak még sok nagyszerű tanintézeze, miért hallgatnak azok?

A *selmeci* főtanoda. Ifjusági névjegyzéke után, jegyzetek állanak, ezek közül méltó hogy kiemeljük azon tudnivalót, miszerint tek. Görgey Samu ügyvéd ur megigéré, hogy a lyceumon jövő évben a magyar magánjogot fogja előadni. Tehát ismét egy jogászi tanszék! Miért nem szaporítjuk inkább a pädagogikai tanszékeket és a természettudományiakat? Tanulója volt Selmecnek — az elemieket is ide értve, öszvesen 383; van Selmecen magyar, német és tót irodalmi kör, mindegyik egy külön tanárnak vezerlete alatt. A tápdában 160 ifju között 60-nan nyerne egészen ingyen élelmezést. A jövő évi igazgató Suhayda Lajos hittudományi tanár.

Es most tegyünk egy kis kitérést még az erdélyi intézetekre, azokra t. i. a melyektől hírlőt vettünk, ilyen a *N. enyedi* ref. kollegium. Ezen főintézet már 1845 óta közöl hírlöket és pedig évenként kettőt. Hogy ki szerkeszti azokat, azt sem cimlapon, sem a hírlő folytában nem olvassuk ugyan, de ha a magán tudomásra támaszkodni szabad, úgy azokat leginkább *Vayna Antal* tanár ur buzgóságának köszönhetjük, ki 1844-ben lépett tanári székébe és ezt egyszersmind mint pädagogarcha is munkásan betölti. Ezen hírlök leginkább két tárgyra nézve kimeritök, u. m. az előadatni szokott tudományok és tanulmányok sorozata és fő kielejeinek kijelelése, másfelöl a tanulók névjegyzékének közlése által. Vegyük pl. az 1847-iki év második feléről kiadott hírlöt. Egész füzet (40 lapnyi 4-rét). Első szakaszában I alatt a *felső* vagy *hittani osztály* tantárgyai foglaltatnak s ezek — csak hogy egy kissé megismertessük a magyarországiakat ezen intézettel, mert a mint általában keveset tudunk Erdélyről, úgy meg kell vallanunk, hogy ezen hontestvérünk intézeteiről is csekély tudomása és ismercte van a magyar embernek. Azért szabad lesz bővebbeknek lennünk. — Tehát a *hittani osztály tantárgyai* 1847 másik felében ezek: 1.) keresztény hittan 3-ik rész: az emberi nemzet változásáról — e szakasznak ismét tartalmi átnézeze adatik minden egyes § címje szerint és így a többi tárgyaknál is. 4-ik rész: az utolsó dolgokrol. 2.) egyházi törtenetek XVII. XVIII. XIX-ik század. 3.) egyházi szónoklattan. — Ezeket tanítja: *Bodola Samuel* tanár. (Tanári székébe lépett 1820-ban — 4.) görög nyelvészet. 5.) új szövetség magyarázata, melynek részei: bevezetés az újszövetségi könyvek értésére és exegetikai gyakorlatok. — Tanár: *Incze Dan*. (Tanárrá lett 1837-ben.) — II. *Közép* vagy *jogtani osztály* tantárgyai 1.) statistika és pedig, bevezetés, ausztriai birodalom, német szövetség, prussziai királyság, muszka birodalom. — Tanár *Peterfi László*. (Hivatalába lépett 1829-ben). 2.) honi

perfolylta és büntető törvénytan. — Tanár *Farnos Károly*. (Székébe lépett 1838-ban). 3.) philosophia elemei, általános erkölcsstan 2-ik rész. Ebből: erény, kötelesség, lelkiismeret, ezkülcsi szabadság, tulajdonítás. 4.) a természeti jogtanból, a jog eszméje, a jog megvalósulása a társadalomban, az elméletnek alkalmazása némely összetettebb viszonyokra. — Tanár *Mihályi Károly*. (1843 óta). — III. *Alsó* vagy *bölcsészeti osztály* tantárgyai: 1.) számtan 2-ik r. Tanár *Szász Károly*. (1821 óta). 2.) térjtan 3-ik rész, űrtan. Tanár az előbbi. 3.) mérnöklet. Tanár ugyanaz. 4.) honi történetek, Albert királytól II-ik Lajos uralkodásának végeig 1438—1526-ig. Tanár *Péterfi László*. 5.) növénytan, előzmények, növényélet mű- és élettan, a növények táplálódása, növényi megemésztett anyagok, a növények életének folyamata, egybevetett életművek s azoknak műszótana, növényrendszer. — Tanár *Zeyk Miklós*. (1839 óta) 6.) tanítástan 2-ik rész, az egyes tantárgyak képzerejök birálata részletes tanuttan (methodika), az egyes tantárgy csoportoknak s egyes ágainak tanutja részletesen. — Tanár: *Vajna Antal* (1844 óta). Azután következik a felsőbb tudományokat hallgató ifjak névsora. Volt pedig 1847-ben: hittanuló 27; jogtanuló 79; bölcsésztanuló 84; öszveszen a három osztályban: 202.

Enyi a hirleménynek első része. — A másodikat teszi az alsób osztálybeliekről való kimutatás és névsorozat. Itt A. alatt ismét megnevezését kapjuk a tantárgyaknak. Hadd közölhessük ezeket itt, a miénkkel való összehasonlítás kedvéért, csak hogy nem azon lefelé menő megfordított rendben, hanem emelkedőleg az alsó osztálytól a végzőig, a mit mindenesetre természetesbnek és ajánlatosbnek találunk mindig, még a vizsgálatok — vagy erdélyiesen közszemlék megtartásának rendjére nézve is, mert így legaláb fokozat van a dologban, és mind a vizsgáló, mind az olvasó könnyebb átnézetet szerezhet magának. — *A kezdő osztályban*: 1.) biblia történetek az ó szövetségéből. 2.) magyar nyelvtan: szótagek és mondatokrol. 3.) debreceni abcéből 14 cikk. 4.) földrajzi előismeretek. 5.) fejszámítás. 6.) szavalandó versek. 7.) ének. Oktató: *Elekes Samuel*. Növendékek száma, — ezek az irat végén hasonlóan névszerint elősorolják, ugy ezen, mint a többi osztályokból — 60. — *A második osztályban*: 1.) bibliai történetek, az ó szövetségi történetek folytatása. 2.) magyar nyelvtan: ejtegetés, lépcsőzés, igehajlítás. 3.) földrajz, Europa országai, azok fővárosai és alkotmányuk megnevezése. Azsiának és Afrikának általános ismerete, hegyek, folyók, égallj, sat. épen ugy Amerikáról. 4.) számtan a négy alsó mivelet, fejszámvetés. 5.) szavalandó versek. 6.) ének. — Oktató: *Tankó József*. Növendék 44. — *Harmadik osztályban*: 1.) vallás, az istenről, sz. írásrol, gondviselésről és teremtésről szakaszok Koppé kézikönyve szerint. 2.) latin nyelv elemei, a rendes és rendetlen igék az azokra szolgáló gyakorlatokkal. 3.) földrajz, magyar ország. 4.) számtan, a tárgyas számokkall négy alsó művelet és az egyenetlen osztás. 5.) szavalandó versek 6.) ének. — Oktató: *Szabó András*. Növendék 78: — *Negyedik osztály* 1.) vallás, az ember és világ jövendő állapotjáról, ugy a keresztség és urvocsoráról szóló fejezetek, Koppé után. 2.) latin nyelv, latinbol magyarra, Eutropius római historiájának első könyve s Bocsor nyelvtanából néhány gyakorlat; magyarból latinra Bocsorbol az esetekre irt példák és Döring első folyamatából az ejtegetésekre szolgáló gyakorlatok. 3.) német nyelv, ejtegetés, nemezés, lépcsőzés Márton nyelvtana szerint. 4.) számtan; törtek öszvezése, kivonás, szorzás és osztás. 5.) földrajz német szövetséges álladalmak. 6.) szavalandó darabok. 7.) ének. — Oktató *Incze György*. Növendék 73. — *Ötödik osztály*: 1.) vallás Koppé szerint. 2.) német nyelv, németből magyarra, magyarbol németre. Márton szerint! 3.) latin nyelv, Hamilkár és Hannibal

Corn. Neposbol. 4. Azsia földrajza. 5.) számtan, tizedes törtek. 6.)szava landó darabok. 7.) ének. — Oktató: *Vizi László*. Növendék 72. — *Hatodik osztály*: 1.) vallástan, Bodola kézikönyvének 3. 4 és 5-ik szakasza. 2.) latin nyelv: Corn. Neposbol Attikus életrajza. Phädrus meséinek első könyve. 3.) német nyelv Márton szerint 4.) ó kor történetana, Róma építtetésétől Amerika felfedezéseig. 5.) számtan, törtek, mértékszerez-függések. 6.) szavalandó darabok. 7.) ének. Oktató *Elekes György*. Növendék 57. — *Hetedik osztály*: 1.) vallástan az emberi eredeti megromlott állapotjáról és az emberi nemzet váltságáról szóló szakaszok Bodola kézikönyve szerint. 2.) latin nyelv: M. T. Ciceronak M. Marcellus melletti beszédje. C. I. Caesar gallus háboruról irt emlékjegyzékeinek 3-ik könyve. 3.) német nyelv Márton szerint. 4.) görög nyelv Tatay nyelvtana szerint. 5.) közönséges történettan, a francia forradalomtól a mostani időig. 6.) számtan, algebra elemei, öszvezés, kivonás. 7.) szavalandó versek. 8.) ének. — Oktató: *Boc Samu*. Növendék 50. *Nyolcadik osztály*: 1.) vallástan, Bodola könyve szerint. 2.) latin nyelv: Virgil Aeneise 2-ik könyve. M. T. Cicero de senectute című értekezése. 3.) német nyelv Márton szerint. 4.) görög nyelv Tatay nyelvtanából 5.) Erdély története a nemzeti fejedelmek alatt. 6.) magyar nyelv, irodalmunk története rövid kivonatban. 7. matematikai geographia. 8.) számtán, az algebrai hat első mivelet, és néhány első rangu egyenlet. 9.) szavalandó költemények. 10.) ének. — Oktató. *Nagy Sándor*. Növendék 40. *Végző osztály*: 1.) ker-egyházi történettan a reformatión kezdve a jelenkorlg. 2.) latin prózai irodalom története. 3.) latin nyelv: Corn. Tacitus műveiből Agricola életrajza. Horatius különböző műveiből több válogatott darab. 4.) német nyelv. 5.) görög nyelv. 6.) észtan. 7.) számtan első és másod rangu egyenletek feloldása. 8) térjtan a hármagok (triangulum) hasonlóságaik. 9.) ének. — Oktató: *Molnár János*. Növendék 52. —

És im enyiből áll a nagy-enyedi hirlő, oly sorozatot és előadást követvén a többi is, csakhogy másmás félévről. Meg kell jegyezmem mikint ezen hirlők, hahogy csak a vizsgálatra valók, hogy azokbol a tanulók nevei, a tanulmányok és az oklatók megismertessenek, akkor elégségesek és igen célszerűek; de ha egyszersmind netalán arra is számítvák, hogy értesítésül szolgáljanak olyanoknak, kik az intézet teljes életével kívánnának megismerkedni u. m. annak történetével, taneszközei és gyűjteményeivel, mellék intézetek és egyéb képző körökkel, a tanulmányoknál használatban levő kézikönyvekkel, a tanító órák mennyijével, netalán a fegyelmi törvényekkel, a tanítók állásával, az intézet alapítványával sat. akkor azt kell mondanom, hogy nem elégségesek. Mert ha igaz is, hogy tanító és tanítvány teszi tulajdonképen az intézetet, a tanulmány, az csak a kettő közötti kapocs, a melynek adása és vétele végett a kettő egyesül; megis kívántatik másrésről az is hogy a körülmények is adassanak elő, mik között ezen hatók munkások. Nagy-Enyed Erdélynek Debrecenje, s Debrecen Magyarországnak N. Enyedje, — azt mondá a nagy erdélyi hazafi, de miután a közönség Debrecenről sem kap valamely bővebb intézeti tudósítást, e különben ellenkező hasonlatosságból sem ismerhetni meg N. Enyedet.

Én részemről ott járván a mult nyáron, kísértetbe hozatom ezuttal egy pár — ba csak szétszórt ismertető vonást is felhozni, a nélkül azonban, hogy e mellett más, mint őszinte volna szándékom, t. i. oda munkálni, miszerint ezen ugy mint más intézetekről is, maga az intézet által bővebben és nyilvánosan értesülhetnének. Adjunk arra alkalmat, hogy egy másik iskola elfogadhassa azt a mi valamelyikben jó van. —

Van N. enyeden 8 főtanár, 9 osztályoktató és 3 szaktanító. Ezen utóbiak tanítják a rajzolást, írást, éneket, gymnastikát és német nyelvet. Összesen tehát 20 tanítóegyen működik az intézetnél. Az énektanulás ingyen jár, rajzért fizet a növendék félévenként 20 p. krt; írásért 10 p. krt; gymnastikaért, a hány órát hetenkint jár, anyiszor 20 pkr félévre; a gymnastikába beleértetik az uszástanulás is, mire nézve még csak a múlt nyáron épült a kollegium költségén szép, tágas és igen célszerű és biztos habár úgy látszik hogy nagyon költséges uszoda. Ez nem csak hasznára, de megvallom diszére is válik N. enyednek vagyis kollegiumának. A német nyelv tanulásáért is jár valami csekély külön díj. A közoktatásért fizet a növendék félévenként — censura előtt „promissió“ név alatt, valami, tetszése vagy a szüle tetszése szerint bizonytalan osztálya oktatójának (az az, alsób vagy gymnasialis és elemi osztályokban) de ezen bizonytalan promissionalis fizetés, mint értesülék, el lesz töröltetendő és rendes tandíj állapítandó, mi kétség kívül mind a tanító, mind a szüle nézve célszerűbb, ez kötelességét ismerendi bizonyosabban, amaz remény helyett, ismert számokon alapuló jogra támaszkodhatandik. (Kolozsvártt a növendéki fizetések: 8, 10, egészen 12 pftig menő összeget tesznek). — Beiratás az intézet polgárai közé az egész tanulói pályán át csak egyizi van s azért fizet a szegényebb 12, a tehetősb szülenek gyermeke 24 p. krt. De klasszisköltség nevezete alatt fizet évenként a növendék 28 pkr, szolgál *) pedig ennek felét. Ez fordittatik fűtésre, világításra és tisztogatásra, ebből fedeztetvén a nagy alapító Bethlen emlékére tartatni szokott évi ünnepély költsége is. A mi felmarad, azon taneszközök vásároltatnak. A „Bethlenünnep“ a husvét utáni diligentia utolsó napján esik meg mindig. — Az oskolanyitás is ünnepellyel szokott tartatni s ez alkalommal az igazgató beszédet mond. A tanév végén esik meg rendszeren a bezáró ünnep, akkor van a jutalmak vagy proemiumok és segélyezések kiosztogatása. Könyv osztogatatik akkor valami 600 ftára. Egészben anyi az intézetben a beneficium, hogy ilyenben mintegy százan részesülnek. A legnagyobb 150 vfta rug, ilyen azomban csak egy van, holott 25 pftos van negyven Ezek nagy deákoknak szánvák. Külön ezektől van kis tanulók számára 100 váltós jótétemény 9; atyafiak számára — bizonyos családok szülotteit illetőleg, van 600 ft. Ezt jónak rosznak, minden évben ki kell adni. Kis tanulók számára van 60—70 ftos beneficium is egynehány, az őket illető segélyezések általában mintegy 40-re rugván. A szegényebb de szorgalmas és jó erkölcsű nagy deák, ingyen szállást nyer a kollegiumban, oktat magánövendékeket és ezektől rendszeren tápját kapja, különben van olyan a kinek két sőt négy cipója is jár a kollegium jótéteményéből. A szegény gyermekek közül, van 200 ki naponta egy cipót kap, az ilyenek többnyire szolgálak, és így többi szükségeikről urok gondoskodik. A kik nagy deákok mellett vannak, azokkal ünnepekre vagy legátiókra járnak. Legatio van valami 70. Ezekből a nagy deák három ünnepen át, van a ki 60—70, de van olyan is, a ki csak 15 ftot kap; nem szép jótétemények-e mind ezek? s nemde mind anyi ösztönző és segítő eszközei annak, hogy ezen főtanodánál a szegényebb sorsu is kiképezheti magát? hány jeles férfiat köszön mindkét hazánk ezen iskolai cipóknak? Az alumneumok és stipendiumok vagy tápdák és segélydíjak, a menyire összeszövetvék azok már történeti örökítménynél fogva is intézeteinkkel és menyire nem nevelkedhetik még ily segédkezés nélkül nálunk a szegényebb gyermek, én meg vallom mégis, hogy azoknak tiszta nevelési szempontból barátja nem vagyok. A nevelésnél

*) Szolga és tanuló! mint fér az ily elnevezés össze.

soha sem szereték alkalmazni külső rugót belső eredmény előidézésére; de lássunk még néhány jegyzetet a nagyenyedi főtanodáról.

Felülve utazási naplómát 1847 jul. 29. stb. Enyeden töltött napjaimról ezeket olvasom, engedjék meg a t. olvasók hogy mint oskolai tourista némelyeket a legőszintébben közölhessek: „Tegnap fiaim és egyszersmind utazó társaim (két pesti tanítvány K. S. és N. S.) fürödtek az ujonnan nyitott enyedi kollegiumi uszodában, a melyben az uszástanítást *Freitag* nevű bécsi gymnasta vezérlendi. Már az uszoda is az ő terve szerint épült. Ez egy tölgyfa fenekű és fakerületű tágas és eléggé mély építmény, a melybe a víz a magasabban folyó malomárból zsilipen által tetszés szerint csapoltatik és az uszási mederből más végen ismét kifolyatható. A vitzér egyik oldalán fahajlékok épülnek az öltözködés végett, s ezen hajlékok közül egynehány egyenesen csak a tanár urak rendelkezésére álland, a többi pedig a tanulni kívánó növendékek számára. Külön órákban a női közönség is fog ide járhatni. Ez helyes. Az usztanító — ki egyszersmind, mint már is megjegyzém gymnasta is, 550 pftnyi fizetést huz a kollegiumtól. Valljon van-e magyarországon sok rendes tanító kinek enyi fizetése volna? A nevezett tanító, naponta 4 tanórát tartozik adni, többi idejét tetszése szerint fordíthatja fizetéses magánoktatásra. — Az uszodai intézetnek felállítására a kollegiumnak mintegy 10,000 ftjába került; melyik magyarországi tanoda tudna és akarna enyit áldozni ilyenmű intézetre? De N. enyed ezt kiállítani képes volt, mert hiszem ugyan e napon — a melyet ott tölték — 30,000 ftot kapott Enyed városától a dézma megváltásának fejében, és ezenkívül 20,000-et az egyház. Már az ilyenmű nagyszerű jövedelmek mellett, lehet aztán oskolát virágoztatni! Az utolsó években felállítá a kollegium a pädagogarchai tanszéket, a melyet jelenleg t. Vajna Antal ur tölt be, hetenkint 5 tanórát adva (a többi tanár hetenkint 10-et ad), de azonkívül felügyel a gymnasiális osztályokra, mint ezeknek igazgatója, mivel ezen osztályokban nem tanítván állandó tanítók, hanem csak egyegy évre választott nagy deákok, kell hogy azokba valami állandóság hozassék. — De erről még külön helyen kellend szólanom. — Továbbá létesíté a kollegium egy német szaktanítónak székét, a melybe konkursus útján *Kaczián* ur hivaték meg. Ennek fizetése 450 pftot teend s így a gymnastika tanítójával együtt, máris 1000 pftnyi új költsége lesz évenkint a főtanodának. — Azonkívül tartani akar asszistenst a természettudományok és vegytan tanításához *Zeyk* tanár urnak oldalán. Ezen tanár urat Vajna A. tanár és tisztelt barátom társaságában meglátogatám s pár pernyi idő alatt is anyira megkedvelém, miszerint nem tartózkodom megvallani, hogy ha még tanuló volnék, szeretnék az ő tanítványa lenni; ezen tapasztalás után könnyen megérthetem miért ragaszkodik a fiatalság anyira ezen tanárához. Utób tisztelkedtem a generalis notarius. t Bodola Sam. theologiae tanár urnál, ki ha a mostani püspök elhal, ennek helyébe succedál mert itt Erdélyben, nem a püspök az ki választatik, hanem az egyetemes jegyző. A választás mintegy 8 évvel az előtt történt s ez okozta volt a nagy harcot és elvbeli felháborodást a ref. erdélyi testületben, ez teremté Salamon kolosvári theologiae tanárnak könyvét „de statu ekklesiae ref. in Transylvania“, a melynek nyomán a göttingai egyetem-től hittudori címet kapott, épen akkor a midőn én göttingai tanuló voltam. Bodola tanár ur tekintélyes férfit, ugy külsőleg mint lelke nyilatkozataiban. De van a tekintélyességnek egy neme, a melyet a bizonyos magasabb hivatalban-lét kölcsönöz az embernek. Itt a személyes tekintély ezzel egyesül. Nála létekor sok apróságos — nézetem szerint tanárhoz alig illő dolgokkal volt elfoglalva u. m. az aratók cipécédulácskáinak aláírásával s egyéb gazdasági dolgokkal, mert ő most a kollegium oekonomikus ügyvivője. Hogy magyar tanárjaink universalisták, jól tudom,

de hogy gazdák, tisztartók, pallérok sat. is legyenek és körülményeknél fogva lenni kénytessenek, ezt még sem gondoltam. Itt ez csak azért van, mivel a kollegium földes ur, mely uradalmát saját maga kezeli és igazgatja s így felváltva a tanárokat éri a tisztartói hivatal. Mindig két tanár a főnök, az egyik belső, mint tanodai igazgató, a tulajdonképeni rektor, a másik külső, vagy gazdaügyelő, anyi mint második rektor, s ezeken kívül van aztán az állandó paedagogarcha. — Bodola urat kérdezvén, mi könyvekből lehetne leginkább megismerni Erdély prot. statusának rendezetét és szerkezetét? a Salamon tanár ur már feljebb idézett latin munkáján kívül, Benkő Transylvania című nagy munkájára utasított és a codex-ek vagy fejedelmi diplomák s efféle statutumokra. Inoze tanár ur pedig, valami erdélyi szásznak a munkáját ajánlá, mely a legujabb időben jött ki, címét adni igére, de biz ezt kérni megfeledekzém, — ezekből könnyű lenne megértenem sajtáságos rendezetét az erdélyi prot. testületnek. Különséges és a magyarországi szerkezettől elütő a konsistorium és a synodus külön testületisége. Amaz a felsőbb, ez mellé- és némileg alárendeltje amannak. A synodus tisztán csak papokból áll, mindenkori elnöke a püspök. Gyűléseit évenként egyszer tartja tizenhárom külön városkörben. Jelenleg a konsistorium rendeztetéséről tervet készített, mely magának a konsistoriumnak liszen felterjesztendő és a gubernium által szentesítendő, mert a konsistorium igen határozatlan valami és bizonytalan számú tagokból álló egyházvilági testület. Tagjairól bőven szól Benkő és Salamon, a mely utóbi — mint Bodola ur is vallja, a konsistorium szerkezetét igen jól irta le, csak a general notarius választásáról értekezett egyoldaluan. S ily egyoldalú cikkeket vön fel egykoron a prot. egyházi lap is, úgy hogy ez által, nem csak hogy előfizetőket, hanem hitelt is vesztett lap ez Erdélyben. Én részemről igyekeztem az Egyházi Lap mellett felszólalva azt mentegetni, magyarázván a szerkesztők nehéz és mindenről nem felelhető állását. Hiszem így járt volt e lap a debreceni, pataki, pápai és más főoskolák ügyeivel is. Hiába, a szerkesztők pártérdekről vádoltatának. De azért az Egyházi Lap Erdélyben mégis igen sok helyre járs aránylag talán többekhez is, mint magában az anyahazában. Miből könnyen kivethetném, mikint itt is, inkább a lap-, mint a könyvirodalomnak van kelete. Nevelési füzeiteimet még mind teljes számban találtam Vajna professor urnál. Így hangoltatnak le reményeink s így lohasztatnak nevelési jó szándéku terveink! A nevelésnek irodalomra van szüksége, s ez volna mindnnapi kenyérünk, sütőnek magam is ajánlkoztam és felszólítottam másokat, de vagy süteményünk rosz, vagy másbol táplálkoznak még hazai nevelőink, vagy általában koplalnak!

A tanárok választására nézve, igen jó intézkedést és gyakorlatot találtam N. enyeden. Itt a kijelés joga a tanári testületnél van. Ők ugyanis, a kuratorokkal együtt, a minő minden főoskolánál — ha nem csalatkozom — öt szokott lenni, három egyént kiszemelnek, bármely tanodába kelljen is tanárt választani. Az idenező oskolák: az enyedi, kolosvári, mar. vásárhelyi, udvarhelyi, szászvárszi és zilahi. A kijelöltek nevei a konsistorium eleibe adatnak s ettől függ a választás eredménye, mely, mint az utazó francia Gerando mondja, országos ügy, mely kérdésre hívja néha a politikai pártokat is. Néha a tanári szék betöltésére, a kijelöltek közül választásra becsődítetnek a konsistoriumba még a köznemesek is, kik mindnyájan választási szavazattal bírnak. Én részemről ezzel nem gondolnék, mert a garantiát csakugyan a kijelelésben találom s ez a tanároktól függ; csak kandidáltassanak mindig jeles férfiak, az egyre megy kt aztán, akárkit választ a konsistorium, annak azért mindig kedves és kívánt embernek lehet lennie. Csakhogy mint a tanár urak vallják, a kijelelésbe befolyván a kollegiumi kuratorok is,

megesik, hogy ezek közé néha olyan egyén is felvétetik, kit a tanári kar nem kíván. A papok választása, a mint több vidékeni tudakozódásból kivehetém, egyenesen a községektől, az önálló gyülekezetektől függ. A község, nem ordinált egyént is választhat s az mint olyan, két-három évig is működhet a papi hivatalban. — A papok censurálása nyilvánosan történik a synodus előtt, itt rendes bizonyos censor szokott lenni, ki a kérdéseket teszi, de azon kívül kérdést szabad tennie akár-mely jele nlévő tagnak is.

Az enyedi kollegium alapittatásának ideje 1614-be esik; elsöbben Gyula Fehérváron állott fel, s onnan, post multa discrimina rerum — Enyedre tétetett által. Valami 6 évig Kolosvárott is tengődött, a fiatalság oda vonulván volt néhány tanárával. Mária Trézia királynő alatt, a kormány akarta reá tenni kezét s jószágait elszedni, de mivel azoknak egy részéből a püspök fizettetik s a többi ugy is az egyházi alapítványokkal — mik sérthetlennel — egybe levén kötve, épségben hagyattak valamenyi alapítványok. A kérdésnek eredménye pedig mindjárt akkor az volt, hogy néhány tanárral több hivatott volt még a gazdag székek betöltésére. — Késöbben, az idők mostohaságában, sok elveszett ugyan a kollegiumi javadalmakból, kivált némely kurátor kezelése alatt, de mindamelltt azok még most is oly teemesek, hogy nem sok német egyetem lesz, mely gazdagabb alapítványokon nyugodnék mint az enyedi főskola, de azért még sem egyetem, ugyan miért nem? Egyébiránt csakugyan az a kilátás van Erdélyben, sőt tervek is odairányulnak már, hogy universitás emeltessék fel Erdélyben, habár csak három fakultásra is, u. m. philosophiai, jog-, és hittudományokra nézve. A hittudomány — azt határozta a konsistorium a terv javaslata szerint, egyedül Enyeden leszen tanítandó s így lassankint a többi tudománykar is csak ide fogna öszpontosittatni; az egy törvénytudomány maradna meg Udvarhelyt, a minthogy ott van a királyi táblának széke a mely mellett gyakorlatilag is képeztetik a jogtudós. A philosophiai kurstust az uj terv három évre kívánja mindenkire kötelezőleg kiterjesztetni s annak hallgatása után, részint jogi-, részint hittudományi pályára léphet ki az ifju tanuló. Mind a jog-, mind a hittudomány, két-két évre terveztetik, ugy azomban, hogy a theologus ne legyen kénytelen egyszersemind a jogtudományokat is hallgatni; ellenben klasszisztánitóvá az elemi és gymnásiumi osztályokban lehetend a nem-theologus is; mi mostanig nem ugy volt. Ez tehát a politikusok vagy u. n. világiagi győzelmre a pusztan theologusok irányában a tanításra való közvetlen befolyást nézve. Elvi'eg ezen engedély megállhat, sőt nem is lehet ellene kifogás, mivel a protestansoknál ugy sincs valami lényeges és osztályi különbség theologus és nem-theologus között, de hogy a jogászoknak a tanításra bocsátása által, az oskola a mely reájok bizatnék, valamit nyerne, azt sem hinni, sem feltenni nem tudom; az oskola és a növendék, nem az által nyer, hogy theologus vagy nem-theologus tanít, hanem egyedül csak az által, hogy a nevelés-tanítás szakilag készült emberekre bizatik. Az immár lehetséges, hogy szent hajlamtól vonzott és a nevelést szakjául választott lehet ugy a theologus mint a jurista, de mégis inkább valószínű hogy a theologusból lesz jobb nevelőtanító mint a juristából, mert amannak foglalkozás tárgyai és tanulmányai rokonabbak a nevelésiekkel, sőt a nevelésiek, didaktikaik, katechetika sat. egyenesen a theologia kar tudományai közé is tartoznak. De általában, sem theologus, sem jurista mint olyan, nem lehetend oly nevelőtanító, mint az egyenesen nevelőtanítónak készülő. Ilyen szaknak és tudományi hivatás-ágnak is kellene lennie a főskolánál, hahogy eleintén nem is volna az egyéb, mint pädagogikum seminarium. De az innen kikerülőket ne csak egy esztendeig tartsuk aztán az osztályok tanításánál, hanem ha lehet, alkalmazzuk őket életidőre. Én jó iskolát csak állandó tanítónak a keze alatt képzelhetek. De igaz hiszem

szaktanitási rendszer szándékoltatik behozatni a klasszikusokba, azt tán majd inkább fogja virágoztatni a nevelést. Fogja? kétkem, a szőnyiféle ideiglenes tanítóskodási rendszer mellett sohasem, sőt még rosszabb, még mostohab leend úgy a nevelés mint a tanítás. Az alsób osztályokba, azokra képzett és mindenolduluan készült egyetlen egy tanító kell csak, anyival inkább, mivel a kedélyképezés és szívnyemesítésnek szép eredményét valamint a fegyelmi kezelést is, csak egy viheti a legsikeresben. Növekedve és feljebb haladva elágaznak ugyan az alsób osztályok is szaktanitásiakká, de mentül alsób az, annál kevésbé szabad alkalmazni a szakrendszert, és a felsőbbekben is az egész osztályt nem tanácsos több, mint két *állandó* tanítóra bízni. Az erősülő csemete, nöttében először csak két ágra szakad s csak aztán többre. *Tehát állandó, hivatalilag és hivatalilag készült és képzett tanítót for ever az alsób osztályokba, és pedig csak egyet, atyát és vezert, s legfeljebb a felsőbbekben, a hol a tanulmányok már nagyon is ágazódni kezdenek, kettőt, de ezeknek is csak egyike legyen mindig az osztályfő!*

A tanszünetre nézve N. enyedet illetőleg hallám, hogy ez még igen sok időt vesz el; 19 hetet tesz öszvesen az egész évi szünet, ez tehát majd nem félév. Az aratásira két hónap esik, július és augusztus; a szünetre 3 hét; a karácsonyi tesz 3 hetet; a husvétli szintén hármat; a pünköshti kettőt. Ide nem számítva az egyébkinti aprób ünnepies napokat a mik jó felváltásul szolgálnak úgy tanítónak mint tanítványnak a diligentia közben. Egyébiránt a sok szünetre nézve csak egy örömből fakadt megjegyzésem volt, az t. i. hogy a nagy nyári vagy aratási szünet itt is úgy, mint hazánk különösen prof. ev. tanodáiban jul. és auguszt. hóra esik. Erről egyizben az Egyházi Lapban szóltamra, semmi válasz sem jött még, mint lehetne t. i. mind két hazában a nyári szünetet egy ugyanazon időre tenni?

A mi a főiskola gyűjteményeit illeti, találtam könyvtárt melyben mintegy 22,000 kötetnyi munka kínálkozik a tanuló és tanult buvárlatára. A kézirategyűjteményben igen becsesek Benkő kézirati hagyományai, — mikor láthatandának ezek napvilágot? Találtam gazdag pénzgyűjteményt, melyben legnagyobb számmal a régi dák és római pénz. Van ásvány és kövület gyűjtemény is, ezeknek elrendezése hasonlít a göttingai egyeteméihez a menyiben a szebb és nagyobb meg ritkáb példányok üvegszekrényekben tartatnak és ezek alatt vannak lapos fiókokban a többi aprób példányok. Az állatok közül is van számos kitömött példány; sőt még az anatomia komparativa tanításához is néhány csontváz. — A könyvtár gyarapítását mi illeti, nagy örömmre szolgált hallhatni a módot a melyen az évenkint gazdagszik. Minden főtanár a maga tudományszakjára nézve rendelhet saját választása szerint 200 vftára könyvet. Ez tetemes gyarapodás és igen célszerű intézkedés, kivált ha a mellett még a fiatalságra is van némi tekintet, hogy az ő számára is megszereztesse a szükséges segédkönyvek. Melyik intézete hazánkban fordíthat enyit könyvtára szaporítására? Nyolc rendes tanár, 1600 fnyi könyvvel növeszti tehát évenkint a könyvtárt. — Mi ismét a fiatalságot külön illeti, annak van *olvasó egyesülete* s ebbe megszerez minden újabb magyar munkát és birja már is, a csaknem összes magyar irodalom termékeit, ezenkívül járát valami 8 magyar folyóiratot. Ezeknek olvasásában természetesen csak a nagy és érett tanulótság részesül. Az olvasó egyesületnek régibb történetéből néhány éreklje, valami öt, rá-mába foglalt csoportképek — jelenleg a muzeumban csucsulnak. A teremben felállítvák ezek helyébe divatlapok által szétküldött nemzeti képek és arcajzok. A könyvtár mintegy 600-nyi kötetből áll. Az egyesületben részttevő, évenkint 5 pftot szokott befizetni részvénydíjul. Az egész egyesület a tanároknak közvetlen közös és egyenkinti külön felügye-

lése alatt áll, úgy hogy iránya nem is lehet más, mint nemzetien tudományos és emberi miveltiséget előmozdító. Ilyen egyesület nélkül, nem tudom mit tevé lehetne a számos és már érettkoru tanulósg, kell neki valami önállóbb folalkozási tért engedni hogy bebizonyithassa olvasás, értekezések, vitatkozások által szellemi érettséget és életrevalóságát, de mind ez természetesen még a felsőbb tanárok tanácslata és felügyelése mellett. Én részemről még ártatlan ifjui mulatságokat és egyéb sziv és elmei szórakozást is kötnék össze az intézettel. De hiszem ez sem hiányzik — a mint értesülék, mert van a fiatalságnak *zene-társulata* is, itt a hangszereket a kollegium pénzén szerzik meg s örökítik utódaikra. Van azonkívül *énektársaság* és osztályonkint mindmeganyi énekgyakorlás az u. n. kantus. Ez utóbi minden prot. ref. intézetben nagyon virágzik, az ágostaiakban pedig csaknem egészen elhanyagoltatik. Pedig mily hatalmas képző és különösen sziv és izlésnemesítő erő van a közénéklésben, senki sem meri kétségbe vonni. És ha ezen énektársalmakban hely engedtetik a nemzeti daloknak is, akkor azok anyival inkább terjesztendők és minden iskolának ajánlandók — Van Enyeden *rajzintezet* is, melyben hetenkint külön 4 órában részesülhet a növendék. Mind ezeken kívül van az ifjuságnak még *közös kertje* és pedig kettő, az egyik közvetlen kapcsolatában a kollegium nagy épületeknek, emelkedőleg fel menve a kies hegyoldalnak a melyen az emelvényeket (terrasse) maga a fiatalság egyengette, ugyan ő plántálván és ápolván a fákat is. Itt külön tér van kihasítva a zenekar számára, külön a testgyakorlás végett és ismét külön fasorok a sétálgatásra és fenszóvali tanulásra. A téli gymnastika az épület egyik tág teremében van jelenleg felállitva és gazdagon felszerelve. Az említett kertnek egyik része *fűvészkerthe* fog alakulni, de minthogy ez nem lenne elégséges, van és lesz még ezenkívül egy másik fűvészkerth is a városon kívül a maros-völgyben. — *Herbarium* van a muzeumban és e mellett sok növényi képfestvény vagy növényatlasz. Fűvészkedve gyakran tesz kirándulásokat a természettudományok tanára Zeyk ur, mik anyival tanulságosabbak, minthogy Enyed néhány mértföldnyi vidékében a leggazdagabb Flórát lehet gyűjteni, a sziklai, havasi, tavi, mezei, erdei, mocsári sat. növényfajokat. Ez hát a kollegiumnak nagy fűvészkerkje, maga a gazdag természet, sőt saját uradalmában is napokig fűvészkedhet a kollegium, mert birtokához több falu tartozik. Mily kedvező körülmény, holott némely magyarországi fótanodának, a falak környezetén kívül egy talpalatnyi saját földje sincsen. De hiszem egész Erdély sem egyéb mint a természetn k gazdag és nagyszerű muzeuma, ugy természeti, mint történeti ritkaságokra nézve. A hegyek és szirtek, épületi óriási oszlopok gyanánt meredeznek a magas aetherbe, boltozatul a gyönyörű eget viselve; e boltozatot minden pillanatban a legbámulatosb fresko képekkel boritják el a felhők miket a nap koránya és alkonyá ezer vegyületű színekkel kifest. E festőnek ecsetje a hegyeken örökké lengő szellő. Ásványtár a földgyomra mely anyi kincset rejt titkos szekrényeiben, hogy egész Europa pénzeit lehetne belőlök verni. A geologiai és kövületi tanulásra, sok helyütt önkénytelen nyitja meg a föld gazdag kebelét, az emberfiát néma ékesszólással intvén a tanulásra, bámulatra és imádatára annak, ki e táraakat felszerelte. A folyamok aranyhomokot mosnak a hegyekből, azt egyenesen az ember markába ömlesztvén, ásványviz számtalan helyen buzog kik a földből, sós viz kiapadhatlan, forrásokban, a sóaknak kifogyhatlanok, némely vidéken már egypár lábnyi mélységre is sőt talál az áskáló, egész hegyek sókristályokból állanak. Hát még a történeti ritkaságok? Hány népnek nyoma nem találatik Erdélyben, mind meganyi történet lapjai az emberiség könyvének Itt találod bélyegét a földbe kinyomva a makedonok, dákok, byzantinok, rómaiak, tatárok, törökök, magyarok, németek és oláhoknak sat. És e népek maradványainak építményi és eszközi

töredékeinek csaknem minden darabja muzeumba való. De hol a muzeum mely ezeket befoglalja? Innen jönnek gazdagodni az európai muzeumok, s onnan van, hogy a külföld ritkaság gyűjteményeiben szinte több erdélyi műdarabot talál az ember, mint magoknak az erdélyieknek szekrényeiben! Ez évben a híres porosz Neugebauer járt itt s felásatta több eltemetett régi városnak nyomát, és még vényi fekszik itt eltemetve, mikről az e földön alvó, még csaknem is álmódozik még! Erdély egy nagyszerű ékes népsír, ravatal, melynek vésett cimerei a hegyek és bájos völgyek. De megjött már az ideje, hogy Erdély országos muzeumot is igyekszik létesíteni, habár csak fiául is a magyarországinak, mert nekünk csakugyan együtt és közösen kellene gyűjtenünk a multnak emlékeit, mert multunk közös volt, hogy jövődönk is közös lehessen. De itt még különösen is kell emlékezni azon egyes lelkes fiakról, kik saját magángyűjteményeiket felajánlák a felállítandó országosnak. Így csak az egy Déva mezővárosban öt gyűjtőgetőt találtam a kiknek ritkaságai már is megtöltenék egy pár muzeumi termet, és ezen urak sokoldalulag még folyvást szaporítják gyűjteményöket, állat, növény, ásvány, pénz, faragvány, építvényrajzok, életeszközök és szerek sat-re nézve. Ezt nem lehet eléggé becsülni, csak így nyerhet az egész, ha az egyesek enyire és ily irányban munkásak. És e mellett nem tudom, ne becsüljem e még többre az ajánlasi készséget a mellyel magánérdeköket félretéve, kincseiket a köznek feláldozni sietnek? Ez közszellem nyilatkozványa és csak is ez méltó hogy a nemzet jövődjének reményét hordozza. Nagyobb hazámnak fiai, vegyetek példát a kisebb testvérhazának lelkes fiai!

De visszatérve az enyedi kollegiumhoz. Vajna tanár irtol megkaptam a mult évek hírlöit is, s ezekből a tanulmányi rendezetét a kollegiumnak kitanulni, immár nem lesz nehéz. — (Teljesítém már feljebb.) Itt csak azon észrevételeket tehetném még, miszerint a gymnasialis és elemi osztályokban nagyon is hiányos sorozatát találok a tanulmányoknak. Természettelírás és természettan sehol sem tanítatik, képviselve nincs az alaktan, csak hiányosan és csonkán találok a történetet, a német nyelv tanulása körül nagyon öszerü mártonféle a methodika sat. sat. De ezt jelenleg szaktollal vizsgálni nem akarván, megnyugszom magam is abban, hogy az új tanrendszer mely még folyvást a konsistorium zöld asztalán kering, más elintézészt eszközönd ez ügyben. — Tehát csak még egynehány másnemü adattal fogom az olvasót untatni. A kollegiumban lakást a mi ill ti Egy szobában 10—15 tanuló is lakik, ezeknek közös inaskáik vannak, kik ládákön, deszkázaton és földön fekszenek, gubáikat — mint egyedüli hálórühájukat napon által közös szelelő kamrába rakják be, de hogy a laktanyák szellöztetnének nem igen vettem észre, — igaz, hogy szünet volt akkor a midön én e szobákat meglátogatám. A kontraskriba külön lakik egy szobában, ő az ifjuságtól választatva s a tanároktól megerösítve, azon tisztel teljesiti hogy a tanulók vétségét különféle könyvekbe írja be, ide egyébnemü jegyzeteket is örökítvén. E jegyzetekről időről időre számol az igazgatónak. Az ifjak aprób kihágásokért pénzben lakolnak mely pénz aztán aprób költségekre fordittatik. — A kisebb osztályuaknak van tanításuk reggel 7—9 ig és 10—11-ig magánlecke, délután ismét 2—4-ig, 5—6-ig újra magántanítás. Hát ezek, ilyképeni feldarabolása mellett az időnek mikor érhetnek rá, új nyelveket mű- és kézügyességeket tanulni? Hallám mikint az új terv sze int privát óra is csak egy lesz naponkint. Az istenért, engedjünk több időt az önmunkásságra. De a fogatott alkalmatosság int, mennem kell Maros újvárra s leszállanom az aknába. Vizontlátásra szép és nagy Enyedi, falaidnak lelkeit áldom s emlékezni fogok reájok mig élek! Enyit örize meg naplóm N. enyedröl, ha újra oda megyek többet fogok hozni, azoknak pedig a kiket ismerni és tisztelni tanultam, minden esetre köszönetet viendek.

És most lássuk még rövid átnézetben a második erdélyi főtanodát a melytől hírlót birunk. Ez *Marosvásárhely*. Ezen tanodából kezem között csak egy hírlemény van, u. m. az 1846/7-ik tanév második feléről. Ez is, mint az enyedi, inkább csak vizsgálatra szolgáló tanulmányi és névjegyzéki kimutatás. Jun. 21-ik d. e. megvizsgáltattak a *híthallgatók*: ker. hit-tan 2-ik feléből, liturgikából, papi gondviselésstanból és a biblia magyarázatából *Török Ján.* tanár alatt Számra név: első és másodéviük 24-en. — Jun. 21-kén d. u. a közép osztálybeli deákok *makfalvi Dósa Elek* tanár által: az erdélyi közjogtanból számra 80-an. Jun. 22-kén d. e. az *alsó osztálybeli diákok*: a honi történetekből és latin irodalomból, *Szász István* tanár alatt, számszerint első és másodéviük 76-an. Jun. 22-kén d. u. a *középosztálybeli diákok* a természettanból és a vegytan elemeiből *Bólyai Farkas* tanár alatt, első és másodéviük, számra 61-en. — Jun. 23-kán d. e. az *alsó osztálybeliek*, bölcsészeti embertanból és ismerettanból *Ercsei Ján.* tanár által, 45-en. — Jun. 23 kán d. u. az *alsó osztálybeliek* az énekből *Kertész József* énektanító diák által, mind ket évüek 64 en. — Jun. 24 en. — d. e. az *alsó oszt.* népszerű vallástanból *Török János* tanár által. Egy- és kétévüek 68-an. — Ugyancsak jun. 24-kén d. e. a *felső osztálybeliek* a hellen nyelvtanból *Szász István* tanár által, sz. 24-en. — Van tehát a főosztályokban 4 fő tanár és egy szaktanító. — Következnek az *alsó osztályokban tanulók*: jun. 24-kén d. u. a *német osztály*: vallástanból Koppe szerint; német nyelvből Márton szerint; középkor történeteinek feléből; földrajzból ausztriai birodalom és olaszország; számtan négy első nemeiből s a vegyes számokkai dolgozatokból *Szócs Lajos* k. t. s az énekből *Bodor Jós.* énektanító által 101 növendék. — Jun. 25-kén d. e. a *philologusok osztálya*: vallásból *Bodola S.* szerint; literariai historiából a latin írókrol, latin nyelvből (Cicero pro Archia, Horác néhány odája és Epodonból 2 dal, százados verséből és gúnyiratából egyegy költeményből; Döring 2-ik folyamata utolsó feléből); német nyelvből Márton szerint; görög nyelvből Cserei grammatikája szerint; földrajzból, Amerika, Australia; számtanból, algebra s törtézetmásokból, Euklides I. k. 25 propositioiból. Köztanító: *Molnár János*, énektanító *Fekete János* Növendék 68. — Jun 25-kén d. u. az *első magyar osztálybeli gyermekek*: bibliai történetekből; erkölcsi történetekből Schnell szerint; elemi földrajzból; Erdély földrajzából; főbeli számvetésből; írásbani számtanból a négy alapnem. Tanító: *Lakatos Károly*, énektanító: *Moreh Károly* Növendék 58. — Jun. 25-kén ugyancsak d. u. a *második magyarosztálybeli gyermekek*: vallásból Lácza szerint; közönséges historiából Róma alapulásától végig; elemi földrajzból; magyarország földrajzából; ásánytanból; a magyar nyelvtan elemeiből; a számtan első nemeiből. Köztanító: *Albert Dániel*, énektanító: *Pap Sámuel*. Növendék 103. — Jun. 26-kán d. e. a *rhetorok*: vallásból *Bodola* kátéja szerint; szónoklattanból; szavaltatból; periodológiából; honi történettan utóbi feléből; földrajzból, brit, dán svéd és norvég föld; latin nyelvből (Sallustius Catilinája, Döring első folyamatának utófele); német nyelvből Márton; számtanból aránylat, hatvány és gyökvevés. Köztanító: *Vályi Pál*, énektanító: *Kakasi Domokos*. Növendék 64. — Jun. 26-án d. u. a *grammatisták*: a vallásból Koppe szerint; a latin nyelvből Tatai szerint; köztörténetből a legujabb idő; szótárból a csillaggal jgyezettek M. betün kezdve végig, és a csillag-talanok az A betün kezdve végig; német nyelvből 35 gyakorlás; földrajz török- és görög-ország; számtanból tört számok s a mértékek nemei. Köztanító: *Madaras János*; énektanító *Koos Ferenc*. Növendék 74. — Jun. 28-kán d. e. a *syntaxisták*: vallásból Koppe szerint; magyarok történetéből a vegyes királyok; földrajz, poroszhan, belgium, hollandia és a schweitz; latin nyelvből (Corn. Neposból Alcibiades, Datames, Timoleon és az előbeszéd, Döring első folyamából); német nyelvből Márton; számtanból törtszám minden nemei. Köztanító: *Kardos Jós.* énektanító: *Nagy*

Sándor Növendék 51. — Jan. 28-kán d. u. a *poéták*: vallásból Bodola szerint; latinból (Virgilius Aeneise 2-ik k. Horác odáiból válogatva 23 és egy az Epodonból, Döringből második folyam); görög nyelvből Tatai szerint három gyakorlat; német nyelvből Márton 12 gyakorlat; poézisból és remek magyar költeményekből; földrajzból éjszaki Asia és Afrika; számtanból egyenlítésig. köztanító: *Kakasi György*, énektanító: *Tamási Ferenc*. Növendék 44. — Jun. 29-kén d. u. 4-kor az iskolai év szokott ünnepélyvel bevégeztetik s felolvastatván a kalkulusok az illő jutalom az arra érdemeseknek kijelöltetik, Jun. 30-kán a philologusok külön is megvizsgáltatnak s azok közül az érdemesek felvétetnek a diákok sorába. — *Jegyzék* alatt olvassuk: 1. a papi hivatalra készülő ifjak gyakoroltattak a könyörgés és predikatio irásban és elszávalásban *Török J.* theologiae tanár által. 2. a zenészetre több ifjat tanított *Szathmári László* ur. 3. Több növendék gyakoroltaték a szépírásban *Kertész Elek* és *Ferenczi Ferenc* diákok által. 4. A leckét hallgatott ifjakon és növendékeken kívül levén még tanulási pályát végzett s leckét n. m. járt diák 15, a főtanoda népeisége: I. Diákok: a) leckét nemjártak 15; b) leckét jártak 193. II. Növendékek 564. Őszvesen: 772.

Ugy hiszem, hogy valamint magam, úgy olvasóink is azt fogják még bizonyosan kívánni, hogy bár Marosvásárhely is bővebb hírlóval szolgálja jövőben mint a milyenek az eddigiek, mert csakugyan elérkezett azon idő a melyben az oskolákról mentül bővebb tudósításokat kell adnunk a közönségnek, egyfelől érdekébresztési, másfelől pedig és méltán kötelesség teljesítési szempontból. Csak akkor, ha már valamenyi két hazai tanodából birnánk hírlöket, lehetne igazán úgy intézeteink statistikáját, mint azoknak tanulmányi és egyéb kinti szerkezetét megírni, megítélni és az ismertekből netalán reformjavaslatokat tenni. Legyenek erre felszólítva tanodáink, válasszák a közleményekre akár ezen nevelési füzeteket is, vagy indítványozzanak és létesítsenek külön nevelésoktatási folyóiratot, én az első leszek ki abba munkásul ajánlkozandom. Most pedig, minden észrevételek dacára — a melyek tiszta kebelből fakadtak, szabad legyen a megismertetett és olvasó intézetek tanárainak szives indulatába ajánlottak maradnom. Pest Febr. 16-kán 1848-ban.

Dr. Tavassy Lajos.

Népszerű földrajzi oktatás, iskolai és magánhasználatul.

Irta Kanya Pál.

A szeretett haza jövőjén gondos lélekkel csügö hazafi kebelét sulyos aggodalmak töltik el gyakran, midőn a teendők roppant tömegét és az ismert erők csekély számát elméjében egybeveti. — Ilyen ösztönszerűleg azon hitben keresünk vigasztalást, miszerint talán igen sok jóra való erő van a hazában, a legnemesebb szándékkal és legkészebb akarattal frigyben, melyek szükség esetére, jó szerencse által a szinpadra állítatván, megteendik hatásukat, de melyek eddig, sajátságos körülményeinknél fogva, az 1844-ki V. törvénycikk dacára homályban rejtve lappangnak; hasonlók

a hév erőhöz, mely a fában, a gőzerőhöz, mely a vízben, a termő erőhöz, mely a föld porában, az életerőhöz, mely minden magban, a villanyerőhöz, mely minden testben lekötve létezik, s várni látszik a pillanatot, melyben nyilatkozzék. —

Általán véve a legrészvevőbb hazafi is a hazában létező erők és hatásaik csak igen kis részének juthat ismeretére. — Élünk elszórtan, összekötetlenül, elzárkozva, elszigetelve, mintha nem is volnánk egy egésznek tagjai. —

Pedig vannak mozgalmak ez életben, vannak az irodalomban, melyek öröme deritnek, s reményre jogositnak, melyek ismerete ennél fogva, nem tartozik a kellemetlen dolgok sorába, ismertetésük nem háládatlan munka, és mind a mellett csak kis körnek jutnak tudomására.

Polgári állásom és személyes helyzetem tartanak távol ugyan az élet zajától és távol az irodalom mezejétől, de részvéteimet élet és irodalom bírják, s ha most felszólalok, ezek érdekében történik. —

Még a múlt évben nyomtatott Pesten Kilián György könyvtáros költségén igen terjedelmes munka e cím alatt:

„Népszerű földrajzi oktatás, iskolai- és magán használatul.“ *Irtta Kanya Pál, nyilvános rendes oktató stb.*

Ilyen könyvre venni a közönség figyelmét, más nemzeteknél talán fölösleges volna, régen fogyandott el második kiadása is. Menyire kelt legyen a munka nálunk, nem tudom; azomban hiszem, volt és van kelete, hiszem, hogy számos kézen forog, hiszem, hogy a ki megvette, meg nem bánta. — És épen, mivel gondolom, hogy sokan ismerik, sokan bíráják, bátorkodom rola, mint sok olvasót érdeklő tüneményről szólani. —

A földleírás oly munka, melyre nézve legjobb, ha írója önféjéből nem gondol ki semmit, nem ír le semmit és nem fest semmit, hanem azon van, hogy a meglevőt, a valóságot minél hivebben, minél természetesebben, minél teljesebben és minél élénkebb színezettel tükrözze vissza. — Ennél fogva földleírást adni igen könnyű és igen nehéz a szerint, a mint írója vagy csupán saját hasznát keresi, vagy önhasznát mellékesnek tekintve, a honban lévő ismeretek táráat ügyebszik fáradságai gyümölcsével szaporítani. — Ha amazt keresi, elővesz egy két külföldi földleírást és neki ülvén, csinál belőle külföldi földleírást magyar nyelven. Ez könnyű. — Ki az utóbbit akarja, s kinek sikerül is fáradsága, az a földleírásban is adhatand eredeti munkát, a rendet, melyet követett, a teljességet, melyre szemügyét fordította, a színezetet, mely sajátja, joggal nevezhetvén tulajdonának. Ez már nehéz.

Kanya ur ez utóbbit választá; és könyvében a földleírási adatok, oly bőséget raká le, oly hűséggel, oly logikai rendben és oly helyes választással, hogy munkája hosszabb időre minden ily nemű könyvek írásában alapul, kuforrással, miutául és irányul szolgálhatand.

Ki a földleírás széles mezejét ismeri, mely egyenlő a föld felületével; ki tudja, hogy könyvtárak telnek meg, a földleíráshoz tartozó mindennemű munkákkal; ki tudja, mily gyorsan következnek egymás után a könyvek, melyek azon egy feladatot, a föld ismertetését, célul kitűzvé, menyi különböző szempontokból indulnak és mily különböző irányban haladnak: az megfogja tudni becsülni a szerző szorgalmát, melyel minden oldalról a legujabbat, legjobbat, legszükségesebbet összegyűjté; és meg fogja tudni becsülni mérsékletét, melyel magát bizonyos korlátok közé szorítá, midőn sokkal könnyebb leendett a kötetek számát szaporítani, mint az adatok ilyen tengerét egy kötetbe szorítani. —

A jó lelkű szerző, az által, hogy könyvét iskolai és magán használatul írta, újra nehezité föladatát; de ezen nehézségen is győzelmeskedvén, és oly könyvet adván, mely az iskolának és életnek összeköttetésére hatalmas kapcsul szolgáland, új hálára kötelező ügyeink barátit. — Halottunk

szót, hogy az adatok imitt amott nem elég pontosak. — Csak a ki mindentudó, adhatna földleirást, mely abban a pillanatban, midőn iratott, pontos volt, már a jövő percben ez sem volna pontos. — Földleirati munkában általán véve igen nehéz adatokat a hely színéről gyűjteni, és míg megérkeznek, már változtatni kellene rajtok; s így igen méltánytalan a kívánat, hogy a gyűjtő, midőn adatot kezébe vesz, magából az adatból tudhassa meg, helyes-e vagy hibás; igen méltánytalan a követelés, hogy a gyűjtő, például: Peking városának népességéről tíz különböző könyvben tíz különböző számot látván, azonnal kitalálja, melyik áll a valóhoz legközelebb, mert azt, hogy a könyvben irt szám a város népszámával egy szálig megegyezzen, az csak eszébe sem jut senkinek elhinni. —

A lehetlenséggel határos lévén, hogy emberi emlékezet minden nevet és számot, melyet a földleirásban tanult, mindenkorra megtartson: megbecsülhetetlen jótéteményül oda csatlá Kanya ur a könyv végére a benne előforduló helynevek betű rendszerinti mutatóját; erős bizonyosságul, hogy a könyv nem a léha vállalkozás aszkóras szüleménye, hanem becsületes gondos szorgalomnak megbecsülhetlen értékét képviselő eredménye.

Es becsületes munkásságnak ép gyümölcse lévén e könyv, igen természetesen találjuk, hogy ismét munkásságot nemz; mire minden lapja célzó, oly kérdéseket adván föl, melyekre csak munkás ifjuság felelhet. — Erre célzó azon igen szerencsés gondolat is hogy a térképek nem csak teljes megértéséhez, hanem készítéséhez is adatok vezérfonal, térképekben és eredeti dolgozatokban a földleírás mezején honunk eddig fölöttébb szűkölködvn. És midőn Magyarországot oly bőven, Pestet oly részletesen leírja, midőn mindenütt munkálatra ösztönöz, aligha csalatkozunk azt híven, hogy ezt szerzővel a tanítói pályán 25 év leforgása alatt szerzett azon tapasztalása téteté, melynél fogva tudja, miszerint a tanulóra mi sem hat kártékonyabban, mi sem gátolja inkább a tudományok haladását, mint ha azt hiszi, hogy, ha kézikönyvét tudja, már mindent tud. Kanya ur tanítványai ezt nem hihetendik, ezt a könyv szelleme nem engedi; sőt, meg vagyunk győződve, hogy Kanya ur tanítványai tudják, miszerint a földleírás oly ismeret, melyben a tanítvány idővel tanítóját nem csak felülmulja, de ha ezen tudományra adja magát, felülmulnia kell is.

Mivel szerzőnek, mint nem kételkedhetni, az vala célja, hogy könyve által a földismeretet minden osztályu hazánkfiainál terjessze és minden rendű olvasókkal megkedveltesse, és mivel ő, mi e végre tehetségében álla, meg is tette: a könyv további sorsa nem az ő dolga. Vajha ne járna hazánk ezen kincsével is úgy, mint számtalan más kincseivel, nem tudnám őket használni, sőt gyakran nem is tudván létezesöket.

Hölgyeink a földleírásban többnyire gyöngék. — Ime egy könyv, melyből a lelkesebb anyák nem csak fiaikat vezethetik be a föld ismeretébe, hanem ők magok is gyarapíthatják ebbeli ismereteiket. A könyv terjedelme ne ijessen el senkit. Egyszere nem kell és nem is lehet elolvasni. —

A szellem, mely a könyvét átlengi, tisztán emberi, és nyugodt érzést, meleg honszerelmet gerjeszt az olvasóban. — A viszonyt föld és ember közt szerző azon szempontból tekinté, melyet mi cgyedül helyesnek vélünk. — Fosszuk meg az emberi nemtől a földet: ez elveszti rendeltetését; fosszuk meg a földből az emberi nemet is, elvettük ennek létalapját. Itt valóban élnünk halnunk kell. —

Es szerző előnkbe rajzolja a földet, előnkbe felületét mindennemű változataival; besorozza a földet illető helyére az égi testek közé; elősorolja az élet föltételeit, melyek lényege mindenütt egy s melynek járulékaí helyenkint oly változatosak, és előnkbe vezet a föld népeit, a mint egymástól természettani és polgári tekintetben, vallás és nyelv dolgában, törvények és szokásokban különböznek. Előadja mind ezeket part- és felekezet —

nézetek nélkül, és hogy a multba is tekinthessen az olvasó, hogy az anyira szükséges és tanuságos, a nálunk anyira elhanyagolt történetírás iránt is ingert ébresszen, — ott van minden országnál multjának igen rövid ugyan, de épen ez által üdvös kíváncsiságot gerjesztő története, vagy inkább, történetének egyes kiemelkedő nyug- és fordulat pontjai. Szóval, a legtisz-
tább, szeretetre legméltób humanismus játékony nemtője lebeg a sorok fölött, melyek csak fukár nyomtatás mellett adhatának tért oly bő tartalomnak. — Nem vala szándék, a könyvet ajánlani, csak figyelmet kell tenni iránta; és ha e sorok még is ajánlásnak látszanak, ez csak ujra bizonyítja a könyvnek becsét. Kapható a kiadónál.

Dr. Neumann.

V.

Vegyes nevelési közlemények.

Schedius-nap a budai hegyeken.

Május 22-kén 1847-ben. *)

Feleim, rokonim! Régen várók már a mai napot, a melyen ketten s hárman, egynek a nevében szoktunk évente összegyűlni a természetnek ime bércsein, a kedves bérczek ime völgyében, az emlékezetes völgynek ime ligetében, és a

*) A megboldogult nesztortanár, kir. tanácsos id. Schedius Lajos, különösen élte utolsó éveiben, minden évben egypárszor, maga mellé vevén néhány ifjabb barátját és kedves tisztelőjét — a kik közé, a pesti prot. tanoda tanárait őszinte indulattal számíthatni, nem vala épen legcsekélyebb öröme — s azokkal kedvező tavaszi vagy nyári napon ki szokott volt rándulni a budai hegyekre, hol egész, hol pedig csak félfél napra, már a mint a körülmények engedték. Az ily sétálási kirándulásoknak, különösen egyike, állandó napon is tartaték u. m. Május 22-én. E nap volt az Elhunytak, tanári hivatalába lépésének (1792-ben) nevezetes emléknapija. S így történt volt 1847-ben is, hogy az Öreg ur lelkesítő társaságában ballagtanak bércről bércre és völgyből völgybe, az említett intézet tanítói. E napi kirándulásnak célja a „Virányos“ (zugliget) volt. E vidéknek egyik disze, ama százados hársfa, mely túl esik az „Istenszemen“ és innen a „Mátyás csurgón.“ Ezen fa gyakran szokja hüs árnya alá gyűjteni a hegy mászásában fáradtakat; mellette kis tó terül el, hol a „Mátyáscsurgó“ tiszta forrásvize — mielőtt a hegyről lefutna — még állomásoz. Itt pihentek meg a természetimádók is, ősz szellemvezérök oldalán. Ő ilyenkor,

ligetes csendhelynek ime forrásánál; régen várók már és félve lestük, hogy tán el sem is jövend e nap az idén, mert vajmi nagy okunk vala a félelemre, kivált a legközelebb elmúlt aggályos télen át és folytatva, még a tavasz illatos napjaiban is. Azomban keblünk szerető voltánál fogva, inkább ragaszkodván a reményhez mint a félelemhez, megérte e nap jöttével örömeinek teljesültét. A jók reménye nem szokott csalni, és mi a legjobbak gyanánt reméltük és vártuk a mai napot, a mai nap e délutánját, az alkonyatnak e percét. Nem szabad feltennem, hogy csak egyikünk is nem tudná, mit várt, mit remélt és miért ohajtotta legyen a mai nap jöttét? Az ok mindnyájunk előtt tudva van, és ezen ok, hála az ég urának! most eredmény. Schedius atyánk, Pestre jöttek, Pesteni szellemi működtének, a pesti egyetemnél tanárkodtának 55-ik évi emléknapiját üli ma, és mi azt ő vele ünnepelhetjük. Ötvenöt évnek a tanítványait szeretném most ide mind a két magyar hazából összehívni, és az erdő fájaival vetekednék számuk; ötvenöt év alatti tanítványoknak működését szeretném most előtökbe varázsolni, olynemű működését, a melynek ösztönzeti csirája, e férfiu kebelében fogamzott, e férfiu keze által oltatott,—és a minket környező élőfáknak ágai nem volnának elégségesek hogy reájok az eseményeket és lelki tényeket róvnók; ötvenöt év lefolyt gondolatláncnak szemeit szeretném felszedni és néktek egy füzérben bemutatni, de ez élőfáknak levelei nem volnának elégségesek ily füzér kötésére. A félszázados működő maga a élőfa; tanítványai az ő szellemfájának ágai, és az ő gondolatjaik, ez élőfának levelei. Jertek, sőt már is jövétek, pihenjünk meg mi is ez élőfa éltető árnya alatt.

Boldognak mondatik az életben az, és mondatik rola, hogy őt másoknál több veszélytől ovja meg a gondviselés, kinek tapasztalásban

vagy emlékezete gazdag élti tárából szokott volt némelyeket közleni, vagy pedig felolvasni valamely közérdekű cikket, részint saját dolgozatiból, részint pedig tudományos folyóiratokból. S ily alkalommal történt — a midőn épen a hegy mögé vonula már az alkonyodó nap, a fák legmagasb tetőtől és lombjait és a távol hegyeket arannyal szegélyezvén, és a hegyek tövén, túl a dunán elterülő ifju Pestet sugártengerbe füresztvén, — ily alkalommal történt, hogy felszólala alulirt, az itt közlött szavakban egyszersmind hű társai érzelmét is tolmácsolván. Igaz hogy az ilyen közlemény, egészen egyéni tiszteletnek és személyi vonzalomnak az ömlvénye és tanúsítványa, de a menyiben az Elhunytat dicsőíti inkább mint a nyilatkozókat, szabadjon azt is adatul nézni a Megboldogultnak soknemű és sokoldalú szellemi hatásából; adatul, mely azt árulja el, mint tudott az Öreg még 79-ik évében is éltének, bot és egyébkonti támasz nélkül hegyekre mászni, mint fcná ilyenkor az ifjabbakat karjaira, s mint vallá be — mint valódi bölcs — épen a természet nyílt kebelén, saját maga mély kebelének titkait. Ily napokat és így, ritkán élvez más ősz, ha csak oly miveltség és kibékülés nem hordozza lelkét, a milyen vala Schediusban. Hogy ezen adat is, legalább azokra nézve a kik ilyenkor az ő lelkes kíséretében lehetének — elfeledhetetlen emlék lesz, arról nincs okom kétkedni, — bármit tartsanak is a felül mások. — A hárs még áll, a forrás még csergedez, csak a vezér távozott, de a szívnek emlékforrása csergedezni fog, míg szelleme él. Órizzük meg emlékezetét a jóknak, hisz az ő emlékezetök, a mi éltünk emlékezetének gazdagsága.

gazdag férfit a tanítója. Ulyssesnek Mentora volt és Ulysses boldog volt. Azonban a tapasztalást a kor hozza meg; a közéletben is, tapasztaltabb férfinak tartatik mindig az élemedettebb; nekünk Nesztorunk Schedius, és ha Ulyssesek vagyunk, úgy ő a mi Mentorunk. Ki nem érzi közülünk fiatalságát ezen agnak irányában? és ki merné mondani hogy ő agg, midőn közöttünk vagyunk? Az évek száma meglátszik ugyan ritkult haján, de e ritkult hajak, a mi gazdagságunk. Így ritkul és enyészik az, a mi testi az emberen, a midőn ő maga, annál inkább szellemül, szellemitve egyszersmind mind azt a mi körülötte vagyunk. Ki nem kívánkoznék ily öreg lenni, a szellemi fiatalságnak a szárnyain? Schedius atyánknak teste öreg, de lelke, lelkünknek kortársa, sőt korunknak lelke. Így csak a tölgyfa szokott fiatal maradni, a mely, a midőn magvaiból egész erdőt esirázata fel maga körül, e magvak csemetéinek lombjához hasonló lombzatot ölt magára minden ujló tavasszal, és ezen új lombot, ki merné őszi lombnak nevezni? Ha ez a természetnek rendje és törvénye, úgy rendje és törvénye ez a szellemnek is, mert e kettőnek törvényei, nem eltérők egymástól, sőt inkább, nagyon is öszhangzók és ezen öszhangzatnak megértésére, épen ő is az, ki minket folytonosan figyeltetve tanított. Hogyha Schiller mondhatá a természetről:

„Und die Sonne Homer's, siehe, sie scheint auch uns!“

Ugy ismét mi azt vallhatjuk a szellemről:

„Und die Wahrheit die ihn leitete, leitete auch uns.“

Mert ha a természetnek ily fordulója van, mely ugyanazon egy tengelytől sugározta a világosságot kerekfordulatában szertesét: úgy van, és kell ily tengelynek lennie a szellem igazságának is, a melynek csak egyes sugárai az emberek. De a mint ismét a természetben van, hogy ezernyi meg ezer sugár, nem költ életet, és fénye által szint a virág nem nyer és melegére nem hasad a bimbó: úgy a szellem világában is, nem költ minden tanítás életet s nem gyujt minden sugár lelket és nem nyit minden érintés keblet. De hogy e férfit tanítása, a melyben néhány év óta néhányunkat részeltet, lelkünket gyujtá és szelleméletünket felkelté és hogy tetteinkre irányadólag hatott, merjétek tagadni! Körülötte és előtte, százan meg százan multak már ki, kiknek nem adatott, ily sugárkint és ily világkint hatni az emberekre, mint épen neki. Sőt saját tanítványai közül is, hányát borítja már a hűs hant, a kik nem oly szerencsések mint mi, hogy ide jöhetnének Sokrateszük közelébe, Sokrateszük tiszteletére. De ő a sok közül áll és él, él és hat és általunk mienknek nevezhető, oly mértékben, a melyben mi övének valljuk magunkat. Így tartja fel az élet még testileg is egyeseit, hogy századból századba, és korból korba nyuljon ki idejük és idejükkel áldásuk és áldásukkal nevék. Így szövöi kapcsait az emberiség s így nyer a szellemnek véghetetlen fonala csomót a melyhez saját életének és működésének szakaszait kösse. S a ki ily férfikkal élhet, az multba és jövőbe kétszeresen él, az hosszabb életet él, mint különben szük éveit engednék. S lám Feleim! ez a mi szerencsénk is. Mert van e lelkünk ime tiszteltjének, gyermek, ifju és hatékonyabb férfikor-boli emlékezete, a melyet vélünk nem tudatott, nem közöltt volna? pedig, ha nem csalatkozom, egy híja 80 évnek idejébe és terébe sok fér, s ily életnek a lapjai gazdagok és mi még folyvást tanítványokul állunk és ülünk körülötte.

De immár kérdeni fogjátok, hogy miért emlitem mind ezt, és miért épen ő előtte? Az elsőre nézve vallom, hogy ezt tiszteletem s úgy gondolom, hogy mindnyájunk őszinte tisztelete és hálája ösztönzetéből tevém és merhetém is tenni; a másodikra nézve, vallanom mást nem szabad, nehogy a férfit lelkének bármelyik szállát is sértsem, — mint

azt, miszerint az elmondottakat épen ő előtte elmondandóknak vélém azért, hogy érezze ebből is, mint kell nékie még sokáig velünk lennie, hogy ő töle anyit tanuljunk és anyit sajátítsunk el, hogy hozzája hasonlók lehessünk: emlitém előtte azért, hogy új alkalmat szolgáltatassak új tanításra, mert a szellem közlekedésében, mindnyájan tanítók vagyunk ugyan, de itt dicsőség lesz magunkat csak tanítványokul is neveznünk. — És ezeknél fogva, kívánom tehát és kérem az egek urát, hogy engedje fiatal harcosai között még sokáig ez ősz bajnokot példánkul, támaszunkul és szerető Atyánkul állani; ő néki, ki keze négy ujján mintegy négy életkornak aranygyűrűjét hordozza már, kívánjuk hogy a mai napnak jövődő százados emlékezetével fűzhesse keze ötödik ujjára — soha el nem haló szeretetnek, tiszteletnek és az ég legszebb áldásának a gyűrűjét. Kívánjuk néki, ki már az egy életkorban örökséget élt, hogy élte öröksége, új életkorra váljék, az emberiség, hazánk, protestánságunk, tanodánk, családja, és magunk javára s önmaga szép életének örömeidéletére. Éljen Schedius Lajos!

Dr. Tavassy Lajos.

S c h e d i u s h a l á l a .

Pest. Nov. 12-én 1847.

Az előbbi cikknek szavai 1847. Május 22-én mondattak el, s im, csak egy fél évvel később, már temetésére sereglettünk volt Schedius Lajosnak. Elhunyt a közszeretű férfiú Nov. 12-én, ama nevezetes és hazai történetünkben örökké emlékezetes napon, a melyen az 1847-ki m. országgyűlés „*István*“ főhercegnek az ország nádorává választatásával kezdődött. Az elhültnek tetemeit, ugyanazon hó 15-én kísérte volt a számos pesti közönség a váci ut melletti sirkertbe. Nem voltam még tanuja Pesten temetésnek, a melyen mindanyi nevelő és tanítóintézet, egyesület, testület és hatóság, oly mértékben képviselve lett volna, mint ez alkalomkor. Jele volt ez az elhunyt közszeretete és köztiszteletének. Soha enyi fiatalság, a menyi itt volt, már pedig az kikisért közel 79 éves volt. A háznál, papi gyászszavakat tartottak: Dr. Szekács József magyar nyelven és Kollár János német nyelven, a sirnál pedig, Lang Mihály pesti ev. német lelkész és Bach pesti izraelita hitszónok, ki meg nem állhatá, hogy mind maga, mind gyülekezete nevében ki ne fejezze a határtalan tiszteletet és hálaindulatot a melyel a megboldogult iránt viseltetniök szives örömök vala, ők mind ketten német nyelven szónokoltak. A helybeli prot. ev. gyülekezet, a melynek ő, félszázadosnál éltesebb tagja volt és a mely benne a legérezhetőbb és legkipótlhatlanabb veszteséget szenvedte — hogy gyásztiszteletét anyival közrehatóbban és sokoldalú magas érdemeihez illőbben tanusithassa, annak tartatását f. é. aug. hóra határozta megüendőnek, azon esetben t. i. ha hogy mélt. gr. Zay Károly egyetemes főfelügyelőnk ígérezése és a főtiszt. suprens uraknak gyászra felszólittatása mellett, egyszersmind azt is remélheti, miszerint ők is hozzájárulandanak a közönséges gyásztisztelethez. S im az említett prot. főnökök, legszivesebb készségöke

nyilváníták csakhamar a felszólító pesti gyülekezetnek, s e szerint közhazai evang. gyászemlékezéssel fog tiszteltetni az érdemduis Schedius szelleme és pedig az egyetemes gyűlés tartatása alkalmakor. — Hanem ezenkívül a pesti tanoda is, méltó gyászra érzé magát felszólítottak, s ugyanazért kieszközölték volt a tanítók a gyülekezetnél a tanodai gyásznak külön tartatását. Cél volt, hogy ezen gyász — és pedig egyenesen nevelési indokokból, ne essék az időre nézve nagyon távol a halál napjától és továbbá, esniék oly napon, a mely az elhunyt nézve emlékezetes. S ily értelemben tartaték a gyász még a halál évében és pedig Decemb. 20-kán, mint az elhunyt 79-ik születése napján. Rendje — a mely külön e célra nyomtatott meghívók által adatott a közönség tudtára, következő volt: 1.) Emlébeszéd német nyelven, *Kanya Páltol*. 2.) Gyászköltemény német nyelven, *Dr. Tavassytol*, előadta *Stuhlmüller Sam.* tanító. 3.) Emlébeszéd magyar nyelven, *Tavassytol*. 4.) Gyászköltemény magyar nyelven, *Neumann Józseftol*, előadta *Tavassy*. — Az emlékszóakat közbeközbe felválták alkalmi gyásznékek *Feil György* énektanító rendezése szerint, a szöveg-alulirt által készült. — Mind ezekből, miután az összes, ugy magyar mint német előadásokat már külön füzetben kiadatta a tiszt. elhunytak gyászoló családja és szintén már szét is osztogattatá az ő közel tisztelői között, és miután a magyar emlékeszéd már ugy is e füzetnek „tanodai szónoklatok“ című rovata alatt áll, a Kanya tanár ur által mondott német beszéd pedig, mely leginkáb életleirása adatokban gazdag, reméljük, miszerint egy közelebbi füzetünkben ugy is mint „Schedius életleirása“ közöltetendő léssen: ezuttal és e helyen, csak a többi magyar előadásokat közöljük még u. m. az ifjak kezdő énekét és Neumann József remek elégiáját.

T a n o d a i b u d a l.

Im gyászra készül a sereg
Musák szentélyiben,
Kit gyászol ő, kiért remeg
Oly fájlalón igen?

Atyát keserg, atyát sirat,
Könyűje érte lull,
Ki ötven éven át viradt
Oly hűn tanítóul.

És anyi év hű gyermeki,
Oly számos ivadék,
Mind S c h e d i u s szülöttei
Egy lelki nemzedék.

A köny leperg, a gyász marad,
Mely honfiért zokog,

S bár léte szála megszakadt,
Emléke élni fog,

Mig e hazában férfi lész
Nevelni gyermeket,
Lészen magyar kegyelni kész
A Schedius nevet.

Ragyogj te név hazánk egén,
Világot adj nekünk,
Miglen — nevelt e hon terén
Lesz minden gyermekünk!

G y á s z k ö l t e m é n y

Neumann Józseftől., előadta Dr. Tavassy Lajos.

Lant, a dicsőségnek dajkája, siess ki a kertbe,
S legszebb gyermekiből hozz koszorura valót.
Hadd tegyük a szeretett Elhunynak drága fejére
É:zelmünk jeleit, díjul érényeinek.

Gyásznak nincs helye már; a halandót anyja fogadta,
Mig szép éltének szelleme él s mosolyog.
Bár fáj, hogy megszűnt a szokott csere, mely vala köztünk:
Szelleme él, s magasabb létnek örülve, mosolyg.
Itt lebeg Ő köztünk, mint műve körül a teremtő;
Vagy tartózkodjunk mondani: műve vagyunk? —
„Szólj, gondolj s tégy jót, s minden szó, gondolat és tett
Tiszta tükörként fog visszamosolygani rád.“
Igy szólt költőink fejedelme, a „Szózat“ írója,
S nem tudtuk honnan leste arany szavait.
Már tudjuk. Rajtad, Te dicső! szemlélte kinyomva,
És melyet követél, versbe szövé a szabályt.
Gondoltál, szóltál s tettél jót minden időben,
S tiszta tükörképen fénylenek érdemeid.
Mily büszkén nevezé Herdert Teut népe fiának,
Ugy lehet Árpádnak nemzete büszke Reád. —
Műveid, emléked, képed, neved, árva szülőttid,
Árva tanítványid s árva barátid előtt
Nem fogom a koszorut szétbontani, melyet érények
Gyémántszálaiból lenge hajadba fonál,

S melynek fénye halott fejedet bájdiszszel övedzi,
 Megszentelve a sirt, melybe pihenni menél. —
 Jobb hallgatni. Minél élénkebb rajzot adandunk
 Erdemeiről, inkább fájna utána szivünk.

Tudjátok, mint volt az Ö r e g mindenben az első,
 Ifju lelkével törni előre utat;

Tudjátok, mint volt félszázadon át ügyeinknek
 Zászlaja, és a tanács tengelye, fénye, tüze;

Tudjátok, ha segéd kellett, közös ügy vitelére,
 Csak neve lett legyen ott: s gyültek a társas erők;

Tudjátok, ha nevét hallá, elnémula tüstint
 Elleneink fondor nyelve, elállá szavuk;

Tudjátok, mint volt mindennek lelki barátja,
 Min szebb ihlettség isteni lángja kitört;

Tudjátok, mint volt keblének gyöngye a részvét
 Minden iránt, mi nemünk illeti érdekeit! —

Jobb létet szomjaz népünk s források után néz,
 Honnan a várt üdvek foly szakadatlan ere;

És ösztönszerűleg jöve szó ajakinkra, s ezerszer
 Hangzik napjában büvigekint: n e v e l é s !

És mi az oltárnak neve, melyen szüntelen égett
 Drága ajándékkint életed áldozata?

Mily ügy fárasztá szép lelked minden erőit?
 És mily gond üzé gyakran el álmaidat?

Még mielőtt nevelést sürgettek volna az elsők,
 Már Te, mikint Pindár hősei, célra futál;

Célra futál, cselekedni merél és győzve kivitvad,
 Mit mások most is várnak, a jobb nevelést. —

Istenhez méltób, bölcsebb s jobb emberiségről
 Álmodtál egykor s hitted a teljesülést.

S lelked előtt lebegett folyvást ezen eszme vezérkint,
 Mint lebegett hajdan látnoki lelkek előtt.

Volt a ki törvénnyel, más meg szeretettel akarta
 Érne a célt, avvagy észteli könyve nyomán.

És mondád: „nem elég! Szó nem teszi. Munka segítsen:
 Jobb nevelést, s célját éri az emberiség.“ —

Főlséges látvány, ember, kit szelleme önkint
 És kényszer nélkül minden erényre vezet.

Fenségesb tünemény, ember, kit szelleme készlet
 Ilyen irigylendő polcra emelni fiát.

Mennél fenségesb tünemény, ha találkozik ember,
 Kit szive hajt, nevelés által emelni nemét!

Ily tüneményt Benned szereténk, s mondd: ily jeles embert
 Tudna feledni a hon, tudna feledni nemünk?

„Ősz hang mindenben!“ vala jelszavad, és mit a jelszó
Mond, az jellemzé nyájasan éltedet is.
Őszhang zárja be most végtiszteletünknek adóját:
Őszhang zengje körül sirodat, istenes Ősz!
Üdvöz légy, szeretett vezetőnk, ezen üdvteli pályán,
Melynek ujabb korban főkoszorusa válál.
Üdvöz légy, szeretett vezetőnk Emléke! A jobb kor,
Melyért fáradtál, áldani fogja neved;
És legjobbjai közt említend mindig az ország,
Melynek, mint Te válál, sok fiat adjon az ég! —

Nevelési kérdelmek. *)

1. *Hány écosztályra* kell hogy a latin tanoda és a gymnasium kiterjeszkedjék?

2. Meg volna-e továbbra is tartandó az u. n. *osztálylanítási rendszer*, vagy nem volna-e célszerűbb, ha legalább kétkét osztály között is megengedni és behozni, egy a tanítók egyéni képzettségéhez alkalmazott *szaktanítási rendszert*?

3. Minek kelljen lényegileg a *tanulmánykörbe* tantárgyul befoglaltatnia? és hány hetenti *óra* szabandó egyegy tárgyra?

4. A szorosan tanulmányi vagy gymnasialis és lycealis intézeteknél, melyik a legtermészetesb és legsikeresb módja az *igazgatás* és *felügyelésnek*? Melyik és minő legyen a közvetlen? melyik a vidékszeri vagy kerületi; melyik a legfőbb, és egyébkiut mint állanak ezek egymáshoz és mint gyakorolható a szükséges ellenőrzés?

5. Tan- vagy kézikönyvek, a mint egyesektől keletkeznek, ugy testület által is eszközölhetők; mi immár jobb, könyveket központos tárból szedni, vagy egyesektől? szabad választás, ajánlás vagy pedig meghagyás szerint? és a remekírók, továbbá is minden jegyzetias magyarázatok nélkül adassanak-e a növendékek kezébe, vagy pedig jegyzékeztessenek?

6. Minő legyen a gymnasiumi tanítóságra készülők képezése? hol részesüljön ő abban? és minők és melyek lehetnek az e tekintetbeni módok képzettségének megvizsgálására?

7. Mi módon lehetne a gymnasialis s általában a tanítói hivatal iránt több hajlandóságot ébreszteni? több kedvet és elszánást a több készültre azokban, kik a tanítói hivatalra lépendők?

Id. Schedius Lajos.

*) Felolvastattak a Sopronyban tartott tanítói közgyűlésen ngos *Schedius Lajos* nevében Kanya Pál pesti tanár által. Lásd a gyűlés Jegyzőkönyvének XVIII-ik pontját.

Előszó. „Die Schule und das Leben“ című, Dr.
Curtmann W. J. G. munkája fordítójától. *)

A jelen munkának eredetileg léte egy hollandi iskolabarát adott Suringar Wilmos Henrik ki a német nyelvészek és iskola férfiak mannheimi gyűlésén 1839-ben jelen lévén, hallá a német iskola tudósoknak az iskolalény fölötti vitatkozásukat. Örömet talált és lelkesedést érte azok fölött, de hallott hiányokat is melyek végelemzésben az iskola és életközi ellentétben központultak. Ezért engedelmet kért magának a következő jutalomtétel kitűzésére: „Mi okai lehetnek annak hogy a gyermekek kik az iskolákban anyi sok jót tanulnak csak nem mind elvesz mihelyt azok az iskolákat elhagyják? Mi eszközöket lehetne ezen vesztés ellen az iskola elhagyása után alkalmaztatni a gyermekek, szülők, tanulók, lelkészek, magánoszemélyek és egyetek kijelölten a német nyelvészek és iskolaférfiak, végre az álladalom által oly gyermekek irányában, kik a tudományos rendre nem képeztetnek, vagy egyetemek látogatására nem határozzák el magukat?“ A jutalomtételt a mannheimi gyűlés elfogadta s némi világosítással kitűzte a jutalmat, Curtmann ur jelen munkája nyéré el azt.

A fordításra alkalmat adott azon jelen korunkban legnagyobb protestans férfi, ki többé testileg köztünk nincs, de szelleme felettünk lebeg, s bennünk él, kinek a protestans egyház és iskolák körüli érdeme halhatatlan, ki az iskolák körül szolgálván folytonos lelkesedéssel ölelte az iskolát, abban élt és abbot halt ki, ez a nagy ember id. Dr. *Schedius Lajos* egyetemi tanár és királyi tanácsnok volt, ki 1847. év 12. novemberen szenderült jobb létre. Ő hozta be ezen munkát a legelső protestanstánári gyűlésbe, mely 1846-ban Pesten tartatott, ő ki iskola ügyünket legjobban ismeri ajánlá ezt hő kebellet az érintett gyűlésnek, ő ajánlotta alulírtat a jelen munka fordítójául. Ha tehát ezen munka valami jót eszközöl, legyen a több közöl egy *szellemi emléke* a nagy megholtnak.

Ha fordító az eszméknek körülményeinkre alkalmazott felhordása által valami jót eszközözlendett, nem kevésbé örül ennek, mint annak ha a boldogult örök emlék-kövei közöl egyet ő is emelhetett. Mi a for-

*) Ezen előszót csak a végett közlöm hogy a kiadásra kész munkára figyeltessem a t. közönséget különösen pedig a prot. tanári gyűlésnek volt pesti és sopronyi tagjait. Anyi mindenestire tagadhatlan igaz hogy ily mű nyereségy lesz a magyar nevelési irodalomban, kétszeres pedig akkor, bahogy jövedelméből még azon segédvár is alakulhatna, melyet a t. fordító indítványoz s a melyért minden fordítási fáradoalmának kárpótlásától lemond. Ez példás munkásság és nemes ajánlat. Mi azomban engemet és Kanya társamat illet, meg kell vallanunk, hogy egyfelöl az időnek és a kor szellemének más irányban hatalmas igénybe vétetése miatt, másfelöl az idén tartandó tanári gyűlés közelsége miatt, a szóban levő munka kiadásárolti intézkedést jónak tartjuk elhalasztani a tartandó tanári gyűlésig, remélve mikint akkor a kiadásához az összes gyűlés hozzájárulását nyilatkoztatatandja és valamint ezt, ugy a megpendített segédvár felláttatását is egyik közügyének tekintendi. Várjunk csak aug. hónapig.

ditást illeti. Én szabadon fordítottam a szó legsajátabb értelmében szabadon, minden értekezésből a főbb eszméket emelém ki és függesztetem össze, s mindenik értekezés alá körülményeinkre alkalmazásilag sorozám a kifejtett eszméket. Így a munkát egy részben ujnak mondatom.

A kiadásra vonatkozólag kötelesnek érzem magamat megemliteni azt, hogy miután hazánkban a könyvárosok a tudományos munkák kiadásától a közönség tudománytalansága miatt oly idegenek, mit a magyar tudós társaság által kiadott *Tudománytár* megszűnése s több jutalmazott tudományos munkák kéziratbani heverése mutatnak, a jelen munka világ elébe juttatását Dr. Tavassy Lajos és Kanya Pál tanár urak eszközlék. Így a munka körüli érdemök nem csekélyebb mint enyém; mert én a munka szelleme, ők anyaga körül dolgoztak leginkább; pedig anyag és szellem együtt haladnak mindenütt. A munka tehát sok baj legyőzése után láthatott világot. Ohajtom hogy az szellemileg minél többeket fölvilágítson; tiszta jövedelme pedig anyagilag minél több hasznot hajtsa a protest. tanári gyűlés testületének s ezt örökre tartsa össze, melynek a munka tiszta jövedelmét oly föltétel alatt ajánlom, hogy az *Szigethi Wargá János* alapítvány név alatt fele részben folytonosan mindig valamely jeles munka kiadására forditassék, fele része pedig mind ennek gyümölcsöző tökére forditassék mind pedig az ebből keletkezendő munka kiadása által elő álló tiszta haszonnak a kamatja, az alsó, közép, vagy felső rendű szegényebb protestans tanítók özvegyei vagy árvái fölsegéllésére szenteltessék, s körülményszerűleg ezen kamatból a protestans tanári gyűlés közszükségei is fedeztessenek. Ilyen szellemi és anyagi kötelék által ohajtom én a *protestans uniót* meg kezdeni a tanítók közt, kiktől az leginkább átszivároghat idővel tanítás által a népre, mit minél előb adjon meg az ur isten s terjesszen ki más felekezetre is!!! Kelt Nagy-Kőrösön 1847. 27. December.

a fordító.

V a j d a - e m l é k.

(Magán felszólításra nyilvános számadás.)

A Vajda-émlék eszméjét indító szarvasi főtanodai tanár urak, s különösen azok egyikének Dr. Bloch Mór. felemnek részéről felkérve, hogy az emlékre a vidékből a könnyebb szállítás végett netalán hozzám érkezendő pénzeket sziveskedném nyugtatóványozva által venni, sietek im jelteni és a tisztelt illetőkkel, de különösen a gyűjtőkkel s aláírókkal tudatni, miszerint eddigé letétettek nálam tudós Hunfálvy Pál késmárki tanár és igazgató ivével együtt (a melyet nagyobbára az ottani tanoda fiatalsága tölte meg) 27 ft. 9 kr. v. pénzben vagy 10 ft. 56 kr. p. Tessék immár erről Szarvas emlékvárosnak rendelkezni s a pénzt alulirttól átvenni, ki egyébiránt a mentül gazdagabb küldeményeket ideiglenesen mindig kész nyugtatóványozni és ha engedtetni fog közhírré tenni.

Ezt közlém volt a Divatlapban s a pénzt Szarvasnak már által és küldém; de miután Késmárknak erről tudomása még nincs — mint egy későbbi levélben értesülék — hadd álljon itt ez ártatlan közlés.

Dr. Tavassy.

S t a t i s t i k a i a d a t.

A tanintézetek Poroszhonban. — Poroszhonban van jelenleg 24,605 nyilvános tanintézet; u. m. 6 tudományegyetem, Berlin, Boroszló, Bonn, Grifisvalde, Halle, Königsberg; két akadémia u. m. Münster és Braunsberg, kath. theologikai és philosophikus tudománykörrrel; 117 gymnasium; 32 progymnasium; 41 tanítóképezde; 100 felső polgartanoda; 661 középtanoda (Mittel-schule) és 23,646 elemi tanoda. — Ezen intézeteknél müz 35,304 tanítóegyen, mik közül esik az egyetemekre és akademiákra 495, a gymnasiumokra 450 és az elemi tanodákra 29,631. — A belföldi tanulók száma felrug 2,455,121-re u. m. az egyetemeken és akadémiákon tanul 3,641, a gymnasiumokon 26,900, a képezdékben van 2546 növendék, az elemi tanodákban 2,328,146. — Az állomány fordít költségül a tudományos intézetekre 732,946 tallért, a többi egyéb intézetekre 354,588 tallért.

Seltenreich Károly felsőbb helyen is jóváhagyott nőnevelő intézetének programja. Pesten Béla utca 249.

Általános képzési tárgyak: u. m. magyar és német nyelvbeni oktatás, olvasás, szép- és helyesírás, írásbeli fogalmazások, valamint szavallások is; továbbá vallás- és erkölcsstan, nőihivatás- és háztartásitan, természettan és története, közönséges földleírás, különösen pedig Magyarországról; a világ és magyarok története, az emberi test ismerete, egészségtan, hitregetan, elméleti gyakorlások, fej- s számjegyekkel számvetés, női kézi munkák s francia nyelveni társalgás.

Különös képzési tárgyak: u. m. idegen nyelvek, rajzolás, zene, éneklés, tánc stb.

Az oktatási nyelv részint a magyar, részint pedig német.

Az intézet mibenléte. A lakás kényelmes, szép és egészséges, az élelem egyszerű s tápláló, az ápolás gondos s több éveken keresztül szerzett tapasztaláson alapuló, a felügyelés szigorú s megnyugtató, az életmódot pedig tekintve, a hivatásnak megfelelő. Az oktatási módor korszerű s gyakorlati, a test, szív s lélek mulattatásai viditók s képezők. Az oktatási eszközök következők: természetgyűjtemény, physikai szerek, képtár, valamint tudományos s más az ifjuság számára irt könyvek tára.

Az élelem következő: reggeli, leves vagy tej és kenyér; uzsonna az időszakhoz alkalmazva, ebéd négy, vacsora pedig három tál étel.

Az élelem, lakás, fehérítés, ápolás, nem különben az általános képzési tárgyakban való oktatásért évenkinti fizetés 240 frt. p. p.

Rajzolásbani oktatásért	”	”	20	”	”
Tánc	”	”		”	”
Francia nyelv	”	”	20	”	”
Zongora (hetenkint háromszor)	”	”	80	”	”

Rendkívüli követelések, mik az intézet irányában tétetnek, az intézet előjárójával történt egyesség útján díjaztatnak; váratlan fizetéseknek egyébiránt hely nem adatván.

A díjösztlet évnegyed- vagy félévenkinti pontos előrevaló leszítése s nevelési nehéz kötelességek lelkiösmeretes betöltése-, valamint az intézet nagy felelőségeért olyaténképen állapítatik meg, miszerint abból levonást tenni semmiféle föltétel s szin alatt nem engedtetik.

A növendéknek az intézetbe való felvétele bizonyos időhöz kötve nincs, abboli kilépte azomban 1/4 évvel előre akár szóval, akár pedig írásban az intézet előjárójával tudatandó, a növendék által történt felmondás figyelembe nem vétethetvén.

A tisztaság és mosási rend tekintetéből szükség, hogy a növendék elegendő ruhával s fehérneművel ellátva legyen, a következőket pedig minden hiány nélkül bírja, ugymint: 12 pár harisnyát, 12 zseb-kendőt, 6 törülközőt, 6 asztalkendőt, 1 nagy abroszt, 1 szalmazsákot, 1 szörderekalyt, 1 párnát, 1 nyári s 1 téli takarót, 1 fehér ágytakarót, két párnahéjt, tükröt a hozzá tartozóval, evőszert, ivópoharat s egy kis ruhaszekrényt. — Szükség, hogy a fehérnemű a növendék nevével jeczyezve legyen.

A növendékek koruk, elmebeli tehetségök s előmenetelök szerint 3 főosztályra osztatnak.

A tudományos tárgyakbani oktatás az alolított által sajátlag kidolgozott tanítási rend szerint tartatik, ugy, hogy mind a 3 főosztály növendékei nem egyes töredékekben, hanem kiképeztetésökre szükséges tökéletes egészben részesülnek; a különös képezési tárgyakban való tanítás pedig oly egyénekre bizatik, kik minden tekintben kötelességöknek teljesen megfelelnek.

Végjegyzék. Miután minden magánintézet kizárólag csak saját eszközeire van utalva, s fenállhatásának szilárd alapját egyedül a közönség bizodalmban találja, természetes, miszerint iparkodása az olyan intézetnek oda lészen irányozva, hogy azon bizodalmat, melyben régóta kitünőleg részesül, továbbra is fentartsa s megérdemelje.

Fest Nov. 1-sején 1847. évben.

Seltenreich Károly,
az intézet tulajdonosa és előjárója

T a n i t ó m h o z.

Mi voltam? és mivé levék?

Magamtól kérdezem,

S ha kérdem ezt, nagy férfiu,

Reád emlékezem,

Reád, kitől mind azt vevém,

Hogy enmagam megösmerém.

Mi voltam én? — Parlag mező,

Hol dudva, lom hevert,

S ha volt is egy virág , mit a
Véletlen bekevert ,
Rá fujt tudatlanság szele ,
S fagyától törpévé leve.

Mi voltam én ? — Egy durva kő
Az élet tengerén ,
Melyet a hullám csapkodott ,
Beiszapolt fővény ,
Érzéktelen jó s rossz iránt
A tenger sziklai gyanánt.

Mi voltam én ? — Egy árva fa ,
Gyümölcs- , virágtalan ,
Melynek a törzökön kívül
Csak száraz ága van ,
Melyről még árnyat sem nyere
A munka izzadt embere. —

Jövéél te , s a parlag mezőn
Kiirtád a lomot ,
S lelkembe a tudás szelíd
Sugára csillogott ,
És ültetél virágokat ,
Mikből az ösmeret fakadt.

S a mint a szirtet illetéd
Lelked sugárival ,
Érző szoborrá változott ,
Szólt ajkirol a dal ;
Mert megtanítád érzeni ,
Mi ördögi , s mi isteni.

S megöntözéd az árva fát ,
Hozván rá harmatot ,
Kihajta az , s az uj tavasz
Jöttén virágozott ,
S bár csak virága van jelen ,
De nem marad gyümölcstelen.

Te vagy szülöm , tőled vevém ,
Tőled az életet ,
Mert bennem lelked költé fel
Az alvó szellemet ,
Befődte volt sötét lepel ,
Lelkednek karja vontá fel.

Vedd jötevöm, mit adhatok,
Vedd lantom énekét,
Vedd a magasztos honfitett
Szerény kis em'ekét,
Virágát nyujtja a tavasz,
Hisz lelked viszsugára az.

S ha majd lehull a kis virág,
S téged a sir földend,
Hantodra hálát zengeni
A dalnok eljövend,
S akkor is gyászoló dalát
Lelked fuvalva lengi át.

Jenőfi.

A haldokló gyermek.

Oh ne sírj, jó anyám,
Hogy itt hágy gyermeked;
Hisz' majd a siron tul
Őt ismét felleled.
Tul majd ez életen
Egy szebb jövő virul,
Lelkem hozzád siet,
A sirok partirul.
Te mondád jó anyám
Hogy öledbe vevél;
A természet ölén
Minden uj létre kél.
Igy lesz lelkeimmel is
Ha majd a menybe száll,
Melynek szelid ölén
Uj életet talá'.
És ha majd siromon
Hú könnyed ömlik el
Szárnyalj az egekbe
Szived szerelmivel.

Argay.

*Az 1848-ban Pesten tartandó protestans tanári gyűlés
érdekében.*

Meghívó és Jelentés.

Tudva levén a prot. tanároknak m. é. 1847-ben Sopronyban gyülekeztökkori tanácskozmányának határozata (Jegyzőkönyv XXVI-ik szám), miszerint a legközelebbi 1848-ban tartandó köztanácskozmányok helye — a közkívánat szerint *Pest* legyen, ideje pedig aug. 10. 11. és 12-ke: sietnek im ezennel a pesti tanítók és azoknak nevében az igazgató, mind azoknak a kiket tanító- és nevelőtársakul az összejövetel és a protestans tanítási és nevelési közügy érdekel, barátias és tisztársias indulattal tudomására hozni, hogy a tervezett és kitűzött tanácskozmány a kijelentett kívánság szerint meg fog tartatni és hogy arra a megbízásnak értelmében és az eddigi már kétizi gyakorlat szerint hivatalosak: valamenyi protestans úgy ágostai mint reformatus nagyobb és kisebb tanintézetek tanítói, a tanítóképezdek igazgatói és tanítótársai, a tanítóegyesületek vezetői és résztvevői, nem különben az általában a nevelés és tanítással akár magán családoknál, akár nyilvánosan foglalkozó nevelő- és tanítóegyenek, azonfelül még, a tanítási és nevelési ügynek igaz barátjai és előmozdítói, különösen a prot. gyülekezeteknek vagy akár nagyobb köröknek iskola érdekébeeni felügyelői, pártfogói és gondnokai.

Oda-értnek hisszük ugyanis korunkat és hazai protestantismusunk állását, miszerint nem igen képzelhetünk immár gondolkozó és hazája és vallása, valamint általában a tudományügyet szerető embert és hazafit, ki e hazában a szellemi érdekeknek előmozdítását nem ohajtaná, és ohajtva, azoknak gyarapítását és mentül több kebelbeni ébresztését és azok általi terjesztését épen a korszerű és józan hazai és vallási neveléstől nem várná leginkább, és ha attól, tehát a tanító- és nevelő férfiaknak e téren egyesítésétől és egyesített munkás törekvésétől: ugyanazért anyival nagyobb biztossággal merjük remélleni, mikint a szerencsésen választott időre és helyre, anyival többen és anyival szivesebben fognak összegyűlni az egymást tudományuk, tapasztalásuk és buzgalmmukkal kölcsönösen támogatandók és ezáltal, mind önmagok állását és foglalkozását mindinkább becsesbitendők, mind pedig a reájuk bízott szép- jó és igaz ügynek méltób elismerést és tekintélyt szerzendők és így az egész köz- és magánneveléstaniást e két hazában hatályosbitandók.

Azomban a midőn ezt őszinte kebelnek forró ohajtatával reménylenők, úgy híve hogy ezáltal egyszersmind a közel és távollevő társaknak kívánatát is fejezzük ki, meg kell egyszersmind azon körülményt is említenünk, miszerint az idei említett köztanácskozmány, részint a prot. ágostaiaknak közbejövő és az idén eléb mint különben esendő bányakerületi és egyetemes gyűlésök tartása miatt, részint pedig a természetvizsgálóknak ugyanazon időre eső nagy gyűlésök miatt — a jegyzőkönyvi határozattal némileg eltérve, valamivel eléb leszen legcélszerűbben tartathatandó, és így aug. 10-ke s többi napok helyett, már *aug. 7-ken* mint hetfőre esendő napon kezdetendő és addig folytatandó, míg az előterjeszteni szándéklott, mind a mult évek jegyzőkönyveinek nyomán már kitűzött, mind pedig újolag vagy egészen eredetileg tanácskozás alá veendő legérdekesebb és legszükségesebb tárgyak sikere-

sen el fognak végeztethetni. A megjelenési nap aug. 6-ka levén. A gyűlésnek szerkezete és rendje, a mult évek gyakorlata szerint fog elintéztetni, elnök és egyéb tisztviselőknek szabad választása nyomán.

A mit a pesti tanoda s illetőleg azoknak tanítói a tanácskozmány eleibe terjeszteni leginkáb ohajtanak, arról szól a különösen ide csatolt *melléklet*, a melynek szétküldetését a tárgyakra már előleges tájékozó gondolkozás végett, már eléb eszközteni, az eddigi gyűlési dívat is kívánja. Ha időközben másunnan is ilyenmü felterjesztendő tárgyak érkeznének, azoknak, ha más uton nem, az Egyházi és Iskolai lap utjáni közzétételését azon lapnak szerkesztőitől eszközöltetni szivesen igérve.

Szabad legyen tehát ezek szerint, a Tiszán- és Dunán- innen és tuli, valamint az erdön innen és tuli protestans társakat és egy téren működőket e sorok által általában meghiva, egyszersmind arra is felkérnünk, sziveskednének minket a gyűlés ideje előtt, ha lehet néhány héttel vagy legaláb nappal már előre arról tudósítani: honnan és kik vagy hányan lesznek jövendők, hogy netalán azok számára a kik ohajtanak, külön szállásrol is lehetendene gondoskodni.

Többire — a midőn előre igérjük hogy egészen a mult évek tanácskozmányainak határozatai szerint tartandjuk magunkat, reméljük és várjuk a mennél többeknek jövetelét, és reméli és várja, az akár hivatalos akár magántudósításokat e tekintetben, társias és barátias indulattal, magát és társait az ügyfeleknek szives rokonvoltába ajánlva.

Pest. Martius 10-kén 1848-ban.

Dr. Tavassy Lajos

a pesti prot. ev. tanodák igazgatója
egyszersmind
valamenyi tanítótársának nevében.

Tanácskozmányi tárgyak.

A pesti tanoda s illetőleg annak tanítói, a Pesten tartandó prot. tanári tanácskozmány eleibe magok részéről, a következő tárgyakat és indítványokat ajánlják:

1. Ohajtjuk hogy a tavaly Sopronyban kitüzött nevelési pályakérdésekre — ha a feleletek beérkezendettek és az idei jutalmak odaitélése megtörténendett — gondoskodnék a tanácskozmány arról, mint lehetne jövőre is hasonlóan nevelési jutalomkérdéseket kitüzni és honnan volna és mikint az ilyeneknek kitüzetésére a szükséges pénz összeszereszhendő?

2. Kivánunk indítványt tenni, a magyarországi vagy akár mindkét magyar hazai prot. tanítók, azoknak özvegyei és árvái számára — habár mely csekély erővel is megkezdetendő nyug- és segélydíjintézet létesítésére. — Ennek érdekében bátorodunk a valamenyi intézetnek tanítóit, a kiknek körében ilyenmü helybeli vagy kisebb körü, netalán es-perességi vagy kerületi intézetek már léteznének — arra felszólítani és illetőleg megkérni, sziveskedjenek az ilyenmü intézetek tervezeteit hü

másolatban alulirthoz, már akár előre beküldeni, akár pedig magukkal a gyűlésre elhozni.

3. Kivánunk kérelmet intézni és indítványt tenni aziránt, mint lehetne hazánk valaményi prot. iskoláinak összeírása mellett, a főbb és régebb tanodáknak történetét összeszerezve, már akár közös történeti műben, mint az egész hazai protestantismus történetének egyik ágát, akár pedig részletenkinti és iskolánkinti szállítványokban kiadni, és ezen teendő által, egyfelől munkás prot. őseink iránt hű kegyeleti hálat tanusítanunk, a menyiben a poros és penészes enyészet alul ki akarjuk ragadni dicső tetteiknek nyomait, másfelől pedig, a menyiben biztos alapokat akarnánk az iskolai reformokrol gondolkozó és azokat a kor kívánatához képest tervező és létesítő hazafiaknak nyújtani, kik ezen alapokhoz mint meglevő kiindulási pontokbol kiindulva, a legbiztosabb fejletti fokozatok szerint foghatnák teendőinket kijelelni és eszközölhetni. A protestantismusnak hazánkban multja már van, 300 esztendőnél több fekszik mögöttünk, de ha azt akarjuk hogy jövendőnk legyen, mentsük és ovjuk meg multunk nyomait és eredményét. — Az ily történeti munkának létesítésére, mint volnának az adatok leginkább összeszerezhetők? kik volnának a munkával megbizathatók? vagy nem volna-e sikeresebb a dolog kivitele ha e célra iskola történeti vagy általában prot. történeti társulat keletkeznék? — A megállapodás az eszme kivitele iránt, az volna — ugy hisszük, a gyűlésnek egyik legszébb eredménye. A pesti tanítók e tekintetben csak nézeteket és véleményüket szándékoznak előadni.

4. A fentebbi kérdéssel, akár összefüggésben, akár külön, azt is látják és érzik alulírottak egyik teendőjünkül, birni — az általános tanítási tervezetek és rendszereken kívül — valaményi tanodának special és helybeli tanulmányi és fegyelmi rendszerét és szabályait. Ezeknek, már akár az idén behozatalára vagy beküldetésére, akár pedig a tanácskozmány általi összeszereztetésére, nem különben prot. tanoda fegyelmi törvények alkotására — indítványt tesznek a pesti tanítók.

5. Mint szerezhesünk tanodáink és különösen gymnasiumainkban, a klassikai ugy ó mint új literatura és annak művei megkedvelésének és tanittatásának tágasabb és szebb eredményeket ígérhető alapot?

6. A különben már sokszor indítványozott nevelés-oktatási magyar folyóirat — mint volna, akár néhány egyén, akár az összes tanítói gyűlés és testület által biztositva kiadatható?

7. Az ezután legközelebbi tanítói köztanácskozmány hol és mikor lenne legcélszerűebben ismét tartandó?

Közli tanító-társai nevében

Dr. Tavasy Lajos.

igazgató. *)

*) Figyeltetünk a későbbi meghívóra.

VI.

Legujabbak.

Szabadság, egyenlőség, testvériség!

A világesemények a melyek a legujabb időben Európát átviharzották és a melyek a nemzeteket még folyvást vihar állapotban ébren tartják, — események, a minők mióta a történetet ismerjük és mióta emberi emlékezet él, földtekénket még nem érték, — nem hagyák és nem hagyhaták érintetlenül hazánkat is. Uj tavaszra ébredtek a népek, uj tavaszra az emberiség. A mi az előtt tizennyolc századdal csak menyei kinyilatkoztatásként szállott volt a keblekbe, az ezangéliom, mely a szegényeknek vala prédikálendő, isten és a megváltás országa, az most lesz valóság-gá, most lesz földi léletté; a mi isteni tudomány volt, az most emberi nyeresémmé lesz, föld és meny ölelkeznek az emberiség szabadságában; a tulvilág, a lélek boldogsága, a kebel tiszta vágyainak teljesülése, a kiengesztelődés ígéje, inneni világgá lesz. S merjen még valaki kételkedni isten országa jöttén? „Tekintsétek a figefát és a mikor az levelezik, tudjátok hogy közel vagyon a nyár.“ Azon figefa a népek, azon figefa az emberiség. „Mikor lesznek mind azok?“ kérdék bölcs mestereink tanítványai, és ő felele (Máté 24, 36.): „ama napot pedig és órát senki nem tudja, még a menyei angyalok is, hanem csak az én atyám egyedül.“ (Ugyanott 2. v.) „Bizony mondom néktek, nem marad kő más kövön, mely el nem romlana.“ (6. v.) „Mert szükség mindezeknek meglenniük, de még akkor nem leszén vége.“ (8. v.) „Mind ezek csak kezdeti lesznek a sok nyomoruságoknak.“ (13. v.) „De a ki végig megmarad, az idvezül.“ (35. v.) „Az ég és föld elmúlnak, de az én beszédim semmiképen el nem múlnak.“ (44. v.) „Azért ti is legyetek készek, mert a mely órában nem gondolnátok, abban jő el az embernek fia.“ —

Az *embernek fia*, a megváltás, a szabadság, az egyenlőség, a testvériség az egy menyei atyának gyermekei között, a szeretet, a békeség, az igazság, a jóság, az erény uralkodása a földön, az isten országának teljesülése, — ez az embernek fia. Minden szép, dicső, igaz és jó a mi a legjobbaktól születik, a mi a jóságnak és igazságnak atyjától származik, attól ki lélek és igazság, az az embernek fia. Az embernek fia, az emberiség dicsőülése. És ez immár az ajtó előtt vagyon.

Mióta hirdeti már az emberiség vallásban és tudományban, miolta családban és országokban, jogait és kötelességeit, miolta, az emberi méltóságot, az osztályok közötti méltányosságot, miolta a kiengesztelődést és békét az emberek között, miolta azt, hogy „dicsőség legyen a magasságos menyekben az istennek, és a földön békesség, és az emberek között jó akarat;“ miolta szózatolják az angyalok: „ne féljete, mert ime hirdetünk néktek nagy örömet mely az egész népnek (emberiségnek) öröme leszén.“ — És mégis, nem jött volt még meg a valósulás, az ige ige maradt és nem tudott testté lenni az emberiségben, habátor testté lett is amaz *egyben* ki ez által megváltónkká lett. Most testté kell neki válnia mindnyájunkban. Mert az igazság nem csak egyé, hanem mindnyájunké, az egész emberiségé. Ember fiai — és magasabb értelemben istennek fiai mindnyájan vagyunk, drágán megváltottak, és így

ne legyünk az embereknek rabszolgái; nem szolgálai indulatinknak, nem rabjai mások önkényének, hanem megváltottjai az igének, részesei a menyek országának, mely a szeretetnek, az egyenlőségnek, az igazságnak, az erénynek, az emberi valódi méltóságnak, istennek és így a léleknek országa, országa az erény uralkodásának, az ember isteni ösképe elismerésének. — A költő szava: „hogy nemzetünknek mindenik nyomára, ragyogjon emberméltóság sugára,“ minden egyes emberre alkalmazva is kell hogy igaz legyen: hogy minden ember tettének nyomára ragyogjon emberméltóság sugára. De hiszem a költő szép és az ember igaz és valódi világa, nem szabad hogy még ezentul kettő és különvált legyen; nem szabad hogy más legyen a vallás és más az élet, hogy vallási ország és világi ország, még ezentul is két különvált térbe, időbe és könyvbe szoruljon, mert az egyiknek eszmeigazsága, a másiknak is igazságává kell hogy váljon. Vagy kettős-e az igazság? és más igazság uralkodik-e menyben és más a földön? hiszen a föld a mi menyünk, hahogy az igazság itt valósul. Ezeknek megértése és az életre való igaz alkalmazása nélkül, mindig harc és háboru lesz az emberek között, megszakadozva lesz az emberiség, elválva ember embertől, elválva az igazság a valóságtól, és bűn az élet és erény csak képzelet. Már pedig mindennek itt kell meg történnie, mindennek a mi az emberiségé, az emberiségben és emberek által valósulnia. Ölekezni fog ezentul a két világ és leszen egy világpolgárság, és leszen egy erény és egy bűn, egy erény az emberiség teljes jogainak elismerésében és egy bűn e jogoknak bitor tiprásában. Ez a mi evangéliumunk, ez leszen isten országának valósága. Hogy ez azomban eddigé csak végcél volt a mely felé áhitva törekedünk ugyan, a melyet imádvá le-esengénk — az kétséget nem szenved; de kétséget nem szenved az is, hogy az emberiség, ha annak végcélja van — és végcélja nem más, mint az önmagától teljesülése, az önmaga érvényülés, az önmagának bevégezése, az emberiségnek egészen, nem pedig csak egyesekben teljes emberülése, — ha mondom végcélja van, úgy kétséget nem szenved, miszerint néki ezen végcéljához csakugyan mindig közel meg közel kell járulnia és eljutnia, az embernek mind inkább emberülnie. Ha ez nem volna, akkor ugyan mire valók az emberiségben a változások? mirevaló a történet? mirevaló a kebelünkbe oltott vágy a folytonos és örökké tartó tökélesbülésre? mirevaló csak intézményeinknek is családban és országban és minden emberi kapcsainkban való változtatása? mirevaló a munka és a szakadatlan fáradalom a haladásnak irányában? ha az emberiségnek tökélesbülnie, célját mindinkább elérnie nem volna szabad. — Kevesekben dicsőült az emberiség az őskorban, e dicsőülés most mindnyájára kiterjed. A mostani kornak feladata, nem csak egyes embert képezni, nem csak azt tenni, hogy számtalanok által — kik eszközül valának használhatók és úgy is használtatának, az egynek erénye tündöklővé váljon és mindnyájok felett ragyogjon, a bűn pedig csak alant, csak a tömegben tenyészessen és gyökereit a mélybe ereszsze, hanem feladata az, hogy minden egyes ember — a menyire csak lehet dicsőüljön, hogy az egyén szabad legyen, és egy szóban kifejezve az egész óriási feladatot — emberüljön. Bűn és erény egyiránt tenyészhet és tenyészik mindenütt, ez rég elismert igazsága a történetnek, de hogy mentül kevesebb legyen a bűn és mentül terjedtebb az erény elismerése és gyakorlása, ez most a feladat. Hogy az özvegy utolsó garasa is nyomjon az emberiség latoló serpenyőjén. Ez lesz az igazi kiengesztelődés nagy munkája, az emberiségnek egyesek általi dicsőülésének hatalmas műve. De itt *nevelés*, itt *tanítás* lehetend az eszköz csak. Azon kor, midőn az igazság tudatának megszerzésére is csak egyesek birtak szabadalommal, a midőn *nevelésben*, lelke képezésében, emberi dicsőbb vágya valósulásában csak

az vehete részt, kinek erre módja, kinek erre pénze és alkalmja volt — immár lejárt. *A nevelés ezentul olyan adománynak fog tekintetni és oly fegyvernek, melyet mindenkinek kezébe adnunk kell, melyben mindenkiket részeltetnünk kell.* Égi napja és harmatja az az emberiség ifju virágainak. Megtilthatsz-e valakit attól, hogy az ő szemei a napfényre meg ne nyiljanak és ne viduljanak? megtilthatsz-e valakit attól, hogy ő a levegőt ne szivhassa? Nap és levegő égi adomány a melytől adót fizetni nem szabad, a melyért adót követelni bűn. De mi immár az emberiség napja, mi annak tisztáb lege? Nemde, a tudományban részeshülhetés, a világosodásban haladhatás, az elme vidorítása oktatás által, a szívnek erényre vezérlése nevelés által? Kit ezekben nem részeltetünk, azt emberülni, azt tökélesbülni, azt emberi méltóságát érvényíteni nem engedjük. S tehetjük-e azt? Ha igen, ugy tennünk szabad hogy egyik az igazság megismeréséhez eljuthasson, a másik nem; hogy egyik egészséges lehessen a vidámitó napnak fényén és a derítő légnek beszívása által, a másik nem; ugy tennünk szabad hogy az egyik ember erénybeni és erény általi dicsőülésre eszközt szerezhessen magának, a másik nem; ugy bünt és nem-bünt már előre osztogatnunk volna szabad. Ezt pedig nem lehet, ezt nem szabad, ez nem emberülés, de embertelenítés volna. — Elvül fog tehát elismeretni mindenütt, miszerint *mindenkinek szabad lesz az igazság megismeréséhez jutnia*, és annak megértése és céljaihoz való törekvésében eszközül való használhatása — el fog ismertetni és valósittatni, hogy az ismét az ő műve, az ő munkája legyen. *A társaság mint olyan, alkalmat fog szolgáltatni mindenkinek*, utat nyitni minden egyes ember gyermekének, ösztönözni és serkenteni is fog hogy ezen alkalmat mindenki használja, hogy élte szépítését, lelke javulását, értelme világosodását eszközölni hön igyekezzék és hogy ezen igyekezetben magát méltóvá tegye és tétesse az emberiség minden szellemnyereményeinek örökösödésére, szabad élvezhetésére és az emberiségnek az egyesek általi mindinkábi dicsőbbülésére. — Tehát *tanítás és tanulás szabad lesz a társaságban*; szabad és nem kasztok vagy csak vagyonosokhoz kötött a nevelhetés. A menyiben pedig csak a nevelés tesz igazán szabaddá, és a szabadságot csak nevelt ember élvezheti igazán, bírhatja, fentarthatja és öregbitheti, sietni fog és kellend sietnie mindenkinek a nevelés szárnyai alá, sietni azon helyekre hol a szabadság élvezhetésének módja taníttatik, hol az emberi elme, a rabság ellen küzdhető fegyverként élesbítettetik és napkint naptól véve naphoz törekedhet. — Igaz ugyan, hogy ennek elismerése, már magában is egyik lényeges foka a neveltségnek, ennek belátása, már is józan oktatásnak egyik legszebb eredménye. Mint szereshető és mint terjeszthető tehát ez? im itt egyik nagy feladata a társaságban élőknek, családnak, községnek, országos hatalmoknak és magának az álladalomnak, Az ember a szabadságot áhitja, és mégis, ezer meg ezer esetben, vagy restel, vagy nem tud, vagy nem akar, vagy nem mer kiküzdéseért fegyverhez nyulni. Már pedig fegyver nélkül nem adatik szababság és ha adatik is, nem tartható meg a nélkül. Hát miért nem siet minden ember fegyverhez nyulni, miért nem, nevelés és tanulás által az ész szabadsága kivívásának leghatalmasabb fegyverét megragadni? Itt a nehézség. Az embert még saját javához is — míg annak szükségérzetéhez vagy megismeréséhez nem jut — vezetni kell, serkenteni és erkölcsileg készteni. Ez azon körforduló hogy csak nevelt ember szereti önkénytesen a nevelést, csak tanult a tudományt. Azért vannak tehát törvények, vannak feltételek az emberi társaságban, miszerint bizonyos jogoknak vagy ész, erkölcsi sőt még külső javaknak is élvezhetésében csak az részeshülhet, ki azokhoz felkészülten jő, ki megszerzi és megszerzé, mit a

társaság bizonyos fokon kíván. Itt van tehát a hatalmas ösztönzet, itt van — ha úgy akarjuk a kényszer. *Családnak, község, hatóság és országnak oda kell munkálniok és pedig kötelességből, hogy minden gyermek nevelésben részesülhessen.* A szüle nem teljesíti szülői, nem emberi kötelességét, ha gyermekét alkalom és módhoz és magzatja rendeltetéséhez képest nem nevelteti, nem tanítatja; épen úgy község, bármely hatóság és ország, ha engedik hogy bármely szülöttje is az egésznek, ki az egésznek céljai előmozdítására hivatva — és pedig bármily csekély körben, erőben és feladatban hivatva van — ne részesülhessen vagy tetteleg ne részesüljön a neki szükséges kiképezésben, a neki szükséges ész, kéz és szív műveltségben. Itt tehát jog és kötelesség találkozik; *joga minden szülöttnek részesülhetnie a neveléstanításban, kötelessége minden feljebbvalónak őt részesíteni engedni, neki arru az alkalmat, az ösztönzettel adni, sőt erkölcsi és törvényi hatás által azokra a kiktől ő függ — őt urra bírni.*

Elmélkedésem ily fonalán kifejlik tehát a tanítás vagy általán szólva *a nevelés szüksége és pedig egyfelől mint kötelesség, másfelől pedig mint mindenkinek közjoga.* Hazánkra alkalmazva e tételt, meg kell vallanunk hogy eddigé ennek elismerése még nem volt általános. Ez most befog következni. Nem csak valamely kiváltságos — legyen már az szülötti vagy birtoki, vagy helyzeti és hivatali családnak magzatja fog részesülni és részesülhetni, emberi, nemzeti és közpolgári, tudományos, erkölcsi és vallási nevelésben; — nem csak egyik vagy másik hitfelekezetnek hive, ez vagy ama városnak lakosa inkább, könnyebben és biztosabban, mialatt más drágábban, egyoldaluan, vagy csak csonkán sat. — hanem mindenki, a szabad községek és az ország által az összes szabad nemzet nevében és költségén, és ellenörködése és felvigyázása alatt felállítandó tanodákban, köznevelő helyeken, bármely szellemi képezés műcsarnokaiban nem különben pedig az anyagi vagy testi erősbülés, ügyesítés és szépülése helyein, a testgyakorlati téreken, a nyilvános fegyvergyakorlatok udvarában sat. Ez nemzeti országos feladatunk, és annak teljesítése, egyik legfőbb, egyik legszentebb kötelességünk.

Igaz hogy az ilyenmü elvek általános alkalmazása által, sok a mi van, változni, sok a mi még nincs, alakulni fog. Így például változni fognak és változniok kell a pusztán és egyoldaluan felekezeti tanodáknak, át kell alakulnia a zárdai nevelésrendszernek, javulniok és tágulniok kellend a falusi tanodáknak és azonkívül szükség lesz hogy sok új intézet állítások fel közszükségre közérőből. — Mind ezekről, nincs még itt az ideje — mert még csak kezdetén vagyunk a reformnak — szólni. De hogy helyel és alkalommal mind ezekről a mit nevelési szempontból tekintve, korunk és jövendőnk igényel és követel — szólni fogunk, arra soha sem éreztük magunkat annyira ösztönöztetve, mint épen most, a sajtó felszabadult működése idejében és másfelől azon tudatban, miszerint épen a felszántott földbe kell mindig a magvakat szórni, ha azt akarjuk hogy gyökeredzve kicsirázzanak; korunk pedig és csaknem mindennemü viszonyaink olyanok most, mint a felszántott föld, nem akarók többé beérni azzal, mi a parlag, pusztá és ugar mezőn önkényt termet, hanem természetni akarunk immár magunk is. Ezen elhatározat, ezen hősies elszánás mellett, miszerint mi a régi rendszerről lemondva, országos és egyéni életünk folyamát egészen új, egészen más mederbe vezetjük, kétséget sem szenved, hogy épen a nevelés az, a melynek kezébe szellemi életünk fejlődésének fonalát adnunk kell. Ez ugyan, ha lassan halad is, mert szüledékek (generatio) szerint intézi lépteit, mégis azon megnyugtatóst nyújtja, hogy legbizonyosabb legténylegesebb a haladása. Nevelési intézkedésnek reformnyomat, nem vehetjük mindenben és nem közvetlenül észre, de virágát látni foghatjuk a felserdült nemzedékekben. A nevelési működésnek lassu haladása miatt,

vannak sokan kik erre kisebb mértékben fordítják és fordíták mindig figyelmüket, mert mint mondám — a mit a gyermekek miveltünk, azt csak a férfiak fogjuk érdemünkint vehetni észre; azonban az ily urak is, mihelyt azon meggyőződésre érnek, miszerint intézkedéseinket nem csak máttól holnapra kell tennünk, hanem hogy népünknek szellemi ujjászületését és folytonos ujjászületendését, századok sőt ezredeknek reményeire kell fektetnünk, át kezdik már látni, hogy biz egyedül a jól elintézendő nevelés az a mely ezen remények elérésére a legalaposb biztosítékot nyújtja. Haladóknak csak azon nemzetet lehet igazán nevezni, mely haladási céljául a végtelen magasságot, életének végtelen dicsősülését tűzi ki. Oda pedig csak a nevelés vezethet. Azonban, korántsem a magánházi, sem nem a felekezeti, magánintézeti, zárdaszellemű, hanem egyedül a haza közszeme előtti, nyilvánosság napjának fényében intézkedő és ténylegesen működő Közszellemnek a legében kell hogy neveltessék minden gyermekünk, mert mind-egyik a mint önmaga, úgy az egésznek javára is nő fel vagy az egésznek kárára burjánzik, azért örködjék felette az egész, örüljön növekedtén az egész, és érezze már nőtte gyenge korában a kárhozatot a mellyel a köz-egésznek szelleme még az egyest is sújtja ha közszellemnek irányzatában nem halad. Kertnek képzelem én a hazát és e kertnek napjául a haza közszellemét, azon mindenhová dárítóleg ható sugár- és fényerőt, a melyet ha valamely növénye a kertnek ki akar kerülni, úgy az gazkint nő fel, mely az árnyékban terjeng, földön csusz és az ép növények gyökerébe fonódva az egészséges életet is fojtogatja.

Igaz hogy sok tanodánk — ha azt akarjuk hogy a jótékony nap mindenha elsüssön — egészen át fog változni, sőt még a legjobb is, kell hogy ténylegesebben simuljon az élethez és ténylegesebben készítsen elő az életre. Ez be fog következni, de legisleghatékonyabban csak a teljes nyilvánosság által.

Menyire kezd a nyilvánosság nájpa szélyel áradozni, tapasztaljuk külföldben már is. Sok intézetben maga a fiatalság szólalt és szólal még folytonosan fel, mintha a reformgeniusz, mint maga is ifju, épen a fiatal kebleket választotta volna magának itt is az ujabbkori eszméknek ha legaláb *kívánat* alakjában kifejezhetésére. Korunknak egyik jele ez is; kiskoru nem akar már lenni senki, mintha a szabadság egyszerre nagykoruvá tenné az embert. Nagykoruvá? igenis, de csak anyiban a menyiben a rabságot nem tűri többé. Azonban az ember élet idejének kiskorusága nem töröltethetik és nem is töröltetik el még az által, élet-időre nézve lesz mindig és kell is lennie külömbségnek a kis és nagykoru között, lesz továbbá, némely tényleges politikai jogok élvezhetésére is, de nem lesz kiskoruság többé az eszmevilágot nézve, a menyiben mindenkinek feljogositottságát érezzük és elismerjük a tekintetben, hogy a méltó emberi bánást igényelheti, követelheti, hogy ezt egyik a másikkal megadni és biztosítani köteles, legyen az immár gyermek vagy ag, férfiú vagy nő, ur vagy szolga; a nagykoruság tehát az, hogy emberi jog és emberi méltóság mindenkiben és mindenkinek irányában fog elismertetni és pedig külömbség nélkül; de azért mindig gyermekileg fog engedelmeskedni a gyermek — mig t. i. az, — a szellem felsőbbségének; férfiakul tekinteni a gyermekeket nem lehetend soha, úgy mint ismét nem gyermekül az itjut vagy ifjunak az elaggott öszt. Ezen koroknak nem szabad elzavarodniok és szerepet cserélniök soha Mert a férfiú-kor a nevelési fejlődési menetnek már meglett eredménye, az egy önmagát bevégzett emberegyn; mialatt a fiatal-kor és különösen a gyermekidő, még csak kezdete és illetőleg folytatása azon haladási fejleménynek. Ha tehát örülnek is sokan azon miszerint most már a gyermek is a férfiak sorában áll, én részemről — habárjól tudom is hogy hol és miben kell és lehet ezen sorban állnia, tapasztalva hogy

sok egyébben is ott áll már — nem tudom azt másnak tekinteni, mint vagy kora fejlődésnek, siettetett érlelésnek, vagy netalán azok gyenge-hogy ne mondjam gyávaságának, a kik engedik hogy a bevégzettek sor-jában a kezdő is állhasson már. Nagy bünöket követünk el kétségkívül, és pedig nem csak magunkon, de még nagyobbat azokon, a kiket így si-etteni, gyorsan érlelődni engedünk, jövőnk elgyengülésétől félhetünk az ily kórjelekben. Vagy kire fektessük utób és kiknek a vállaira rakjuk a haza nagy építményét, ha most már a gyenge vállakat is roskadoztat-juk? — Erről egyébiránt majd külön kellend és lehetend még, akár e füzetek kisebb terjedelmű folytatásában, akár pedig valamely külön megindítandó nevelési folyóiratban értekezniünk t. i. a kora érlelésről általában, a siettetett és hamarkodó és vágató neveléstanítási kívána-tokrol, a kisded-és gyermekkorok élete szép tavasza elrablásáról, a tan- vagy tudományi pályát futva végző ifjakrol, a korán öszülőkről? sat.

A jelen elmélkedő eszmefuttatást, tulajdonképen csak napi és naplói magángondolatokul kezdtem írni, és mivel épen bevégző félben van a saj-tó alatt levő „Nevelés emléklapi“ egyik füzet, oda csatolom még ezt is, tekintessék merengésnek és nem egyébnék.

Ténylegesebb részül azonban hozzá akarom még csatolni egyes tano-dáknak e reformidőbeni saját reformpontjait és pedig ezuttal még minden *kommentar nélkül*, egyedül Schillernek két verssorjával jeligéül:

„Was nicht der Verstand der Verständigen sieht,
Das übt oft in Einfalt ein kindlich Gemüth.“

1.) *Pesten* 1846-ik évi Mart. 17-én nyujtotta be az *egyetemi flatalság az egyetem rendezését illető* petitióját, melynek *pontjai* következők:

1) A magyar egyetem emancipatioja a bécsi kormány és egyetem gyámsága alól, s annak törvény általi biztosítása. 2) Az egyetem kor-mányzásának szabadelvű elrendezése s országgyűléseni képviseltetése. 3) Az egyetemi jóságok fõszabadtítása a kollegialis rendszer kezelése alól, s azoknak hű nyilvános felelõsséggel járó kezelése. 4) Tökéletes tanítási és tanulási szabadság, t. i. szabad legyen a tanulói évek meghatározása mel-lelt tant és tanítót választani; nemkülömben tudományok és képességek által kitünt egyedekek szabadon oktathatni, s az állodalom által fizetett tanárokéval egyenlõ érvényességü bizonyítványokat adhatni. 5) A rendes és rendkívüli tanszékek, segédállomások stb. — nem kegyelem útján, de ér-dem és nyilvános csödület általi betöltése minden valláskülömbőség nélkül, s azoknak a külön vallások szükségéhez s a tudomány jelen állásához ké-pest szaporittatása. 6) Testgyakorlati intézetek s egyetek fölállítása. 7) A tudományban elmaradt, vagy elaggott tanárok elmozdítása s nyugdíjazta-tása. 8) Az évenkinti probatételek megszüntetése s azok helyett nyilvános szigorú s kimerítő díjnélküli végvizsgálatok behozatala, a tanároknak az álladalom általi kármentesítésével. 9) Nagyobb — a tudományok jelen igé-nyeinek megfelelő s a magyar nemzethez illó tantermek s egyéb intézetek felállítása.

Kelt Pesten a magyar kir. tudományegyetem összes ifjusága közgyülé-séből, a *sajtószabadság harmadik napján*.

Tudomására esvén a tanári-testületnek a magyar egyetemi lelkes ifju-ság korszerű kívánatai, a fentebbi pontok elfogadására örömmel nyujt kezét és e szent ügyet magáévá teszi: *Szabó János* s. k. magy, k. tud.

e. i. rektora és akadémiai tanár. *Balassa* s. k. *Rupp* s. k. *Arányi* s. k. mint a tanári testület kiküldött tagjai.

2.) *Győr* Martius 22-én 1849-ban. E közlemények: A győri főtanodai ifjuság átalakulásunk napjaiban.

Mi nem csak az újabb események óta vagyunk összeforradva a néppel, a polgársággal, de összeolvadtaknak tekintők magunkat már rég, s külön testületképen feltűnni a nemzetegységben soha nem kívántunk; mi minden alkalmat megragadánk hogy simulhassunk polgártársainkhoz, alkalmazkodánk, hogy magunkat előttök kedvessé, társaságukra méltóva, a közibök emelkedésre éretté tegyük, — míg szorgosan kerülök a tanulói pálya különö kinövéseit, melyek meganyi gátakat álltak volna utunkat fenebbi célunkban. Ebből következett, hogy mi nem vadásztuk ama hirt, miszerint a mozgalmak kezdeményezői, az indítók és erők mi volnánk, elsők lenni nem akartunk, mivel a vezérszerep nem heves ifjoncot illet, de utósók sem valánk, mert gyávaságnak tartók elmaradni a nagyszerű átalakulás lépteitől, melyet mindütt kifejtett a közlekedés, gyávaságnak tartók, hogy mi, leendő honpolgárok, kikhez a nemzetnek anyi és oly szép reményei kötvék, puha senyedésben nézzük az újjászületés magasztos képeit, s tétlen vesztegeljünk ott, hol nekünk inkább, mint bárkinek, örömiradással kell idvezelnünk a nemzet ohajtásait. Igen, mutatnunk kelle, hogy benünk buzgószellem, s nemzetünk büszkesége, a tüzlélek, él és lobog, lobog magasra minden szent és szép érdekekért, mikkel jövendőnk anyira összefort: s azért mint tanulók, önkörünkben tett észrevételeinket nevelés körüli hiányok felől közölni fogjuk, mert a bajt mi érezzük leginkább, kik miatta szenvedünk, s most, pályánk vége felé látjuk mit mulasztatánk velünk, mit nem kellett volna mulasztani. Ezen határozat még erősbülést nyert a magánuton közénk érkezett pesti kívánatok felolvasásakor. Tekintve pedig, hogy mi a hazának polgárai is vagyunk, tetteleg kívánók bizonyítani, hogy mint honpolgárok vérei, velök egyeknek tekintjük magunkat, s azon bizalmas felszólalásukra, mikint illető esetben segélyünkre bizton számolni fognak: készséggel nyújtánk kezét, a nemzetörség országos testületébe olvadandók, megmutatni ohajtva ez által is, hogy méltók akarunk lenni polgártársaink bizalmára. A polgárság részéről szívesen fogadtatánk, minek jeléül négy küldöttünk a rendőri választmányban ülést és szavazatot nyert. Ezóta az ifjuság részéről minden őrszolgálatokhoz arányos számú egyének csatlakoztak, mi alatt mindegyikünk szoros tisztének ismeré nemcsak szolgálni, ha a sor reá került, de más időben is, nem mint a rendnek zavarója, sőt fentartója, s örekinél viselni magát, miért is a Győr-megyei és városi vegyes rendőri bizottmány viseltetünkkel megelégedését többbizben nyilvánítá.

Ezenközben Mart. 22-kén összes gyűlést tartván, kinyomatandó s barátságunk jeléül minden magyarhoni főtanodának megküldendő kívánataink jegyzőnk szerkezete szerint felolvastattak, s kevés módosítással helyben hagyattak. Pontjaink következők:

A *győri főtanodai ifjuság kívánatai*. Az ifjuság cél- és korszerű nevelése a hon boldogsága s jólétének alapja, s az alkotmányos élet kifejlődhetésének feltétele levén, az hazánkban jelenleg anyival is inkább igényli a státusnak különös figyelmét, minthogy a népképviselői rendszer behozatala következtében az alkotmányos jogok gyakorlásában a népességnek sokkal nagyobb része veendő részt, mint eddig, ezeknek

gyakorlása pedig értelmi kiképzés nélkül a status szabadságára s boldogságára nézve veszélyteljes lehet.

Közös a vélemény minden felvilágosodott emberek között, hogy a jelenleg hazánkban uralkodó nevelési rendszer a kor igényeinek, a haza mostan kifejlődő viszonyainak meg nem felel, és hogy hazánk más nemzetekhez képest e tekintetben szomoruan hátra marad.

Hazánk tanítási rendszere eddig egy élettelen mechanizmus volt, mely a tudomány iránti kedvet nem igen mozdíthatta elő, az öngondolkodási tehetséget ki nem fejthette, és a tudományokat honosítani, az étellel összeköttetésbe hozni képes nem volt. Ki más nemzetek közt is megfordult, azon szomorú tapasztalást tehette, hogy hazánk ifjai más nemzetek ifjaihoz képest nagyon hátra vannak, s a tudományos szellemtől áthatva épen nincsenek: — hogy ezen baj orvosoltassék s a nevelési rendszer a középkori formákból kibontakozzék, hazánknek díszé s java, nemzetünknek külföld előtti tekintélyedése a korszellemre sürgetően követeli, — azért bátorzkodunk e következőkben öszpontosult s a kor igényeivel megegyező alázatos kívánatainkat előterjeszteni:

1-ör. Mindenben, mit az egyetem lelkes ifjusága az egyetem átalakítására nézve petíciójában felterjesztett, tökéletesen egyetértünk, és azon elvek alkalmazását menyire lehetséges, a többi főtanodákban is ohajtjuk.

2-or. Minthogy kétséget sem szenved, hogy a főtanodák ifjuságának a tisztességes mulató helyektől és minden, a világgal érintkezésbe jöhető alkalmaktól, milyenek színházak, kávéházak, táncstermek sat. elzárása s azok minden lépteinek kikémlése, nem csak annak értelmi kifejlődését és világismeretek szerzését — melyektől az ember szerencséje leginkább függ — akadályozza, hanem a helyett, hogy a mostani kor igényeihez képest az ifjuságnak a többi polgárosztályokhoz hasonló simulását előmozdítaná, és a tudományt az étellel összeköttetésbe hozná: inkább kártékony elvonulást, s kaszta-szellemet idéz elő és a jellem kifejlődésére is ártalmas befolyással bír; azon kívül pedig a főtanodák ifjuságát más osztályu ifjuság szabadságait tekintve lealacsonyítja, és az által a becsület érzésre is károsan hat: azért az ilyen tilalmazásnak megszüntetését kérjük annak is inkább, minthogy a kir. egyetem polgárai már jelenleg is ily megszorításoktól mentek voltak, és tehát e tilalom a többi főtanodákban is — hova a tanulmányok folytatása végett az egyetemtől is jönnek ifjak — csak nehézséggel, az előljárók és tanulók közti kellemetlen surlódással volt foganatba vehető.

3-or. A főtanodákban divatban levő naponkinti kényszerített templombajarást, mely nemcsak a vallásosságot elő nem mozdítja, hanem inkább a vallás iránt közönyösséget szül, megszüntetni kérjük.

4-er. Kérjük, hogy a tanintézetek minden tudományos készülékekkel, melyekben most általában hiány van, nemkülömben illő könyvtárral, melybe az ujjolag megjelenő jelesebb tudományos munkák a tanítók határozatából időről időre szereztessenek — el legyenek látva; és a könyvtárnak használása valamint a könyvrajstrom megtekintése a tanuló ifjuságnak szabad legyen.

5-ör. Minthogy a felsőbb tudományos intézetek, ha legjobban elrendezvék, és legjobb oktatókkal ellátvák is, rendeltetésüknek meg nem felelhetnek, ha közép tanodákban és elemi iskolákban a felsőbb tudományok felfogására alap nem vettetés: azért kérjük a közép tanodákban és elemi iskolákban a tanítást úgy elrendeztetni, hogy azokban a jelenleg nagyobbészint divatozó szajkó-módrai tanulás helyett, a gondolkodó tehetség jobban kifejtessék, és gyakorlati tan módszer által kedv a tanulmányok iránt gerjesztessék; az ifjuság pedig leginkább a tulajdon szavakkal helyes előadásban, és a jelenkorban annyira szükségessé vált

nyilván szavalásban gyakoroltassék; úgy szinte az élet által anyira megkívánt számtanra különös gond fordítassék. Ezekhez járul, hogy a tanulmányi alap költségén jelesebb egyének külföldre, különösen németországba küldessenek, hogy a kitünőbb tanodákban a gyakorlati tanmódszert mind nyelvekre, mind egyéb tantárgyakra nézve sajátukká tehessék, és hazatértükkel másokkal közölvén, azokat meghonosíthassák.

6-or. Legnagyobb hiány levén eddig a középtanodákban, mikint ugyanazon egyén mindennemű tanulmányokat — melyek mindegyikére egyazon egyénnél egyforma hajlam vagy képesség ritkán találtatik — kénytelen vala előadni; minek következtében a tanítók nagyobb része is nem egyenlő figyelmet fordít minden tanulmányokra: azért kérjük a középtanodákat úgy elrendeztetni, hogy minden külön tanulmányra külön tanító is legyen, ki azon tanulmányt minden osztályban taníthatja; továbbá az egész nevelést nemzeti alapra fektetni kérjük.

7-er A közép- és elemi iskolákban még divatban levő testi büntetéseket, melyek a bécsületérzést elfojtják, eltöröltetni kérjük.

8-or. Kérjük az alapított ösztöndíjaknak a legjelesebb ifjak számára valláskülömbség nélküli osztását.

9-er. Az utazás a kiképzés és tudvány ébresztésére nagy befolyással bír, — kérjük azért, hogy koronkint a szünidőkben kitünőbb ifjak valamely jeles tanító vezérlete alatt a tanulmányi alap költségén kül- és belföldön utaztassanak.

10-er. Mivel a taneloadások nyilvánossága hatalmas rugója a tanítói és tanulói ösztönnek: azért kérjük hogy a csend fentartása mellett mindenkinek külömbség nélkül a taneloadásokban részvét szabad legyen.

11-er. A gyermekes és csak surlódást szülő számszerinti érdemosztályzat megszüntét kérjük.

12-er. Minthogy a mezei gazdaság különösen hazánkban a nemzeti vagyonosság legtermékenyebb forrása, amugy is a földnek urbéri békók alól történendő felszabadítása után reménylhetők, hogy több mivelt ember, mintsem eddig, választandja azt életmódjául, tanítása pedig, miután a tanodák semmi földdel, hol a gazdasági tanok gyakorlatilag mutathattak volna, nem bírtak — elhanyagoltatott: ezek folytán kérjük, hogy azok telkekkel elláttassanak, melyeken a mezei gazdaság gyakorlatilag és kísérletekkel célszerűen taníttassék.

13-or. Tagadhatlan hogy a kisedővő intézetek a nemzeti nyelv terjesztésére leghathatósb eszközök: azoknak tehát felállítását és pártolását különösen kérjük

14-er Mind a középtanodákba, mind az elemi iskolákba célszerű és a kor igényeinek megfelelő könyvek hozassanak be.

15-ör. Ugy szinte az elemi iskolákban a polgári jogok és kötelességek és a büntető törvények elemei taníttassanak.

16-or. Mindenrendű tanítók fizetésének hivatásukkali arányba hozatala ajánltatik.

17-er. Hogy a nevelési rendeletek szigoruan végrehajtassanak, minden iskolai kerületben több iskola-ügyelő legyen, kiknek mindegyike bizonyos számú tanodákra terjedő felelős hatáskörrel bírjon, s mindnyájan a kerületi főigazgatónak alárendelve legyenek.

18-or. A vallástan a középtanodákban rendszeresen taníttassék, s annak a bölcselkedési pálya tantárgyai közüli kirekesztését eszközöltetni kérjük.

A győri főtanodai összes ifjuság gyűléséből a sajtószabadság nyolcadik napján.

Ezen kívánatokra rëndeltük, hogy a pestiek mintájára tanári karunknak aláírás végett felterjesztjük, de bár nekünk biztató feleletet adtak, alá nem irták, csak egy példányát beadatni kérték. Fájaltuk, hogy szavaikban helyeslést, tetteikben roszalást kelle találunk, de határozottak valánk,

hogy rendelkezéseinket, viseletünket, felsőbbek kegymosolya által nem fel-
tételizzük, nem kormányoztatjuk. Ugyanakkor egy másik nyomott iratot is
kénytelenek valánk közrebocsátani. Következőt:

Felszólalás! Tudomására esvén alólirt ifjúságnak, miszerint róla azon
balvélemény kezd uralkodni és terjedni, mintha befolyást gyakorolt volna
izraelita polgártársainknak nemzeti diszjelöktől megfosztatásába: ezennel
hivatva érzi magát igazolni, s mindenkit bizonyossá tesz, hogy nincs ke-
belében egyén, ki ebbe érdemet helyezne, sőt ezt csak szándokolta volna
is; sőt izraelita polgártársait ujonan feltüzendő nemzeti diszjellel kétszeres
szivességgel fogja idvezelni, kik benne ellent soha, barátot mindig, igaz
és méltányos ügyökben kész védőt fognak találni.

Költ Győrött, Mart. 22-én tartott összes gyűlésünköl 1848.

A győri főtanodai ifjúság.

Sajnos hogy ilyenre van szükség hazánkban, és pedig néhány elfo-
gult proletarius miatt, kikkel a roszakarók eltudák hitetni, mikint nyo-
moruk oka nem henyeségük és rakoncátlan életük, de egyedül és közvetle-
nül a szidók. Felvilágosodottság, jöjjön el a te országod!

Martius 25-én az örök bevonatván, ez diszes körmenettel befejeztetni
szándokoltatott, mi végre t. Karvasy tanárunk által, kin az ifjúság, iránta
mutatott felkarolása óta kétszeres szeretettel csüng, az örtanyák főtisztei
megkérettek, a rendelkezésük alatti ifjagnak az ünnepély előzményeire tör-
ténendő átengedésére. Örült a lelkünk, midön láttuk, mint igyekszik min-
denki önmaga is részt venni, részvételben más is segíteni, legszebb jelensége
mind a polgári köteleesség teljesítési szándokának; mind a testvéri egygyé-
forradásnak. Reggeli 10 óra tájban őrzászlónk alatt egyesülve egyenruhás
polgártársaink seregével, ünnepélyes diszmenettel vonulánk az akkor még
fő-most egységtérre, hol városunk főbirája Stefanits József jelentékeny sza-
vakban fejezte ki örömét, bennünket oly téren is idvezelhetni, melyre eddig
az ifjúság közt számítani nem szoktak, hogy mi a közrend fentartására oly
hően fogtunk kezét, s példás viseletünkkel önmagunk mentünk elő. Látni
kellett, mi büszke, de nemes öntudat kinyomata sugárzott ifjaink arcáról,
mily lelkes tűz égett szemükben, arra, hogy ők e dicsre nem méltatlanok.
És mint változott ez erőteljes jellem kifejezésévé, egy minden szépért, jóért
égő lélek szilárd ígéretévé, midön szeretett tanárunk, nevünkben a nemes
várost bizonyossá tevő, mikint nemcsak bizodal munknak, mellyel irántunk
viseltettek megfelelni főköteleességünknek ismerők, s fogjuk mindenkoron,
de hisszük, mikint e lépés által összeforrott polgársereg közt a baráti köte-
lékek nemcsak tágitatni soha, de szilárdítatni általok és általunk egyiránt
fognak. Adja a magyarok istene! Ezután a csapatzászlók hazavitelével
szétoszlánk. Haza menénk, de magunkkal vivők a romlatlan buzgalmat,
mely az eddig nagyszerűen, de iránytalanul bennünk lobogott hazaszeretet-
ből most egy nagyszerű tettekre is képes jellemmé fejlődött, oly jellemmé melyre
büszkék lehetünk, mely létének szép jelenségét adá, midön nem vonulva a
törvény által biztosított téllenség leple alá, mely a pulya gyávaságnak még
köteleesség színét kölcsönzi, s erényül tolja fel; — eltökélten léptünk fel
ott, hol karjainkra, hol kitartásunkra szükség volt, hol nemes irányunkat,
hol készségünket tanusithatók. És nem volt köztünk egy is, ki szolgálatát
megtagadta, ki a reá esett terheket sokallotta volna: büszke önérettel
nyultak ez ifjak fendobogó kebleikre, s nem a megalázkodás szégyenpirja,
de a lelkesedés dicslángja futá el arcaikat, melynek kifejezésén ezután is
osztatlan hazaszeretet, polgártársainkat ölelő testvériség trónol a szabadság
derüje alatt.

Mart. 30 án nyugtalanító hírek érkezhén az örök ujonan kirendeltettek, mind a polgárság mind az ifjuság részéről, de agalmunk az ismeretes Mart. 31-ki kir. leirat által cioszlatva, april elsején nagyszerű nemzeti ünneppé változott, midón a fákyás menet örömiradó nép kíséretében s polgári zenekar harsogása közben kalandorá be az egészen világított várost, melynek tornyaiban órahoszant zugtak a harangok, s midón több jelentéktelen nevű tért és utcát ujra neveztek el, lett tehát, egység- és Széchenyi- tér, Nádor-, Bathányi-, Kosuth-, Deák-, Klauzál-, és Lukács-utca, ez utóbi derék polgártársunk Lukács Sándor nevére, ki majdnem egyedül nevezhető a győri mozgalmak mérséklő vezetőjének, ő kinek köszönhetni, hogy a győri polgárság mindamellett is, hogy folytonos készséggel és elszántsággal állott, férfias csenddel is viselte magát.

Ezen örömnappal be van fejezve a mi szerepünk is, mert Mart. 30-kán főigazgatónk Május elsejéig a tanórákat felfüggeszté s ifjaink nagyrésze szétoszlott, az itt maradtak szorgalmasan járunk fegyvergyakorlatra, mint a nemzetország besorozott tagjai.

Közli *Eöttevényi.*

3.) *Sopronybol* a sajtószabadság 20-dik napján keltekezve vettük külön levélbeu „a sopronyi evang. főiskolai tanuló ifjuságtól, a pesti evang. tanodában ékesszólást s költészettant hallgató ifjusagnak Pesten“ címezve*) következőket: „*reformkivánatok a sopronyi evang. főiskola körében:*“

„Nincs a hazában főiskola, mely az ifju lélek fejlesztő mívelésben hátráb állana a soproni ev. főiskolánál! Érezték ezt régtől óta elődeink, érezzük ezt különösen mi: — hisz a soproni tanulótl, midón iskolai életéről szól, nem hallhatni egyebet avatatlan tanárai ellen szórt keserü gúnyról, nem hallhatni egyebet a sors ellen intézett fájdalmas panasznál, miért hogy tanulói legdrágáb éveit ily alacsony állásba sülyedt iskola körében sinlödve tölneni kénytelen. Ki volna, ki az ifju kebel ily panaszos felfajdulásában a nemzet halálharangjának rémes zugására ne ismerni? ki az, ki a főiskolák setét körében a nemzet élete ellen növekedő szörnyetegek tanyáját ne látná? Elóttünk a a soproni iskolából anyian léptek a világba, kik ott tudományosan képzett emberek neve alatt működven; miután tanéveik folytában magas hivatásukra kellően elő nem készítetttek, másoknak legfőlebb is csak félrevezetőivé váltak. De eljött az idő, midón a felszabadult szellem hatalmas hangon dörgi füleinkbe a határozott szózatott: *ez így tovább nem maradhat*, — s parancsolja, hogy *mi legyünk a kárhozatos iskolai rendszer utósó áldozatai*. Mulaszthatlan kötelességünknek valljuk azért élénken érzett bajaink orvoslását sürgetve, az itt következő reform kívánatokkal fellépni, — reménylve, hogy az ifju kebel szent hevülése hideg megvetéssel találkozni nem fog, sőt főiskolánk ohajtvá várt átalakulását s új életre támadását sikeresen elősegítendi. Ily célból lelkesülve bátran kimondjuk tehát.

1. Hogy mi főiskolánkat a soproni evang. konvent magán tulajdonának többé el nem ismerjük, s ennél fogva, miután a tanszékeket, hosszu évek gyászos bizonyága szerint, a kor igényeitől áthatott, s alapos tudományossággal bíró tanárokkal ellátni nem alkalmas, az iskolai élet folya-

*) A levelet mint osztályomhoz címezett, feltörém, a pontokat osztályomban felolvastatám, magyarázgatám és az az iratot magát egy egész hétig kifüggesztve hagyltam a tanteremben.

mát célszerű irányban vezetni nem képes, legujjabban pedig vétkes gondatlansága miatt az iskola alaptökéje is veszedelembé forog, — kívánjuk hogy főiskolánk minden illetőségével a tudomány evang. kerület sajátjaul tekintessék, fentartása minden tekintetben ezen kerületre bizassék, állandó helye azomban továbbra is Sopron városa maradjon.

2. Főiskolánk ügyeit egy a kerületi közgyűlés által megbízott választmány intézze, mely eljárásáról a kerületi közgyűlés előtt minden éven számot adjon.

3. Az iskolákra szükséges költségek országos pénztárból fedeztessenek; addig is pedig az urbéri terhek eltörlése által szerencsésebb állapotra jutott tudományi kerületbeli evangélikusok főiskolánkat vegyék szives pártfogások alá — kérve kérjük.

4. Azon urakra, kik eddig főiskolánkban az ékesszólástani osztálytól a hittaniig, tudományos kiképezésünk rovására, s így mindnyájunk felszámíthatlan kárára oly eredménytelenül tanítottak, a pesti egyetemi ifjuság kívánatának 7-ik pontját haladéktalanul alkalmaztatni kívánjuk. Ennél fogva a jövő Majus 1-ső napjáig rendes évi tanfolyamunkat is félbeszakasztjuk, bizton reménylván, hogy azon ideig egy kerületi gyűlésből ügyünkben megnyugtató intézkedéseket nyerendünk. Hogy pedig ezután az ifjuság élete többé hivatalnok kezébe ne kerüljön, — kérjük, jövendőre tanárokról az ország gondoskodjék, oly formán, hogy tanárnak csak az választathassék, ki a pesti egyetemi tanárok s tudós társasági szaktudósok által, s nevelésügy minister felügyelése alatt, szigoruan megvizsgáltatott, s tanári ügyességét bizonyító diplomával ellátatott. Ily kijelöltekből válasszon azután a kerület tanárokat, de a kinek főiskolánkban a reájok bizott tanók előadásán kívül semmi dolguk, s iskolai igazgatók se lehessenek, — megvárjuk azomban tőlök, hogy kézi könyvül vagy magok által kiadott, vagy más elismert jelességű tanárok által közrebocsátott műveket használjanak, de az időpazarlással járó diktálást gyakorlatba soha se vegyék.

5. A középkorban ránk maradt hibás tanrendszer megváltoztatása tekintetében ohajtjuk, hogy a nyelvtani osztályok helyébe realis iskolák állíttassanak, — a szoros értelemben vett tudományos pálya csak az ékesszólástani osztállyal kezdődjék, — a latin, görög, francia s a körülményekhez képest más nyelvek is, kapcsolva a remek írók munkáinak magyarázatával, szinte csak akkor kezdessenek, — a latin nyelvet, s latin auktorokat mindenki köteles légyen hallgatni, a többire kinek kinek önkényes választása fenbagyassék. — Főiskolánknál lelkészek, s iskolatanítók képzésére népnevelési kar állíttassék fel, mire a superintendens különösen főgondját fordítsa. Tanárokat ide is a kerületi gyűlés válasszon, ámbár hogy ezeknek a fenebb említett uton nyert diplomájuk legyen, nem épen szükséges. A népiskolákban lelkészek is tanítsanak.

6. Főiskolánkban a tanulói élet vezére az igazgató leend, az kit iskolai ügyek kezelésére rendelt választmány saját köréből nevez ki.

7. A tanulók közt történhető kihágások akadályozására, s az elkövetett vétségek megtörlésére általában, ezennel eskütszéket állítunk-fel. Ennek elnöke az iskolai igazgató, — tagjai a tanuló ifjuság által saját köréből választott egyének; büntetést szabó bírák az igazgató, s két eskütszéki tag, kiket az összes eskütszék választand. — Egyébiránt iskolai köztörvényeket az evangélikusok négy kerületének egyetemes gyűléseitől várunk; de a mely törvények színház, táncvigalmak, kávéházak s más ártalmatlan mulatóhelyek látogatását megtiltani nem fogják.

8. A főiskolánk körében fenállott német társaságot mátol fogva örökre megszüntetjük, s könyvtárát az iskolai könyvtárhoz csatoljuk. A magyar társaság, előbi szük korlátaiból kilépve, ezután ifjusági kör lesz, könyvtára szinte az iskolai könyvtárba vitetik által. Az így alakult összes könyvtár az iskolai felügyelő alatt állandó, ő adja ki belőle a könyveket.

Az ifjusági kör elnöke is az igazgató leend. A kör ujságokat járát, itt naponként egy meghatározott órában, az elnök jelenlétében, önkényes szavaltai gyakorlatok tartatnak, munkák, leginkább szaktudományiak, olvastatnak s bíraltatnak, a nemes versenyre jutalom kérdések által pálya nyitattik, s általában a lehető legsikeresebb módon az önképzés előmozdítatik.

9. Testgyakorló intézetnek, kapcsolva egy vivó iskolával, minél előbbi felállítását kérjük.

10. A tanuló ifju akármi célra arcpirulva koldulni ne kényszeritessék; — iskolai szolgák végezzék a mostanában szegény alumnista gyermekekre szorított seprést sat.

11. Az iskolai szorgalom díjak ez éven még a régi módra osztassanak ki. A külhoni egyetemekben tanulók segélydíjai ne csonkitassanak, sőt szaporitassanak; de magyarhoni más iskolában tanuló főiskolánk kamatjaiból ez éven tul szorgalom díjat ne várjon.

12. A mostani alumneum helyett főiskolánknál jó étkezéssel közasztal állitassék fel, az iskolai s családi segélydíjak erre forditassanak. Határozatassék meg a közasztalhoz járhatás általános díja, s ebből azután szorgalomdíjazás helyett a vagyontalan tanulóknak érdem fokozat szerint, több vagy kevesebb elengedtessek. (Ki a közasztalhoz ülni nem kénytelen, segedelmezésre nem szorul) A közasztalhoz valláskülömbőség nélkül minden főiskolánkban tanuló ifju felvétessék. A közasztal is az iskolai igazgató kezelése alatt álljon, s erről mint általában minden eljárásáról a kerületi választmánynak felelni tartozzék.

13. A tanuló ifjuságnak hittanár tartson vasárnaponként magyar istenitiszteletet.

14. A pesti egyetemi, s győri akadémiai tanulók kívánatának minden pontjait elvben pártoljuk, s azoknak életbeléptésére segítségünket felajánljuk.

15. A soproni kath. gymnaziumban tanuló ifjakkal érzelemben s akaratban egyesültünk, s kívánatokat, miszerint a győri főiskola minden pontjait telyesülve látni ohajtják, ezennel közzé tenni testvéri kötelességünknek ismerjük.

E pontokban adja a soproni evang. főtanodai ifjuság reform kívánatait, melynek kijelentésére a nevelés szent ügye által lelkesitetvén, hozzájok mindaddig rendületlen szilárdsággal fog ragaszkodni, mig az itt ohajtott intézkedéseknél is sikeresebbek által a főiskola felvirágzása nem eszközöltetik.

Költ Sopronban, a sajtószabadság 20-ik napján, 1848.

A soproni főiskolai tanuló ifjuság.

4.) Ugyancsak *Sopronybol*, az előbbi röplap felvilágosításául beküldték egy irat a melynek közvetlenül a sopronyi pontok utáni közzétetését ugy kiadó mint tanítói közelességemnek ismerem, minden mellékészrevételektől és csillagozástól, valamint az előbbi, ugy ezen iratnál is tartózkodva. A röplap következő:

„*Felvilágosító jegyzések*“ reformkiváratok a sopronyi evang. főiskola körében *című röplapra*, az *illető főiskolai tanárok részéről.*“

Reformok korszakában élünk, minőt a világtörténet széles mezején hijában keres az ember. Hetek rövid forgása oly nagyszerű változásokat mutat fel, milyeneket hosszu századok folytában nehéz küzdelmek között hasztalan törekedtek kivívni Európa nemzetei. A haladott kornak szelleme, hála az egek urának, jobbára békes uton vezérli a népeket azon célhoz, mely felé századok oltá sovárogtak epedő szemek; megadja nekik

azon drága kincseket, melyekért setét századok nyomasztó nyüge alatt hi-jában estek áldozatul a nemzetek legjobb fiai. Különösen édes magyar ha-zánknak jutott, ugy látszik, az újabb korban azon szerencse, hogy a mult idők elavult institutióiból minden megrázkodtatás, egy csep véraldo-zat nélkü kibontakozván, megújult, ifju erőben lépjen szebb jövőnek eleibe. Megszánta a népek istene nemzetünket, mely hisz eleget szenvedett nyolc század viharjai alatt. Az ország lelkes rendjei, áthatva az örök igazság szellemétől nem csak a politika téren tették meg a korigényelte üdvös vál-toztatásokat, nem csak a nemzet anyagi jóllétét tartották szemek előtt, hanem az anyag éltetőjére, a szellemre is kiterjeszték kellően atyai figyel-müket. Lelkesen felkarolták a nevelés szent ügyét; s hogy minden okunk van a legüdvösb reformokat várni e részben is, kezeskedik azon férfinak neve, ki a nevelési ügy élén áll, s kinek eddigi írásai mind meg anyi nagyszerű bizonyosságai a nép szellemi emelése melletti buzgalmának. Ezen körülmény megnyugtathatott mindenkit. Azomban petitio készült a pesti s győri akadémiai ifjuság által. Megküldettek ezek a sopronyi tannlóknak is. Ezek sem akarván aláb valóbbak lenni társaiknál, szinte hozzá fogtak ily petitiohoz, mely aprilis 7-kén virradóra meglepte a közönséget.

Mi is megvultunk lepve. Megvultunk lepve egy pár diktatori hangon kifejezett „*kívánjuk*“ által; de meglepett különösen a bevezetés. Milyen volt ezen meglepetesünk, nehéz szóba foglalni. Minden jobbérzésűnek érzel-mére hagyjuk azt. Képzeljünk szülőket, kik a sorsnak igazságtalan nyüge alatt görbedezvén, szeretett gyermekeik boldogítására kétszeres gondot for-dítanak, egész életüket nekik szentelik, semmi munkától, semmi fárad-ságtól vissza nem ijednek, csak hogy gyermekeikkel ne éreztessék a sors-nak igazságtalan sulyát; csak hogy nekik mindent nyujtsanak, a mi külső belső jóllétükre szolgálhat; képzeljünk ily szülőket, midőn épen szebb re-mény sugára mosolyg feléjük, midőn épen gyermekeik szebb jövője lebeg örömtelt lelkeik előtt, midőn azt hiszik, hogy gyermekeik osztoznak örömerzélükben, képzeljük mondom — ha lelkünk vissza nem borzad ily képelettől — hogy épen akkor törnek rájuk böszülten öngyermekeik, őket vádolván a multakért s halálos döfésre kezét emelvén a szeretettel tele keblekre; képzeljük a sajgó fájdalmat, melyet éreznie kell a vérző szülői szívnek; képzeljétek mind ezeket, atyai, anyai szivek, s van fo-galmatok a mi meglepetésünkről. Ez fáj; ezt ifjainktól nem vártuk. De erősen hisszük, ifjaink becsületére szeretjük hinni, hiszi velünk együtt minden jobbérzésű, hogy ez nem fakadhatott ifjainak szivéből, kik csak néhány nappal azelőtt még oly szép jelét adták nemes lelkületüknek s ke-gyeletüknek. S azért nem is a magunk védelmére lépünk fel ezen nyilat-kozásunkkal; mert hisz oly sok jeles férfiú él e város körében s széles a hazában, ki mind meganyi élő bizonyság sokkal világosabban mutatja, mint mi azt szóval tehetnök, hogy ily vád ellenében nem szorulunk védel-mezésre; hanem felszólalunk ifjuságunk érdekében, hogy lemoszuk róluk azon szennyet, mellyel gonosz kezek megfertőztették tiszta, ártatlan lelkei-ket. Tudjuk, hogy csak három vagy négy ifju, alkalmasint csak eszköz valami gonoszlelkű s a setétben ármánykodó egyén kezében felejtkezett meg anyira szent kötelességéről, hogy a kegyeletnek tiszta lángja el ham-vadván kebelükben, másokat is elcsábítottak, magokkal ragadtak. Tudjuk mily eszközt használtak ezek, hogy az ifjakat, köztök nem egy 14, 15 éves rhetort, rábirják a gyalázatos vádnak *szabad* (!) aláírására. Meg vagyunk győződve, hogy csekély kivétellel, nem történtté szeretnék ten-ni a rettenésből tett ballépést.

De hát semmi sem történt-e az ifuságnak e lépéstől visszatarthatására? A petitio titok volt szinte sajtó alá kerülteig. Nemzeti örömnünpélyre ké-szült az ifjuság; ez iránt tartattak tanácskozások, s épen ezen alkalmat használták némelyek az ifuságnak félre vezetésére. Hire elterjedvén, meg-

kisérté Müllner tanár, mint az ifjusági őrcapat főnöke, még este 6 óra-
kor kapacitálni az ifjakat. De az említett egyének anyira tisztelői a sza-
badságnak, hogy még a szólásszabadságot is megtagadták attól, kit ma-
gok választottak meg főnököknek, egyenesen visszautasítván minden taná-
csát is; irtóztató lármával többizben félbeszakaszták beszédjét, s midőn
az még sem ijedt vissza, egyik nyíltan felszólítja az ifjuságot, hogy sza-
vára ne hallgassanak, s magoknak általa irányt adni ne hagyjanak; midőn
pedig a többség mind a mellett hajolni látszott az okokra, elrohantak a
sajtóba, a nyomást sürgették, hogy így minden esetre eredménytelen,
pusztában elhangzó szózat legyen a tanár beszéde. A beszédet az illető
tanár beleegyezéssel ezennel közöljük úgy, a mint, bár sokszor félbesza-
kaszta elmondattott, a melyből megláthatja a közönség, hogy minden
morális erő felhasználattott az ifjuság jobb utra vezetésére, a melyről,
még egyszer mondjuk, nem hisszük hogy más ok, mint rettenet által le-
hetett őket egy ideig eltántorítani. *)

Édes barátim, polgártársim, ha akarják bajtársim!

Tíz éve, hogy mint akkoron a magyar társaság egyik csekély tag-
ja épen e helyen azon tárgy felett élceskedtem; „*jobb hallgatni mint szó-
lani*,” gunyolván azokat, kik gyávaságból, önzésből vagy bármely te-
kintetből hallgatnak ott, a hol szólani szent kötelességük volna. Magam
fejére hullna vissza azon guny, melyet ifju ajkaim akkor szórtak, hogy
ha a jelen körülményekben hallgatnék; ámbár helyzetemben bizony legtöb-
ben azt mondanák személyüket tekintve: jobb hallgatni mint szólani! De
én sohasem réttegtem meggyőződésemet bár veszély között is, kimondani!
Hallgatni, mikor állásom felszólalásra készett, sohasem volt dolgom!
Sohasem ijesztett vissza azon közmondás: szólj igazat, s betörik a fejed!
Annál kevesbé hallgathatok most önök körében, a hol, ha olyant kell is
mondanom, mi tán kevesbé tetszik, megnyugtat azon tudat, miszerint
mivelt ifjakhoz szólok, kik az okokat megbírálni képesek, kik nem vak
indulat s szenvedély által, mint valami nyers tömeg, hanem az ész su-
gallata által indittatnak cselekvésre; szólok annál nagyobb bátorsággal,
minthogy megvagyok győződve, hogy, ha tán kedvetlent találnék is mon-
dani, önök átlátják, hogy szent kötelességből teszem, s hogy ebben is
az ifjuságnak igaz java, intézetünk becsülete s a világ előtti hitele vezé-
rel; szólok annál nagyobb bátorsággal, minthogy szeretem hinni, hogy
meggyőződéseim nyílt kifejezése által nem hogy elveszteném önök szeretetét
s bizalmát — ha tudniillik van szívükben bizalom s vonzódás irántam, sőt
hogy méltányolván nyílt őszinteségemet, önök azt hasonló őszinteséggel
fogják viszonzni.

Törvény alkotása végett jöttünk össze **). Törvény s törvény irán-
ti tisztelet nélkül semmi testület fen nem állhat! Első feltétele bármely
testület fenállhatásának s felvirágzásának, sőt minden törvénynek betöltése
a tagok közötti kölcsönös szeretet s bizalom. Isten látja árva lelkemet,

*) Felszólítjuk ezennel az ifjakat, hogy olvassák el a beszédet magán
hol a nagy láрма nem fojthatja el a benyomást, melyet az okok el
nem fogult észre teendének; s igen sajnálnunk kellene, hogy ha ek-
kor sem látnák által az intézetre szórt vádjaik alaptalanságát s igazság-
tá lanságát.

***) Szükségesnek találtattott, hogy míg az ország hozna törvényeket a
nemzetőrsereg számára, az ifjusági nemzetőrcapat a rend fentartása
végett maga adjon magának ideiglenes törvényeket. A szónok tanárnak
már készen elhozott javaslata, természetes hogy tárgyalás alá sem
kerülhetett, miután a tanár, beszédjének eredménytelensége követ-
keztében az őrcapat vezérségéről lemondott.

mily bizalommal, mily szeretettel léptem elsőben is önök körébe, s szerettem hinni — s bár meg ne esalna ezen hitem — önök is bizalommal s szeretettel fogadtak. A külső szerint itélve bizvást hihettem; s ha visszatekintek hat évi nyilvános hivataloskodásom pályájára, semmi olyas tettemnek nem akadok nyomára, mely bizalmatlanságot gerjeszthetne irántam ifju kebleikben. De úgy látszik soknak kebeléből erőszakos kezek által kitépve a bizalom; s így természetesnek fogják találni, hogy ezen esetre a közöttünk létező viszonynak, melyet a hon közérdeke kapcsolt, meg kellene szünnie; mert vezérleni s vezéreltetni kölcsönös bizalom hijával, mind két részre nézve kényes állapot. Én örömmel soroztam be magamat a nemzetőrsereg tagjai közé, polgári szent kötelességemnek tartván nem csak szóval — mint hivatalom hozza magával, hanem tettel, s hasznú-séges véremmel is áldozni édes hazánknek; kész voltam s vagyok minden szolgálatra, mit a törvény nemzetőrseregi közvitéztől igényelhet. Önök meghívtak a tanuló ifjusági zászlóalj századosának, s én örömmel engedtem hívásuknak, dicsőségnek tartván ily szép, derék, lelkes csapatot vezérleni; de kész vagyok szép tisztemről azonnal lemondani, mihelyt látom, hogy bizalmat veszve azt többé becsülettel nem viselhetem.

De mi adott alkalmat ezen nyilatkozatomra? Elmondom a menyire lehet rövideden. Önök petitiot irtak; mint hallám már a sajtó alatt van. Magában véve ártatlan, törvényengedte lépés. A minap, midőn első összejövetelünk alkalmával a zsidő ügybeni proklamatiot indítványoztam, egyik szónokuk azt említette, hogy ha ilyent ad ki az ifjuság, májd petitioval is léphetne fel. Emlékeznek, hogy azt mondtam akkor, hogy miért ne? hisz a törvény nem tiltja. Kevés nap, s ime meg szülemlett a petitio. Az egész városban tudják már; tartalmát is beszélik uton utfélen. Barátim! távol vagyok, hogy roszaljam a petitiot; távol vagyok, hogy kárhóztassam tetteteket, melynél fogva azt mutatják, hogy jobb után törekeshnek; sőt méltánylom, becslöm szent lelkesedésüket. Hisz az ifjuság az, melynek keble legfogékonyabb minden szép, jó, dicső iránt! s bár minden ember keblében örökké lángolna azon szent hév, mely ifju keblét dagasztá! bár számosabban találtatnának, kik a férfikor éveiben is hivek maradnának az alljas önzés csábjai, a haszonvágy ezerféle törei közepette ifjuságok szent érzelmeihez! De petitiojuk, elnézvén annak foglalatjából, *egyoldalú!* Olvasták, kapva kapták, mint minden lelkes férfiú, azon híreket, melyeket a hirlapok közöltek a müncheni, göttingai, bécsi s más egyetemekbéli ifjuság részéről benyújtott petitioik tárgyában; egy körülmény azomban elkerülte figyelmüket, hogy tudniillik mindenütt a tanítók álltak az élén. És hát önökben oly kevés bizalom van irántunk, tanítók iránt, hogy előttünk azt anyira titkolták? Bizony, bizony mondom, minden lelkes tanító az egész hazában elevenen érzi azon hiányokat, melyekben intézeteink szenvednek; de melyek nem a tanítók tevékenytele ségének, hanem egy, hála az égnek, már elmúltnak mondható nehéz korszaknak rovására irandók, s melyek ellen hogy férfias szent akarattal küzdtenek a tanítók, bizonyágot tehetnek tanári gyűléseink, melyekben, egyetlen egyet kivéve, magam is mindig meleg részt vettem, költségeket sem kímélvén, mert közjóért áldozni csekély tehetségem szerint sohasem vonakodtam, soha nem is fogok. Vannak igen is hiányok; de örömmel hisszük, hogy felséges királyunk a nemzet közbizodalmit bíró ministeriuma által e részben is legből-csebben, legsikeresebben segitend az ország baján, melynek orvoslása után buzgó imádság epedez minden lelkes tanító ajakán. Hidjék el, hogy a tanárok, azért jót merek állani, legrosszabb esetben is legalább nem elle-nezték önök lépését, sőt hiszem pártolandották; s hidjék el, az ohajtás nyomatékosabb, ha mint közös kívánság nyilvánul.

De a tartalomra. Egyéb pontjáról nem is szólván, mint ha a hir való, job-
bára olyanok, hogy én is minden tanár is osztozik bennök, *) csak a be-
vezetést akarom boncolni. **) A bevezetés tudniillik olyannak mondatik,
hogy komolyabb megfontolás után bizony, bizony önök sem helyeselhetik.
A soproni főiskola minden magyarhoni protestans iskolák között a legsü-
lyedtebb; a soproni tanuló sajnálkozással szól tanulási idejéről, a tanítók
avatlansága miatt csak félre vezetők kerülnek ki az iskolából sat. Barátim,
nagy vád a mivel iskolánkat illetik. Felelhetnek-e érette isten előtt lelkiismer-
etök előtt? Egy egész intézetet saját fia által így megtámadva látni szomru lát-
vány! Egy egész intézetnek hitelét így alá ásní! meg gondolták-e barátim,
hogy mit tesznek? Megvallom, mikor ma hallottam a petitio ezen tar-
talmát, könyveztek szemeim, minden kegyeletet kitépve látván az ifju szivek-
ből. A betegetek gyógyítani kell, nem megfojtani. De kérдем áll-e, igazsá-
gos-e a vád? Én tavál láttam a győri akademia katalogusát, s örömmel
láttam, hogy két Sopronból került ifju volt *első*, olvastam egy levelet az
idén szinte Győrből, s örömmel láttam belőle, hogy az idén is négy So-
pronból került ifju vetélkedik az elsősen. Többeket látok önök között, ki-
ket mint egykori tanítványaimat közelebből ismerek, kikről örömmel re-
ményilem, hogy egykoron diszei lesznek a hazának, az egyháznak. Többen
mentek el hivataloskodásom ideje olta az en osztályamból más iskolákba,
s ha tudakozódtam utánok, pedig melyik tanító nem tenné azt volt kedves
tanítványa iránt, csak becsületet vallottam velük, diszei voltak másutt is
nz iskoláknak. Külföldi egyetemen létem alkalmával, alkalmam volt majd
minden magyarhoni protestans intézetbeliekkel közelebből megismerkedni;
de önämítás nélkül büszkén mondhatom, hogy soha sem volt oka a so-
proni ifjunak mások előtt pirulva hátrálni; a soproni ifjak mind erkölcsi,
mind tudományos miveltség tekintetében bármely intézet fiaival mérkőzhet-
tek. Már ezzel meg egyeztetni azon vádot, hogy a soproni iskola legsü-
lyedtebb, megvallom nem tudom.

Édes barátim! önöknek fáj, úgy-e, midőn e napokban többféle
becstelenítő hírek szállongtak a közönség előtt az ifjuság felül? Hát nékem
ne fájna, többi tisztársimnak, kiket lelkiismeretek megnyugtat azon bi-
zonysággal, hogy nem béresekkint jártak el szent de nehéz hivatalukban,
ne fájna, midőn az egész tanári karra egész általában rásütetik a kon-
társág bélyege? midőn becsületek az egész haza előtt mocskoltatik? mi-
dőn pelengérré állítatnak azok által, kiktől épen nem várnák. Ha ez nem
fájna nékik, megérdemlenék ezen méltalan bánásmódot. Am de vigyázza-
nak, hogy azon kő, melyet másokra hajítani akarnak, önfejükre ne essék;
vigyázzanak hogy midőn tanítóik becsületét megrendíteni törekszenek, min-
den jobbrzésüek előtt önök becsülete ne csorbitassék! Az istenre kérem
önöket, ne engedjék erőszakos, gonosz kezek által kitépni keblök szent-
ségéből azon kegyeletet, mellyel tartoznak azon intézet iránt, mely ifjukoru-
kat bizony nem mostoha anyakint ápolá. Még van idő, még kinyomva
nincs, még meglehet igazítani a bántalmas pontot. Önök javáért kérem, te-
gyék meg. Sapientis est mutare consilium in melius. Még van idő; holnap
tán késő a bánat. Érett ifjakhoz szóltam, tehetnek a mit jónak talál-
nak; a mi szivemem feküdt meg mondtam; megtettem, a mint tehet-
tem, tennem kellett. Itéljenek felettem bár mit; isten látja lelke-
met, hogy jót akartam. Amen.

*) A petitionak elolvasta után azomban talált szóló olyanokat is, mely-
lyeket nem igen irhatna alá.

**) Eddig csendben hallgattak meg, csak néha jött közbe egy „ny van!“
De ekkor kezdődött a lárma, s úgy látszik hogy a *honcolni* szó mi-
att, melyet a lármat kezdő tán nem értett.

5.) *Felszólítás az eváng. testülethez, a szülékhez és az egész hazához.*
 Az ész és józanság nevébe szólalunk fel; aláírók hosszu sora nem támogatja szavunkat, de nem is szükséges, mert meg vagyunk győződve, hogy szótunkat az ország száz meg száz ezrei pártolják. Honfiak! nem ráztuk le a szolgaságot, ha trónra nem emeljük az észt és az önuralkodást; a szabadság üres göggé, vagy ördögi álorcává lesz, ha miveltség és jó erkölcs nem fog minél előbb és minél inkább terjedni közöttünk.

Hazafiak! *Suum cuique!* ezt soha ne felejtjük, mert az egyedüli alapja minden fejlődésnek, egyedüli támasza minden országnak. Engedelmeskedjék a gyermek, tanuljon és gyakoroltassék jellemben az ifju, — ha kell, fogjon fegyvert a jó ügy mellett, — de parancsoljon is igazságosan a férfi. Változtassuk meg a természet és józan ész rendjét s felfordítjuk az országot; mert ha a bölcsek hallgatnak és nem cselekszenek, felszólalnak és uralkodnak a bolondok! —

Hazafiak! kik előtt a haza ügye valóban szent, álljatok őrt, különben az éretlenség lábra kap, s vele majd szövetkezik a rossz akarat s ekkor lehetetlen többé boldogulni. Mert ha azok, kiknek még neveltetniök, engedelmeskedniök kellene, az igazgató gyeplőket kezökbe ragadják s a rossz akarat, mely a nagy átalakulás idején nem hibázhatik, az ostort emeli: akkor azon alap, melyet hazánk jobbjai oly nagy fáradsággal ástak, s melybe a jövődő kor oszlopait letenni akarják, azon alap a haza boldogságának sirja lesz!

Hazafiak! több riasztó jelenségeit az éretlenségnek mutathatnók fel, de vegyétek most csak a következőt: „*Reformkivánatok a soproni eváng. főiskola körében*“ (Magában véve nem érdemelné nagy tekintetet azon irat, de minthogy a „*mostani felszabadult szellem hatalmas dörgése*“: azért nem fog ártani azt kissé elemezni.) „Nincs a hazában főiskola, úgy szól azon irat, mely az ifjui lélek fejlesztő miveltetésében hátrább állana a soproni főiskolánál! Érezték ezt régtől óta elődeink, éreztük ezt különösen mi: — hisz a *soproni tanulótól, midőn iskolai életéről szól, nem halhatni egyebet avatlatlan tanárai ellen szórt keserű gunynál, nem halhatni egyebet a sors ellen intézett fájdalmas panasznál, miért, hogy tanulói legdrágább éveit ily alacsony állásba süllyedt iskola körében színlődve tölteni kénytelen volt. Ki volna, ki az ifjui kebel ily panaszos feljajdulásában a nemzet halálharangjának rémes zugására ne ismerne? ki az, ki a főiskolák setét körében a nemzet élete ellen növekedő szörnyetegek tanyáját ne látná? *)* Előttünk a soproni iskolából anyian léptek a világba, kik ott tudományosan képzett emberek neve alatt működvén; miután tanéveik folytában magas hivatásukra kellően elő nem készítették, másoknak legfőlebb is csak *félrevezetőivé váltak*. De eljött az idő, midőn a felszabadult szellem hatalmas hangon dörög füleinkbe a határozott szót: *ez így tovább nem maradhat*, — s parancsolja, *hogy mi legyünk a kárhozatos iskolai rendszer utolsó áldozatai*. Mulaszthatlan köteletségünknek valljuk azért élénken érzett bajaink orvoslását sürgetve, az itt következő reform kívánatokkal fellépni, — reményelve, hogy az ifjui kebel szent hevülése hideg megvetéssel találkozni nem fog, sőt főiskolánk ohajtva várt átalakulását, s új életre támadását sikeresen elősegítendi.“

Ugyan kik szólalnak fel itt oly keserűn? — 15 — 19 éves ifjak. S kik ellen dörögnek oly hatalmasan? — tanáraik ellen, kik vedelmére mi nem akarunk támadni, mert talán nem is szorulnak vedelmünkre, s mert meg vagyunk győződve, hogy 15—19 éves ifju 30—50 éves

*) Ugyan kérem mit beszélnek a kórelmező ifjak vagy fiuk?

embert megbírálni nem képes, ki, akármilyen volt s akárkitől választott és vétetett hivatalba, még is bizonyára a legrosszabbak közül nem vétetett, midőn azon soproni, nem tudjuk hány, ifjak közt, kik e fel-szólítást magokévá tették, olyan is előfordulhat, ki talán még olvasni is alig tud. S miért szólalnak fel tanáraik ellen? — mert ők áldozatai a kár-hozatos rendszernek, melyet azonban nem tanárok alkottak, hanem a prot. egyetemes gyűlés. — De haza! halld meg most a kérelmi pon-tokát.

1) A soproni főtanoda ne a soproni evang. konventnek, hanem a tul a dunai evang. kerület sajátjává legyen.

2) Egy a kerülettől választott választmány intézze a főiskola ügyeit.

3) A szükséges költségeket fedezze az országos pénztár. Kérdez-zük itt a kérelmező urakat, ha az eddig nem történt, valjon a sopronyi, pozsonyi vagy akármelyik tanár oka?

4) Kivánják az alkalmatlan tanárok elmozdítását — (kik legyenek azok, azt nem mondják, pedig kár!) azt várva maj. 1-jéig félbesza-kasztják tanfolyamukat. Egyszersmind utasítást adnak, mikép kelljen jöven-dőben a tanári székeket betölteni.

5) „A középkorból ránk maradt hibás tanrendszer megváltoztatása tekintetében ohajtjuk, hogy a nyelvtani osztályok helyébe realis iskolák állitassanak, — a szoros értelemben vett tudományos pálya csak az ékesszó-lástani osztállyal kezdődjék, — a latin, görög, francia s a körülmények-hez képest más nyelvek is, kapcsolva a remek írók munkáinak magyará-zatával, szinte csak akkor kezdessenek, a latin nyelvet s latin aukto-rokat mindenki köteles legyen hallgatni, a többire kinekinek önkényes választása fenhagyassék. Főiskolánknál lelkészek s iskolatanítók képzésére népnevelési kar állitassék fel“ stb.

6) Az igazgató legyen a tanulói élet vezére — E két pontból tanulja tehát a kultus-és közoktatás-minister, hogy az itt nyilatkozott ifjakból al-kossa irodáját; mert az ország öregeinél és tapasztaltjainál ugyis hiában keresné azt, a mit ők bőven adhatnak. Azon tév gondolat se jusson eszébe, hogy teendő rendezésében a külföldet vegye például, mert ez a sopronyi ifjuságnak nem fogna tetszeni.

7) A kihágások akadályozására és megtorlására eskütszéket állitnak fel tanulókból — (az eskütszékebe, választásba stb valók csak teljes ko-ruak lehetnek!); azután világosan kikötnek magoknak minden ártalmatlan mulatságot kávéházban, táncvigalomban stb. — Itt alkalmasint nem egészen érthetőleg fejezték ki magokat s tán azt akarták mondani, a kul-tusminister legyen szives mindegyiknek, hogy azon mulatságokban részt vehessen, pénzt assignálni, mert eddig is prot. iskolai törvényeink szerint részeshülhettek, természetesen illő mérsékellekkel, az ilyen mulatságokban.

8) A főiskolájokban fenállott német társaságot örökre megszüntetik s könyvtárát elkobozzák. — A magyar társaságból kört csinálnak.

9) Testgyakorló intézetet kérnek.

10) A tanuló ne legyen koldulni kénytelen.

11) A szorgalomdíjak máskép osztassanak ki ezentul.

12) Az alumneum helyett jó étkezéssel közasztal állitassék fel.

A bort itt elfeledték, mint látszik, a kultusminister majd erről is gondoskodik.

13) Magyar isteni-tiszteletet hittanár tartson nekik.

14) A pestiek és győriek kívánatait pártolják. — A győriek kívánata-it méltán pártolhatjátok, de kötve hisszük, hogy ők pártolnák a tiéteket kivétel nélkül, miről magatok is meg fogtok győződni, ha a ti kívánatai-tokat és hangulatotokat összehasonlitjátok amazokéival.

Szabadjon most megkérdezni, nem tették-e azon kívánatokat, az ér-telmetlenek kivételével, a sopronyi tanárok is, talán már akkor, mikor

még az élők között sem voltatok? csakhogy nekik nem juthatott eszökbe terminus praeclusi-t szabni s addig köteleességeiket félreteni, mint kérelmező urak maj. I-jéig félbeszakasztják folyamukat, bizton remélvén, hogy addig megnyugtató intézkedéseket nyrendenek, mi ha addig nem történik, alkalmasint az europaszerte híres „*már későt!*” kiáltandják. — S ki nek képében követelik azon gyors intézkedéseket? természetesen a nemzet képében és nevében, „mert ki ne ismerne az ifjui kebel ily panaszos feljajdulásában a nemzet halálharangjának rémes zugására?” — mert Pesten is egy pár ember, ki azzal dicsekszik, hogy semmitsem tanuit, s hogy a sok számár professor neki secundae-t adott, szintén a *nemzettel* identifikálja magát! mert Pesten egy, nem tudjuk honnan jött, hová ment lengyel ajakáról a tömeg szintén e *lengyel nemzet* szavát véli lezengeni!

A magyar tanulótság nagy része közt rossz szellem uralkodik, mert csak élvezet szenvedély után kapkodik, valódi műveltség és tudományosság nem ingerli, szorgalom, komolyság és vallási kegyelet távol van tőle. — Nem tanusítottátok ti soproniak is azon tényt fellépésteekkel? Ha így szölk vala: ohajtjuk, hogy tanéveink kinyujtassanak, miszerint ne mint 15 éves fiuk elvégeztük legyen már iskolai pályánkat, hanem hogy megérhessünk s a tudományok roppant foglalmával megismerkedhessünk: legyen a philosophiában, jusban és theologiában legalább három-három tanár, a gymnasialis osztályokban szintén legalább még anyi, mint a menyi most van, miszerint egy ember ne legyen kénytelen a legkülönféléb tudományokat előadni, a menyit senki sem bír; legyen szigoru fegyrendszer, hogy mi büntetlenül ne lehessünk botrányára a városnak, melyben tartózkodunk, a tanárnak kit nem boszantanunk, hanem kitől tanulunk kellene; legyen érettségi vizsgálat, miszerint éretlen és avatlan fiu ne léphessen a magash osztályokba; legyen szigoru ügyvédi, hitjelölti stb. vizsgálat, nehogy az értelmetlen prokátorok serege mint gomba felnőjjön és oly rémitőleg szaporodjék, s ne legyen anyi értelmetlen pap stb.; legyenek elválasztva a tudományos tanodák a real s egyéb szaktanodáktól, hogy boldog és boldogtalan ne cepellessék végig a tudományos tanoda osztályain siker és áldás nélkül; legyenek tanodáinkban *erkölcsi egyletek*, melyek a kártyázást, káromlást, feslettséget, tunyaságot, durvaságot stb. keblökből kiűzzék: ha így s egyebet ily szellemben szölk vala, akkor elnéztük volna, hogy nem vagytok még teljes koruak és így a tanácsban még nem ülhetek, elnéztük volna szent lelkesedéstökért, sőt dicsértünk volna; de minderről kívánataitokban nincs szó, ti megszüntetitek a német társaságot, mintha bizony nálunk valaki, ha műveltnek csak látszani is akar, a német nyelvet nélkülözhetné s azt neki nem kellene tudnia; midőn a valamire való török is az arabok és persák nyelvét tanulja, mivel ezek irodalmi-ból folyt az ő műveltsége.

Tagadathatlan tény, hogy a magyar ifjuság nagy része kevés hajlamot mutat komoly tanulásra s hogy e szerint az értelmetlenség és tudatlanság mindinkáb elharapózik. Hogy az ugy van, annak oka jókora részben az *országra rovandó*. — Az ország csak az orvosokra, papokra és ügyvédekre nézve kívánt eddig vizsgálatokat; s hogy kezelte azokat, azt főleg az ügyvédi rigorosumok mutatják. Hány ügyvéd kapott jeles oklevelet, a ki a jogi műveltségnek árnyékával sem bír, a ki képzelettel sem bír arról, hogy micsoda tulajdonképen az a juris consultus s az a jus? — Ha egy rövid éven az összes jogi, statistikai és politikai tanulmányokon végig ment, ha azután egy vagy más ügyvédnél tartózkodott s azután Pesten egy évig juratuskodott, tán minden komoly foglalatosság nélkül: az ország már teljes érvényű oklevelet adott neki. — S hány ily ember nem ült azután a legnagyobb megyei stb. hivatalokba, hány nyerte a legfényesb hivatalokat, ki az amott említett három éven sem ment keresztül? — Mire való is volna az a német nyelv, hát

még az a peneszes deák? mintna bizony ahoz, hogy valaki apró zsarnokot játszassék, a magyar nyelven kívül még egyebet is kellne tudnia! — Hát mit akar az a sok avatatlan tanár, midőn még szorgalomra int; mit akar még, nem elég, hogy neki a didaktrumot s a névnapit pénzt megfizettem? — — Hány tanuló szolt vagy gondolkozott ugy! — Valóban az országos intézetek eddig nem igen mozdították elő a tanulási kedvet, nem kényszerítették a tunyát a szorgalomra.

A tanulótság, kevés kivételekkel, engedelmetlen rakoncátlan. Itt is az ország tett igen sokat hozzá. Régóta hoztak oda fen törvényeket melyeknek senkisémm engedelmeskedett; régóta tanyázott a durvaság és rakoncátlanság a zöld asztalok mellett; régóta magasztaltatik a póriás darócosság az irodalomban; régóta koszoruztatik nem egy a népszerűség füzérével, a ki minden erkölcsöt és rendet lábbal tapod. Az ifju látja, hatalmas példa az neki, ezt nem követnie lehetetlen. — Fel-szólítunk minden józan embert, nem ugy van-e a dolog?

A családi élet szintén nem olyan nálunk, mint milyennek lennie kell, azt a tanároknak elég alkalmok van tapasztalni. A fiu a szülei tüzhelynél többnyire semmi pietást, vallást és emberséget nem tanul; nem egy lép a tanodákba, ki vadabb az isten szabad ege alatt felnőt csikónál. Ily barbárt, hogy lehet már megszelidíteni, van-e az iskoláknak erre eszközük? Ilyenre sem szép szó és intés, sem példa, sem feddés, sem semmi nem hat; nem hat rája a tudomány, mert azt távol tartja magától.

A prot. testület autonómiaja végre szintén kimondhatlanul sokat vétett. Soká azon nemes testület a legtiszteletre méltób konfusióban hagyta az iskolákat. Végre elkészült egy rendszer, mely minden fokozatokon keresztül menve az egyetemes gyűlésen is helybenhagyatott. Hogy minket e rendszer még ki nem elégít, azt volt már alkalmunk egyenesen kimondani. De a legroszabb rendszer is jobb a rendetlenség-nél. — S még azon rendszert sem volt képes azon autonómiajába szeltemes testület életbeléptetni, még eddig sem voltak képesek az egyetemességet képviselő gyűlések az egyéni önkényen győzedelmeskedni! — Gyalázat azon egyetemességre, mely belátja a jobbat mellékes tekintetekből végre nem hajtja s megelégszik erőtlen és foganatlan határozatok hozásával. S általában mit tett eddig azon egyetemesség az ifjak szellemének jobb irányba vezetésére, mit tett ahoz, hogy közönségesen hasznavehetlen sok tanulmányt annak ne tartsanak? Valljon most is fog-e valamit tenni az ily idéetlen felszólalásokra? — — Nálunk tagadhatlanul baj, pedig nagy és sok baj van az iskolai ügyben, melyen minél előbb segíteni kell, ha ázsiai barbárságba nem akarunk sülyedni, ha nem akarjuk, hogy a magyar nemzet a történelem lapjaiból kitöröltessék. — De istenre kérjük a hazát, a ministerséget, a prot közönséget s a szüléket, ingyen se gondolják, hogy a nagy bajon ugy lehet segíteni, ha éretlen ifjak határozzák meg a tanulmányok mennyiségét vagy minőségét; ha ők szabják meg a fegyvet vagy a rendtartást. Nincs kétség, nemcsak hazánk, de egész Európának ügye csak ugy menthető meg, ha minél több szilárd jellemű, higgadt gondolkodásu férfiak fognak támadni: de arrol sincs kétség, hogy az nem lesz előbb, míg az ifjuságot nem fogjuk magánlag és államilag ugy neve'ni, hogy erkölcsi és értelmi jellem benne fejlődhessek. Mert régi igazság: a ki nem tanult engedelmeskedni, az nem is fog tudni parancsolni; s ezt is tanítja a tapasztalás, hogy gyakran a kik első ifjuságukban tomboló haladók és ellenzékiek, azok férfi korukban a legnagyobb pecsovicok!

A történelmi előjog megsemmisítésével az egyetemesség, mely a egész, mondjuk az *egész* nemzetet s annak minden erkölcsi, természeti, jogi érdekeit magában foglalja, azon egyetemesség nyert és nőtt, az egyé-

nekre pedig, kivétel nélkül, legelőbb csak több kötelesség hárult; mert minél szabadabb az állam, annál kötöttebb az egyes ember. Hajdan a történelmi előjog kerékvágásában lett valami rend, ha most a kötelesség szent érzelmében nem alapítunk minél előbb rendet, úgy csak azt tesszük mit legdühösebb ellenségeink ohajtva ohajtanak. —

Késmárkon april 19. 1846.

Hunfalvi Pál.

Hunfalvi Janos

6.) *Válasz és nyilatkozat.* E lapok f. évi 18-dik számában *) Hunfalvi Pál és János késmárki tanár úrnak jónak látták reformkivánatainkat óriási botránykó gyanánt felmutatni, s bennünket gyermeki kicsinységben szemléltetve, nevetségessé tenni. A cikk gunyos hangjára, ámbár ez nekünk ifjaknak tán jobban állana, viszhangot nem adunk, — nem mintha 30—50 éves ember szavait helyesen felfogni, s reájuk a „suum cuique“ elvnek tanár úr által reánk ruházott értelmében válaszolni nem tudnánk; de mivel erkölcsi kötelességünk parancsolja, hogy a két Hunfalvi iránt, kiket a haza jeles tanároknak s íróknak ismer, tisztelettel viseltessünk. Meg fognak még is engedni a tisztelt tanár úrnak, ha ellenünk intézett felszólalásuk azon helyeire, melyek előlünk másokban is rossz véleményt költhetnének, felvilágosítólag s véleményzőleg, a menyire lehet, röviden válaszolunk. Reformkivánataink előszavát *szórol szóra* idézvé, ezeket mondják önök: „ugyan kik szólalnak fel itt oly keserűn? — egész e szavakig: mert ők áldozatai a kárhuzatos rendszernek melyet azomban nem a tanárok alkottak, hanem a prot. egyetemes gyűlés.“ — alig hihetjük, hogy ezeket önök komolyan s meggyőződésből mondhatták. Csak 15—19 éves ifjak, vagy ha úgy tetszik, fiúk vagyunk igen is, nem számítva azokat, kik már 20-ik évüket is túl élték: de ha még kisebb koruk volnának is, tanárainkban mind az embert, mind a tanok előadóját igen jól meg tudnánk bírálni. Igen sok erkölcsi hibát 100 éves emberben is hibának ismer már a 10 éves gyermek, 19—20 éves ifju pedig nagyon szerencsétlen volna, ha a hibák minden nemét első pillanatra észre nem venné. Önök elve szerint a 19 éves ifju vakon engedelmeskedjék, tanárai által kézen fogva vezetessék; — mi ekkor nagyon furcsán állanánk, egyik tanárunk oly helyekre vinne bennünket, hová hogy lépünk, önök bizonyosan elleneznék. De önök szavai az erkölcsi élet bírálatára nem vonatkozhatnak, mert mi tanárainkban az embert (pedig volnának méltó panaszaink) soha sem támadtuk meg, s ellenök csak mint hivatalkók ellen szólaltunk fel. Önokről például tisztelt tanár úr, s más előttünk ismeretlen tanárokról, e tekintetben nem ítéltünk, de ebből még oly általános bírálati képtelenséget, minőt önök értenek, következtetni nem lehet. Tessék megvizsgálni természettant hallgató barátinkat az elsőtől az utósóig, s azután tessék összehasonlítani ezeknek tanárjok felőli véleményét, vagy bírálatát a tapasztalt előmentséggel, bizonyosan azt fogják önök vallani, hogy ezek az ifjak, vagy fiúk természettant magyarázó tanárjokrol jó lelkiismerettel mondhatták el reformkivánataik 4-ik pontjának ezen szavait: „mindnyájunk felszámíthatlan kárára oly eredménytelenül tanított.“ S így vagyunk inkább vagy kevesebbé többi tanárainkkal is. Mind ezt önök, igen természetesen, oly jól, mint mi, nem tudhatják, s

*) Egyházi s iskolai lap.

azért nagyon kár volt önök felszólításában reánk az idétlen, éretlen, racionálan s isten tudja mi más beestelenítő szavakat csak oly könnyedén dobálni, s általjában fellépésünk igazsága s méltanyossága fölött mindjárt pálcát törni. Mi érezzük bajainkat, önök nem is ismerik, — mi tehát panaszkodhatunk, de önök érdelemre nem kelhetnek. Úgyünk fölött majd itél a tulajdonai evangyéliumi kerületi gyűlése, ez főiskolánkat minden oldalról ismeri; itélt már eddig is a közvélemény azok részéről, kik a soproni főiskolának évről évre alá sülyedését szomoruan tapasztalták. -- Hogy köztünk s másutt is lehetnek, kik becsületesen olvasni sem tudnak, elhiszük, — de ennek oka aligha nem az, mivel az ifju tanórákon az is, mit falusi iskolában tanult, az élettelen magyarázatok alatt unalmában elfelejti. — Hogy nem egyedül tanáraink ellen szólaltunk fel, mint önök hiszik, mutatják reformkivánatainknak önök által is idézett több pontjai. — Hogy a kárhuzatos iskolai rendszer alatt sokkal többet kell érteni a prot. egyetemes gyűlés által hozott tanrendszernél, az ismét reformkivánataink több, külön tárgyú pontjaiból világos. Hogy a tanrendszert nem Sopronban hanem Pesten készítették, nagyon jól tudtuk. — De térjünk a pontokra. Kérjük kimutatni reformkivánatainkban a helyet, hol mi azért, mert a szükséges költségeket eddig nem az országos pénztár fedezte, tanárainkat okozzuk. Tehetnők-e ezt józan ésszel? — Az előmozdítani kért alkalmatlan tanárokat, míg nem épen szükséges, hirdalában megnevezni nem fogjuk, inkább magánlevélben teljesítjük önök kívánságát. — R. kívánatink 5. s 6-ik pontjának hogy lehet oly gunyosan elferdített értelmet adni, meg nem foghatjuk. Eskütszékünknek már készen álló szabályait megküldhetjük önöknek. Felállításával a tanári tekintélyt nem csökkenteni, hanem inkább emelni kívántuk. Hiszen önök is jól tudják, hogy épen a fegyelmi eljárás által veszélyeztetik legkönnyebben azon bizalom, ragaszkodás s tisztelet, mellyel ha a tanuló tanára irányában nem viseltetik, az iskolába járásnak kívánt eredménye nem lehet. Ha önök, tisztelt tanár urak, vagy akárki más, e hiányunkon jobb móddal segít, szivesen elfogadjuk, — de hogy a kultusminister, vagy az országgyűlés siker esetében, az általunk tervezett eskütszék fenállhatását a törvényes körtől feltelegez, nem akarjuk hinni. — A főiskolánknak fenállott német társaságot megszüntettük, mert tagjai eddig csaknem mindnyájan német ajkuak lévén, magokat elkülönítve, egy kis kasztát formáltak. Egyébiránt a társaság megszüntetése s könyvtárának az iskolai könyvtárba közhasználat végett átvitele minden tagnak megegyezésével történt, az elkobozásról tehát, mit önök, nem tudjuk honnét vettek, szó sem lehet. A német nyelvet mi igen is szükségesnek tartjuk, s hogy minél tökéletesebben megtanulhassuk, a megszüntetett némettársasági csekély gyakorlatoknál még sikeresebb eszközökről fogunk gondoskodni. — Ki alumneumainkon, különösen a nálunk is hires felső magyarországiakon javítani nem akarna, keveset mondunk, ha azt mondjuk, hogy a szegény tanuló ifjunak nem barátja. — A pestiek s győriek kívánatait igen is pártoljuk. A pestiekét önök, mint látszik, nem pártolják, s hihető, azért, mert azok nálunk tovább menve, az alkalmatlan tanárokat megnevezték, sőt ol is mozdították. Mit mondanak a győriek r-kivánatainkra, nem tudjuk, pedig szeretnők tudni. Hogy melyiknek legyenek több pártolói, a felett a két kívánat vetélkedni bizonyosan nem fog, sőt, szivesen hisszük, egymást testvérileg segítve, egyesült erővel munkálnak mind a két főiskola gyors felvirágzására.

Önök cikkében, tisztelt tanár urak, még is legfurcsábban hangzik azon hely, hol így szólnak: „Szabadjon most megkérdezni, — egész ezen szavakig: a lengyel *nemzet* szavát véli lezengeni!“ — Tehát önök kívánatainkat helyeseknek találják, s azt hiszik, hogy tanárainktól is származhattak volna (?) — de még is rosszak, csak azért, mert mi léptünk fel velök. Különös, felette különös! — Abban is egyet értenek

önök velünk, hogy tanáraink között csakugyan vannak értelmetlenek. Még különösebb! Mi tehát nem bírálhatjuk meg tanárainkat, hanem önök megbírálhatják (?) — Hogy az iskolai életet maj. 1-ig félbeszakasztottuk, igaz, de azon esetre, ha éppen azon gyűlésünkön, melyen r.-kivánatainkat kinyomatni határoztuk, az iskolai igazgató ugyanazon időig konventi rendelet következtében szünetelt nem hirdet, s ennél fogva a mi határozatunk erejét vem vesztí, bár mint siettünk a nyomtatással, bizonyosan eszünkbe jutott volna azon néhány szót kihagyni — Ügyünkben megnyugtató intézkedésre vártunk maj. 1-ig, s minthogy kerületi gyűlés mindeddig sem tartatott, várunk folyvást, — de azért, mit önök tán nem is reményltek, maj. 1-je óta iskolába is bejárunk. — Hogy mi a nemzet nevében követeljük a gyors intézkedéseket, nem mondtuk, de ha mondtuk volna is, mi a soproni iskolát, ki előbb ki utóbb, nem sokára ide hagyjuk, s ha ez előbbi hibás szerkezetében meghagyatuk, vesztenek utódink, veszt bennök a nemzet is. — Bennünket azon pesti egy pár ember, s a pesti lengyel mellé állítani, talán egy kissé túlvitt hasonlítás, s csak kevéssel szelidebb annál, mely szerint önök, nem egy tanodába lépő ifjút az isten szabad ege alatt felnőtt csikónál vadabbnak mondanak, — de mert önök mind ezt dologra tartozónak vélték, ám legyen, nem bánjuk!

Nem hagyhatjuk végre szó nélkül, mit önök a magyar tanuló ifúságról s névszerint rólunk soproniakról is mondanak, hogy t. i. „a magyar tanulósnág nagy része közt rosz szellem uralkodik, mert csak élvezet, szenvedély után kapkodik, valódi műveltség s tudományosság nem ingerli, szorgalom, komolyság és vallási kegyelet távol van tőle;“ továbbá: „tagadhatlan tény, hogy a magyar ifjuság nagy része kevés hajlamot mutat tanulásra; ezután: „a tanulósnág kevés kivétellel engedelmetlen, rakoncátlan.“ — S mind ennek ki az oka? Az ország, szülék, a prot. testület athonomiája (a kath. stb. tanulósnágot is értették önök?) s isten tudja, ki minden, csak azok nem, kikre az ország, a szülék s a prot. testület is az ifjak erkölcsi s tudományos képzését bizta, csak ők nem, a feddhetlen tanárok, mert biszen ők szorgalomra intenek. Engedelmet, tanár urak, de ha önök így vélekesznek a magyar tanulósnág nagy részéről, ettől tiszteletet s szeretetet ezutánra ne várjanak. Hiszen önök szerint vége van a nemzetnek, s ha előbb nem, pár év tized múltán, mikor már a nálunknál élteesebbek többé nem lesznek, idejekorán bizonyosan sirba fog roskadni! Ne ijesszessék önök magokat, s azon százezereket, kiket részökre megnyerni reménylenek, hiu rémképekkel. A magyar tanulósnág eddig sem volt minden tudomány vágy, szívjóság nélkül, most pedig még inkább fog erkölcsi ségre s tudományosságra törekedni, tndván, hogy a tekintélyek kora lejártával csak becsületes s ügyes ember boldogulhat. Az ország, bizton várhatjuk, kisedovó intézeteket s realis iskolákat állítand, a tudományos tanodákat jó fizetés mellett ismert jellemű s alapos tudományosságu tanárokkal fogja ellátni, — azomban is pedig, míg a nevelés ügye minden erő közre munkálásával lassankint jobb lábra állithatik, legyenek önök a magyar tanulósnág felől jobb véleménnyel, s hogy rólunk is kiméletesebben szóljanak, kérve ajánljuk.

Sok felől megvagyunk támadva, szabadjon azért még saját érdeünkben a következőket elmondani:

Tanárainknak r.-kivánatinkra tett „felvilágosító jegyzeteire“ (?) eddig azért nem feleltünk, mert főtiszt. Haubner Máté superintendens

ur gyűlésünkön szavát adta, hogy Müllner Mátyás nyelvészeti tanára a példányokat, miután velök becsületet úgy sem vallanának, kiosztani nem fogja. Halljuk azonban, hogy superint. ur maga küld minden kerületbeli gyűlekezethez s elkésznek példányt a felvilágosító jegyzetből. Majd hozzá szólunk a dologhoz mi is legközelebb, anyit előre is megjegyzünk, hogy r. kívánatainkat magunk szerkesztettük s irtuk, tehát az, mit tanár urak gonosz lelkű vezetőkről vagy lázítókról mondanak, alaptalan gyanúsítás.

Azon áhírnék, miszerint főtit. Haubner Máté sup. ur köztünk megjelenvén, a rakoncátlan tanulósgot megzabolázta, komolyan ellentmondunk. Életünk s tetteink bizonyítják, hogy kicsapongás szándékunk soha sem volt, s azért senki megzabolázására sem szorultunk. Superint. ur irott pontjait, melyekben, mint mondá, a tanárok iránt illő tiszteletet, rendes iskolába járást kíván, azért nem irtuk alá, mert ezekre erkölcsi s iskolai törvényeink által eléggé kötelezetteknek érezzük magunkat. Iskolába járunk s tanarainkat sem bántjuk.

Azok megnyugtatóására, kiknek r. kívánataink előszavában a „félrevezetőivé váltak“ kifejezés nem tetszik, őszintén kijelentjük, hogy a félrevezetés alatt nem bűnre csábítást értettünk, hanem az általános műveltség fejlődésének hátráltatására céloztunk. Senkit megsérteni nem akartunk, s csak anyiban véltük szükségesnek így nyilatkozni, a mennyiben ezzel az igazságnak tartoztunk.

Ma tettünk jelentést méltóságos gróf Zay Károly főfelügyelő urunknál tanáraink azon önkényéről, mely szerint a rend, törvény s igazság sérelmével rajtuk botrányosan zsarnokoskodtak. A tény ez: egy 1-ső évi jogtant hallgató mindjárt eleintén a Roth-féle szorgalomdíjért folyamodhatók közé soroltatott. Utób a folyamodást magok a tanárok nem engedték meg neki, megtudván, hogy husvét után iskoláinkat elhagyja (már el is hagyta), s a végezetlen tanokból magánvizsgát teend le. E tanulóársunk egyedül mondott ellene reformkívánatainknak, — pár nap mulva, husvét szünidő alatt halljuk, hogy a tanárok által a Roth-féle szorgalomdíjért folyamodásra felszólítottatott, s utób hogy folyamodványa, saját szállásán készített dolgozatával, Pestre elküldetett. Ajánljuk e dolgot az egyetemes közgyűlés figyelmébe. Mi ez iránt az iskolai igazgatót megkérdeztük; ez egyenes választ adni nem tudott, vagy nem akart, — mit fog mondani a kerületi gyűlés, ha az ügyet eleibe terjesztjük, meglássuk. Sopronban, tavaszutó 7-kén, 1848.

A soproni ev. főiskolai tanuló ifjuság.

7.) Nem sokkal később, sőt csaknem egyidőben az előbenivel vetjük a *budai és pesti piaristák vagy kegyesrendűek vezérlete alatt tevő gymnasiumoknak kívánatait*, keltezve april 17-éről, jöllehet a tanácskozási megegyezés már eléb megtörtént légyen. Az irat következő: „*A budapesti gymnasiumi ifjuság kívánatai*“ *)

1. Az osztálytanítás helyett szaktanítás hozassék be.

*) A prot. pesti gymnasiumot ide értenünk nem kell és nem is lehet, ezt a kívánóknak is jó lett volna ám kitenniök a midőn a „budapesti“ gymnasiumi ifjuság nevében szólának.

2. A bölcsészeti pályára előkészülésül szolgáló real-tudományok, mint a természettan, mértan stb. a középtanodákban is tárgyalassanak.

3. A számszerinti érdemsorozat megszüntetvén, az érdem-jegyek csak általánosan: jeles, vagy első rendű, stb. tétessenek ki.

4. A havi próbatétek megszüntesseak, és ezek helyett a három felső osztályban szavalatok tartassanak, hogy így az ifju, azon ügyességet, mely a szónokban elkerülhetlenül szükséges, ideje korán magáévá tegye.

5. Minden tanulmány nemzeti nyelven adassék elő, a latin klasszikusok nem anyira könnyvélnkül tanultassanak, mint magyarra fordítva az előadott szabályok szerint fejtegettessenek.

6. Ünnep-és vasárnapi délelti isteni-szolgálat megszüntessék.

7. A költészeti és szónoklati osztályban a próbatétek előtt tartatni szokott tanulmányok fölmondása megszüntessék, — és e helyett e két osztályban előkészületi idő adassék.

8. Tíz évnél fiatalabb a gymnasiumba be ne vétessék,

9. Az előadások rendesen csak a délelőtti órákban tartassanak.

10. A tanárok, akármely rendiek is, világi ruhában jelenhessenek meg a tanteremben; mert az ifjuság nem a papi öltönyt, hanem a tanárok személyét tiszteli.

8.) *Pest* april 9-én 1848-ban vettük: az összes ipartanodai hallgatóság kívánatait röplapon, mely minden utcasarkon fel vala ragasztva — következő pontokat hirdetve:

1. A pesti kir. József-ipartanodának minél előb öszműegyetemmé (Polytechnicum) átalakítása.

2. Az intézetnek mindenkép megfelelő épület

3. Egy öszműegyetemhez illő minél előbbi tökéletes fölszerelés.

4. Az öszműegyetem igényeinek megfelelő könyvtár, s ennek tanulók általi használhatása.

5. A bécsi polytechnikumtól, valamint egyéb tanintézetektől tökéletes függetlensége.

6. Minden rendes tanár tartozzék vagy már létező, vagy általa szerkesztendő magyar tankönyv szerint előadni.

7. A szükségekhez képest tanársegédeknek minélelőbbi kinevezése.

8. Francia, olasz nyelv, rögtöni díjmentes hallgathatása, s az angol nyelv minélelőbbi tanítása.

9. Szabad tanítás és tanulhatás.

10. Az intézet hallgatóságának a tanári ülésekbeni *képviselete*.

11. Magán és rendes hallgatók tetszés szerint, évenkint vagy tanfolyam végvéli nyilván vizsgálata.

12. Az igazgatást tanári ülésekre kívánjuk átruháztatni, közbizodalmu tanár elnöklete alatt.

Az összes ipartanodai hallgatóság határozatából

Makai Vincze

jegyző.

9.) *Debrecen. 1848. Mart. 26.* Az európai események a velőkiig hatnak, eszméletre, körültekintésre, s az örök igazság s az emberi jogok mezejéni küzdésre költenek minden egyes embert s minden testületet, mely az ébredés e fontos korszakában, mint kihalt rész, szétzutatni nem akar a társadalmi élet sebes mozgásnak indult kerekéi által. Ezért tartaték nálunk is mart. 22-dikén rendkívüli egyházkerületi gyűlés, mely petitiókat készítene s küldene a törvényhozás színe elébe, petitiókat, melyek jogokat kívánnak egyházunknak az igazság és viszonyosság alapján s azon alkotmányos törvények nyomain, melyeket századokkal ezelőtt a legnemesebben ontott vér vivott ki, de a melyeket az abszolutismus átkos keze, kellő eredmény és üdvönlküliekké tön. Ugy hiszem, hogy ezen petitiókrol részletesebben s méltób toll által vannak már e lapok tudósítva: azért ezeket mellőzve, csupán azt említem én meg, hogy az érintett egyházkerületi gyűlés nemcsak készített és küldött petitiókat, de fogadott is el és nemesen adott meg a debreceni főiskolai tanuló ifjuságnak. — Kivánta az érintett tanulóifjuság a tanári gyűléseknek — valamint a felette ítélő törvényszékeknek teljes nyilvánosságát; a köréböli tisztviselőknék szabad választhatását; kivánta, hogy az eddig divatban volt s valódi haszon-nélküli censurák s examenek eltöröltetve, helyökbe rigorosumok állittassanak. Kivánta, hogy a templombajárás kötelessége vallásosságára, ne pedig a törvény kényszerítő betüire bizassék; kivánta, hogy a főiskolai olvasótársulat, mely eddig üdvös céljához méltó eredményü nem lehetett, iskolai közintézetté alakittassék, s az iskola pénztárából gyámolittassék; kivánta, hogy minden főiskolai tanár, studiumait minél előbb nyomassa ki; kivánta végre, hogy ő is a városi nemzetörséghez csatlakozhassék; és mikint ezen utóbi kívánata s ajánkozása kitünő méltánylással s lelkesedéssel fogadatik s jegyzőkönyvileg is örökítettüi rendeltetik: ugy a többi minden kívánatok is, nemes lélekkel megadatának a derék előljáróktól. — A tanulóifjuság nemzetörségi lobogóinak a főiskoláni kitüzetési ünnepélye, derék Pécelink lelkes beszéde mellett, tábori zenénél, s nemzeti dalok éneklése közt épen ma délután tartaték.

Révész Imre.

(Egyh. s isk. lap.)

10.) *S. n. Patak.* A helybeli ifjuság hazafiérzelemben s szabadabb szel-
lemben nem áll egy tanodának sem utána, mutatja azt mikép mi a hozzánk
több helyekről beküldött felszólítások több pontjain rég tul vagyunk. Azon
estve, midőn a hírek érkezének, fáklás menettel tisztelgett oktatói előtt. A
következő napon — dacára a sár s esőnek — éneklőkar, puska s szá-
mos nemzeti zászlók kísérete mellett végig járván a várost — a főiskola
előtt megállapodának. Most 12 nemzeti lobogó mutatja az ifjuság lelke-
sedését ott. Ez általános felrázkódásnak már is látszanak üdvös ered-
ményei. Az iskolai szék elébe petítio készült, melynek főbb pontjai ezek:
az oktatói kar között tökéletes egyenlőség rangra, fizetésre stb. A ma-
gát tul élt ugynevezett juratusi kar eltöröltetvén, — helyébe képviselők
választassanak az ifjak által; a tudományok szabad választása; minden
oktató taníthat szakmáján kívül a mit akar magán órákon, s abból
adandó bizonyossága érvényes legyen; hivatalnokait az ifjuság maga vá-
lasztandja; az eddigi szépműegylet, mely név nem korszerű többé, áta-
lakult s most *kör* cím alatt üdvösb hatásúvá s célszerűbbé rendezteték,
s tagjai t. i. oktatók közül is leendnek, mely célra az eddigi korcsma tág

termoi kéretnek át. Végre a városi polgárőrseregben az ifjuság egykülön osztályt képezend. Majd kifeledek: az iskolai szék *jury*-alakban itélend. Mind ez pártolásra talált az iskolai székben, és semmi kétség, mikép az eddig is legszabadabb elvű tiszai egyházkerület is nem leszen magával ellenkezésben. (Pesti divatlap 19-ik sz.)

11.) *A Magyar Nevelési Társaság alapvonalai.*

1. §. Célja: a nevelési közügyet mind saját körében, mind hazaszer-
te s tudományos szempontból előmozdítani.

2. §. Négy működési módot jelelt ki: a) önkörébeni eszmecserét, és értekeződést, — tehát önképzést, b) irodalmi működést, c) nyilvános előadásokat, d) írásbeli közlekedést a haza minden részeiben levő nevelési ügybarátokkal.

3. §. A gyűlések, melyek részint köztanácskozásiak, részint szakiak, nyilvánosak.

4. §. Gyűlések havonként kétszer az elnök előleges tudósítása utján tartatnak, — ezeken kívül a rendkívüli esetekben az elnöknek joga van gyűlést tarthatni.

5. §. Tisztviselőkül tekintetnek, kik a társulat anyagi létét kezelik, u. m. elnök, jegyző, könyvtárnok, pénztárnok, s hat választmányi tag, kik évenként választatnak.

6. §. A tagok egyenlők.

7. §. A társulat költségeinek fedezésére minden tag évenként két ezüst forintot fizet,

8. §. Bármely adomány halás köszönettel vétetik, s azokról nyilvános számadás adatik.

A Magyar Nevelési Társaság ideiglenes
választmánya meghagyásából

Ney Ferenc ideiglenes elnök.

F. Lázár Mihály megbízott jegyző.

12.) *A magyarhoni ág. hitv. evangélikusok egyházi és iskolai főfelügyelőjének, hűsorsosihoz intézett körlevele.*

Tiszteit hűsorsosim! Honunk százados sulya álmaiból reménydus étetre felébredt. Visszanyerte felelős kormány örködése mellett törvényes önállását s a sajtószabadságot; kivivta minden honpolgárnak törvényelötti egyenlőségét, a népképviseletet, a vallásbeli tökéletes viszonyosságot, közteherviselést nemzeti őrseregre alapult honvédelmet, az urbéri tartozásoknak kármentesítésseli megszüntetését; kivivta mind ezt a nemzet képviselőinek és a főrendeknek séríhas állhatatossága, s példátlan önmehtagadása, a nádor és a felelős ministérium erélyessége, a király nagylelkűsége által. — Ennek következtében:

Kötelességünk elseje, örök halát, adni az egek urának, az ország képviselőinek és a főrendeknek, kik önérdékeiket mehtagadván, anyagi jólétüket hazánk és az emberiség oltárára tevék áldozatul; a nádornak és a felelős ministériumnak, kik személyök és állásuk kockáztatásával

a diadal kivívását hathatósan elősegíték ; a királynak, ki egy szabad nemzet hű ragaszkodásában boldogságát, dicsőségét találja.

Kötelességünk másodika, minden polgári osztálynak, minden valóságbeli felekezetnek, minden nemzetiségnek a haza szent oltára előtt örök frigyrei testvéri kézfogás.

Kötelességünk harmadika, a dicsően kivivottaknak szilárdabb gyökereztetése, mert nem mulékony hiu ábrandért, hanem az emberiség legszentebb jogaért küzdöttünk s győzelmeskedtünk ; a béke, rend és csend erélyes föntartása, mert rend és csend nélkül nincsen szabadság, és így a csend és rendbontás a polgári bűnök legundokabbika, a béke, rend és csend pedig a hon és királyhozi tántoríthatlan hűség, a felelős minisztérium tagjai iránti őszinte bizodalom, — rendelményei iránti teljes tisztelet, — és minden osztályu, felekezetű és nemzetiségű honpolgárnak testvéri egyetértése által tartatik föl eredményteljesen.

Isten, haza, király, szabadság, béke!

Gróf Zay Károly, főfelügyelő.

Ezcken kívül szabadjon még közlenem némely, a nevelésre és közszellem kifejtésére kétségkívül hatást gyakorlandó tárgyakat és újabb tüneményeket, rhapsodistikai modorban csak, mint száraz közleményeket, mig majdan későbbben időnk és alkalmunk engedendi ezen tárgyakra nézve is nézeteinket kifejtteni és elveinket elmondani. Ilyenekül tekintjük a törvénycikkeket is :

XIX. Törvénycikk.

A magyar egyetemről.

A magyar egyetemre nézve rendeltetik:

1. §. Az egyetem egyenesen a közoktatási minster hatósága alá rendeltetik.

2. §. Az oktatás és tanulás szabadságának azon elve, hogy egyrészről a tanuló arra nézve: mely tant, és melyik tanártól kívánja hallgatni, szabad választást tehessen ; másrészről: hogy a rendes tanárokon kívül, más jeles egyének is, a ministerium által ideiglenesen megállapítandó, későbbben pedig törvény által meghatározandó feltételek mellett oktathassanak, törvényesen kimondatik.

3. §. Ezen elvnek az egyetemnél alkalmazása a közoktatási minsterre bizatik, tudósítását ez, és egyéb e részben teendők iránt a legközelebbi országgyűlésnek benyujtván.

XX. Törvénycikk.

A vallás dolgában.

1. §. Az unitária vallás törvényes bevett vallásnak nyilvánittatik.

2. §. E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.

3. §. Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségel közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkal-

mazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elibe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

4. §. A bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás, valláskülömbőség nélkül mindenkinek kölcsönösen megengedtetik.

5. §. A ministerium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallásu tábori lelkészekkel láttassanak el.

6. §. Az 1814: 3-ik törvencikknek rendelete a görög nem egyesült vallásuakra is kiterjesztetik.

7. §. Ha valamely község görög szertartásu lakosainak bár nagyobb része fogja jövendőben hitvallását megváltoztatni, — ily esetben a községi egyház az előbbi valláson hátramaradt lakosok birtokában hagyandó; — a menyiben tehát a legújabb időkben is hasonló esetek közizagatási tárgyalás alatt volnának, azok a fenebbi elvek szerint lesznek elintézendők; de ezen törvény elveinél fogva jelen állapotot visszahatólag foglalások által háboríttatni meg nem engedtetik, — s azért, a mely egyházak iránt folyó évi január első napjaig vagy kérdés nem támasztatott, vagy közhatósági elintézés jött közbe, azok kérdés alá többé nem vétethetnek.

8. §. A görög nem egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti intézkedési joga is az álladalom felügyelése mellett ezennel biztosítottván, e célból a magyar felelős ministerium lehető legrövidebb idő alatt, mindenestre pedig a legközelebb tartandó országgyűlése előtt, egybehivandja az összes felekezet által választandó egyházi gyülekezetet, (congressust) melynek tagjai addig is, míg annak szerkezete törvény által rendeztetni fog, ezuttal, a különböző nyelvű népességre való tekintettel, oly arányban választandók, hogy az egyházi osztályból 25, a világból 75, s ezek közé a határörvidékről 25 követ küldessék.

Hivatalos tudósítások és rendeletek a közoktatási és kultusministertől.

I. A kultus és közoktatási ministériumnál öt osztály állítottatott fel; jelesen: 1) katolikus egyházi, 2) protestans és unitárius egyházi, 3) görög nem egyesült óhitű egyházi, 4) közoktatási, 5) gazdasági és alapítványi osztályok. Addig is, míg ezen osztályok teljesen betölthetnek, ezuttal állodalmi altitkárrá *Szász Károly*; osztályfőnökökké: *Alhannaczkovics Plató*, *Korizmics Antal*, *Lónyay Gábor*, *Nyékly Mihály*; tanácsnokokká: *Fabriczy Sámuel*, *Pap Endre*, *Szőnyi Pál*, ő főnségének, a királyi helytartónak, megerősítése mellett, kineveztetnek.

Budapest, april 24-én 1848.

II. Engedvén azon számos felterjesztéseknek és kérvényeknek, melyek a tanintézetek igazgatóságai s a tanuló ifjuságtól közelebbről hozzám jutottak, hogy mind a szülék, a hazának mostani idejében megnyugtassanak, mind a tanítók a jövendő tanrendszer előkészítésében, a menyiben fel fognak szólíttatni, közremunkálhassanak, rendeltetik: a gymnasiumok, lycaenumok, académiák, collégiumok és egyetem igazgatóságai, mihelyt a tanárok bevégzik tanitmányaikat, a tanuló ifjuságot, az iskolai év vége előtt is, bocsássák el. Ezen rendelet szolgáljon ösztönül a tanároknak tanitmányaik minélelőbi bevégzésére s a tanuló ifjuságnak a szorgalmatosságra.

Budapest, april 24-én 1848.

III. A tanintézetekben szokásban volt számszerinti osztályozás mind a tanítókra, kik azt a legjobb akarat mellett is, már a dolog természeténél fogva, igazságosan majd soha nem eszközölhetik, s ekkép magokat, a visszaélés esetein kívül is, a kedvezés gyanujától meg nem menthetik, mind a tanulókra nézve, kik az által, a tapasztalás szerint, nemesb vetélkedés helyett ellenszenvekre gyujtatnak, károsan hatván, s ezen egész szokás általában sem a tudománynak nagyobb virágzására, sem az életnek megtermékenyítésére nem szolgálván, addig is, mig a tanrendszerben és iskolai fegyelemben szükséges és az éleittel összehangzó változások megtörténhetnének, rendeltetik: a tanulóknak számszerinti osztályozása minden tanintézetekben végkép megszüntessék.

Budapest, april 24. 1848.

IV. *Beöthy Zsigmond* fogalmazóvá kineveztetett.

Budapest, april 24. 1848.

B. Eötvös József.

Közoktatási és kultusminister.

V. *István* nádor, Magyarország királyi helytartója, a közoktatási és kultus-minister előterjesztésére a *karlovici érseknek*. — A görög nem egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti intézkedési joga, az állodalom felügyelése mellett, biztosittatván, e célból az 1848: 20. t. cikk 8. §-ában az egyházi gyülekezet (congressus) egybehívása a kormánynak kötettségévé tétetett. Ennek teljesítéseül.

Az egyházi gyülekezet helyeül Karlovic, határnapjául pedig f évi májushónak ó szertartásszerinti 15-dik napja határoztatik.

Állodalmi biztosul temesi gróf és főispán Csernevics Péter ezennel kineveztetik.

Az egyházi gyülekezet tagjainak számát és a felekezet általi választások arányát az idézett törvénycikkely meghatározván, a karlovici érsek megbizatik, hogy szoroson törvény rendeletéhez ragaszkodva, a gyülekezet tagjainak a törvényes arányban leendő választására és a felebb kitzüött határnapra egybehívására a szükséges rendeléseket haladéktalanul tegye meg.

Budapest, april 26. 1848.

István, nádor kir. helytartó s. k.

B. Eötvös József s. k.

vall. és közokt. minist.

VI. *Körlevél a protestans egyházkerületekhez*. Miután minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségének fedezését az állodalom elvileg elvállalta, s ezen elvnek alkalmazásával és részletes törvényjavaslattal készítésével a ministériumot megbizta, az 1848: 20. t. cikk

3. §-ának teljesítése végett a protestáns hittelekezettel, az egyházi és iskolai reformról tartandó értekezés helyéül Pestvárost, idejéül pedig f. évi augusztus 1-sejét jelölem ki.

Ennek következtében bizodalommal hívom fel önöket, uraim, hogy addiglan is az értekezlet tárgyait vitassák meg; adataikat készítsék elő, s az értekezletre annak idején küldjék el megbizottaikat oly számban, a mint jónak és célszerűnek tartják.

Tisztemnek és hazafiai kötelességemnek érzéseivel várom önök küldötteit, kiket az ügynek mind szeretete, mind ismerete fog lelkesíteni, hogy a dolgok új rendének megalakításában közremunkáljanak.

Budapest, april 27. 1848.

B. Eötvös József.

VII. Hivatalosan hirdettetik: hogy az alapítványi javak és tőkék s minden idetartozó ügyek kezelése a közoktatási és kultus-minister kormányosztályához tartoznak.

Budapest, april 28. 1848.

B. Eötvös József.

VIII. Miután azon szokás, miszerint az egyetemnél s más tanintézetekben is, a növendékek iskolai bizonyítványai időközi adósságaik zálogául bentartattak, a visszaélések sorába tartozik, s a közoktatás természetével ellenkezik;

Miután a növendékek ilyes viszonyai elintézésével az egyetem és más tanintézetek igazgatóságai, hivatásuknál és törvényes rendeltetésök-nél fogva, nem terheltethetnek:

Rendelem: hogy a növendékek szigorlatra bocsátása s bizonyítványaik kiadása, hitelézők kielégítésétől sehol ne feltételeztessék; hanem ezek követeléseikkel a törvényes utra igazittassanak.

Budapest, május 6. 1848.

B. Eötvös József

vall. és közokt. minister.

IX. Miután az egyházi rend a papi tizedrel minden kárpótlás nélkül lemondott, s ez által a kisebbrendű papság némely tagjainak jövedelme tetemesen csonkult;

Miután az egyházi rendnek ezen tagjairól az 1848: 13. t. cikk 2 §-ában különösen, s minden bevett hitfelekezetek egyházi szüségéről az

1848: 20-ik törvény 3. §-ában általában gondoskodni a közállomány szent kötelességének ismerte; és

Miután ezen kötelességnek betöltése végett, az utóbb idézett törvényben, a ministériumot részletes törvényjavaslatnak kidolgozásával megbizta:

Felhivom az egyházi megyék és kerületek főpásztorait, hogy megyéjöknek s illetőleg kerületeiknek egyházáiban a lelkészek jövedelmeinek, a megküldött példány szerint leendő összeiratasát és hű kidolgozását eszközöljék, és véleményes jelentésöknek kíséretében küldjék be.

Ezen összeírásnak hiteles és pontos elkészítése és ideterjésztése után fog a ministerium gondoskodhatni oly törvényjavaslatról, mely által azok iránt, kik a nép erkölcsi és vallásos nevelésével foglalkoznak, az elvileg már elvállalt nagy és szent kötelességet betölthesse.

Hazafiai üdvözlettel!

Budapest, május 6-án 1848.

B. Eötvös József,

vall. és közokt. minister.

X. Népnevelésünk sikerére és jobb lábra állítására megkivántatik, hogy hazánk minél előbb s minél több oly tanító-képezdével bírjon, melyeket a maga helyén, elegendő idő alatt, s jól képzett tanárok vezessenek.

Szükségesnek tartom azért, tizenkét önként vállalkozó egyént, valláskülömbőség nélkül, a porosz tanító-képezdébe két évre közköltségen kiküldeni, kik ottan szerzendő ismereteiket s ügyességöket a hazában, mint képezdei tanárok alkalmazhassák, és népnevelésünk felvirágzásának magvai lehessenek.

E végett a hazának bármely vallású ifjai, kik e pályára hivatással és hajlammal bírnak, felszólíttatnak, hogy kormányosztályomnál szándékaikat írásban jelentsék ki, s bizonyítványaikat irodámban Budán az országháznál, f. évi június 30-ig bérmentesen adják be.

A kiküldendő egyénekben, erkölcsi kellékek mellett, legalább a philosophiai tanulmányok jeles végzése s a magyar és német nyelveknek értése és beszélése kivántatik; e mellett más nyelveknek tudása és a neveléssel már gyakorlatilag történt foglalkozás ajánló körülmények gyanánt tekintetnek.

Budapest, május 8-án 1848.

XI. Azon több rendbeli kérvényekre, melyek a közoktatásban némely változtatások azonnali foganatbavételét tartalmazzák, válaszul adatik:

A folyó iskolai évben, melynek berekesztése már elrendeltetett, s az egyetemennél e hó végén meg is fog történni, a közoktatásban változás nem fog történni.

A közoktatás reformját azomban a jövő iskolai év kezdetéig kidolgozni, s a pénzerővel, mely felett most még rendelkezhetem, tisztába jöven,

a reformnak azon ágait, melyekben a törvényhozás segélyét nélkülözhetem, életbe léptetni kívánom

Ezen reformok előkészítésének közepette, minden célhozvezető és lelkiismeretes véleményt, tanácsot és javaslatot szívesen fogadok el.

Budapest, május 10-én 1848.

B. Eötvös József,
vall. és közoktatási minister.

XII. A görög nem egyesültek egyházi gyülekezete iránt, következő rendelet adatott ki s küldetelt el sebes postával:

„István Nádor, Magyarországnak és kapcsolt részeinek kir. helytartója, a vallás és közoktatási minister előterjesztésére a károlovici érseknek

Miután a görög nem egyesültek egyházi gyülekezetének kitűzésére a kikindai gyászos események következtek;

Miután ama vészmozgalmak miatt az egyházi gyülekezetnek Károlovicon, az események közelében, tartása iránt magának ezen egyháznak más vidékeken lakó hívei között igazságos aggodalom létezik, mely az elővigyázat lépését halaszthatlanul szükségessé teszi:

Rendelem

1) Az egyházi gyülekezetnek ideje egy hóval későbbre, azaz: f. évi júniusnak ó szertartás szerinti 15-ikére áttétetik.

2) A gyülekezet nem Károlovicon, hova eleve hirdelve volt, hanem az 1790-diki kongressus helyén, *Temesváron*, fog a feuforgó körülmények között megtartatni.

Temesi gróf és főispán Csernovics Péternek állodalmi biztosul történt kinevezetése ujabban megerősítettik.

Ezen rendelet kihirdetésével a károlovici érsek és metropolita megbizatik.

Budapest, május 15-én 1848.

B. Eötvös József.

István, nádor kir. helytartó s. k.

XIII. Ezen ministérium körében már minden hivatalok betöltve lévén, a hivatalnokok névjegyzéke közé fog tétetni. Addig is a beadott folyamódványokat, mind a kik alkalmazva vannak, mind a kik nincsenek, a bemutatott bizonyítványokkal együtt; vegyék vissza, Budán az országháznál, tanácsnok Pap Endre ur hivatalos szállásán, reggel 8-órától délutáni 2 óráig.

XIV. A vallás és közoktatási minister pesti lakát megváltoztatván, ezentul a hivatalos látogatásokat és közléseket Budán, az országháznál levő hivatalos szállásán délelőtt 10 órától fogva 12-ig fogja elfogadni.

XV. Minden hivatalos levelek, irományok, melyek a vallás és közoktatási ministériumhoz vannak intézve, úgy a postahivatalok, mint ma-

gánosak által, Budán, az országháznál adassanak be, tanácsnok Pap Endre ur hivatalos szállásán, ki álladalmi altitkár Szász Károly urnak az erdélyi országgyűlésről leendő megérkezésteig ezen köteleességgel megbízott.

XVI. A lelkészek jövedelmeinek egybeírása iránt közzétett körrendelet, az ehhez járuló s az egyformaság kedvéért itten készülő számos tábellák elkészülteig szét nem küldöztetik.

Budapest, május 17-én 1848.

XVII. Az érsekújvári tanító-képezdében folyó tanév végével megürülő tanszékre, a pozsonyi tankerületi főigazgatóságnál szokott módon tartandó pályázat határidejéül f. é. augusztus 1-seje kitűzetik.

XVIII. Kisfalud, Mocsár, Tybe, Boroszló, Alsó-Mérek, Jano-Kajatha, Mochiga, Szent-János-elefánt, Getfalu, Padluzsán, Velkapola, Pila, Mária-Család, Szkalka, Zobor-Bottyán, Rokolány, Németh-falu, Baráth-Szigeth, Gelse-Szigeth, Pátka-Pozva, Csajágh, Nyavalád, Preszeka, Sveticze és Ivanecz alapítványi javaknak bérbeadására még a helyt. tanács által jun. 5-re hirdetett csőd, az urbéri javak megszüntetése után, visszavonatik.

XIX. A vallás és közoktatási minisztériumhoz kinevezettek s részint alkalmaztattak a következő közhivatalnokok:

Allodatmi altitkár: Szász Károly.

Osztály főnökök: Athanazkovics Plató, Korizmicz Antal, Lónyay Gábor, Nyéky Mihály.

Tanácsosok: Balassa János, Csasz Márton, Fabriczy Sámuel, Pap Endre, Szabó Károly, Szőnyi Pál.

Titkárok: Ebeczky Emil, Janicsáry Döme, Récsy Emil, Tallián Sándor.

Fogalmazók: Beöthy Zsigmond, Dorner József, Egedy Gáspár, Kelemen Lajos, Kendelényi Alajos, Kutassy János, Keszlerffy Antal, Lenhossék György, Nagy Miklós, Nyisztor József, Oroszhegyi Józsa, Pap Zsigmond, Szeiff József, Vértessy Károly.

Segédfogalmazók: Árkossy Károly, Balás Ede, Hollósy Antal.

Irodaszemélyzet: *Főnök*: Galambos Elek. *Irártárnók*: Paulekovich József. *Sorjegyzők*: Spörnyai József és Suhajdi György. *Segéd-sorjegyzők*: Szvoboda József és Merzsey György. *Igtatók*: Vrasics Tamás, Sághy Lajos. *Segédigtatók*: Maszlagi Antal és Lövész György. *Irnokok*: Mészáros Péter a miniszter mellett, Petrovics Szilárd, Pósz Antal, Rózsahegy Pál, Tamássy Antal, Tóth István, Vizkelethy Ferencz. *Gyakornokok*: b. Liphay Antal a fogalmazásban; Gáspár László az irodában.

XX. A közalapítványi minden jóságok főfelügyelőjévé Bucsánszki József s ennek tollnokává Tessedik Imre, ugyanazon jóságok pesti kerületében pedig föltisztá Ruttkai József neveztettek ki.

XXI. A felügyelő oly terv készítésével bizatott meg, melynél fogva a közalapítványi javakra nézve eddig szokásban volt házi kezelés s illetőleg nagyobb összeségbeni haszonbér helyett, czentul kisebb részletekbeni és hosszabb időre terjedő haszonbéri rendszer hozassék be, ugy azomban, hogy e rendszerben az eddig szolgálatban levőkről, hivatalaik javadalmainak aránya szerint, gondoskodva legyen.

XXII. A minisztériumnak célja, gazdasági iskolákat állítani fel. Ennél fogva a felügyelő megbízott, hogy az ország különböző részeiben négy

helyen az iskolák mellett szükséges példány-gazdaság alapjául szolgáló öt száz holdas tért szemeljen ki az alapítványi javakból.

XXIII. Az összes alapítványi értékből eddiglen az udvari számvevőség számára fizetett 7133 ft, mint a dolog új rendében helyt nem foglalható kiadás, april végétől meg van szüntetve.

XXIV. A tanulmányi bizottmánnal egyesített központi könyvbíráló terület fizetéséhez, 1815. évi 6863. helytartósági szám alatt kelt rendelet szerint, a tanulmányi és egyetemi alapértékek 3243 ft 20 krral járultak évenként. Ezen kiadás, a pénzügyi minisztériummal tartandó értekezésig, april végétől az alapítványi pénztárnál felfüggesztetett.

B. Eötvös József.

Nem hivatalos uton, azonban biztos kézből vettük a vallásügyi miniszternek a napokban minden vallásu egyházi főpásztorokhoz, magán-szám alatt, bocsátott körlevelét; közöljük azt szórul szóra:

A minisztérium még kormányra lépte előtt elveiben, s most, miután a közigazgatást vezérli, működéseiben bebizonyítani igyekezett, hogy a szabadságot nem osztályok és nem egyesek kiváltságának, hanem az ország és kapcsolt részeiben lakó minden honfiak közös kincsének tekinti.

Még sem hiányzának félreértések s itt ott rosz akaratok sem, melynek egyrészlről a nép kedély felzavarása, másrészlről mindenféle kérvények összehalmazása által a minisztériumnak, már a megalakulás küszöbén, törekedtek pályáját megnehezíteni.

A törvénynek büntető hatalma el fog ugyan érni minden gonoszt, mikint leszegett már sok rosz akaratot, mely szent parancsolatival ellenkezett; e sanyaru tiszt helyett azonban örömeztobb teljesitné a kormány azon kötelességeket, melyek a haza közboldogságára és a szabadság áldásainak ki-fejtésére szolgálnak.

Tapasztalásom szerint, a fel-felmerülő kihágásoknak legfőbb oka abban rejlik, hogy a népnek sok helyeken nincsenek értelmes és jóakaratu fölvilágosítói.

Mert lehetetlen, hogy a nép, mely a mult országgyűlés által adott anyagi és szellemi jókat már tettleg élvezi, a rend utáról kitérne, ha azok, kiknek kötelessége őket oktatni, megmagyaráznák; hogy soha és sehol rendek gyűlése azt nem tette, a mit tett a magyar közelebről, midőn elvállalt minden közös terhet, midőn az urbéri viszonyokat megszüntette, midőn a rendek s így önmaga helyébe a népet léptette.

Ez ugyan tiszte, kötelessége volt a kiváltságos osztálynak, kívánata az időnek; de viszont a népnek szintoly kötelessége, most inkább mint valaha, a rend határai között maradni, mert minden kilépés a rendből egy lépés arra, hogy elveszítse a szabadság áldásait.

E gondolatok közt hívom fel az egyházak főpásztorait, hogy erejöknek minden eszközeivel, minden papjaik és alárendetjeik által arra hassanak, hogy a nép kedélyét félreértés és rosz akarat fel ne zavarják, hogy a hazafiui kötelességeket és emberi erényeket tömegek és egyesek gyakorolják; hogy megszokja a nép a törvények és ezek végrehajtói iránt tartozó engedelmességet, a rendét és békét, jó sors es szabadság feltételei gyanánt tekinteni.

Arra munkálni, hogy a nép jóakaratu és értelmes felvilágosításokban ne szűkölködjék, mindenkinek kötelessége; mindenek felett kötelessége azoknak, kikre a népnek erkölcsi és vallásos oktatása van bízva.

Ezt a kötelességet kívánom én az egyház embereinek szívökre kötni, hogy a hazaszeretet, mely vezérle a kormányt elveiben s most cselekvései-

ben, hozza meg gyümölcseit, melyért munkálunk az isten kegyelmének reményiben; s azért is kívánom szívökre kötni, hogy a törvényhozás, mely a népről gondoskodott, az egyház és iskola iránt elvállalt kötelességét is betölthesse, mi a rendnek és békének megerősödésével fog történhetni.

Pesti prot. tanodák. F. hó 9-kén meglátogató a közoktatás és kultusminister b. Eötvös József, Szőnyi Pál tanácsnok kíséretében, a mi helybeli tanodánkat. Először is az igazgató tanosztályában, u. m. a szónokköltészibe lépett, és miután itt a tanulók közpadjain ülve, a köztanítást — akkor éppen Cicero Archias beszédje fordítását — mintegy óra-negyedig figyelemmel kihallgatá és a tanításnak imáival végezte után az igazgató által rövid, de az intézetnek és ezen osztály tanulóinak e látogatásani örömét rögtönzött szóval kifejezve meghallgatta volna — mire a szeretett minister ur lelkesen válaszolni méltóztatott — bejárta, az igazgatótól kísérve valamenyi többi osztályt. Az első elemiben a gyermekeknél a tanítót, Balassovits Lajost, éppen az alaktannak tábláni mutogatása és magyaráztatásánál érve, mit minister ur különös figyelemmel kíséreni látszott; a második elemiben Stuhlmüller Sámuelnél ugyan e tárgyat találva; az első és második grammatikai és polgáriban Melcer Lajosnál ezen órában éppen a latin nyelvet; hasonlóan Kanya Pálnál a harmadik és negyedik grammat. és polgári tanosztályban. A kisebb lyánkáknál Wagner István tanítónál volt földkép melletti földleírás és az igazgató kértére meghallgatá minister ur a hangoztatási olvasásmódot, az öt éven felüli egészen 7 éves leánygyermekeknél. Ez különösen látszék őt érdekelni és méltán, mert ebben fekszik a könyebb, biztosabb, és gyorsabb olvasástanulásnak kulcsa, és így magának az olvasásnak, a sajtó élvezetének — a mire most legislegnagyobb szükségünk van, szükségünk t. i. arra, hogy minden ember e hazában, minden gyermek olvasni tudjon, mert a ki azt nem tudja, nem él, nem lehel az a haza szellemével, az gépiesen csak menetik, csak vitetik. Olvasás és írás teszik most a menyországnak kulcsait, és ezek a tanító kezében vannak, így szól egy korszerű író. — Minister ur azután megtekinté a felsőbb leányosztályt is, hol Dierner Endre működik. Itt az életbe vágó iránygyakorlatnál lepte meg a növendékeket, mi felett hasonlóképen elégtültét nyilvánítá.

Ezen meglepő látogatáson lehetetlen nem örülnie minden tanítónak, minden növendéknek, minden szülének, de egyszersmind minden jó hazafinak. Ugyanis, mit a minister ur ily tette által egy intézet iránt tanusított, azt a haza minden intézetei iránt is tanusítá ez egyben. És hogy még tanusítani fogja, azt éppen ezen egy látogatása által reménylenünk engedi. Ő nekünk a tanoda terén legfőbb felügyelőnk; adja az ég, hogy mind bejárhassa, vagy legalább bejárathassa az intézeteket, hogy mindenütt oly nyílt és őszinte kebelnek örömeivel fogadtassék, mint nálunk. Feljön immár a te napod is szegény elhagyatott és homályban a világosságért működő tanító! — A szonokköltészeti növendékek e látogatásnak emlékére — mit egyéb kitünő hazafiakkal is már régebben tőnek. — a minister ur arcképével tantermük falát díszítendik.

Megjegyzem hogy a minister ur — igen bölcs tapintat szerint — sehol sem háborgatá a tanítást és legkisebb félbeszakasztást sem engedett, hanem minden tanító azon tárgyat folytatá, a mely éppen óratoron volt. Ennek így kell lennie, mert az ily látogatás nem lehetne

vizsgálat, sem meg nem szakaszthatja a tanítás rendes fonalát, itt a tanítás közben egyedül a tanító a cselekvő minden növendékével, minden más, ki az órában jelenlenni találna, mindig csak hallgató, csak vendég lehet. (Ezt gyönyörűen tanusítá egykoron Mátyás király és az angol királyoknak is egyike, falusi tanoda látogatása alkalmakor.) Minden tanító megmaradt a maga helyén, és a minister ur a fiak padjaiba ült és hallgatott, és ha szólása volt, azt a tanítás után, külön intézte a tanítóhoz, ezért nyakába borulhattam volna a kedves ministernek, oly jó hatása volt annak a fiakra és tanítókra. *) — Minden osztályban, a melyet látogatásával szerencsésített, bemutatá őt és kísérlőjét, valamint a kísérlőben levő helybeli német lelkész urat is, mint vendégeket az igazgató az osztálytanítónak, és ezt a minister urnak. Végül pedig mindanyiszor alkalmat vön az igazgató néhány szót intézni a növendékekhez e jelentékeny percről. Egyikben pl. ezeket: Fiaim! a mint a ti osztályotokban a tanár ur, kinek tanításain épültök, az első, a ti vezérlétek és tanítási és nevelési ügyetekben közvetlen elintéző, és a mint az, az intézetre nézve az intézeti igazgató és felügyelő: ugy az egész nemzetnek első tanítója, az egész haza iskoláinak legfőbb igazgatója, a nemzeti nevelés-felügyelő ime minister urunk. *Ő az első professor e hazában.* Nem szabad e hazában — és reméljük, hogy nem is leend gyermek, melynek neveltetése és taníttatása az ő szeméit kikerülhetné, e tekintetben neki, szemével mindenüvé látó- és kezével mindenüvé hatónak kell lennie, ugy a mint a ti tisztelt tanítótuk ezen egy osztályban, kell hogy mindentudó legyen. Tanítótuk és igazgatótuk alatt állotok ti, mi pedig mindnyájan széles e hazában ő alatta állunk és ő felette az ország. E szerint a mint a ti szorgalmatotukat és jóviseletötöket vele hivatalosan és a mi felügyelői hatóságaink által tudatva, neki örömet okozandunk, öröme lesz az a nemzetnek is, elmaradástok, hanyagságtok és bármely bünötök pedig, a mint fájdalmunkra volna nekünk, ugy fájdalmára lesz neki, és fájdalmára a nemzetnek. Ezeket tudnotok illik és így haladnotok pályátukon, miszerint minden lépten a haza iránt hü kötelességet teljesithettek, és minden lépten a haza iránt hűtlének is lehettek. A legfőbb felügyelő, az ország legelső professora, a mi „dulce decus és praesidiumunk“ látogatásán pedig örüljétek, és hogy az ő működésén a nemzet áldása legyen, azt kívánjuk mindnyájan, őt sokáig éltetve. Erre harsogott a növendékek „éljene“!

Minister urnak a tanítások után tett egyes észrevételeit — kedvező véleménynyilatkozatát az egész intézet felett, itt nem tudathatva, sem nem a magánközleményeket és kérdelmeket, — csak egyet jegyzek még meg. Ugyanis az egyik tanítónál épen német volt az előadás, miről az igazgató felvilágosítást adott a minister urnak, hogy t. i. ezen kisebb növendékek nyelvre nézvesti vegyes származásuak levén, kell hogy részben németül is taníttassanak, míg t. i. a magyar nyelv teljes tudatára érnek. Erre megjegyzé magas felügyelőnk: „*nyelvnek a tanulmányt alárendelni nem szabad.*“ Ez sokat mondó nyomatékos szó.

Ezek után még igérve, hogy olykori magánbeszélgetésre szólítandja fel a tanítókat, hogy őt meglátogatná és vele a tanoda szerkezetét és egyéb körülményeit bővebben megismertetné — távozva körünk-ből, lelkünkben kitörölhetlen nyomát hagyá oly látogatásnak, a minőben 1848. előtt magyar tanodának részesülnie lehetetlen volt.

*) Némely falusi tisztelendő ur így bánik-e, ha a tanodába lép?

A *pesti prot. gymnasium szónokköltészi tanítványai*, azon közérzelemtől mely nemzeti közlekedésnek tüzekint lobog mindnyájunk kebelében — mélyen áthatva, miután részint fiatal korunknál fogva, részint szüleik engedelme nélkül, részint pedig tanulmányi pályájuknak magoknak s netalán a köznek sérelme nélkül félbe-nem szakaszthatása miatt fiatal éltükkel a hazának oly tekintetben még nem szolgálhatnak, hogy a mozgó nemzeti őrseregbe önkéntesekül beállhatnának, de mivel különben már is tetteges nemzet-és pedig szellem-örökül tekintik magokat, kik a mellett hogy naponta gymnasztikai gyakorlatokban edződnek, az igazságnak, a tudománynak, a tisztult nemzeti érzetnek és erkölcsnek, a szónoklatnak elsajátítandó erejével kívánják egykoron mint szabad honpolgárok emelni a közhaza ügyét, oszlatni a balvéleményeket, elfogultságokat, osztály-és kaszt-meg felekezeti érdekeket mik magyart magyartól elválasztanak, — ezen tekinteteknél fogva tehát, hogy jövőre is készült fiakat találhasson és találjon a haza mindig — be nem állhatva tettegesen az őrseregbe, de örök mégis levén: sietnek legalább a körükben saját erejükből megtakarított parányöszeveket, miket részint külön, részint együtt fakarítottak meg, a haza imádott oltárára letenni u. m.

1. Az ezen osztállyal összekötött *magyar társalom*, három évre kamat nélküli kölcsönként oda adja tőkétét *) -- -- -- 140 ft. p. p.

2. Ugyan azon *társalom* egészen oda áldozza *idei jövedelmét*, a tagoknak könyvolvasásérti részleteket -- -- -- 25 ft. p. p.

3. A vegyes *szónokköltészesi osztálykönyvtár*, garasonkinti jövedelméből áldoz -- -- -- 5 ft. p. p.

4. A társalmi tagok és osztályi növendékeknek, a tanár hozzájárulata melletti, önkénytes adakozási gyűjtésének rögtön eredményét 10 ft. p. p.

Összesen tehát: 140 p. ft. kölcsön és 40 ft. p. p. polgári áldozat.

A növendékek neveit hirdetni nem akarom, egykoron kiismerendi őket a haza ha az ilyenmü érzetet melytől lelkök már is hevül jellemszerűen épolandják férfiu korukig, a tettek érleléseig. De azt még is örömmel és büszkeséggel szabad legyen vallanom hogy ők az én növendékim.

Pest. Május 26-kán.

Dr. Tavasi Lajos

*) A kamatból ifjak munkái szoktak eddigé jutalmaztatni, erről mindnyájan lemondának mert azt vallják, miszerint mindenkoron és jutalom nélkül is, egyedül a haza szent nevében törekedendnek tudományos kimiveltetésök pályáján.

M e g h i v ó

a Pesten f. é. július 20-ik s többi napjain tartandó kö-
zös és egyetemes tanítói tanácskozmángra.

Szabadság. Egyenlőség. Testvériség.

Tanítók, Polgártársak!

A két hazai prot. tanítóknak a m. évben (1847-ben) Sopronyban tartott köztanácskozmányának határozata szerint, Pesten volna az idén 1848-ban tartandó a III-dik e nemű gyűlés. Ennek egybehivatásával megbiztatván a pesti gymnasium tanárai. Itt az ideje, hogy a felhatalmazottak e megbiztatásukban eljárjanak.

Alulírottak kedves kötelességet vélnék teljesíteni, a midőn a megbiztatásnak értelmében tudtára adják széles e hazában (az előtt két hazában) szerteszét működő tanítóknak, hivataljuk és céljuk rokoninak, miszerint e tervezett gyűlés ideje közeledvén, szives tudomásul vennék a napot a melyen e gyűlés megkezdendőnek határoztatik és a melyre e szerint az illetők im ezennel felhivatnak.

E nemű köztanácskozmányok szükségéről szó sem lehetvén többé, fenállásuk és fenállhatásukról pedig eléggé kezeskedvén már a két egymásutáni évben tartott gyűlések, nem volna egyéb hátra mint ujólag emlékezetbe hozni az ezen évi gyűlésre kitűzött „*Nevelési pályakérdéseket*“ (Lásd Nevel: Emléklapok V-ik füzete. És a P. Hirlapot,) az azokról munkálókat pedig műveik idején beküldésére szólítani és kijelelni a gyűlési napot és kérni az illető tanárokat sziveskednének mentül számosabban öszszejönni, hogy így a nagyszerű korkérdések és igények, a nagyszerű feladatok és kötelességek a melyek a nyilvános neveléstanításra és így a tanodák vállaira fektetvék, a menyiben azok a tanítók egyes és közbuzgalmatól függnének, annál biztosabban s annál kielégítőbben megoldathassanak és teljesíthessenek.

Ha csak anyi volna a teendő, úgy többet szólani, többet e meghívóban tudatni, egészen szükségtelennek tartanók.

De, 1848-ban, a mult nagyszerű országgyűlés bevégezte óta, és a már kihirdetett ujnak tartatandása idejében, az úgy egészen más eljárást sürget, s az idő is egészen más eljárásra szólit. Tanítói gyűléseket ezentul — a kor szelleme elleni vétség nélkül, nem szabad többé tartaniok a magyar birodalmi tanítóknak vallásfelekezeti térek elkülönzése szerint — a mint az eddigé történt, habár mind a három prot. felekezet tanítói tarták is azokat együtt, — a tanítói konferentiákat vagy a köztanodákat illető tanácskozmányokat és gyűléseket ezentul, egyérdekűen, egy téren és egy cél félé, valamennyi közhazai tanítóknak kellend és lehetend csak együtt tartaniok. Miolta a nevelés zászlaját kezébe a közállomány, nem mondom hogy ragadta, hanem természetszerűen kezébe vette; miolta ugyanazon közállomány a szentséges törvény által is kimondá már a vallásfelekezetek tökéletes egyenlőségét és viszonyosságát és megengelte az egymás tanodába való szabad járhatást; miolta e szerint a „szabadság, egyenlőség és testvériség“ evangeliuma nem csak az egyházi szónokszékekről hirdettetik, hanem miolta azt a status maga, törvénykönyveinek evangeliumokká lett átváltoztatása óta — hirdeti; miolta a hazai tanító statustisztte és köz-

tudományi és közerkölcsi hivatalnökká lett: azolta mondom nem illik, nem lehet, nem szabad többé, a haladott kor és a haladó haza sérelme nélkül, a tanítóknak felekez tileg vagy bármely pártsz nezet szerint külön és osztályérdekü tanítói tanácskozmányokat tartani, hanem kell azokat okvetlenül a valamenyi hazai köztanítók közötti nyílt és elfogulatlan tanácskozmányokká változtatni.

És ime, ez azon uj körülmény, ez azon szükségelt uj haladási fok, a melyre az eddigé elkülönített közhazai tanítói gyüléseknek emelkedniök, lehetetlen hogy korszerűtlen dolog volna! Vagy nem ugyanazon szükségök van-e a görög és r. katolikus tanítóknak, miket ilyenmü gyülések által elérhetnek vagy ha csak is megközelíthetnek? vagy más hazának nevel-e az egyik és másnak egy másik tanító? vagy szabad-e még két és több nevelési végcélnak irányzatában és nevelési végelvnek a nyomán nevelni hazánknak bármely vidékén lakó és kezünkre bizott ifju nemzedékét? — Ugy hiszem, hogy ezt többé tenni nem szabad. És immég csak most, midön jobbat merhetendünk, midön közösbet ohajtandunk, még csak most fogjuk igazán általláthatni és megérthetni, miszerint hazánk hosszú tudományos tespedésének, különféle elvekre és irányokra szakadozottságának egyik megmérhetlen forrása épen az volt, hogy hazánk fiatalságának vezetői, a jövődönök alkotói, a tanítók magok sem valának, ők magok sem lehetének a felekezeti válaszfalak miatt egyek, nem közeledhetének egymáshoz, mind a mellett hogy egy és közös és testvéries hazának, egyirányuan és közelvüen és testvériesen nevelendő nemzedéke boldogságát kezökön latolák. — Az igazi tanító, a hazának igazi fia, a fiatalságnak valódi nevelője, az uj kornak tudományos előkészítője, fejtője és biztosítója, nem lehetend ezentul pusztán felekezeties hivatalnok. Tegyétek bár azzá, ő jó lelkiismerettel és a közhazát szerető indulattal az nem lehetend

Ily meggyőződés vezérli az alulírottakat, ily meggyőződéssel vélnek, találkozni e hazában — úgy hiszik hogy számtalanokkal, úgy hiszik hogy e haza valamenyi köztanítóival, e haza az ifju nemzedékben sarjadzó lelkének nevelőivel. Egy és közös tanítói testté forniok össze mindazoknak kik a hazában hivatási- és hivatalilag tanítással és neveléssel foglalkoznak s kik e foglalkozásban boldogok — ez immár feladata a mai kornak. Nevet és cimet adjon a tanítónak bármely felekezet, valót néki az ő hivatása ad, célját a haza jelöli ki, munkája körét a hivatal, munkája voltát ő maga teremti, ő maga választja. Egy és közös tanítói testre van szükségünk, egy és közös tanítói munkának a terén. Vagy nem közösek-e fájdalmaink, küzdelmeink, bajaink és örömeink, reményeink és kívánataink? nem közös anyánk-e a haza, mely minden bajainkat és kívánatainkat orvosolni igéri és orvosolni tudandja? nem közös foglalkozásunk-e a tudomány és a hazai, nemzeti és erkölcsi indulat ébresztése a melynek ifjainkbani meggyökereztetése-és terjesztésével foglalkozunk? Tanító, ki boldogulást még ezentul is úgy keresend, legyen az anyagi vagy szellemi tekintetben, hogy a mellett bármelyik, és ha csak egy társa is e hazában még tovább is szenvedjen, még tovább is mostoha körülmények sulya alatt roskadozva vigye nehéz hivatalát, még tova is egynek, vagy csak egy osztálynak, nem pedig az egésznek szolgáljon; az nem lehet társunk, az magán-, fajta-és osztály érdeket követ; és valljon engedi-e még azokat a kor a nevelésben? nem kíván-e a haza már többet tőlünk?

Mi tehát oly tanácskozmányt szándékozunk tartani, a melyben részt vehessenek és részt vegyenek e hazának bármely felekezetü, és bármely intézet tanítói.

A részvétel, részint tanítói személyenkint, részint küldöttek által történhetik. És ha egy, és nagy és közös gyülés által — a melyet mindanyian

együtt nyissanak meg az egybegyüleidök, szükségesnek az látszatnék, miszerint p. o. a tudományos intézetek tanárai szakilag tanácskozzanak, és szakilag a reál, és ismét szakilag ánetalán jövendő elemi tanítók is, vagy hogy még ezek is mindnyájan a tanodák fajain kívül netalán tanulmány-és tudomány fajok és karok szerint különszakadjanak és külön gyülesezzenek, — ugy gondoljuk miszerint kivihetlen az ilyen eljárás és munka felosztás is nem igen lehetend. De egyszer és épen most és épen az idén mindnyájunknak a kik csak jöhetnek — összegyülnünk vajmi szükséges.

Egy közös és nagyszerű és apróságos kivételeket és tekinteteket nem törhető tanulmány- és tudománytervnek kellend új nevelési ministeriumunk által kidolgoztatnia, a részletes tervek és rendszereknek, mik e hazában divatoznak egyeztetniök kellend — és immár ki fogja a terjedelmes munkát és kicsoda több ismerettel és tárgyavatottsággal megtehetni, ki lehet erre hivatottabb mint az összes tanítók magok? Új rendezésre, új szerkezetre, új fejeelmi neveléselevekre lesznek közhasznai tanintézeteink fektetendök, — kitől eredjen itt is a kezdemény, kitől az indítvány, kitől a tervezmények — ha magoktól nem, az e tereben és az e dolgokkal szakilag foglalkozó tanítóktól? Több és egyeztetőbb állásba lesznek hozandók ugy a tanodák, mint a tanítók, jelenök és jövőjök és ösznapjaiknak és azok után árdáiknak biztosításáról kell hogy már valahára gondoskodjék a haza, gondoskodjék a nemzet és gondoskodjanak, kik a nemzet anyagi erejét kezelik, — kiknek kellend e tekintetben is legelőször kérelemmel és szólatással fellépniök, mint épen a tanítóknak, nekik, kik az említett enyhítő szereknek nehéz hivatalukban szükségét és elhalaszthatlan voltát érezik.

Új meg új eszközökkel kellend szaporítani a tanodákat, új tereket kellend nyitni az ifjuságnak több oldalu ugy testi mint lelki képezésére, — kitől támadjon ezeknek is tárgyavatos kérelme és tervezménye, ha-hogy nem a tanítói testülettől és annak nevében az avatosabb egyesektől kik az egésznek javaért feláldozásig munkások?

A nevelésnek és minden tanodai és képzőintézeti tanulmányok-és tudományoknak e hazában esentul ugy mint más mivelt nemzeteknél, testületien is kellend képviseltetniök, — kik legyenek a képviselők a kikre hon és külföld tekinthessen, ha a letkek találkozásának hiányával a szellem kifejlődése elmaradand?

Vagy akarjuk-e, hogy rölünk nélkülünk történjék az elhatározás, hogy mi gépekül csak engedelmeskedjünk a mit hazánk legfőbb nevelési rendező hatósága, a ministerium előnkbe szabad? Bizodalommal és őszinte hozzájárulással fogadunk és elvárunk mindent, de öngyünkről tanácskoznunk, ön munkánkban közösen erősödnünk, közfeladatinkat közösen kivinnünk — miután azok egyszersmind a házának üdvére szolgáló feladatok — csak nem lehetend megtiltva soha?! Tanítónak, ki szabadságra nevel, ne legyen-e szabad társaival szabadon értekeznie? Ez szabad volt és szabad lesz mindig s ugyanazért történjék most is, legyen valóság az ohajtat és legyen üdv a valóságban.

Egyébiránt az elmondottakhoz szabadjon felhoznom még magas közoktatási ministeriumunknak a protestans egyházkerületekhez szétküldött körlevelét (Kelt Budapestén april 27-kén 1848-ban), a hol az egyházi reformról tartandó értekezés mellett, egyszersmind az iskolai reform is emlittetik. Kitől eredjenek ezen iskolai reform iránti javaslatok inkább, mint először is magoktól a tanítóktól? Mit fogadandnak ezekből aztán el az egyházkerületek, mit a protestans önkormányzási hatalom, és mit szentesitend ennek felterjesztésére a magas ministerium, — az már körünkön tul levő dolog, az az ő feladatuk és joguk. De mindenesetre mienk az eredeti és első tanácskozás, mitőlünk kell eredniök az első javalmányoknak, mi állunk e dolognak közvetlen forrásánál és végre is a mi kezeink valóítására

fog bízni az, mi az iskolákra nézve közösen üdvösnek és szükségesnek fog elismertetni és szentesíteni. A protestans egyházkerületeknél — úgy mint másutt is — az iskolák rendezése körül eddigé még igen kevés részök és befolyások volt a tanítóknak, egyházfőnökeink és papjaink határoztak iskoláinkról is, és a szegény és a gyűléseken nagyobbára részt nem vett és nem vehetett tanítóknak, csak kitűzetett aztán a munka és a feladat, a nélkül, hogy annak első javaslata tőlök eredett volna, a nélkül hogy a körül magoknak is befolyásuk lett volna. Összefér-e az, alkotmányos ország elveivel? öszve-e alkotmányos működésnek irányával? Iskola körül, a legközvetlenebb és legnagyobb befolyás a tanítóé, úgy volt-e az eddigé? Nem vád és nem kárhoztatás mondatja ezeket velünk, de jog és méltányosság és szükség, ügy-és hazaszeretet.

Ki másképen vélekszik, cáfoljon meg, nyilvánítsa véleményét, világosítson fel és jöjjön felvilágosítani mindnyájunkat A szabadsajtó és szabadszólás, szabad és nyílt szavazást enged most mindenkinek. Az iskolának tartalma pedig és így a mienk is épen a szólásban és írásban áll.

Az *összejövetel* az időnek körülményeihez képest, *legjobban történhetdik Pesten*, a hová úgy is a részletes protest. tanítói gyűlés már határozva volt. Az *időre nézve* szabadjon ajánlanunk *f. é. július hó 20-kát*, olyképen, hogy a tanácskozás addig tartson, míg legfőbb teendőinket közös akaratra és közös akaraton alapítandó tervezményekké nem derítendetjük. A *gyűlés helye* egyelőre a *pesti tanoda termei* lehetnek és ha azok szűkek volnának, gondoskodni fognak alulírottak már előre tágasabb gyűltermekről. Nem hisszük, hogy a középponti város mely a nyár folytán, jöllehet hogy a legnagyobb országgyűlést fogadandja falai közé, egyszersemind a tanítók összejövetelére is valamely köztermet nem engedne; de nem hisszük azt is, hogy egyes polgárok és házi urak nem találkoznának, derék pesti családok, a kik néhány napra, szállást is nem engednének a jövőndő tanítóknak, — fogunk eziránt is lépéseket tenni, hogy a menyire lehetend a nagyobb költségektől megkímélhessük a tanítók szük erszényét.

Az alatt pedig, örömmel fogadandják alulírottak az előleges bejelentéseket, örömmel a némely tanácskozmányi tárgyoknak már előre beküldetését, örömmel és köszönettel az adományokat is némely e tekintetben netalán teendő költségekre. Legkönyebben pedig fognak jöhetni azok, kik úgy is, aug. 1-jére követekül fognának választatni az egyházkerületek részéről a ministeri értekezlethez Pestre.

Végre a midőn e meghívónak terjesztését mindenkitől kérnök és annak minden hazai tanítókhoz eljuttatását eszközteni igyekeznők, reménylünk mentül többeket július 20-kán Pesten üdvözölhetni, kik őszinte indultal társainknak ajánlottak maradunk.

Pesten junius 6-kán.

A pesti prot. tanítók és azok nevében
Dr. Tavasi Lajos.

T a r t a l o m.

Lapszám.

Bevezető szó. A nevelési irodalomról és hazai tanítók köztanácskoz-
mányáról

I.

Második prot. tanítói közgyűlés.

1. Első napi gyűlés naplója. A jegyzőkönyv I-től XVI-ik számáig
<i>Müllner és Gregusstól</i>	4
2. Második napi gyűlés naplója. Jegyzőkönyv XVI—XXVI-ig	15
3. A tanári gyűlés jegyzőkönyve. <i>Pecz Gyula és Tatay Istvántól</i>	26
4. Műhelylet. Az eperjesi kollegium tanárainak nézetei sat.	33
5. Nevelési pályakérdések. <i>Tavasi Lajos.</i>	36

II.

Nevelési értekezmények.

1. Mimódon lehetne nálunk a köznép iskoláit, egyszersmind szorga-
lomtanodákká tenni? <i>Szabó Jánostól.</i>	38
2. Falusi iskolákban oskolai próbatétel, vagy dekáni vizsgálat szük-
ségesebb vagy célszerűbb-e, vagy szükséges-e mind a kettő?
És még valami. <i>Lovagtól</i>	49
3. Nehány szó az előkelőbb családok gyermekei neveltetése ügyében.
<i>Argay Jánostól.</i>	59
4. Tanterv. <i>Greguss Ákostól.</i>	77
5. A női hivatás képezésének fontosságáról. <i>Seltenreich Károlytól</i>	82

III.

Tanodai szónoklatok.

1. Főosztálybeli ifjusághoz mondott beszéd az u. n. deprekationalis
ünnepély alkalmával. <i>Vándrák Endrétől.</i>	90
2. Nagyérdemű férfiak emlékünnepe. <i>Vándrák Endrétől.</i>	95
3. Vizsgálati beszéd a pesti prot. gymnasium szónokköltészi osztá-
lya vizsgálatakor. <i>Tavasitol.</i>	103
4. Emlékbeszéd néhai id. Schedius L. halotti tiszteletére. <i>Tavasitol.</i>	107

IV.

Nevelési bírálmányok.

1. Kék könyvtár. VI-ik szállítvány. Okszerü vezér a német nyelv ta-
nulásában. <i>Irtai Brassai Samu. Szeberényitől.</i>	112
2. Praktische Anleitung zur schnellen und leichten Erlernung der un-
garischen Sprache von <i>K. Sumarjai. Szeberényitől.</i>	116
3. Leitfaden beim Sprachunterricht. Von <i>Andr. Dierner. Szeberényitől</i>	117
4. Számvetés és mezőgazdálkodási számadástan. <i>Csötönyi Márton.</i>
<i>Argaytól.</i>	117
5. Programmszemle. A pesti, sopronyi, késmárki, szarvasi, loson-
ci, selmeci, győri, kőszegi, nagyenyedi, marosvásárhelyi tano-
dákrol, közbeszótt alkalmias észrevételekkel. <i>Dr. Tavasitol.</i>	118

6. Nepszerü földrajzi oktatás iskolai és magánhasználatul. Irta Ka-
nya Pál. *Dr. Neumanntól*. 144

V.

Vegyes nevelési közlemények.

1. Schediusnap a budai hegyeken. <i>Tavasi</i>	147
2. Schedius halála.	150
3. Tanodai budal.	151
4. Gyászköltemény. <i>Neumann</i>	152
5. Nevelési kérdelmek. id. <i>Schedius L.</i>	154
6. Előszó. „die Schule u. das Leben.“ <i>Varga János</i>	155
7. Vajda-émlék. <i>Tavasi</i>	156
8. Statistikai adat porosz tanintézetekről.	157
9. Seltenreich nőnevelőjének programja.	—
10. Költemény tanítómhoz. <i>Jenőft.</i>	158
11. Költemény. A haldokló gyermek. <i>Argay</i>	160
12. Az 1848-ban Pesten tartandó protestans tanári gyűlés érdekében. — Meghívó. Tanácskozmányi tárgyak.	161

VI.

Legújabbak.

Szabadság. Egyenlőség. Testvériség.	164
1. Az egyetemi fiatalságnak az egyetem rendezését illető pontjai.	169
2. A győri főtanodai ifjuság átalakulásunk napjaiban.	170
3. Reformkivánatok a sopronyi evang. főiskola körében;	176
4. Felvilágosító jegyzések az előbihez, a főiskolai tanárok részéről.	176
5. Felszólítás az evang. testülethez, a szülékhez és az egész hazához. <i>Hunfalvi Pál és Hunfalvi János</i>	181
6. Válasz és nyilatkozat. A <i>sopronyi ev. főiskolai tanuló ifjuság</i>	185
7. A budai és pesti piaristák vezéréte alatt levő gymnasiumoknak kivánatai.	188
8. Az összes ipartanodai hallgatóság kivánatai. <i>Makay Vince</i>	189
9. A debreceni főiskola köréből. <i>Révész Imre</i>	190
10. S. n. Patakrol.	—
11. A magyar nevelési társaság alapvonalai	191
12. G. Zay Károly főfelügyelői körlevele a magyarh. ág. hitv. evan- gelikusokhoz.	—
13. Törvénycikk a magyar egyetemről	192
14. „ a vallás dolgában.	—
15. Hivatalos tudósítások és rendeletek a közoktatási és kultusminis- tertől. I-től XXVI-ig.	193
16. Ministeri látogatás a pesti protest. tanodáknál.	200
17. Adakozás. A pesti prot. tanoda szónokköltészi osztálya.	202
18. Meghívó a Pesten július 20-ik s többi napjain tartandó közös és egyetemes tanítói tanácskozmányra.	203
19. Tartalom.	207